

Н. М. Внукова,
П. М. Куліков,
В. А. Череватенко

ОЩАДНА СПРАВА

Н.М. Внукова, П.М. Куліков, В.А. Череватенко

ОЩАДНА СПРАВА

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих
навчальних закладів

НБ ПНУС

689846

Харків
«Компанія СМІТ»
2005

УДК 336. 71 (75)
ББК 336. 7 (477) (075.8)

В 60

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів,
які навчаються за освітньо-професійною програмою спеціаліста,
магістра за спеціальністю «Банківська справа»
(лист № 14/18.2-793 від 11.04.2005).*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Рецензенти:

В.І. Успенко, професор, зав. кафедри біржової, страхової
і банківської справи Харківського державного технічного
університету будівництва і архітектури.

Т.І. Лепейко, професор, доктор економічних наук,
зав. кафедри менеджменту Харківського національного
економічного університету.

М.І. Крупка, професор, доктор економічних наук,
зав. кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту
Львівського національного університету ім. Івана Франка

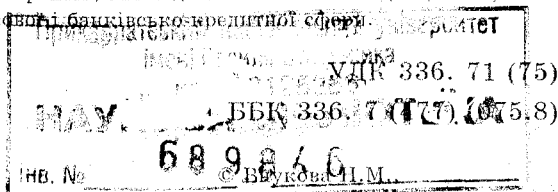
Внукова Н.М., Куліков П.М., Череватенко В.А.

В 60 Ощадна справа: Навч. посібник. — Х.: ТОВ «Компанія
СМІТ», 2005. — 480 с.

ISBN 966-853044-6

Посібник містить теоретичні основи організації ощадної справи в Україні, фінансовий аналіз діяльності суб'єктів та структури ринку ощадних послуг, функції, засоби та методи державного регулювання діяльності ощадних банків, особливості організації та функціонування ринку депозитних послуг в Україні.

Для студентів, аспірантів, викладачів економічних дисциплін, а також фахівців фінансової, банківсько-кредитної сфери.

Куліков П.М.,

Череватенко В.А., 2005

© ТОВ «Компанія СМІТ», 2005

ISBN 966-853044-6

ЗМІСТ

ВСТУП	6
КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З «БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»	8
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ.....	9
1. ОРГАНІЗАЦІЯ ОЩАДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ	10
1.1. Історія розвитку ощадної справи України.....	10
1.2. Передумови діяльності ВАТ «Ощадний банк України»	18
1.2.1. Історія Ощадного банку	18
1.2.2. Характеристика Ощадного банку України	21
1.2.3. Комунікаційний менеджмент	25
1.3. Стан ощадної справи в банківських установах	26
1.3.1. Роль коштів населення у формуванні фінансових ресурсів банку	26
1.3.2. Роль депозитного ринку в банківській системі	39
1.3.3. Депозитна політика банку.....	44
1.4. Сучасна концепція та шляхи розвитку ощадних банків	56
1.5. Оцінка результатів діяльності Ощадного банку України.....	57
1.6. Організаційна структура Ощадного банку України ..	68
1.7. Особливості надання ощадних послуг Ощадбанком України.....	72
1.7.1. Різновиди вкладів	72
1.7.2. Операції з пластиковими картками	73
1.8. Світова практика організації ощадної справи	74
1.8.1. Визначення сутності ощадного вкладу.....	74
1.8.2. Досвід ощадних послуг банків Канади.....	75
1.9. Порядок оформлення вкладних документів у Ощадному банку	87
1.10. Управління персоналом у системі Ощадного банку України	91
1.11. Податковий облік в Ощадному банку	101
Контрольні запитання до розділу 1.....	109
2. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКУ	111
2.1. Побудова загальної системи фінансового менеджменту.....	111

2.2.	Загальна характеристика управління фінансами в банку.....	114
2.3.	Особливості фінансового менеджменту ВАТ «Державний Ощадний банк України».....	132
2.3.1.	Організація фінансового менеджменту.....	132
2.3.2.	Фінансовий менеджмент ощадної справи.....	136
2.3.3.	Механізм загального менеджменту ощадної справи.....	138
2.3.4.	Функціональні особливості Ощадного банку.....	141
2.3.5.	Фінансові послуги на окремих сегментах ринку заощаджень.....	143
2.3.6.	Фінансове управління пасивами банку.....	150
2.4.	Розрахункові операції Ощадного банку України.....	186
2.4.1.	Організація безготівкових розрахунків через установи Ощадного банку.....	186
2.4.2.	Переказні операції Ощадного банку.....	190
2.4.3.	Перерахування грошових доходів громадян на особові вкладні рахунки.....	194
	Контрольні запитання до розділу 2.....	196
3.	МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКУ.....	198
3.1.	Загальна характеристика особливості оцінки фінансового стану банку.....	198
3.1.1.	Сучасні підходи до оцінки діяльності банку.....	198
3.1.2.	Фінансовий аналіз діяльності банку.....	203
3.2.	Аналіз фінансової звітності Ощадного банку України.....	220
3.2.1.	Аналіз балансу Ощадбанку.....	220
3.2.2.	Аналіз звіту про фінансові результати.....	230
3.2.3.	Рейтинг Ощадбанку серед банків України.....	237
3.2.4.	Аналіз фінансової стійкості Ощадбанку.....	249
3.2.5.	Аналіз ділової активності Ощадбанку.....	253
3.2.6.	Аналіз ефективності управління.....	267
	Контрольні запитання до розділу 3.....	272
4.	АНАЛІЗ РОБОТИ БАНКУІЗ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ.....	273
	Контрольні запитання до розділу 4.....	286

5. МОДЕЛЮВАННЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЩАДНОЇ СПРАВИ.....	287
5.1. Концептуальний підхід до ресурсного забезпечення банку	287
5.2. Прогнозування фінансових показників діяльності банку	296
5.3. Модель оптимізації структури активів і пасивів банку	300
Контрольні запитання до розділу 5.....	309
6. ФОНД ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	310
6.1. Загальна характеристика Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	310
6.1.1. Умови створення Фонду та формування його коштів..	312
6.1.2. Основні завдання та принципи діяльності Фонду. Керівні органи, учасники.....	315
6.2. Аналіз діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	322
6.2.1. Процес створення коштів Фонду	322
6.2.2. Система гарантування вкладів в Україні з урахуванням світового досвіду.....	327
Контрольні запитання до розділу 6.....	330
7. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОЩАДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ	331
7.1. Загальні напрямки розвитку ощадної справи	331
7.2. Напрямки розвитку Ощадного банку України	333
Контрольні запитання до розділу 7.....	338
8. САМОСТІЙНА РОБОТА.....	339
Тести з курсу «Ощадна справа»	339
Теми для індивідуальних робіт	353
Практичні завдання	355
ВИСНОВКИ.....	363
ДОДАТКИ	366
ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	455
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	470

ВСТУП

Навчальний посібник висвітлює актуальну тему — організацію ощадної справи в Україні. Цю тему було розглянуто у працях багатьох авторів: А.М. Кушкіна, Н.В. Лузгіна, С.П. Мішти, М.С. Рудя, О.П.Росової, В.А. Хоркіна та ін. Узагальнюючи їхню ббдумку, можна зробити висновок, що ощадна справа — це підсистема банківської діяльності, яка передбачає цілеспрямований вплив на підвищення ролі банківських операцій шляхом використання різних інструментів із застосуванням методів аналізу, планування, регулювання і контролю. Під цілеспрямованим впливом розуміється вплив у межах визначених, передбачених параметрів ліквідності, ризику і прибутковості.

Роль ощадної справи і завдання посібника повинні мати наукове обґрунтування процесу управління фінансовими потоками в банку на основі таких складових, як фінансовий та економічний аналіз, бухгалтерський облік, фінансова математика, економіко-математичне моделювання.

Фінансова діяльність окремих суб'єктів господарювання формується під впливом загального стану сфери економіки. Протягом 2000–2004 років закріпилися тенденції до зростання основних показників діяльності українських банків, посилення їхнього позитивного впливу на процеси економічного розвитку, підвищення довіри населення до банківської системи. Про це свідчать такі дані: активи банків збільшилися в 2,3 рази, зобов'язання — в 2,5 рази; обсяги кредитних вкладень в економіку України в 2,9 рази; обсяги депозитів фізичних осіб, які є найнадійнішим і найстабільнішим джерелом кредитних ресурсів банків, збільшилися в 3,8 рази; капітал банківського сектору склав 5,5% до ВВП, а депозити суб'єктів господарювання — 10% до ВВП.

7 грудня 2001 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про банки і банківську діяльність», який значно розширює можливості ведення банківського бізнесу, розвитку ощадної справи, сприяючи підвищенню її прозорості та надійності.

Останнім часом у суспільстві закономірно утверджується розуміння того, що головну роль у фінансуванні потреб суб'єктів господарювання мають відігравати внутрішні джерела грошових ресурсів, до яких належать і заощадження населення. Це потенційно важливе інвестиційне джерело за посередництва банківської системи.

Пасивні операції, завдяки яким банк формує свої ресурси, відіграють первинну роль відносно активних операцій, необхідною умовою проведення останніх є достатність ресурсів. Саме в результаті пасивних операцій банки отримують додаткові ліквідні кошти.

Практика свідчить, що головним джерелом ресурсів банків є залучені кошти, це пов'язано зі специфікою банківської діяльності. Вітчизняне банківське законодавство розрізняє власне залучені ресурси (кошти вкладників) і позичені ресурси (кошти кредиторів та інвесто-

рів). Найбільшу питому вагу в залучених ресурсах банку мають депозити. Ресурсна база сучасного банку характеризується широкою різноманітністю видів депозитів. Правила здійснення операцій із банківськими депозитами визначаються Національним банком України.

Об'єктом дослідження у навчальному посібнику є процес здійснення пасивних операцій, його особливості у системі Ощадного банку України, їх зв'язок з активними операціями та вплив на них.

Предмет дослідження — можливості підвищення ефективності ощадної справи шляхом удосконалення організації та управління її ресурсним забезпеченням, зокрема фінансовим.

У процесі викладення основних положень та тем були використані широко вживані методи наукового пізнання та освітньої діяльності.

Інформаційні джерела представлені законодавчими актами України, які регулюють банківську діяльність, нормативними актами НБУ, статистичною і фінансовою звітністю банків, внутрішніми положеннями, які регламентують діяльність Ощадного банку України, навчальними виданнями та періодичною літературою.

Основою для фінансових розрахунків була офіційна звітність ВАТ «Ощадбанк України», яка оприлюднена в засобах масової інформації — в «Урядовому кур'єрі» та «Голосі України».

У навчальному посібнику відображено результати багаторічної співпраці з Ощадним банком України з підготовки спеціалістів для цієї установи, зокрема знайшли втілення аналітичні матеріали спільних комплексних проектів зі студентами та магістрами, які виконувались протягом декількох років, що дозволило підвищити практичну цінність навчального посібника.

Дисципліна «Ощадна справа» є базовою для підготовки фахівців у галузі банківської справи та фінансів.

Навчальний посібник призначений для самостійної роботи студентів, складається з 7 розділів відповідно до навчальної програми з урахуванням дії Закону України «Про вищу освіту».

Студент повинен сформувати системне розуміння взаємозв'язків суб'єктів на ринку ощадних послуг та окремих спеціалізованих фінансових установ; навчитися визначати економічні передумови та потреби у споживанні цих послуг конкретними учасниками ринку та можливості задоволення цих потреб, встановити зв'язок з іншими теоретичними і прикладними навчальними економічними дисциплінами.

Видання підготовлене професором, доктором економічних наук Н.М. Внуковою (вступ, розділи 1–8), доцентом, кандидатом економічних наук В.А. Череватенком (розділи 3–7), П.М. Куліковим (розділи 1–6), викладачем, кандидатом економічних наук В.Я. Вовк (розділи 2, 4, 8).

КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З «БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

ПЕРЕЛІК ЗНАНЬ, якими повинні оволодіти студенти

1. Знати основні законодавчо-нормативні акти регулювання банківської діяльності в Україні.
2. Знати особливості організації та регулювання ощадної справи в Україні.
3. Характеризувати депозитні послуги банків.
4. Визначати стан ощадної справи в Україні та інших країнах світу.
5. Знати основні положення сучасної концепції розвитку ощадних банків.
6. Надавати характеристику особливостям діяльності Ощадного банку України на ринку ощадних послуг.
7. Пояснювати порядок оформлення вкладів за їх різновидами.
8. Визначати особливості загальної системи фінансового менеджменту.
9. Знати загальну теорію управління фінансами в банку.
10. Знати організацію фінансового менеджменту ощадної справи.
11. Характеризувати фінансове управління пасивами банку.
12. Засвоїти методичні основи фінансового аналізу стану банку.
13. Знати підходи до ресурсного забезпечення банку.
14. Знати методи прогнозування фінансових показників діяльності банку.
15. Надавати характеристику системі гарантування вкладів фізичних осіб.
16. Знати перспективи розвитку ощадної справи.
17. Визначати напрями реформування Ощадного банку України.

ПЕРЕЛІК УМІНЬ, якими повинні оволодіти студенти

1. Вміти оформляти ощадний вклад.
2. Нараховувати відсотки за депозитними операціями.
3. Здійснювати контроль за оформленням вкладних операцій.
4. Розраховувати показники, необхідні для оцінки фінансового стану банку.
5. Розраховувати показники, необхідні для здійснення процедур фінансового менеджменту.

6. Розраховувати показники фінансового управління пасивами банку.
7. Розраховувати показники, необхідні для аналізу ощадних операцій.
8. Виконувати прогнозування фінансових показників діяльності банку.
9. Будувати модель оптимізації структури активів і пасивів банку.
10. Аналізувати фінансову звітність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.
11. Розробляти стратегію розвитку вкладної діяльності банків.
12. Виконувати аналіз вкладів населення.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ
з розподілом навчального часу
за темами і формами занять

Тема	Кількість годин на		
	самостійну роботу	лекції	семінарські та практичні заняття
1. Організація ощадної справи в Україні	4	8	2
2. Теоретичні основи фінансового менеджменту банку	4	6	4
3. Методичні основи аналізу фінансового стану банку	4	6	4
4. Аналіз роботи банку із залучення коштів	4	4	2
5. Моделювання ресурсного забезпечення ощадної справи	4	4	2
6. Система гарантування вкладів фізичних осіб	4	6	4
7. Перспективи розвитку ощадної справи в Україні	3	2	---
Разом	27	36	18

1. ОРГАНІЗАЦІЯ ОЩАДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

1.1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОЩАДНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ

Динамічний розвиток сучасної економіки може бути побудований тільки на масштабній інвестиційній діяльності, розміри якої, без сумніву, залежать від обсягу заощаджень населення країни.

Для змішаної відкритої економіки категорія «заощадження» тлумачиться ширше, ніж заощадження населення, але вони відіграють у цьому процесі важливу роль. Високий рівень кореляції між заощадженнями та інвестиціями відомий в економічній теорії як ефект Фельдштейна—Горіоки.

Ощадна справа — це діяльність, яка безпосередньо пов'язана із заощадженням, накопиченням і використанням грошових коштів. Кожна людина зацікавлена в ефективному заощадженні коштів та збільшенні свого добробуту. З огляду на історію виникнення ощадних кас можна зробити висновок, що і два століття тому люди піклувалися про покращення свого життя так само, як і зараз, і не остання роль у цьому належала саме ощадній справі.

Ощадна справа як сфера суспільної діяльності почала зароджуватися разом з розвитком капіталістичних відносин. Першу ощадкасу було відкрито в Гамбурзі у 1778 р. Батьківщиною поширення ощадної справи стала Англія, в якій розпочалася промислова революція, а разом з нею все більшого значення набували грошові відносини.

Знаєте, коли був прийнятий перший у світі закон про ощадні каси? Уявіть собі! Це зробив ще в 1817 році англійський парламент. Ощадні банки незалежно від форми власності, місця знаходження, розміру капіталу є єдиними по своїй суті. Ощадна справа в Україні має давні традиції, аналіз яких потрібен

для того, щоб краще усвідомити особливості діяльності ощадних банків України, а також пояснити сучасний стан розвитку Ощадного банку України.

У країнах Балтії були спроби утворення ощадних кас при органах місцевого самоврядування в 1824–1825 роках, але подальшого розповсюдження вони не отримали.

Ощадні каси виникли в Росії в першій половині XIX століття при Петербурзькій і Московській казні і були відкриті 1841 року за десятиріччя до появи державних (поштових) ощадних кас у Західній Європі. З цього часу ощадні каси в Росії незмінно зберігали характер державного заснування, хоча організаційні основи їх діяльності декілька разів змінювалося.

Пізніше з розвитком капіталізму в Росії розширювалась і ощадна справа.

Організаційні форми ощадної справи в Росії остаточно склалися до кінця XIX століття шляхом затвердження статуту державних ощадних кас, що функціонував в основному без змін до революції. Зростання вкладів в ощадних касах Росії впродовж довгого часу було недостатнім для розвитку економіки.

Ще до початку 1885 року загальна сума вкладів в усіх ощадних касах складала 17 млн крб., але в кінці XIX і на початку XX сторіччя сума вкладів досягла 608 млн. крб. і швидко збільшувалася, що було тісно пов'язано з процесом розвитку виробництва в Росії.

Ощадні каси існували як самостійні організації або знаходилися при різноманітних державних організаціях. До числа великих належали тільки Петербурзька і Московська ощадні каси.

До 1 січня 1916 року загальна кількість ощадних кас досягла майже 10 тисяч. Серед центральних ощадкас при казначействах знаходилося майже 1869, а з 8748 відділень і приписаних кас 6657 були організовані при поштово-телеграфних установах.

В Україні перші ощадкаси виникли майже одночасно із західноєвропейськими. 1773 року при Львівському губернаторстві діяли 18 державних окружних кас.

У Західній Україні заощадження приватних осіб приймали окружні каси губернаторства. В 1783 році такі ж каси було засновано в Галичині. Згідно зі спеціальним цісарським привілеєм у 1843 році у Львові започатковує діяльність Галицька ощадна каса, гаслом якої було «Працюю та заощаджую». Гарантом

повернення коштів на першу вимогу та своєчасної виплати процентів для вкладників був Крайовий Сейм.

Значний вплив на розвиток ощадних кас на Заході України мав Австро-Угорський державний банк. Так, у статуті ощадної каси міста Тернополя було зазначено, зокрема, що «...метою її створення є надання заможним верствам населення можливості безпечного збереження коштів і отримання процентів...». Необхідно додати, що така мета була дуже доречною для того часу, оскільки послугами ощадкас користувалися заможні громадяни.

Війна 1914 року негативно позначилась на фінансово-банківській системі Західної України. Подальший розподіл території держави призвів до зруйнування єдиної мережі кас. Тільки після реформи 1924 року відновився розвиток ощадних кас на західних землях.

У Східній Україні ощадна справа почала розвиватися значно пізніше. Першу ощадкасу було створено в Одесі 1842 р., але вже через півтора десятиріччя у Східній Україні було 373 ощадкаси. Їхня діяльність полягала у тому, що вони приймали вклади, виплачували певний дохід вкладникам і надавали позики під 6 % річних.

На відміну від західної частини України, на Сході ощадних кас було небагато і розміщувалися вони переважно у великих містах. Примітною особливістю східноукраїнських ощадкас того часу було те, що вони не давали позик у приватні руки. Залучені у населення кошти ощадкаси направляли виключно на підтримку державного кредиту.

Так тривало до 1895 року, коли набув чинності новий статут (перший статут було прийнято 1842 року), згідно з яким каси офіційно почали називати державними.

Цікаво, що клієнт мав право робити внески на книжку в будь-якій частині імперії. Право користування ощадкнижкою мали також й неповнолітні. Загалом на 1889 рік у Східній Україні діяло 125 ощадних кас (більшість — у Чернігівській губернії), які працювали при скарбницях. Як самостійні установи ощадкаси були лише у Києві, Харкові, Одесі та деяких інших великих містах.

Операції, що виконувалися в ощадних касах, спочатку зводилися в основному до прийому і видачі вкладів. Лише на початку XX сторіччя почали виконуватися деякі види операцій з цінними паперами, переказні операції зі страхування.

У період 1917–1921 років ощадкаси Східної України було ліквідовано і відновлено після входження України до Союзу — в 1922 році. За радянських часів ощадні каси були організовані з метою надання трудовому населенню можливості безпечного і вигідного збереження грошових заощаджень і «вільних» коштів на підставі постанови Ради Народних Комісарів від 26 грудня 1922 року про заснування державних ощадних кас. Тоді ж було затверджено положення про державні ощадні каси, яке встановлювало:

1. Організаційний устрій.
2. Операції.
3. Порядок вкладення і витрачання коштів.
4. Форми контролю і звітності.
5. Недоторканість і таємницю вкладів.

Ощадні каси радянського зразка розміщували облігації, проводили вкладні операції, сприяли впровадженню золотих і їх обміну в 1924 році на карбованці. Крім цього, до повноважень ощадкас входило страхування заробітної плати робітників від знецінення.

Перші місяці свого існування в умовах безперервного зміцнення обігових грошових коштів населення і підприємств, робота ощадних кас не могла отримати широкого розвитку, оскільки інфляція знижувала реальну вартість вкладів. У 1922–1924 роках ощадні каси активно сприяли проведенню грошової реформи. Основою та задачею в той період було страхування заробітної плати робітників та службовців від знецінення. Були організовані прийом вкладів у золотому обчисленні, безперешкодне видання вкладів за вимогою вкладників грошами за курсом золотого карбованця, що існував на день виплати.

27 листопада 1925 року було затверджено нове «Положення про державні, трудові, ощадні каси», в якому було визначено коло операцій, що виконувались, вкладні, позичкові та ін.

Вклади поділялися на:

- поточні рахунки;
- до запитання;
- негайні;
- умовні;
- з особливим призначенням.

Були організовані прийоми вкладів на пред'явника. Вкладні документи, видані ощадними касами, приймалися під заставу за договором з державними підприємствами та організаціями

на повну суму вкладу. Ощадним касам дозволялася також видача негайних позичок під заставу облігацій державних позик і під інші цінні папери.

Для надання населенню додаткових видів послуг ощадні каси були залучені до виконання таких комісійних операцій:

- переказних;
- розрахункових;
- акредитивних.

Через ощадні каси стали здійснюватися великі грошові обороти та операції, пов'язані з безготівковими розрахунками населення. Додатковою формою залучення заощаджень населення були запроваджені особливі позикові зобов'язання продавця — «сертифікати державних ощадних кас», випущені 1927 року. Дохід за сертифікатами встановлювався у вигляді складних відсотків, що кожне півріччя приєднувалися до основної суми. До кінця періоду вартість сертифікату подвоювалася, сума процентів за бажанням власників зараховувалася на рахунок за вкладами в ощадні каси або безперешкодно оплачувалася готівкою.

У Києві у 1928 р. створено Головну трудову ощадкасу. Згодом її підпорядковано Московському головному управлінню державних трудових ощадних кас.

У лютому 1929 року було затверджено нове положення про державні трудові ощадкаси зі змінами в організаційній структурі і виконуваних функціях. Важливим етапом у розвитку діяльності ощадних кас стала передача їм у 1931–1932 роках всієї роботи з організації розміщення державних позик. З цього моменту каси перетворилися на єдину кредитну установу.

Після 1932 року ощадкаси являли собою монопольні кредитні установи, що різнобічно залучали грошові кошти населення для державних потреб. Подальшому розвитку ощадних кас завадила війна, яка спричинила закриття та евакуацію ощадних установ, втрату книжок вкладників та інших документів. Обмеження щодо видачі готівки з вкладів були зняті після 19 січня 1944 року, і вклади почали видавати на першу вимогу вкладника.

У 1945–1948 роках ощадні каси проводили розрахунки за операційними вкладками. В післявоєнний період поступово почали розвиватися безготівкові платіжні розрахунки. Були дозволені перерахування на рахунок вкладників заробітної плати викладацького складу вищих навчальних закладів, пенсії та ін.

У 1955 році відновилися операції з перерахування на рахунок за вкладками сум заробітної плати робітників і колгоспників.

Відповідно до зміни масштабу цін і зміни грошей, які знаходилися в обігу, новими грошами вклади в ощадних касах за станом на 1 січня 1961 року були перераховані у співвідношенні 10:1 з наступним записом на особовий рахунок. До початку 1961 року в країні налічувалося 66,5 тисяч ощадних кас.

Істотні зміни в діяльності ощадкас відбулись у 1963 році, коли мережу Держтрудоощадкас СРСР було передано з Мінфіну у відання Держбанку СРСР. Кошти, залучені у вклади, стали використовуватися на кредитування економіки. З цього часу ощадні каси стали здійснювати операції з прийому платежів населення за квартиру, комунальні та інші послуги.

Після цього почав формуватися *єдиний позичковий фонд*. Щороку п'яту частину його становили вклади населення України.

У результаті зміни підлеглих ощадкаси припинили надавати вклади у держбюджет і почали використовувати їх на створення єдиного союзного позичкового фонду (частка України в 1970 році — 19,6%). Наприкінці 70-х і особливо у 80-ті роки ХХ століття швидко зростають доходи населення, і як результат, його заощадження.

У травні 1972 року Рада Міністрів СРСР прийняла постанову, в якій були передбачені заходи з подальшого розвитку ощадної справи й організаційного зміцнення ощадних кас як єдиної кредитної установи, значного розширення послуг, здійснюваних ними населенню і організаціям. Згідно з постановою система ощадних кас була переведена на повний господарський розрахунок.

З прибутків, що одержувалися всіма ощадкасами, утворювалися резервний фонд, фонд розвитку ощадної справи та ін. Були вжиті заходи до більш широкого розвитку перерахувань сум грошових доходів працівників на рахунки закладами, з впровадження безготівкових платіжних розрахунків за платежами населення.

У липні 1977 року було затверджено новий статус державних трудових ощадних кас, в якому знайшли відображення зміни в їхній діяльності, в організаційній побудові, обсязі і характері роботи. В новому статуті підкреслювалося, що різнобічне обслуговування населення є найважливішою функцією діяльності ощадних кас.

1980 року було введено підпорядкованість органів управління ощадних кас відповідним місцевим Радам народних депутатів, що мало важливе значення для їх розвитку.

Інфляція зумовила реформування банківської системи 1988 року, і мережа ощадкас трансформувалася в установи Ощадбанку СРСР.

За висновками керівництва Ощадного банку України в історичній ретроспективі розвитку ощадної справи виділяються декілька головних етапів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Історичні періоди розвитку ощадної справи

Етап	Сутність перетворень
Дореволюційний	<p>Поява перших ощадкас на початку 40-х років XIX століття, перший статут ощадної каси — 1842 рік, утворення першої ощадкаси в Одесі, 1843 — Галицька ощадкаса у Львові. 1863 році засновується Київська міська ощадна каса як окрема установа. З цього періоду, як стверджує авторитетний дослідник ощадної справи академік В. Сухарський, спостерігається посилення уваги уряду до заснування і діяльності ощадкас. У цілому ощадні каси в Західній Україні розвивались як державні установи і контролювались місцевими органами влади. Організаційні та функціональні особливості ощадних установ Східної України визначалися законодавчою базою Росії, а Західної України — Австро-Угорщини та Польщі</p>
Радянський період	<p>Тривав до 1991 року. На організацію роботи ощадних кас великий вплив мала постанова РНК РРФСР «Про заснування державних ощадних кас» від 26 грудня 1922 року, а також новий Статут державних трудових ощадних кас, який було затверджено у 1948 році. Завдання ощадкас функціонально не дуже зазнали змін: на них покладалося широке залучення коштів громадян та їх використання для бюджетних цілей. В цей період відбулася значно більша централізація використання акумульованих ресурсів для вирішення державних завдань. Якісні зміни в діяльності ощадкас стали особливо помітними з кінця 80-х років XX століття. В країні розпочалася банківська реформа, і у 1988 році система державних трудових ощадкас директивно трансформується в установи Ощадного банку СРСР. Тоді ж банк почав кредитувати юридичних осіб, чим раніше ощадкаси не займалися. Історичний досвід діяльності мереж установ Ощадного банку України має як позитивний, так і негативний досвід. У минулому діяльність банку була організована таким чином, щоб обслуговувати централізовану адміністративну систему, і організація ощадної справи відповідала цим вимогам. Період реформування економіки і всього суспільного життя потребували перебудови ощадної справи, яка не відповідала вимогам ринкової економіки</p>

Продовження табл. 1.1

Етап	Сутність перетворень
Ринковий (I етап)	1991 року Україна проголошує свою незалежність. З цього моменту Ощадбанк України відокремлюється від Ощадбанку СРСР. 90-ті роки ХХ століття були періодом глибокої трансформації ощадної справи. Важливою подією стало прийняття 20 березня 1991 року Верховною Радою України Закону «Про банки і банківську діяльність» із визначенням місця, ролі та функцій Ощадного банку України, який набув спеціального статусу. 31 грудня 1991 року Ощадбанк зареєстровано як самостійну банківську установу в Національному банку України — Державний спеціалізований комерційний ощадний банк України
Ринковий (II етап)	З 2004 року початок створення системи ощадних банків і підвищення вимог НБУ до них

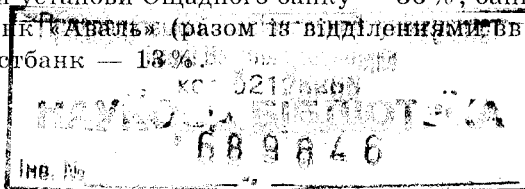
На 2005 рік Ощадбанк — єдиний серед українських банків, який має закріплену державну гарантію збереження вкладів громадян та їх видачі за першою вимогою.

На основі аналізу діяльності банку є всі підстави стверджувати: в непростих умовах переходу від планової до ринкової економіки банк залишався міцною фінансовою установою держави, її важливим, необхідним елементом.

У цих умовах Ощадбанк проявив певну гнучкість та належну керованість:

- успішно виконав свою роль у державній приватизаційній програмі;
- провів основний обмін карбованців на національну валюту;
- впроваджував нові фінансові послуги тощо.

Під час проведення грошової реформи у готівковому обігу знаходилось 366 трлн карбованців. Основні обсяги обміну проходили через пункти обміну банків — 74 %, в яких найбільше грошей обміняли установи Ощадного банку — 36 %, банк «Україна» — 19 %, банк «Аваль» (разом із відділеннями в зв'язку) — 14 %, Промінвестбанк — 13 %.

1.2. ПЕРЕДУМОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ВАТ «ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ»

1.2.1. Історія Ощадного банку

ВАТ «Державний ощадний банк України» — це один із системоутворюючих банків у нашій державі. Ощадбанк є фінансовою структурою загальнонаціонального масштабу, яка об'єднує 6751 банківську установу, які займаються розрахунково-касовим обслуговуванням понад 110 тисяч підприємств, установ та організацій, зокрема, НАЕК «Енергоатом», ДК «Укрспецпроект», НАК «Нафтогаз України», ХК «АвтоКраз», телеканал «Інтер», Полтавський ГКЗ, ТОВ «Інфікс», страхова компанія «Укрінмедстрах», Рівненська АЕС та багато інших підприємств.

Ощадбанк надає сьогодні клієнтам понад 115 видів банківських послуг, здійснюючи всі види операцій у національній та іноземній валютах. Установи Ощадного банку обслуговують понад 92 млн рахунків фізичних осіб, більшість з яких відкрито до 1992 року. Це свідчить про велику довіру населення до Ощадбанку.

Місією Ощадного банку, затвердженою Спостережною Радою, є закріплення домінуючої ролі на ринку роздрібних банківських продуктів шляхом впровадження новітніх інформаційних технологій. Відповідно до місії банк здійснює свою діяльність з урахуванням необхідності оптимізації дохідності, зваженої на ризики¹

Ощадбанк України відсвяткував перше 10-річчя свого існування. Історія ощадної справи в цілому та Ощадбанку зокрема свідчить про те, що як фінансова установа він був створений для обслуговування найменш забезпечених верств населення. При цьому слід зауважити, що на сьогодні послугами банку користуються всі категорії населення, що зумовлює провідну позицію банку на ринку роздрібних фінансових послуг України та є його місією, спрямованою на якісне обслуговування фізичних осіб.

На початку свого існування Ощадбанк діяв як інструмент держави для залучення особистих заощаджень населення та спрямовував їх переважно на упорядкування державних фінансів.

¹ Суганяка Н. Эффективный менеджмент – источник успешной деятельности Ощадбанка // Банкир. – 2004. – № 4. – С. 32–33.

Нові економічні умови, ринкові реформи початку 90-х років ХХ століття потребували значних змін у роботі банку, швидко-го реагування на трансформаційні перетворення в Україні.

Головні завдання перших років діяльності банку в нових умовах полягали в наступному:

- збереження цілісної системи банку;
- утримання позицій на ринку роздрібних банківських послуг і вкладів населення;
- створення належної матеріально-технічної бази для обслуговування клієнтів.

Незважаючи на несприятливі зовнішні обставини, кризові явища в економіці України та отриману спадщину, Ощадбанк виконав свої зобов'язання перед партнерами і клієнтами, у стратегічному напрямі розвивався як універсальний банк, набувши безцінного досвіду роботи в умовах ринкового реформування банківського сектора.

Розвиток Ощадбанку в нових умовах вимагав першочергового вирішення історичних проблем традиційного іміджу його роботи як державного банку в умовах зростаючої конкуренції з іншими банками.

Протягом 14 років діяльності Ощадбанк підтвердив свою репутацію зрілого ділового партнера, здатного виконувати взяті на себе зобов'язання незалежно від впливу зовнішніх чи внутрішніх факторів. Так, банк жодного разу не затримав виконання клієнтських платежів, не відмовив жодній фізичній особі в її бажанні отримати як у договірні строки, так і достроково вкладені кошти.

У період масштабної фінансової кризи 1998 р., незважаючи на сильний вплив форс-мажорних обставин (конверсія портфеля державних цінних паперів, різке зниження курсу гривні та відтік вкладів фізичних осіб), Ощадний банк продовжував здійснювати своєчасне та ефективне обслуговування клієнтів, чим підтвердив свою платоспроможність, ліквідність, мобільність та надійність як банку-партнера та державного банку.

За час свого існування Ощадбанк не проводив агресивної ринкової політики та, керуючись принципами здорового консерватизму, продовжує підтверджувати свою провідну позицію на фінансовому ринку України. Така політика, якою керується банк понад 10 років, себе виправдала.

Підсумовуючи фінансові результати за перші 10 років роботи в незалежній державі, слід зазначити, що валюта балансу

збільшилася у 3 рази, сплачений статутний фонд зріс майже в 100 разів, чисті активи (загальні активи за мінусом сформованих резервів за активними операціями) зросли до 3,2 млрд грн, при цьому частка дохідних активів постійно збільшувалась і становила близько 65 % від загального обсягу чистих активів.

Відновлення довіри до Ощадбанку та зростання його впливу на фінансовий ринок України не залишились непоміченими: у 2000 році за підсумками п'ятої загальнонаціональної програми «ЛЮДИНА РОКУ—2000» переможцем у номінації «ФІНАНСИСТ РОКУ» авторитетними експертами був визнаний голова правління Ощадбанку України.

Напрями активної роботи Ощадбанку:

- збільшення ресурсної бази;
- розширення операцій з надання послуг клієнтам на комісійній основі;
- залучення на обслуговування юридичних осіб;
- розширення обсягів операцій в іноземній валюті.

Це надало змогу за окремими продуктами збільшити свою частку на банківському ринку.

З моменту утворення перед Ощадним банком постала проблема залучення коштів населення як головного джерела грошових ресурсів для кредитування фізичних та юридичних осіб, підприємств промисловості та аграрного сектору, в тому числі і державних програм. Практично роботу із залучення коштів банк змушений був розпочинати знову. Серед негативних факторів слід також відмітити знецінення заощаджень населення через інфляційні процеси, які відбувались у державі, що, в свою чергу, створювало соціальну напругу та недовіру до банківської системи.

Однак, незважаючи на складну економічну ситуацію, Ощадбанк постійно збільшував свою ресурсну базу, і традиційно понад 75 % її складають кошти фізичних осіб. Банк контролює значну частину ринку особистих вкладів населення.

В умовах жорсткої конкуренції банк залишається лідером серед українських банків із залучення коштів населення. За цей період вклади фізичних осіб зросли майже у два рази. При цьому за останні роки банку вдалося зупинити тенденцію втрати частки ринку депозитів населення, яка спостерігалась протягом 1991–1999 рр., та стабільно утримувати її на рівні п'ятої частини. Більше, ніж на 5 млн зросла кількість вкладників, що свідчить про поступове відновлення довіри населення до Ощадбанку.

З поверненням 31.07.2000 р. дозволу на залучення строкових коштів населення в іноземній валюті банк активно розпочав роботу на цьому сегменті ринку.

З метою диверсифікації ресурсної бази, поряд із залученням коштів фізичних і юридичних осіб з використанням традиційних депозитних інструментів, банк здійснював емісію власних боргових зобов'язань (зокрема, депозитних сертифікатів).

На міжбанківському ринку залучення проводились винятково з метою регулювання поточної ліквідності та здійснення арбітражних операцій. Запозичення середньострокових і довгострокових ресурсів інших банків як суттєві джерела формування ресурсної бази Ощадбанку не розглядалися та не входили до його стратегічних цілей.

Політика банку у сфері залучень була спрямована на зміцнення позицій на ринку вкладів фізичних осіб. Розроблення нових фінансових продуктів для фізичних осіб передбачає:

- оцінку макроекономічних параметрів;
- моніторинг регіональних ринків вкладів;
- визначення рівня попиту на визначені умови закладами.

Запропоновані банком продукти із залучення коштів враховують потреби всіх соціальних і вікових груп населення.

Процентна політика банку за строковими депозитами фізичних осіб була спрямована на пропонування процентних ставок, що враховували б ринкові умови, фінансову і маржинальну вартість ресурсів банку, резервні вимоги Національного банку України.

Основні завдання банку у сфері залучення ресурсів:

- зміцнення позицій на ринку залучення заощаджень громадян;
- стимулювання ощадної та інвестиційної активності населення шляхом надання вкладникам банку можливості вибору ефективних форм заощаджень;
- збереження пріоритетних цінових умов закладами для найменш соціально незахищених верств населення;
- збільшення частки на ринку обслуговування корпоративних клієнтів.

1.2.2. Характеристика Ощадного банку України

Діяльність ВАТ «Державний спеціалізований комерційний Ощадний банк України» (Ощадбанк) регламентується загальним банківським законодавством, зокрема Законом України «Про

банки та банківську діяльність» із змінами та доповненнями, іншими законодавчими та нормативними актами, а також власним Статутом.

Державний Ощадний банк України створено відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 травня 1999 року шляхом перетворення Державного спеціалізованого комерційного Ощадного банку України у відкрите акціонерне товариство «Державний Ощадний банк України».

Банк проводить цілеспрямовану роботу з оптимізації мережі. Він залишається системним банком з найрозгалуженішою мережею установ, до якої входять 25 регіональних управлінь, 430 відділень та тисячі безбалансових філій, які охоплюють усі куточки країни.

Оптимізація мережі установ банку, впровадження нових технологій скоротили кількість працюючих. Чисельність працівників у цілому в системі Ощадбанку становить близько 35 тис. чоловік і за останні п'ять років зменшилась майже на 15 тисяч. Зважаючи на свою соціальну спрямованість, Ощадбанк зберігає широку присутність в усіх регіонах України.

Розпочата робота з реструктуризації філіальної мережі банку має забезпечити впровадження практики укрупнення регіональних управлінь на засадах переходу від діючого адміністративно-територіального поділу до поділу за великими економіко-географічними зонами.

Укрупнення регіональних управлінь надасть змогу:

- підсилити їх фінансовий потенціал;
- добитися відповідності між рівнем розвитку регіонального управління та економічним потенціалом регіону;
- отримати нові можливості для впровадження сучасних технологій;
- підвищити ефективність управління відділеннями та філіями, активами і пасивами, персоналом банку.

Розпочато реалізацію нової регіональної політики через поєднання жорсткого централізованого контролю з гнучкими механізмами впливу і розширення ролі регіональних підрозділів, яка надасть змогу:

- покращувати фінансовий стан банку;
- зміцнювати його загальнонаціональну мережу.

Банк не ставить перед собою завдання повного забезпечення власними приміщеннями, проведення переобладнання кожної будівлі. Будівництво та реконструкція будівель і приміщень проводяться виключно для забезпечення якісного рівня обслу-

говування клієнтів, дотримання встановленого порядку зберігання цінностей, гарантування безпеки клієнтів та працівників, впровадження і розвитку автоматизації та систем зв'язку, використання нових банківських технологій відповідно до вимог, які висуваються Національним банком України до банківських приміщень та забезпечення інформаційної безпеки.

Розвиток матеріальної бази здійснюватиметься з урахуванням перспективності конкретних відділень або філій банку з точки зору пріоритетних напрямів бізнесу. Банк будував або придбавав нові приміщення тільки в тих випадках, коли це було більш ефективним, ніж оренда.

Нині він має майже 11 тисяч установ, у тому числі понад 10 тисяч філій, 112 агентств. Штатна чисельність працюючих у них складає майже 52 тисяч осіб, з яких 49 тисяч — працівники відділень і філій, що складає приблизно половину усіх працівників, зайнятих у банківській системі України. Це надає змогу банку охопити своєю діяльністю територію всієї країни та надати послуги населенню. Широка мережа підрозділів банку створює величезний потенціал розвитку у майбутньому.

На рис. 1.1 показано динаміку зміни частки вкладів (у відсотках) населення в Ощадбанку в загальних банківських вкладах за період 1995–2002 рр. На 01.01.2005 сума вкладів становила 3,9 млрд грн.

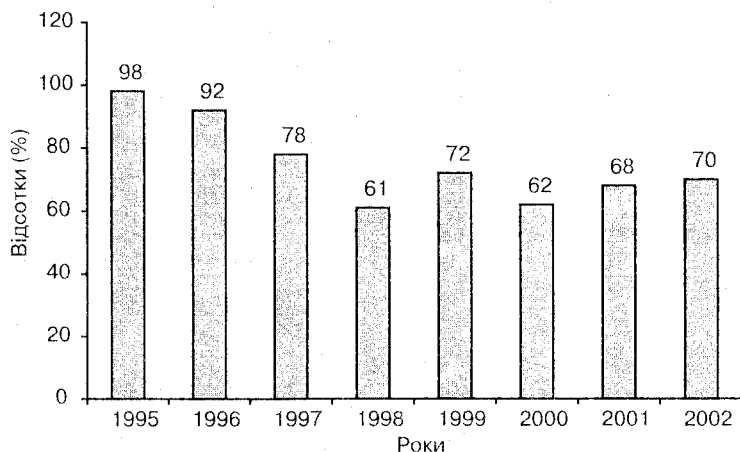

Рис. 1.1. Динаміка частки вкладів населення в Ощадбанку в загальних банківських вкладах

Державна частка в статутному фонді Ощадбанку становить 100 %, тобто держава — єдиний власник Ощадбанку і тому мусить бути відповідальною за стабільне функціонування банківської установи. На перспективу можуть відбутися зміни у формі державної власності, як, наприклад, з АТ «ПКО Банк Польський». Це реформування може здійснюватися у напрямі збільшення власних коштів і доведенні їх до стандартного рівня капіталізації, створенні достатнього фонду страхування індивідуальних депозитів, а адміністративні гарантії держави будуть доповнюватися внутрішньобанківськими механізмами страхування. На сьогодні відносини банку з державними органами влади як єдиним власником регулюються через діяльності Спостережної ради банку.

Президент України в 2005 році своїм рішенням змінив склад Спостережної Ради Ощадного банку України, яка повинна виконувати функції стратегічного управління цією фінансовою установою.

Співпраця Ощадбанку з органами місцевого самоврядування здійснюється як координація діяльності в галузі визначення пріоритетів розвитку місцевої інфраструктури: використання заощаджень населення, які акумульовані банком в регіоні на вирішення соціальних і економічних завдань регіону.

Функціонально Ощадний банк розвивається в напрямі універсальної фінансово-кредитної установи. Проте банк на найближчу перспективу буде намагатися зберегти свої пріоритети на ринках заощаджень населення та його кредитному, розрахунковому та касовому обслуговуванні по всій території країни. Додаючи до цього орієнтацію на малий та середній бізнес, Ощадбанк є і буде великим банком «дрібного продажу».

Загальне керівництво мережею установ Ощадного банку України здійснює Національний банк України, який разом з Кабінетом Міністрів України вирішує напрямки розвитку ощадної справи в країні. Статут Ощадного банку України окреслює завдання, що покладені на банк, його права, обов'язки, форми організаційного устрою та управління, джерела формування та шляхи використання банківських ресурсів.

Також Статутом передбачено банківські операції та послуги, та основні норми, що регулюють взаємовідносини між банком та населенням, організаціями, установами та підприємствами різноманітних форм власності. Згідно зі Статутом, Ощадний банк є юридичною особою, яка разом з усіма своїми установами

у вигляді територіальних банків, їх філій та агентств банку є єдиною системою.

Нову послугу банк впровадив останнім часом. Це швидкі грошові перекази в доларах США і рублях між Україною та Росією, а також низкою інших країн СНД. Їх проводять на підставі договору про співпрацю, укладену з Європейським трастовим банком з Москви на вигідних для фізичних осіб умовах.

Головними завданнями банку є розвиток ощадної справи в Україні, акумуляція грошових коштів населення та суб'єктів господарювання та їх подальше розміщення на комерційних засадах в інтересах вкладників, здійснення кредитно-розрахункового обслуговування клієнтів.

Ощадний банк залишається ощадним і надає послуги своїм традиційним клієнтам. Його ринкова орієнтація буде спрямована на домовласників, підприємства малого та середнього бізнесу, громадські організації, профспілки.

Ощадбанк України, зареєстрований в 1991 році з універсальним статутом, за останній час виявився об'єктом проектів кардинальних змін своєї діяльності: у 1995 р. — згідно із проектом закону про бюджетний банк, а з початку 1997 р. — згідно з обмеженнями Національного банку в ліцензуванні. При цьому є безліч прикладів рішень національних урядів з особливого статусу ощадних інститутів серед країн-сусідів. Так, в Білорусії ощадний банк об'єднали з комерційним банком «Білорусь», в Молдові — спочатку акціонували з участю держави, а пізніше власність перейшла в поодинокий сектор (нерезидент), в Киргизії — ліквідували як такий, в Естонії акціонували за участю іноземних банкірів-інвесторів, і банк став другим за показниками серед всіх комерційних банків Балтійських країн. Аналогічно, Ощадбанк Росії є найбільшим комерційним банком Східної Європи.

1.2.3. Комунікаційний менеджмент

Свою стратегічну роль у житті Ощадбанку відіграє преслужба, здійснюючи цілеспрямоване комунікаційне забезпечення його діяльності. Її фахівці за розробленими власними технологіями займаються виконанням таких основних практичних завдань:

- поширення офіційної інформації про послуги, які установи банку надають юридичним та фізичним особам;

- організація підтримки засобами масової інформації ощадбанківських ініціатив, програм і проектів;
- моніторинг повідомлень у друкованих засобах масової інформації про роботу банку та їх оцінка;
- підготовка відповідей на інформаційні запити журналістів, пов'язані з діяльністю банку;
- забезпечення умов для виступів керівників і менеджерів банку в пресі, на радіо і телебаченні;
- спростування недостовірних відомостей про банк, поширюваних окремими засобами масової інформації.

Одним із неординарних заходів, що приніс банку неабияку користь, стала всеукраїнська інформаційна PR-акція з нагоди 10-ї річниці Державного ощадного банку України. Реалізована у формі клієнтських відгуків у пресі про вигідність надаваних Ощадбанком послуг, вона суттєво посприяла зміцненню ділової репутації банку серед громадськості. За своєю масштабністю, тематичною спрямованістю, залученням місцевих газет їй в Україні немає аналогів.

1.3. СТАН ОЩАДНОЇ СПРАВИ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

1.3.1. Роль коштів населення у формуванні фінансових ресурсів банку

У суспільстві закономірно утверджується розуміння того, що головну роль у фінансуванні потреб суб'єктів господарювання мають відігравати внутрішні джерела грошових ресурсів, до яких належать і заощадження населення¹. Це потенційно важливе інвестиційне джерело за посередництва банківської системи.

Операції, завдяки яким банк формує свої ресурси, називаються пасивними і відображаються в пасиві балансу банку. Пасивні операції відіграють первинну роль щодо активних операцій, необхідною умовою проведення яких є достатність ресурсів. Саме в результаті пасивних операцій банки отримують додаткові ліквідні кошти.

¹ *Васильченко З.М.* Кошти населення у формуванні фінансових ресурсів банків // *Фінанси України.* – 2002. – № 4. – С. 94–101.

Обсяг пасивних операцій банків із кожним роком зростає. Так, зокрема, на початок 2000 року зобов'язання за ними становили 20 млрд грн. Проте цей показник становить лише близько 10 % ВВП, тоді як у країнах із перехідною економікою Центральної та Східної Європи дорівнює у середньому 40 %, в країнах ОЕСР — понад 80 %. За орієнтовними розрахунками, українським юридичним і фізичним особам належить майже 200 млрд грн, які знаходяться поза вітчизняними банками (готівка на руках у гривнях і кошти у валюті за кордоном тощо), що в десять разів більше, ніж поточні зобов'язання усіх банків України.

У структурі зобов'язань банків на 1 січня 2001 року порівняно з 1 січня 2000 року зросли всі складові, зокрема, загальна сума зобов'язань — до 30529,9 млн грн (або на 53,2 %).

Найбільшу частку в зобов'язаннях мали депозитні зобов'язання (62,6 %). Середньорічний приріст депозитних зобов'язань банківської системи за останні п'ять років становив 106 %. За цей час спостерігалось випереджаюче зростання депозитів у іноземній валюті порівняно з депозитами в національній валюті. Така тенденція свідчила про падіння довіри населення до гривні у зв'язку з періодичною її девальвацією й поступове перебирання на себе доларом США функції накопичення вартості у межах України.

Депозити фізичних осіб у національній валюті зростали повільними темпами і в 1996 році сягали лише 14 % усіх банківських депозитів, коли на початок 2000 року їх частка росла до 35 %, а на 1 січня 2001 року становила 35,8 % у обсязі ресурсів. Банк оперує в основному чужими грошима, у той час, як власні кошти використовуються передусім для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття поточних збитків від банківської діяльності.

Практика свідчить, що головним джерелом ресурсів банків є залучені кошти, це пов'язано зі специфікою банківської діяльності. Вітчизняне банківське законодавство розрізняє власне залучені ресурси (кошти вкладників) і позичені ресурси (кошти кредиторів та інвесторів).

Найбільшу питому вагу в залучених ресурсах банку мають депозити. *Депозит розглядається як кошти у національній та іноземній валюті, що передані їхнім власником або іншою особою за його дорученням у готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах.* Операції, пов'язані із залученням грошових засобів на вклади, мають назву депозитних.

Ресурсна база сучасного банку характеризується широкою різноманітністю видів депозитів. Це пояснюється прагненням банків в умовах сегментованого конкурентного ринку якнайповніше задовольнити попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити заощадження і вільні грошові капітали на банківські рахунки.

Правила здійснення операцій із банківськими депозитами (вкладами) визначаються постановою Правління НБУ № 516 від 03.12.2003 року з відповідною назвою.

Існують різні класифікації депозитів фізичних осіб, основні з яких такі:

— *залежно від терміну і порядку вилучення*: депозити до запитання, строкові депозити і спеціальні;

— *за ступенем подорожчання*: безкоштовні (кошти на поточних рахунках клієнтів) і платні (кошти на депозитних рахунках);

— *за способом оформлення*: депозити, оформлені договором (поточні рахунки і депозити), оформлені ощадною книжкою (рахунки з ощадною книжкою), оформлені цінними паперами (депозитний і ощадний сертифікати, облігації).

Вклади громадян неоднорідні за економічною природою та здатністю трансформуватися у кредитні ресурси як самого банку, так і кредитної системи у цілому.

Вони поділяються на три основних види:

- вклади до запитання;
- строкові вклади;
- ощадні вклади.

Вклади до запитання зручні для клієнтів, які регулярно здійснюють платежі, оскільки це надає змогу проводити розрахунки без використання готівки, що насамперед безпечно.

Депозити до запитання представлені різними рахунками (розрахунковим, поточним тощо), з яких їхні власники (юридичні й фізичні особи) можуть одержувати готівку на першу вимогу шляхом виписування грошових і розрахункових документів (видача готівки, виконання платіжного доручення, оплата чеків або векселів).

Нестабільність внесків до запитання обмежує можливості й сферу їх використання банком, тому власникам поточних рахунків виплачується низький процент або не виплачується взагалі. Власники таких рахунків повинні платити банку комісійні за їх ведення, а деякі банки за ведення безпроцентних рахунків

вимагають від їхніх власників утримувати обумовлені незнижені залишки на рахунку.

В умовах відсутності плати за депозити до запитання банки намагаються залучити кошти клієнтів і стимулювати приріст поточних внесків за рахунок надання їм додаткових послуг і підвищення якості обслуговування. Це, зокрема, кредитування з поточного рахунка, пільги вкладникам в одержанні кредиту, використання зручних для клієнта форм розрахунків: за допомогою Інтернету, мобільного зв'язку, із застосуванням кредитних карток, чеків тощо.

Про недостатній розвиток розрахункових послуг банків для населення свідчить той факт, що у вкладах населення переважають строкові депозити.

Строкові депозити у вітчизняній банківській практиці набули найбільшого поширення. Це пояснюється тим, що лише вони приносять дохід, який покриває втрати, спричинені інфляцією.

Строкові вклади є для банків найкращим видом депозитів, оскільки вони стабільні та зручні у банківському плануванні. За ними клієнтові сплачується високий депозитний процент, рівень якого диференціюється залежно від терміну, виду внеску, періоду повідомлення про вилучення, загальної динаміки ставок грошового ринку, інших умов. Чим триваліші строки і (або) більша сума внеску, тим більший розмір винагороди. Процентна ставка за строковий депозит із попереднім повідомленням встановлюється залежно від терміну повідомлення. При достроковому вилученні внеску клієнт банку може бути позбавлений передбачених угодою процентів повністю або частково. Як правило, у такому випадку банк вилучає процент, який встановив за рахунками до запитання.

Строкові депозити займають проміжне місце між вкладами до запитання та ощадними вкладами. Від останніх вони відрізняються тим, що мають відносно невеликий, чітко визначений термін, хоча він і більший, ніж у депозиті до запитання. Окрім того, мінімальний розмір вкладу на строкові депозити найчастіше обумовлений. У середньому його обсяг в українських банках на початку ХХІ століття становив від 100 до 500 грн.

У світовій практиці проміжне місце між строковим депозитом і депозитом до запитання займає **ощадний депозит**. Ощадні депозити необхідні власникам для накопичення грошових заощаджень. Власнику ощадного депозиту видається *іменне свідоцтво у формі ощадної книжки*, в якій відбиваються всі операції з рахунком.

Ощадні депозити передбачають тривале існування на рахунках стабільних залишків коштів, що використовуються в активних банківських операціях. За ощадними депозитами банки нараховують високі проценти, хоча і нижчі, ніж за строковими депозитами. Для ощадних депозитів типове повільне зростання суми і те, що накопичені заощадження використовуються, як правило, лише через декілька років.

До вкладів ощадного характеру належать лише ті, що робляться з метою зберігання і поступового нагромадження коштів. Тобто вклади до запитання не можна вважати ощадними, оскільки їх основна функція — обслуговування поточного платіжного обороту клієнтів, а не обороту заощаджень. Так чи інакше, за умов розвитку безготівкових розрахунків на базі вкладів до запитання їхня роль в організації заощаджень зменшуватиметься.

Слід зауважити, що дотепер у теорії і практиці банківської справи чіткого визначення поняття «ощадний вклад» немає. Невизначеність пов'язана з тим, що вклади населення:

- мають багатоцільовий характер;
- залежать від конкретної економічної та соціально-політичної ситуації в країні;
  - від традицій, що склалися;
  - від психології населення.

Зростаюча конкуренція на ринку депозитних операцій, застосування електронно-обчислювальної техніки та інші фактори сприяли появі нових різновидів депозитів, які поєднують окремі властивості депозитів до запитання, термінових і ощадних. У цьому переконує досвід як країн із розвинутою ринковою економікою, так і України.

Банки дедалі частіше виплачують проценти закладами до запитання, застосовують «гібридні» рахунки, кошти яких використовують як для фінансових інвестицій, так і для здійснення поточних розрахунків.

Інтенсивність залучення заощаджень, населення залежить від застосування нових видів вкладів.

У вітчизняних банківських установах, які обслуговують приватних осіб, було б доцільно запровадити такий вид ощадних вкладів, як депозитні рахунки грошового ринку, що вперше були застосовані у США. Вони особливо зручні в умовах інфляції, коли ставка депозитного відсотка, як правило, плаває і змінюється залежно від співвідношення попиту і пропозиції ресурсів на фінансовому ринку.

Серед популярних за кордоном, а нині застосовуваних в Україні форм акумулювання коштів населення — залучення банками різдвяних, відпускних, податкових та інших строкових вкладів, внески на які роблять регулярно (наприклад, щотижня) з метою накопичення коштів, достатніх для оплати видатків на різдвяні свята чи під час відпустки. Для банків такі методи мобілізації коштів вигідні тим, що вони сприяють зростанню депозитів і стимулюють ощадливість вкладників.

Останнім часом у країнах Заходу клієнти банків дістали змогу користуватися так званими **нау-рахунками**. Ці рахунки об'єднали в собі принципи зберігання і використання строкових вкладів і вкладів до запитання: як тільки сума залишку на рахунку перевищує певну величину, на неї починають нараховувати проценти. Для клієнтів нау-рахунки вигідні тим, що, як і вклади до запитання, вони надають змогу проводити розрахунки за допомогою документа, котрий має силу засобу платежу, а головне, як і строкові вклади, дають право отримувати відповідний дохід. Окрім того, приватна особа може отримати кредит розміром до 50 % залишку коштів такого вкладу. Для банку нау-рахунки привабливі тим, що кошти на них зберігаються протягом точно визначеного часу і тому можуть бути використані для **довгострокових вкладень**.

Ще одним перспективним засобом залучення заощаджень населення у банківські вклади є супернау-рахунки, на які нараховується дохід за плаваючою ставкою. Ці рахунки апробували у своїй практиці деякі вітчизняні банки, зокрема «ВАбанк». Щоправда, українським варіантом, на відміну від зарубіжного, не передбачено додаткових послуг. В інших країнах за таким вкладом дозволяється виписувати необмежену кількість чеків, застав із процентною ставкою, отримувати позики під заставу нерухомості.

Українським банкам доцільно було б також залучати заощадження у такі депозити, які поєднували б риси строкового вкладу й вкладу до запитання, тобто надавали б змогу клієнтові отримувати прибуток і щомісяця користуватися нарахованими процентами.

Вклад на супернау-рахунок умовно складається з двох частин:

- витратно-прибуткової;
- строково-накопичувальної.

Первісно нагромаджена сума витратно-прибуткової частини вкладу через певний термін (найчастіше через місяць) автоматично переводиться у строково-накопичувальну, після чого на неї нараховуються проценти. Нараховані за процентами кошти відразу ж повертаються у витратно-прибуткову частину вкладу. Клієнт має право у будь-який час повністю або частково вилучити нараховані за процентами кошти, а також додати на рахунок будь-яку суму. Того ж визначеного числа кожного місяця всі незапитані вкладниками проценти та донесені кошти також переводяться у строково-накопичувальну частину вкладу.

Нині дедалі більше банків західних країн переходить до комплексного обслуговування клієнтів. Наприклад, сучасний комерційний банк США, як правило, виконує понад 100 видів операцій і послуг, кліринговий банк Англії — близько 150, а великий комерційний банк Японії — 300. Банки виконують повне обслуговування клієнтів: проводять розрахункове, касове, кредитне обслуговування, здійснюють розрахунок і виплату податків, консультують населення з питань інвестування, надають сейфи для зберігання цінних паперів і коштовностей, проводять трастові операції тощо. Для порівняння нагадаємо, що один із провідних банків — Ощадний банк України — виконує лише близько 70 операцій і послуг.

Подальше реформування економіки, впровадження ринкових відносин потребує постійного вдосконалення системи грошового обігу, поліпшення розрахункового і касового обслуговування приватних осіб, що має забезпечити швидкозростаючі потреби у платежах і прискорити обіг грошових засобів за умов одночасного зменшення витрат грошового обігу і скорочення трудових затрат. Один зі шляхів розв'язання цих проблем — безпаперові технології розрахунків.

У наш час понад 200 країн світу розвивають банківські послуги на основі кредитних карток, а безготівкова плата за товари і послуги в економічно розвинених країнах сягає 90 % у структурі всіх грошових операцій.

Застосування в Україні безготівкових розрахунків за допомогою пластикових карток, впроваджуваних останнім часом, — один із найперспективніших шляхів залучення заощаджень населення у грошовий обіг країни.

Структура вкладів населення у провідних вітчизняних банках характеризується даними, наведеними у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Структура вкладів населення у банках станом на 01.06.2001

Банк	Залучені кошти фізичних осіб				Процентні витрати	Всього залучених коштів	Частка фізичних осіб у залучених коштах банку, %
	Разом	До записання	Строкові	У валюті			
Ощадний банк	1368,98	908,44	460,54	134,40	13,97	2021,30	67,73
Приватбанк	872,94	188,57	684,38	487,33	16,24	2224,03	39,25
Промінвестбанк	722,90	229,76	493,14	367,03	12,74	2741,86	26,37
Аваль	517,84	228,62	289,22	289,86	12,96	3146,67	16,46
Укрексімбанк	281,14	91,00	190,14	229,72	8,45	1284,26	21,89
Укрсоцбанк	274,64	28,57	246,07	137,99	5,72	1364,41	20,13
Фінанси та кредит	172,70	31,56	141,14	119,39	3,47	417,23	41,39
ПУМБ	163,81	66,30	97,51	114,26	4,92	852,00	19,23

У табл. 1.2 та 1.3 подано для порівняння структуру вкладів населення у банках України в динаміці.

Як видно з табл. 1.2, в 2001 році статусу ощадного банку набував тільки Ощадний банк України.

У наш час результати фінансової діяльності банків щодо залучення вкладів фізичних осіб значно змінилися. На депозитному ринку фізичних осіб з'явилася значна кількість операторів (табл. 1.3).

Як видно з табл. 1.3, на сьогодні з'явилися банки, які в чистих активах мають частку, більшу за 50 %, тобто набувають статусу ощадних. З цією метою НБУ збільшує увагу до таких банків, зокрема і Ощадного банку України.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» значно розширює можливості ведення банківського бізнесу, водночас сприяючи підвищенню його прибутковості та ліквідності.

Таблиця 1.3

**Структура вкладів населення у банках
станом на 01.01.2005¹**

Банк	Сума всього, млн.грн	В тому числі		Частка в чистих зобов'язаннях, %
		До запитання	Строкові депозити	
Приватбанк	5 558,219	1 037,020	4 520,970	42,10
Аваль	5 021,313	1 206,780	3 824,530	47,60
Ощадбанк	3 459,680	2 296,760	1 162,920	73,40
Укрпромбанк	1 042,475	44,976	997,500	58,90
Фінанси і кредит	833,169	46,262	786,910	39,82
Кредит банк (Україна)	673,980	63,460	610,510	56,86
Індекс-банк	553,610	65,080	488,520	53,74

Згідно із законом банк одержує право здійснювати свою діяльність після отримання банківської ліцензії. Встановлено чіткі критерії щодо надання банківської ліцензії, на підставі якої банки можуть приймати вклади (депозити) від фізичних осіб.

Законом встановлюються нові положення у черговості задоволення вимог до банку, який підлягає ліквідації, спрямовані на захист прав вкладників — фізичних осіб. Так, у першу чергу, після задоволення вимог, забезпечених заставою, виконуються вимоги Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. У другу чергу, після задоволення вимог працівників банку, а також відшкодування витрат, пов'язаних із роботою ліквідатора, виконуються вимоги вкладників — фізичних осіб.

Значну увагу приділено захисту прав клієнтів банку. Банк зобов'язаний на вимогу клієнта надавати інформацію про фінансові показники діяльності банку та його економічний стан, перелік керівників банку та його філій, фізичних і юридичних осіб, які беруть активну участь у діяльності банку, іншу інформацію та консультації з питань надання банківських послуг.

¹ Україна-business. — 2005. — № 6. — С. 7.

Кожний банк зобов'язаний відповідно до Закону «Про банки і банківську діяльність» публікувати квартальні баланси, а також звіти про прибутки (збитки) в газетах «Урядовий кур'єр» чи «Голос України» протягом місяця, що настає за звітним кварталом. Водночас банки зобов'язані опублікувати річну фінансову звітність, підтверджену аудитором, не пізніше як 1 червня року, що настає за звітним, у тих самих газетах. Банки інформують Генеральний департамент банківського нагляду Національного банку України про виконання зазначених вимог із повідомленням назви і номера видання, в якому була здійснена публікація. Це допоможе клієнтам оперативніше відстежувати фінансовий стан банку і відповідно приймати рішення про доцільність збереження в ньому власних коштів.

Інформація про операції фізичних осіб згідно з цим Законом надається тільки на запити або за рішенням судів. Відповідно до зобов'язань України, які випливають із Міжнародної конвенції про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (ратифікована Верховною Радою України 17.12.1997 року), один із розділів Закону присвячено проблемі запобігання легалізації грошей, одержаних злочинним шляхом. Згідно із нормами зазначеного розділу банки зобов'язані ідентифікувати усіх осіб, які здійснюють значні та/або сумнівні операції; у ньому також розкрито поняття значної та сумнівної операцій.

У грудні 2000 року на засіданні міністрів економіки і фінансів Європейського союзу 11 держав-членів домовилися про єдиний порядок оподаткування банківських вкладів, яким змінюється принципи непорушності таємниці вкладів. Основна мета угоди — боротьба з ухиленням під сплати податків. Відповідно до нових правил податкові відомства держав ЄС обмінюватимуться інформацією про громадян, які розміщують свої вклади в банках інших держав Європи з метою ухилення від сплати податків. До цього європейські держави не брали податків із доходів громадян інших країн. Фінансисти ЄС домовилися про те, що 75 % податку на банківський вклад нерезидента спрямовуватиметься до бюджету його країни, а решта залишиться тій країні, на території якої цей вклад розміщено.

Банки залучають і розміщують гроші від свого імені на власних умовах і на власний ризик, їхня діяльність **ризикова**. Передусім слід виділити ризики втрати ліквідності й платоспроможності.

Одним з перших в Україні Ощадний банк почав впроваджувати власну систему управління ризиками. Її головна мета — це забезпечення діяльності банку на основі оптимального співвідношення між ризиками і дохідністю, а також фінансовою стабільністю банку як на короткострокову, так і довгострокову перспективу. Важливим кроком на шляху запровадження ефективної системи управління ризиками в Ощадбанку була розроблена Концепція управління ризиками, яка враховувала специфіку роботи банку, зокрема на рівні регіональних управлінь.

Чисті активи Ощадного банку за умов такої роботи на 01.01.2005 склали понад 5 млрд грн, кредитний портфель — 1 616,2 млн грн, що дозволило одержати чистий прибуток — майже 1,4 млн грн¹.

Як передбачено законодавством, банківські депозити мають відшкодовуватися за їхньою номінальною вартістю. Тому банківські установи, працюючи зі значними сумами вкладів і депозитів, повинні підтримувати відповідний рівень ліквідності, що можливо лише за умови нормального функціонування всієї банківської системи. У випадку несприятливих подій криза в одному з банків (якщо не вжити належних заходів) може негативно вплинути на діяльність інших, власне, всієї банківської системи.

Зважаючи на це, більшість центральних банків світу, крім системи банківського нагляду і регулювання, створює ще й системи страхування банків, якими передбачається застосування механізмів захисту депозитів і кредитора останньої інстанції.

Як переконує світовий досвід, гарантування вкладів має подвійне призначення: на мікрорівні воно покликане захищати вкладників, на макрорівні — мінімізувати ймовірність виникнення банківської кризи та сприяти зміцненню довіри до банківської системи.

До впровадження проекту структурної перебудови фінансового сектора в Україні діяла доволі примітивна система страхування вкладів фізичних осіб: банки мали купувати держоблігації у співвідношенні до обсягу залучених вкладів фізичних осіб, який дорівнював нормативу обов'язкового резервування. Ці держоблігації блокувалися на спеціальному депо-рахунку в Національному банку й враховувалися як складова обов'язкових резервів. Однак цей механізм мав суттєвий юридичний недолік:

¹ Україна –business.– 2005.– № 11.– С.6.

законодавством не передбачалася першочерговість використання коштів цього фонду для розрахунків із вкладниками.

Тому однією з вимог Світового банку в проекті структурної перебудови фінансового сектора було створення окремої ланки, яка у випадку банкрутства банку миттєво розраховувалася б із вкладниками, а вже потім мала б справу з банками як кредиторами.

Для зменшення ризику кризи банківської системи через втрату ліквідності у зв'язку з масовим зняттям депозитів Указом Президента України від 10.09.1998 № 996/98 «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб — вкладників комерційних банків України» було створено спеціальний Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Згідно з Указом кожному вкладникові у випадку банкрутства банку надавалася змога отримати повну суму свого вкладу і проценти за ним, але не більш як 500 грн. Учасниками фонду в обов'язковому порядку є всі банки, що мають ліцензію на право залучення депозитів від фізичних осіб (див. розділ 6).

Однак запровадження нової системи страхування депозитів супроводжувалося низкою негативних моментів.

По-перше, недосконалим був сам Указ. Так, ним не передбачалося права Фонду у випадку здійснення виплат на користь вкладників того чи іншого банку-банкрута набувати статусу першочергового кредитора цього банку.

З огляду на це Національний банк підготував проект змін до Указу Президента. Оскільки на той час Президент втратив право видавати укази, що мають силу закону, то Національний банк як суб'єкт законодавчої ініціативи був змушений внести пропозиції щодо створення нового Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на розгляд Верховної Ради.

По-друге, в процесі впровадження нової системи страхування депозитів постраждали як банки, так і вкладники. Справа у тому, що до формування досить великого обсягу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб Національний банк вирішив зберегти і стару систему, тобто резервування цінних паперів на депо-рахунках у Національному банку — Спеціальному фонді страхування вкладів фізичних осіб. При цьому за рішенням Правління НБУ цей фонд виведено зі складу обов'язкових резервів і встановлено відсоток резервування до нього, що дорівнює 10% від обсягу залучених вкладів фізичних осіб.

Усе це призвело до того, що такий пасив, як вклади громадян, виявився для банків абсолютно не вигідним. Результатом

стало стрімке зниження влітку 1999 року процентних ставок за депозитами фізичних осіб, а кілька банків узагалі відмовилися працювати з населенням. Лише восени 2000 року НБУ скасував Спеціальний фонд страхування, децю нормалізувавши ситуацію у цьому напрямі.

Станом на 1 січня 2001 року членами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб були 133 банки, які регулярно сплачують збори до нього. Загальна сума коштів, акумульованих у Фонді на 1 червня 2001 року, становила 85,8 млн грн (див. розділ 6).

Збори до фонду сплачуються банками — юридичними особами, зареєстрованими у книзі реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ Національного банку України, що мають ліцензію НБУ на здійснення операцій із залучення вкладів фізичних осіб.

Початковий збір до фонду в розмірі 1% зареєстрованого статутного фонду існуючі банки мали перерахувати протягом 30 днів з дня затвердження положення про фонд. Новостворені банки сплачують збір протягом 30 днів із дня отримання від НБУ ліцензії на здійснення банківських операцій із залучення коштів фізичних осіб. Для проведення нарахування регулярного збору за вкладами в іноземній валюті сума вкладу перераховується в гривні за офіційним курсом на визначену дату нарахування.

Сума збору перераховується до фонду банками однаковими частинами до 15 числа місяця, що настає за звітним періодом.

На 1 січня 2001 року середній розмір депозитного вкладу фізичної особи дорівнював 1046 грн. Вклади до 500 грн становлять лише 2,4% від загальної їх суми. Проте вони належать переважній більшості (87,9%) вкладників (так звані дрібні вклади). Отже, на сьогодні основна категорія вітчизняних вкладників захищена чинним законодавством. Однак вклади громадян поступово стають вагомішими. Зрозуміло, зростає і середній їхній розмір. Це є підставою для перегляду суми відшкодування у бік збільшення. Якби нині вона становила 1 тисячу гривень, то в Україні гарантія повернення вкладу поширилася б на 91% вкладників.

Верховна Рада 5 липня 2001 року прийняла нову редакцію Закону «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб». Фонд гарантуватиме кожному вкладнику банку-учаснику відшкодування грошових коштів за його вкладами, включаючи відсотки, у сумі 1,2 тис. грн станом на той день, коли вклад став недоступним.

Двічі на рік банки-учасники повинні перераховувати до фонду 0,25% загальної суми за вкладками станом на 31 грудня року, що передує звітному, і 30 червня поточного року.

Збільшення суми відшкодування за вкладками, яке передбачене цим законом, надасть змогу банкам залучити додаткові кошти фізичних осіб. Чим більша сума гарантії, тим краще для банків. Але ця зміна несуттєва, оскільки на початок 2005 року 3000 грн — це є 600 доларів, але не початкові 500 гривень у 1998 році. Середній клас понесе в банк власні гроші, якщо сума відшкодування становитиме не менше 500 дол. США.

Довідка

Сума відшкодування для кожного вкладника в державах Європейського союзу становить 20 тис. євро.

Водночас новий закон надає Фонду право збільшити суму максимального відшкодування залежно від тенденцій розвитку ринку банківських ресурсів.

За умови сприятливої економічної кон'юнктури сума гарантованого відшкодування зростатиме, що, в свою чергу, означатиме зростання довіри до банків і забезпечуватиме їм достатній приплив коштів для подальшої успішної діяльності.

1.3.2. Роль депозитного ринку в банківській системі

Відповідно до Указу Президента України «Про Основні напрями політики щодо грошових доходів населення України» визначається структура і сучасний стан грошових доходів населення. При цьому обсяг і структура доходів населення є основними економічними показниками рівня життя населення України.

Основну роль у сукупному доході сім'ї відіграють грошові доходи, які складаються із заробітної плати, пенсії, соціальної допомоги, стипендії та інших соціальних виплат, грошових надходжень від продажу продуктів сільської господарства, доходів від продажу іноземної валюти тощо.

Ощадбанк залишається основним виконавцем соціальних програм Уряду України. Протягом 2001 року банк здійснив соціальне спрямованих та компенсаційних виплат населенню на загальну суму понад 3 950,0 млн грн. Банк бере активну участь у процесі ліквідації наслідків стихійного лиха 1999 року в західних регіонах країни (станом на 01.01.2002 р. понад

42,5 млн грн у структурі заборгованості держави — це залишок заборгованості за кредитами, наданими на відбудову комунального господарства та житлового фонду областей, що постраждали від стихійного лиха).

Ощадбанк України як один з уповноважених банків здійснює виплати коштів громадянам України, які постраждали від нацистських переслідувань, та жертвам Холокосту. У 2001 році установи Ощадбанку виплатили таких коштів на суму близько 30 млн німецьких марок.

Перехід до ринкових відносин і відповідні структурні зміни в економіці вплинули на формування доходів населення їх використання та систему розподілу.

Найбільшу питому вагу у структурі грошових доходів населення становить оплата праці, частка якої за останні роки коливається. Водночас помітно збільшилась частка пенсій, соціальної допомоги та стипендій (від 15,8% у 1990 році до 24,2% у 1998 році)¹. У серпні 2004 року структура доходів населення була такою: оплата праці (38,6%), прибуток на змішаний дохід (27,0%), соціальні виплати (31,9%) та ін.² Зросли доходи від продажу іноземної валюти, а також грошові надходження від продажу продуктів сільського господарства.

Слід зазначити, що за останні роки вдалося значно посилити мінімальні соціальні гарантії.

Водночас спад виробництва у процесі ринкової трансформації економіки і, як наслідок, вимушена неповна зайнятість та безробіття значної частини працездатного населення, відсутність законодавчих важелів впливу на регулювання процесу майнового розшарування населення призвели до зниження рівня життя населення, поглиблення його розшарування за рівнем грошових доходів та розподілом майна, неспроможності більшої частини населення робити заощадження, поширення тінізації грошових доходів громадян, приховування їх від оподаткування.

Це обумовило скорочення платоспроможного попиту населення, звуження обсягу внутрішнього ринку, зменшення можливостей формування внутрішніх інвестиційних ресурсів і стримування економічного зростання держави. За останні роки, незважаючи на те, що в структурі витрат населення 85% склада-

¹ Про Основні напрями політики щодо грошових доходів населення України: Указ Президента України // Урядовий кур'єр. — 1999. — № 182. — Орієнтир. — № 39. — С. 1–5.

² Бюлетень НБУ. — 2004. — № 9. — С. 12.

ють придбання товарів та послуг, збільшується частка приросту фінансових активів та їх нагромадження.

Таким процесам деякою мірою сприяла розроблена та спрямована на реалізацією виважена та ефективна політика щодо грошових доходів населення, що знизило зростання кризових явищ в економічній та соціальній сферах.

У зазначеному Указі Президента України встановлено основні положення політики щодо грошових доходів населення.

1. Політика є одним із найважливіших напрямів соціально-економічної політики держави і має охоплювати всі верстви населення, сприяти зростанню реальних доходів працюючого та непрацюючого населення.

Ефективна політика доходів передбачає всебічне врахування впливу всіх факторів та прогнозування наслідків впливу на формування динаміки і структури доходів населення.

2. Стратегічною метою політики щодо грошових доходів населення на державному рівні є досягнення відчутного підвищення рівня життя населення шляхом:

- створення умов для сприяння розвитку вітчизняного виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції (реальна підтримка вітчизняного виробника, створення сприятливого інвестиційного клімату, запровадження нових технологій, сприяння підвищенню культури виробництва та якості продукції тощо);
- ефективного регулювання процесу формування первинних доходів населення;
- удосконалення механізму розподілу і перерозподілу доходів із застосуванням фінансово-економічних важелів, що впливають на рівень доходів в усіх секторах економіки;
- сприяння зростанню кінцевих доходів населення, його споживчого попиту на товари та послуги;
- створення умов для накопичення коштів населенням;
- підвищення платоспроможного попиту населення як основи для економічного зростання.

3. Принципи політики щодо грошових доходів населення:

- пріоритет прав людини;
- наукове обґрунтування розроблення державних соціальних стандартів і впровадження моніторингу рівня життя, соціальних прогнозів тощо;
- гарантованість забезпечення відтворювальної функції доходів;

- забезпечення мотивації до праці;
- стимулювання підвищення економічної активності населення;
- надання адресної цільової допомоги малозабезпеченим сім'ям; здійснення індексації грошових доходів та надання компенсацій відповідно до законодавства;
- розвиток системи соціального страхування, адекватного соціальним потребам населення;
- реформування податкової системи з метою зниження рівня оподаткування населення з порівняно низькими доходами;
- посилення контролю за достовірністю даних про доходи та значні витрати фізичних осіб;
- стимулювання приросту грошових заощаджень як джерела інвестицій у різні галузі економіки.

Основними напрямками політики щодо грошових доходів населення мають бути:

- посилення державного впливу на зростання доходів та платоспроможності населення;
- забезпечення соціальної орієнтації під час розподілу валового внутрішнього продукту;
- уповільнення процесів розшарування населення за рівнем доходів і майновим станом шляхом податкового регулювання грошових доходів та удосконалення адресної системи соціальних виплат;
- забезпечення реалізації конституційних прав громадян шляхом впровадження державних соціальних стандартів;
- підвищення частки оплати праці в грошових доходах населення;
- стимулювання продуктивної праці, підприємницької та ділової активності населення;
- сприяння збільшенню грошових доходів населення, отриманих від власності;
- запобігання зниженню реальних доходів населення;
- створення системи моніторингу рівня життя різних груп населення;
- створення умов для формування стабільного середнього класу;
- удосконалення та розвиток системи соціального страхування;
- розроблення та реалізація державної програми запобігання бідності.

Стратегія політики щодо грошових доходів населення на державному рівні охоплює три етапи.

Пріоритети політики щодо грошових доходів населення наведені нижче.

На першому етапі (1999 – 2000 роки):

- ліквідація заборгованості із заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат;
- зупинення зниження рівня реальних доходів населення;
- удосконалення механізму надання соціальної допомоги;
- створення організаційних передумов, пов'язаних з реформуванням солідарної системи пенсійного забезпечення, та умов для запровадження системи загальнообов'язкового державного медичного страхування, системи кредитування населення;
- удосконалення системи оплати праці;
- сприяння легалізації тіньових доходів населення.

На другому етапі (2001 – 2005 роки):

- недопущення надмірної диференціації населення за рівнем доходів шляхом скорочення прошарку малозабезпечених громадян, створення умов для формування середнього класу громадян;
- сприяння розвитку підприємницької діяльності громадян;
- реформування солідарної системи пенсійного забезпечення і створення надлишку коштів для фінансування накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- запровадження системи загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття;
- розвиток системи кредитування населення на отримання освіти, придбання житла та іншого нерухомого майна тощо;
- сприяння стабілізації банківської системи для залучення до неї коштів громадян;
- подальший розвиток безготівкових форм розрахунків банків з фізичними особами.

На третьому етапі (2006 – 2010 роки):

- забезпечення динамічного зростання рівня реальних доходів населення, збалансованих з іншими макроекономічними показниками;
- створення умов для закріплення широкого прошарку середнього класу громадян.

Період економічного зростання, який переживає Україна, важливо закріпити відповідною ефективною макроекономічною політикою уряду. Основою такої політики має стати політика зростання обсягів інвестицій у реальний сектор економіки. І тут необхідно звернутися до концепції стимулювання інвестиційного процесу і використати елементи, які були запропоновані Дж.М. Кейнсом.

Як вважає вчений, однією зі складових зростання інвестицій в економіку є стимулювання збільшення обсягів депозитного ринку, який має стати однією з найважливіших цілей грошово-кредитної політики НБУ. Зростання обсягів інвестицій є матеріальною основою для заощадження грошових доходів населення і підприємств, а отже, у кінцевому результаті приведе до збільшення коштів на депозитних рахунках. У такий спосіб депозитний ринок буде включено в економічну систему ринкового механізму, що базується на принципах взаємозв'язку між її структурними елементами та механізмі саморегуляції.

1.3.3. Депозитна політика банку

Депозитна політика — це система заходів банку чи фінансової установи із формування портфелю депозитних послуг, різноманітних форм і методів здійснення цих заходів, визначення його конкурентних позицій на даному сегменті ринку та забезпечення стійкості і надійності ресурсної бази.

З метою ефективного здійснення депозитної політики банкам доцільно розробляти відповідний *меморандум*. Його призначення полягає у встановленні граничних розмірів депозитної бази, її місця в ресурсному потенціалі банку та засобах його реалізації.

Депозити — вагоме джерело надходження грошових коштів банку, і тому ефективне функціонування ринку депозитів має надзвичайно важливе значення для доходної діяльності банку і впливає на загальне функціонування економіки України в цілому.

Депозит (з лат. *depositum* — переданий на зберігання) виник з ощадного обслуговування купців у XVII ст.

В еволюційному розвитку депозитної функції банку доцільно виділити кілька етапів.

Перший етап (XIII–XV ст.) характеризується тим, що банки надавали депозитні послуги своїм клієнтам переважно у вигляді зберігання золотих, срібних злитків та інших коштовностей.

Другий етап (XV – XIX ст.) визначається залученням коштів клієнтів. Якщо на першому етапі банки надавали депозитні послуги тільки фізичним особам, то на другому — спектр банківського депозитного обслуговування став поширюватися і на юридичних осіб.

Третій етап починається з другої половини XX століття, тобто з часу виникнення «електронних» грошей.

Депозити — це кошти у національній та іноземній валюті, що передані їхнім власником або іншою особою за його дорученням у готівковій або безготівковій формі на рахунок власника в фінансовій установі для зберігання на певних умовах.

Залучення коштів на депозити потребує значних маркетингових досліджень. Оптимальний обсяг залучених банком депозитних ресурсів визначається безпекою та дохідністю їх розміщення: їх рівень визначається через норматив достатності капіталу, який контролюється зваженими (з урахуванням ризику) активами.

При зниженні якості кредитного портфеля та інших активів, що мають обіг на ринку, банк змушений обмежувати залучення депозитів до рівня, адекватного їх реальній ефективності.

Постійно зростаючий обсяг залучених ресурсів потребував їх ефективного вкладення з метою забезпечення прибуткової діяльності та покриття витрат на обслуговування залучених коштів. Основними шляхами такого покриття були вкладення в державні боргові зобов'язання та кредитна діяльність.

До 1998 року Ощадбанк був одним із найбільших операторів на ринку державних боргових зобов'язань, його частка на цьому ринку перевищувала 50%. Однак фінансова криза зумовила необхідність перегляду політики розміщень у цей сегмент ринку. Окрім цього, у вересні 1998 року в системі Ощадбанку було призупинено кредитування. Ці події в подальшому привели до негативних змін якості як кредитного портфеля, так і розміщених коштів у цілому. Заборгованість за кредитами почала зменшуватись, а питома вага негативно класифікованих кредитів — відповідно зростати.

Так, з 01.09.98 до 01.01.2000 загальна заборгованість за кредитами, наданими установами Ощадбанку, зменшилась на 100,6 млн грн і становила 455,5 млн грн. При цьому прострочена та сумнівна заборгованість зросла до 165 млн грн, а її питома вага досягла вже 36,2%.

Після відновлення у 2000 році ліцензії на здійснення активних операцій з юридичними особами основна увага приділяється

підвищенню ефективності кредитної діяльності, зміцнення регіональної складової у покращенні фінансового стану банку.

Нові підходи до регулювання політики розміщень, які були запроваджені в Ощадбанку, суттєво змінили і якість кредитного портфеля. Якщо в 1998 році частка прострочених та сумнівних кредитів становила 34,4 % кредитного портфеля, то на кінець 2001 р. вона значно скоротилась і досягла 13,7 %. Якщо на 01.08.2000 частка стандартних кредитів складала лише 35 %, то на 01.12.2001 — 49,1 %. Одночасно частка сумнівних та безнадійних кредитів зменшилась з 52,9 % до 19,8 %.

Суттєво поліпшено стан формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, досягнуто прогресу щодо збалансованості залучення і розміщення коштів регіонами. У зв'язку з прийняттям за останні роки ряду нормативних актів для стимулювання розвитку сільського господарства банком проведено належну роботу з активізації кредитування сільгоспвиробників.

Банк брав активну участь у реалізації державних соціально-економічних програм. Пропозиції банку включено до ряду законодавчих актів з питань фінансування будівництва житла та розвитку будівельної галузі.

Заслужують на окрему увагу робота як уповноваженого банку з обслуговування енергоринку та співпраця Ощадбанку з підприємствами паливно-енергетичного комплексу. Фінансування поставок свіжого ядерного палива склало протягом 2000–2001 рр. близько 2 млрд грн, залишок заборгованості енергогенеруючих компаній у середньому за цей же період — майже 200 млн грн.

Банком були запропоновані найнижчі цінові умови обслуговування підприємств паливно-енергетичного комплексу (ставка кредитування на рівні облікової ставки Національного банку України, найнижчі комісійні в банківській системі за обслуговування акредитивів та розподільчих рахунків). Фінансування програм забезпечення паливом енергогенеруючих компаній та НАЕК «Енергоатом» проводилось банком на умовах, вигідних для виробників електроенергії.

Основними завданнями банку у сфері розміщення ресурсів є такі:

- кредитування фізичних осіб як один із традиційних для банку напрямів діяльності. Зокрема, банк розвиватиме програми споживчого, іпотечного і ломбардного кредитування фізичних осіб;

- кредитування, проектне фінансування, в тому числі малого та середнього бізнесу та великих корпоративних клієнтів. Збільшення обсягів кредитування реального сектору економіки в національній та іноземній валюті;
- інвестиції в державні цінні папери, кредитування та участь у реалізації цільових державних і регіональних проектів за умови гарантованого повернення коштів та забезпечення прибутковості операцій;
- процентна політика банку при здійсненні активних операцій базуватиметься на економічній ефективності операцій і підтриманні необхідного рівня процентної маржі з урахуванням ринкової кон'юнктури та співвідношення «ризик — дохід»;
- націлення в межах стратегії у сфері управління ризиками при формуванні активів банк на дотримання достатнього рівня ліквідності, забезпечення збалансованості структури активів та пасивів за строками та валютами, необхідного рівня диверсифікації за регіонами, секторами економіки та сегментами ринку, планових показників і обмежень.

Найважливішим інструментом депозитної політики є **проценти**, які банк сплачує вкладникам за користування залученими ресурсами. Сплата відсотків за депозитними рахунками — основна стаття витрат банку. Особливо це важливо для банків із високою питомою вагою залучених ресурсів у загальній сумі ресурсів.

Ціна залучених банком коштів залежить від попиту та пропозиції на ринку. Із трьох сегментів ринку банківських ресурсів (депозити юридичних осіб, депозити фізичних осіб та ринок міжбанківських кредитів) найдинамічнішим є ринок міжбанківських кредитів (МБК), де ціна змінюється щодня і навіть упродовж одного дня.

Ринок депозитів юридичних осіб менш чутливий до процентних коливань. Оскільки термін таких вкладень, як правило, становить 1–3 місяці. Враховуючи, що термін МБК — до 1 місяця, ставки за депозитами юридичних осіб менше залежать від чинників короткострокового характеру і за розміром ближчі до ставок за депозитами фізичних осіб, ніж до ставок за МБК.

Це зумовлене об'єктивними причинами: термін депозитів для фізичних осіб — найбільший, а ринок — відкритий для ширшого кола клієнтів порівняно з ринком МБК або ринком депозитів юридичних осіб. Тому банк, який має міцні позиції

на депозитному ринку, проводитиме стабільну процентну політику, враховуючи при цьому політику банків-конкурентів.

На ринок депозитів фізичних осіб впливають чинники загального економічного розвитку держави:

- рівень інфляції;
- курс національної валюти;
- дисконтна ставка НБУ.

На відміну від кредитних операцій, де процентний чинник не є головним при визначенні позичальника, депозитні угоди регулюються банком з точки зору прибутковості.

Залучені депозити поділяються залежно від термінів строкових угод і згідно з класифікацією НБУ утворюють 5 груп:

- 1 — до 31 дня (місяць);
- 2 — від 32 до 92 днів (квартал);
- 3 — від 93 до 183 днів (півріччя);
- 4 — від 184 до 365 днів (рік);
- 5 — понад 365 днів (довгострокові депозити).

Ресурсна база сучасного банку характеризується широкою різноманітністю видів депозитів. Це пояснюється прагненням банків в умовах сегментованого конкурентного ринку якнайповніше задовольнити попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити заощадження і вільні грошові капітали на банківські рахунки.

Правила здійснення операцій із банківськими депозитами визначаються постановою Правління НБУ.

Існують різні класифікації депозитів фізичних осіб, основні з них такі:

1) *За терміном і порядком залучення коштів:*

- депозити до запитання;
- строкові депозити;
- спеціальні депозити.

2) *За ступенем рівня платності:*

- безкоштовні (кошти на поточних рахунках клієнтів);
- платні (кошти на депозитних рахунках).

3) *За способом оформлення:*

- депозити, оформлені договором (поточні рахунки і депозити);
- депозити, оформлені ощадною книжкою (рахунки з ощадною книжкою);
- депозити, оформлені цінними паперами (депозитний і ощадний сертифікати, облігації).

Депозити до запитання представлені різними рахунками (розрахунковим, поточним тощо), з яких їхні власники (юридичні й фізичні особи) можуть одержувати готівку на першу вимогу шляхом випусування грошових і розрахункових документів (видача готівки, оплата чеків або векселів).

Строкові депозити у вітчизняній банківській практиці набули найбільшого поширення. Це пояснюється тим, що лише вони приносять дохід, який покриває втрати, спричинені інфляцією.

Строкові депозити посідають проміжне місце між вкладами до запитання та ощадними вкладами. Від останніх вони відрізняються тим, що мають відносно невеликий, чітко визначений термін, хоча він і більший, ніж у депозитів до запитання. Окрім того, мінімальний розмір вкладу на строкові депозити найчастіше обумовлений банком у договорі. У середньому його обсяг в українських банках становить від 100 до 500 грн.

У світовій практиці проміжне місце між строковим депозитом і депозитом до запитання займає **ощадний сертифікат**, які служать власникам для накопичення грошових заощаджень.

Великого поширення в банківській практиці набули депозитні й ощадні сертифікати.

Ощадний сертифікат — це документ, що свідчить про внесення до банку певної суми коштів із фіксованими термінами і процентною ставкою. Ощадний сертифікат, таким чином, має риси як строкового вкладу, так і цінного паперу. Випуску ощадних сертифікатів передують реєстрація проспекту емісії із зазначенням основних параметрів сертифікатів та порядку їхнього обігу.

Існують два основних різновиди ощадних сертифікатів:

- **непередавані**, що зберігаються у вкладників і з настанням їхнього терміну подаються в банк;
- **передавані**, що вільно продаються на вторинному ринку.

Наприклад, АКБ «Надра» успішно проводить *емісію ощадних сертифікатів*. Ощадні сертифікати мають механізм валютного застереження, що надає змогу надійно захистити кошти клієнтів від інфляції. Розмаїтість умов, номіналів, термінів погашення, а також процентних ставок, що котируються щодня, роблять сертифікати АКБ «Надра» привабливими як для фізичних, так і для юридичних осіб¹. АКБ «Надра» надає кредити під заставу власних сертифікатів.

¹ Банківський менеджмент: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко. — К.: Основи, 1999. — 671 с.

У табл. 1.4, 1.5, 1.6 представлено умови обслуговування іменних ощадних сертифікатів.

Таблиця 1.4

Іменні ощадні сертифікати із щомісячною виплатою відсотків

Розмір внеску, USD	Процентний дохід залежно від терміну, %	
	3–6 місяців	7–12 місяців
Від 500 до 9900	12	14
Від 10 000 і більше	14	16

Таблиця 1.5

Ощадні конвертовані сертифікати на пред'явника із щомісячною виплатою відсотків

Сума внеску, USD	Річна ставка, %	Сума внеску (грн)	Річна ставка, %
Від 500 до 9900	12	Від 1 000 до 20 000	35
Від 10 000 і більше	14	Від 20 000 і більше	37

Таблиця 1.6

Ощадні конвертовані сертифікати на пред'явника із виплатою відсотків при погашенні

Термін дії сертифіката	Річна ставка, %
3 місяці	12
6 місяців	14
9 місяців	15
12 місяців	16

При достроковому погашенні вищевказаних сертифікатів:

- штраф за дострокове погашення не стягується;
- відсотки за неповний місяць перебування внеску в банку не виплачуються;

- клієнтові повертається сума внеску і відсотки, нараховані за кожен повний місяць перебування внеску в банку.

Усі котирування вказані на кінець 90-х років ХХ століття. Гривневі котирування ощадних сертифікатів змінюються відповідно до кон'юнктури ринку — один раз на тиждень.

При достроковому погашенні цих сертифікатів:

- відсотки не нараховуються;
- клієнтові повертається сума внеску.

Поряд із депозитними й ощадними сертифікатами перспективним методом залучення коштів є *емісія фінансових векселів банку*.

Одним з активних банків на ринку фінансових векселів є АКБ «Надра». Він проводив емісію фінансових векселів, за якими банк є векселедавцем і платником. На ринку депозитів фізичних осіб його частка складає 3,7 %, а обсяг депозитів в чистих зобов'язаннях складає майже 40 %¹.

Фінансовий вексель банку є засобом платежу в межах терміну своєї дії і використовується для проведення розрахунків між суб'єктами господарської діяльності за поставлену продукцію і виконані роботи. Банк емітує фінансові векселі з метою забезпечення потреб клієнтів у збільшенні оборотних коштів і подоланні кризи неплатежів у народному господарстві України. Емісія здійснюється шляхом продажу векселів. Покупцем векселів банку може бути будь-яка юридична особа незалежно від форми власності і виду діяльності.

Векселі використовуються для проведення банком пасивних операцій і продаються клієнтові за гроші. Банк щодня визнає курси купівлі та продажу цих векселів і складає котирувальну таблицю купівлі та продажу цих векселів. У цьому випадку підприємство фактично вкладає кошти на депозит, не вилучаючи їх із господарського обігу.

Для банку використання таких векселів вигідне тим, що мобілізовані завдяки їхній реалізації ресурси не підлягають обов'язковому резервуванню. Для клієнтів же вигода полягає в тому, що, одержуючи такий самий підвищений відсоток, як за строкові депозити, вони одержують такий цінний папір, як вексель, у вигляді додаткової гарантії повернення коштів. Крім того, вексель може бути проданий, закладений і облікований банком.

¹ Україна-business. — 2005. — № 6. — С. 7.

Суттєву питому вагу в пасивах банку мають вклади до запитання. Вони не розглядаються їхніми власниками як засіб одержання доходу, тому виплачувані банками відсотки за цими вкладками, як правило, невисокі. Значення для утримувачів таких вкладів має швидкість проведення банком платежів, оскільки основним призначенням вкладів до запитання є використання вміщених на них коштів для розрахунків із постачальниками і підрядниками за поставлені ними товари і надані послуги.

У цю групу пасивів банку входять розрахункові і поточні рахунки фізичних та юридичних осіб, бюджетні рахунки, карткові рахунки, лоро-рахунки банків-кореспондентів.

За суб'єктами джерел вкладень усі пасиви банку можуть бути розділені на кошти вкладників банку — фізичних та юридичних осіб, кошти, залучені від банків у формі кредитів національного (центрального) банку і комерційних банків.

Незалежно від джерел коштів і термінів їхнього залучення основною метою проведення пасивних операцій є використання залучених коштів для формування активів банку й одержання прибутку.

Депозитні операції — це залучення коштів банком і найважливіша складова пасивів, що має як терміновий, так і безстроковий характер.

Види депозитних операцій:

- строковий депозитний вклад;
- поточний депозитний внесок;
- вклад до запитання;
- нау-рахунок.

Нау-рахунок виник на початку 80-х рр. ХХ ст. За ним встановлювався спеціальний відсоток і незнижуваний балансовий залишок. Звертання до рахунку приводить до збільшення операційних витрат. Відсотки виплачуються у визначений термін, виходячи із середнього балансового залишку. Цей вид рахунків може бути сполучений з **овердрафтом**.

Рахунок підприємства з автоматичним самоочищенням (контокорентний рахунок) — це повне злиття розрахункового і депозитного рахунків. При цьому досягається висока прибутковість при достатній свободі розміщення коштів.

Зростаюча конкуренція на ринку депозитних операцій, застосування електронно-обчислювальної техніки та інші фактори сприяли появі нових різновидів депозитів, які поєднують окремі властивості депозитів до запитання, термінових і ощадних.

У цьому переконає досвід як країн із розвинутою економікою, так і України. Банки дедалі частіше виплачують проценти за вкладами до запитання, застосовують «гібридні» рахунки, кошти яких використовують як для фінансових інвестицій, так і для здійснення поточних розрахунків.

Серед популярних за кордоном, а нині застосовуваних в Україні форм акумулювання коштів населення — залучення банками різдвяних, відпускних, податкових та інших строкових вкладів, внески на які відбуваються регулярно (наприклад, щотижня) з метою накопичення коштів, достатніх для оплати видатків на різдвяні свята чи під час відпустки. Для банків такі методи мобілізації коштів вигідні тим, що вони сприяють зростанню депозитів і стимулюють ощадливість вкладників.

Перегляд депозитної політики банків із 1999 р. визначався новими пріоритетами та орієнтацією на реальний сектор економіки. У такій ситуації об'єктивно виникає потреба в недорогих і середньо- та довгострокових кредитних ресурсах. Використання короткострокових міжбанківських кредитів вигідне тільки для спекулятивних операцій із цінними паперами й іноземною валютою. Із падінням обсягів цих операцій банки активізували свою роботу з населенням та підприємствами, що об'єктивно привело до зростання обсягів депозитного ринку і конкуренції на ньому.

Із табл. 1.7 видно, що кожного року вклади населення у банки зростали і досягли з 01.01.2001, коли вони були 11 млрд грн до майже 45 млрд грн на кінець 2004 року.

У табл. 1.8 наведено пропозиції депозитних послуг деякими банками України. Відсотки сплачуються щомісячно.

Як видно з табл. 1.8, мінімальна сума вкладу фізичних осіб у національній валюті не менше 500 грн. Але не всі банки приймають депозити строком на 1 місяць.

Депозитний рахунок юридичній особі відкривається на основі депозитної угоди між вкладником та банком, а також інших документів, необхідних для відкриття рахунку.

Банки пропонують юридичним особам широкий спектр різних пропозицій щодо залучення вільних коштів підприємств на депозити банку у всіх видах валют. Враховуючи власні потреби та можливості, будь-який клієнт банку може вибрати вигідні для нього умови відносно строку та суми депозиту і періодичності виплати відсотків.

Таблиця 1.7

Динаміка вкладів населення в банках України*

Період	Разом, млн грн	За складом				Питома вага вкладів в іноземній валюті у загальному обсязі, %
		до запитання, у національній валюті	строкові, у національній валюті	до запитання, в іноземній валюті	строкові, в іноземній валюті	
на 01.01.1996	1 227	389	562	91	185	22,49
на 01.01.1997	2 297	578	1 035	166	519	29,82
на 01.01.1998	3 089	581	1 035	166	519	29,82
на 01.01.1999	4 283	744	1 423	253	1 012	40,95
на 01.01.2000	6 581	1 171	2 143	858	2 408	49,63
на 01.12.2001	11 083	1 997	4 371	1 052	3 662	42,54
на 01.10.2004	44 832	7 652	19 626	2 417	15 136	39,15

Банки приймають депозити в національній та іноземній валютах. За умовами депозитних послуг для юридичних осіб деякими банками встановлено, що мінімальна сума депозиту, строк та відсоток у кожного банку різні, здебільшого відсотки сплачуються щомісячно.

Для підприємства найбільш вигідними є ті види депозитного обслуговування, за якими сума вкладу буде мінімальною, строк — невеликим, а відсоток — високим. Кожне підприємство повинне саме вибрати для себе найліпший варіант.

На депозитному ринку можна виділити три основні напрями, реалізація яких буде сприяти удосконаленню діяльності банків України:

- нарощування обсягів різних видів депозитів усіх категорій вкладників;
- забезпечення більшої стійкості банківських ресурсів через розвиток ринку вкладів та депозитів, який є сегментом ринку капіталів;

— ефективне використання банківської інфраструктури для розвитку ринку вкладів та депозитів, яке б дало змогу зменшувати витрати заощаджування з метою отримання достатньої величини прибутку.

Таблиця 1.8

Умови пропозиції депозитних послуг для фізичних осіб

Банк	Валюта	Сума вкладу	Річний відсоток по вкладу			
			1 міс.	3 міс.	6 міс.	12 міс.
Хрещатик	UAH	1 000 і більше	—	9,0	11,0	16,0
	USD	500 і більше	—	5,0	6,0	8,0
Київська Русь	EUR	500 – 100 000	—	—	—	6,0
		100 001 і більше	—	—	—	8,0
	UAH	1 000 – 5 000	8,0	11,0	15,0	16,0
		5 001 і більше	10,0	14,0	17,0	18,0
	USD	500 – 3 000	8,0	9,0	10,0	11,0
		3 001 і більше	9,0	9,0	10,0	11,0
Правекс- Банк	EUR	300 – 10 000	3,0	5,5	7,0	9,0
		10 001 і більше	3,5	6,0	7,5	9,5
	UAH	500 і більше	6,0	12,0	14,0	15,5
	USD	300 – 10 000	3,0	5,5	7,0	9,0
		10 001 і більше	3,5	6,0	7,5	9,5

Депозитні рахунки підприємствам відкриваються на підставі депозитного договору між власником рахунка і банком на певний строк.

Кошти на ці рахунки перераховуються з поточних рахунків і після закінчення терміну на них повертаються.

1.4. СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ОЩАДНИХ БАНКІВ

Для визначення стратегії розвитку ощадних інститутів, їхньої ролі в економіці і суспільстві, їхньої кооперації, для обміну досвідом і інформацією було створено Міжнародний інститут Ощадних банків, у склад якого входять 98 організацій з 81 країни, які охоплюють майже 1 500 Ощадних банків світу. Враховуючи процеси об'єднання Європи, також була створена Європейська група Ощадних банків (Брюссель), в задачі якої входить кооперація ощадних інститутів, підготовка законодавчих ініціатив навколо ощадної справи з метою підвищення її ефективності, уніфікації, законодавства, функцій та ін.

1992 року в склад світового інституту і Європейської групи було прийнято Ощадний банк України. Таке співробітництво надасть можливість отримати сучасну інформацію про світовий досвід і головні тенденції розвитку ощадкас, що може бути корисним для визначення майбутнього статусу українського ощадбанку (особливо в контексті української перспективи, а саме — входження до Європейського Союзу).

В останні роки помітно підсилилася конкуренція в банківському середовищі за залучення вкладів населення. Це призвело до втрати Ощадним банком України великої частини ринку заощаджень із 99,4 % всіх вкладів фізичних осіб у банківську систему України в 1991 році до 63,1 % в 1998 році, і продовжує знижуватися (див. рис.1.1). Проте Ощадний банк України і сьогодні залишається лідером залучення заощаджень населення в банківську систему, оперуючи понад 80 мільйонами банківських рахунків. У процесі приватизації Ощадний банк України відіграв унікальну роль, оскільки він був офіційним представником держави з ведення приватизаційних рахунків кожного громадянина України.

Державним ощадним касам у 2003 році виповнилося 80 років.

На сьогоднішній день у банківській системі України діє понад 35 тис. банківських підрозділів. До цього періоду деякі банки припинили свою діяльність, оскільки не змогли забезпечити збільшення власних статутних фондів до необхідного

мінімального рівня. Закономірність збільшення статутних фондів банків України обумовлена тією обставиною, що більшість українських банків надто малі за обсягами свого капіталу, щоб забезпечити фінансово стійку банківську діяльність.

1.5. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОЩАДНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Визначення основних показників діяльності Ощадного банку України та її кількісні значення виконано станом на 01.09.2003 року.

Чисті активи — власні і залучені ресурси Ощадним банком України, які ним розміщені шляхом здійснення активних операцій.

Ліквідні активи — це такі активи, які можна швидко перетворити в грошові засоби.

Валюта балансу — це кількісне значення майна Ощадного банку України, тобто суми власних або державних та залучених шляхом пасивних операцій коштів банку.

Чисті активи Ощадного банку відбивають обсяги його активних операцій, що включають ліквідні активи (кореспондентські рахунки інших банків і касу), кредитний і інвестиційний портфелі, вклади в його основні фонди і суми дебіторської заборгованості.

За величиною чистих активів Ощадний банк України входить у лідери в банківському рейтингу. Частка валюти балансу Ощадного банку України складає десяту частину загального обсягу відповідного показника всіх банків, що проаналізовані в рейтингу.

Власні кошти — це кошти, які характеризують конкурентоспроможність банку, його можливості щодо *розширення спектру й обсягів банківських послуг*.

Після виходу України зі складу Радянського Союзу Ощадбанку дісталася неприємна спадщина. Залишки по вкладах і цінних паперах громадян України станом на 01.01.1991 в сумі 84,3 млрд рублів, на жаль, залишилися в Росії, внаслідок чого у нашої молоді держави виник автоматично великий борг перед вкладниками установ колишнього Ощадного банку СРСР, що діяли на українській території.

Через знецінення купівельна спроможність вкладів була зведена нанівець. Це одна з найболючіших для нас проблем, вона завдала великої шкоди вкладникам, не кажучи про престиж банку.

Уряд і парламент знайдуть можливості для більш швидкого повернення коштів населення.

Довідка,

В установах Ощадбанку України компенсації щорічно одержують понад 9 млн вкладників і спадкоємців вкладників. Їм банк щорічно виплачує кошти, передбачені Державним бюджетом України.

Банк обслуговував відповідальні соціальні програми (виплата пенсій, заробітної плати, видача приватизаційних паперів та операції з ними, грошова реформа, обслуговування випусків державних цінних паперів для фізичних осіб, забезпечення компенсаційних виплат відповідно до Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України»).

Лише державний банк з розгалуженою філіальною мережею в змозі найкраще забезпечити обслуговування програм, які стосуються практично кожного громадянина України. Водночас це було пов'язано з досить значними витратами банку протягом усіх цих років.

На обслуговування Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України» установи Ощадбанку безкоштовно відкрили громадянам понад 70 млн рахунків (станом на 02.01.92 кількість рахунків закладами — 54 млн та понад 16 млн рахунків — за цінними паперами) та видали по кожному рахунку ощадну книжку, здійснюють часткову виплату компенсації протягом останніх п'яти років. На сьогодні тільки часткові компенсаційні виплати проведені по 5320 тис. рахунках закладами.

Керівництвом банку оприлюднена статистика про здійснені банком компенсаційні виплати грошових заощаджень громадян України, вкладених до 2 січня 1992 року в установи колишнього Ощадного банку СРСР, що діяли на території України.

Починаючи з 1997 року по 2002 рік включно, установи Ощадного банку України провели виплати компенсації вкладникам та спадкоємцям вкладників у повному обсязі отриманих з Державного бюджету коштів на загальну суму 955 млн 400 тис. грн.

Ці виплати здійснено понад 15 млн рахунків громадян України. Компенсація не отримана по 39,3 млн рахунків.

Державним бюджетом України на 2003 рік передбачено здійснити компенсаційних виплат в розмірі 500 млн грн за попередніми підрахунками, Ощадбанку України належить виплатити у поточному році компенсації по 9,3 млн рахунків громадян.

Установи банку розпочнуть цю роботу згідно з чинним порядком після прийняття Кабінетом Міністрів України відповідної постанови та одержання з Держказначейства передбачених для цих цілей бюджетних коштів. Як і в попередні роки, через засоби масової інформації банк відразу ж повідомить про це вкладників, а також спадкоємців вкладників.

Приклад

Компенсація знецінених заощаджень. Відкрите акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» на лист Є. Косенко із с. Маячка Херсонської області повідомляє:

«Рахунок № 05773 було відкрито на суму 40 % компенсації відповідно до Указу Президента Союзу РСР від 22 березня 1991 року «Про компенсацію населенню втрат від знецінення заощаджень у зв'язку з одноразовим підвищенням роздрібних цін».

Суми компенсації до 200 карбованців зараховувались у 1991 році на діючі рахунки на вкладах, а суми, що перевищували 200 карбованців, зараховувались на спеціальні рахунки з правом використання цих сум, починаючи з 1994 року.

Однак згідно з Декретом Міністрів України від 11 січня 1993 року № 1-93 «Про компенсацію громадянам України втрат від знецінення заощаджень в ощадному банку України» Міністерством фінансів України перераховано Ощадбанку суму 40 % компенсації, а вкладникам надано право вільно розпоряджатися цими коштами.

Після надходження коштів на рахунок банку для виплати 40 % компенсації рішенням правління Ощадбанку від 1 січня 1993 року спеціальні рахунки, на які була зарахована 40 % компенсація, були прирівняні до строкових вкладів, тобто стали реальними вкладами.

Питання компенсації та повернення знецінених грошових заощаджень регулюються Законом України від 31 листопада 1996 року № 537/96-ВР «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України», згідно з якими індексації у співвідношенні 1 карбованець заощаджень на 1,05 грн підлягає лише заощадження громадян, що знаходились в установах Ощадбанку за станом на 2 січня 1992 року.

Разом з цим повідомляємо, що згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України» компенсації підлягають також грошові заощадження громадян, поміщені в установи Ощадбанку України протягом 1992–1994 років, які знаходились на рахунках Ощадбанку не менше одного повного календарного року в період 1992–1995 років.

Однак порядок, джерела та розмір компенсації цих вкладів і строки її виплати чинним законодавством не врегульовані.

Враховуючи вищевикладене, зазначений рахунок не підлягає індексації у співвідношенні 1 карбованець заощаджень на 1,05 гривні».

Установи банку без отримання комісійної винагороди обслуговують 240 тис. працівників бюджетної сфери з виплати заробітної плати. Обсяги виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери за 1998–2001 рр. зросли з 134 млн грн до 229 млн грн.

Загальна кількість пенсіонерів, які отримують пенсію через установи банку, понад 2 млн чол. Суми пенсій, виплачених через вкладні рахунки, збільшились протягом більше, ніж удвічі.

Банк також активно працював з юридичними особами із здійснення операцій з *розрахунково-касового обслуговування*, збільшивши залишки коштів на рахунках юридичних осіб та бюджетних організацій за останні п'ять років майже в 10 разів.

З 1998 р. кількість юридичних осіб, які обслуговуються установами банку, збільшилась у 2,5 рази, в тому числі господарських організацій — з 15,1 тис. до 37 тис., суб'єктів підприємницької діяльності — з 7,7 тис. до 17,4 тис., орендарів і фермерів — з 0,7 тис. до 3,1 тисяч.

Традиційна політична нейтральність банку, довіра до нього суспільства, відкритість у роботі, а також наявність державного контролю за його діяльністю створюють надійну основу для плідної співпраці Ощадбанку з Урядом, місцевими органами державної влади, участі банку в обслуговуванні державних програм та бюджетних потоків.

В багатьох регіонах Ощадбанк є провідним банком, який може запропонувати комплексне обслуговування органам місцевої влади, надати їм допомогу в реалізації інвестиційних та соціальних програм.

Установи банку здійснюють валютнообмінні операції через власну мережу операційних кас, яких налічується близько 2,7 тисяч.

Банк пропонує клієнтам досить широкий спектр **послуг неторговельного характеру**, в тому числі приймання та сплату переказів у іноземній валюті провідних міжнародних розрахункових та платіжних систем. Ощадбанк є одним з найбільших операторів з операцій з чеками міжнародних платіжних систем. Обсяги з цих операцій постійно зростають.

Державний ощадний банк України продовжує стабільно нарощувати обсяги грошових переказів населення у національній валюті через свої регіональні установи.

Вигідною банківською послугою скористалися десятки тисяч клієнтів Ощадного банку. Їх приваблюють низькі тарифи за відправлення гривневих переказів та розгалуженість мережі установ Ощадбанку. Залежно від суми переказу відправник тут сплачує: до 1 000 грн — 2% (але не менше 85 коп.), від 1 000 до 50 000 грн — 0,5%.

Найкраще організована ця робота у Кримському, Київському, Донецькому, Луганському та Миколаївському регіональних управліннях банку.

2000 року Ощадбанк отримав ліцензію НБУ на проведення операцій з банківськими металами на валютному ринку України. Вже в листопаді того ж року було укладено перший контракт із відомим європейським афінажем на закупівлю та поставку в Україну великої кількості зливків банківських металів із золота та срібла та розпочався їх роздрібний продаж через філіальну мережу.

Ощадбанк продовжуватиме політику реалізації банківських металів клієнтам банку за найнижчими в Україні цінами, причому найближчим часом буде здійснювати не тільки продаж, а і зворотний викуп у клієнтів будь-яких банківських металів — як у зливках, так і в монетах.

На правах членства Ощадбанк входить до всесвітньо відомих організацій VISA International. Розвиваючи картковий бізнес, банк ставив перед собою завдання інвестування коштів у створення інфраструктури карткового бізнесу та збільшення обсягів діяльності за всіма його напрямками.

Серед великих корпоративних клієнтів є чимало солідних підприємницьких структур. Це, зокрема, НАЕК «Енергоатом», АТЗТ «Українська незалежна ТВ-корпорація» (телеканал «Інтер»), ДК «Укрспецекспорт», ЗАТ «АвтоЗаз-ДЕУ», НАК «Нафтогаз України», Полтавський ГЗК, ЗАТ «Укрінмедстрах», ВАТ «Волиньхолдинг», Феодосійське ВО «Море», ТОВ «Міловський завод рафінованої олії «Стрілецький степ», Рівненська АЕС, ХК «АвтоКрАЗ» та чимало інших.

Ощадбанк України — міцний фінансовий інститут, який у змозі забезпечити максимально ефективно обслуговування будь-яких клієнтів. Ще один доказ тому — доручення Кабінету Міністрів з розрахунково-касового обслуговування Пенсійного фонду України та його органів.

Капітал Ощадного банку України є також джерелом покриття грошових вкладів юридичних і фізичних осіб у випадку виникнення у банку фінансових проблем. Власні кошти включають статутний капітал і інші власні фонди банку, а також нерозподілений прибуток.

Статутний фонд Ощадного банку України — головна частка його власних коштів: вона характеризує рівень фінансової участі власників банку у загальному обсязі майна або капіталу банку. Діюча мінімальна величина Статутного фонду банку законодавчо затверджена Верховною Радою України з 01.01.1998 р. і повинна складати суму, еквівалентну 1 млн євро.

Фактично банки, що мають невеликий статутний фонд, повинні нарощувати його. В протилежному випадку банк буде позбавлятися ліцензії НБУ на здійснення банківських операцій. Але останнім часом Національний банк України повідомив, що ліцензії не будуть ліквідовані, а лише істотно скоротиться кількість ліцензованих банківських операцій.

За величиною одержаного прибутку Ощадбанк України займає також третю позицію в банківському рейтингу. Прибуток у першому півріччі 2003 року склав 29,6 млн грн. При цьому прибутковість чистих активів склала 2,53 %, а прибутковість 296,6 % (прибутковість статутного фонду ± відношення балансового прибутку до величини реально сплаченого статутного фонду; прибутковість чистих активів ± відношення балансового прибутку до величини чистих активів).

Таким чином, підводячи підсумки аналізу діяльності Ощадним банком України в 2003 році, можна констатувати, що банк входить у п'ятірку великих банків України, функціонує надто прибутково, основним ресурсом банківської діяльності є залучені кошти населення.

Подано аналіз скороченого балансу Ощадного банку України, його активи і пасиви станом на 01.09.2003 р. (табл. 1.9, 1.10).

Пояснення до скороченого балансу Ощадного банку України стосуються структури його активів.

Готівка і рахунок у НБУ. Високоліквідні активи забезпечують безперервність розрахунково-касового обслуговування в цілому, виконання Ощадним банком України дій за дорученнями своїх клієнтів у межах сум на поточних і розрахункових рахунках. На кореспондентському рахунку в НБУ знаходяться також кошти обов'язкових резервів. Банк не може мати решту засобів на коррахунку в НБУ нижче рівня, встановлених зобов'язань резервів.

Таблиця 1.9

Структура активу балансу Ощадного банку України

Актив	Сума, млн грн	Питома вага, %
Готівка і рахунок у НБУ	76,60	4,02
Кошти в кредитних установах	75,70	3,97
Кредити видані:		
а) короткострокові	301,30	15,82
б) довгострокові	46,60	2,47
в) позички кредитним закладам	102,20	5,37
Вклади в цінні папери, паї, акції	274,50	14,40
Основні засоби і капітальні вклади	223,20	11,72
Дебітори	67,40	3,54
Інші активи	736,90	38,69
Всього активів	1 904,40	100,00

Кошти в кредитних установах. Кошти, які Ощадний банк України розміщує на кореспондентських рахунках в інших банках, які розташовані на території України (банки-резиденти), або в іноземних банках (банки-нерезиденти). Цей вид коштів характеризує активність Ощадного банку України на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Кредити надані — сукупність всіх позичок (кредитний портфель), наданих банком прямим позичальникам (фізичним і юридичним особам) і кредитів іншим банкам.

Вклади в цінні папери, паї, акції — ці кошти, що також називаються інвестиційним портфелем, характеризують інвестиційну активність Ощадного банку, міру його участі в акціонерному капіталі інших підприємств. Відбивають вартість придбаних акцій промислових підприємств, боргових зобов'язань, а також державних цінних паперів (зокрема облігацій внутрішньої державної позики).

Основні засоби і капітальні вкладення — до них належать вартість споруд, устаткування та ін., яка характеризує спроможність Ощадного банку вкладати кошти в розвиток власної матеріальної технічної бази.

Дебітори. Дебіторська заборгованість характеризує обсяг незавершених операцій Ощадного банку, в яких банк виступав кредитором.

Інші активи. До числа таких активів належить решта активних коштів, що знаходилися на регульованих, транзитних, накопичувальних рахунках.

Таблиця 1.10

Структура пасиву Ощадного банку

Пасив	Сума, млн грн	Питома вага, %
I. Зобов'язання		
Кошти до запитання		
А) кредитних установ	0,004	0,09
Б) юридичних осіб	66,000	3,47
В) фізичних осіб	379,000	19,90
Строкові депозити		
А) кредитних установ	58,500	3,07
Б) юридичних осіб	3,730	0,20
В) фізичних осіб	245,060	12,87
Кредитори	66,300	3,48
Інші пасиви	801,190	42,07
II. Капітал		
Статутний фонд	9,980	0,52
Інші фонди банку	274,600	14,42
Всього власних коштів	284,580	14,94
Всього коштів	1 904,400	100,00

Пояснення до окремих статей пасиву Ощадного банку тлумачаться таким чином. *Першим* розділом зобов'язань Ощадного банку виступають кошти до запитання. Це, зокрема кошти на розрахункових, поточних рахунках юридичних та фізичних осіб,

а також кошти кредитних установ у національній та іноземній валюті без позначеного терміну заощадження.

Другий — термінові депозити — це кошти юридичних та фізичних осіб, залучені міжбанківські кредити із зазначеним терміном заощаджень.

Третій — кредитори. Кредиторська заборгованість Ощадного банку перед юридичними і фізичними особами характеризує обсяг незавершених операцій, в яких банк виступав позичальником.

Четвертий — інші пасиви, до них відносяться решти пасивних коштів на регульованих, транзитних, накопичувальних рахунках.

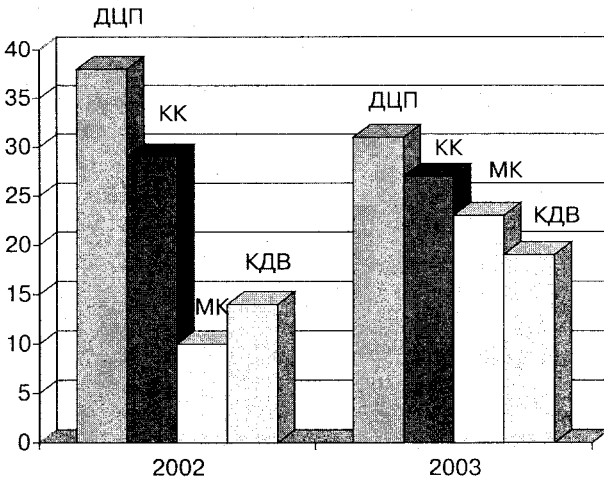
Виходячи з наведених даних, можна зробити деякі висновки. В останні роки структура коштів Ощадного банку України зазнала чималі зміни. В 2003 р. маса активних операцій мала збалансовану структуру, що складалася з 31 % державних цінних паперів, 27 % кредитів корпоративним клієнтам, 23 % міжбанківських кредитів і 19 % дрібним виробникам на будівельні чи поточні потреби (табл. 1.11).

Виходячи з наведених даних табл. 1.11, побудовано гістограму (рис. 1.2). У 2003 р. порівняно з 2002 р. в активних операціях відбулись зміни і відсоток державних цінних паперів скоротився на 7 %, зменшились кредити корпоративним клієнтам на 2 %, зросли міжбанківські кредити на 4 %, зросли кредити дрібним виробникам на будівельні чи поточні потреби.

Таблиця 1.11

**Структура активних операцій Ощадного банку
у 2002 – 2003 р.р.**

Операція	Питома вага, %	
	2002	2003
Державні цінні папери	38	31
Кредити корпоративним клієнтам	29	27
Міжбанківські кредити	19	23
Кредити дрібним виробникам на будівельні чи поточні потреби	14	19
Всього	100	100

ДЦП — державні цінні папери

КК — кредити корпоративним клієнтам

МК — міжбанківські кредити

КДВ — кредити дрібним виробникам на будівельні чи поточні потреби

Рис. 1.2. Динаміка активних операцій Ощадного банку (2002–2003)

За величиною статутного фонду Ощадний банк України входить до великих банків у банківському рейтингу. Величина його статутного фонду складає 9,98 млн грн.

Вклади громадян у національній валюті. Цей показник характеризує величину залучених коштів населення, а також соціальну орієнтацію банку як фінансової установи. Протягом першого півріччя 2003 р. спостерігалось деяке збільшення вкладів населення до банків, а також до результатів фінансової стабілізації в Україні, яка протягом останніх років забезпечила сталий курс національної валюти.

Традиційно лідером залучення вкладів населення був і залишається Ощадний банк України, оскільки для громадян він є носієм державних гарантій. Вклади громадян в Ощадний банк України склали 634,3 млн грн, що дорівнює 83,8% всіх залучених коштів в національній валюті, і майже 60% коштів, залучених всією банківською системою України.

Але існує проблема віртуальності вкладів. Реально вклади знецінювалися внаслідок гіперінфляційних процесів, які мали

місце в Україні протягом 1992–1994 р.р. і зараз повернення цих грошей власникам є великою проблемою української держави і зокрема Ощадного банку. Для того щоб їх виплатити, потрібні гроші вже в реальному розмірі, еквівалентні двадцятикратному річному бюджетові України, що на сьогоднішній день є цілком нереальним. Цей чинник також підриває довіру до Ощадного банку і всієї банківської системи України.

Фінансова криза України, що була спричинена неплатежами і великими боргами бюджету і недержавного сектора із заробітної плати, спонукала Уряд України приймати непопулярні рішення щодо переведення грошових державних боргів із заробітної плати на особові рахунки фізичних осіб Ощадного банку. Але таке рішення не поліпшило стан тих, хто отримав заробітну плату, а також знизило довіру населення до ощадної справи.

Величина прибутку банку характеризує балансовий прибуток, одержаний банком і показує потенційну можливість банку нарощувати фонди, фінансувати програми свого розвитку. До Ощадного банку України це належить не повною мірою, оскільки він перебуває у державній власності і держава може використовувати прибуток в інших напрямках.

Розрахунки з бюджетом проводяться регіональними управліннями Ощадного банку України по консолідованому податку на прибуток, що належить всій системі Ощадбанку. Податок на додану вартість на банківські послуги не нараховуються, за винятком прибутку від деяких операцій, які відносяться до додаткових послуг (надання сейфів в особисте використання, гарантій, консультацій та ін.), а також операцій факторингу.

Ресурси системи закладів Ощадного банку складаються з таких елементів:

- а) прибуток банку;
- б) фонди банку;
- в) вклади населення;
- г) кошти суб'єктів підприємництва на розрахункових і поточних рахунках — кошти в розрахунках;
- д) кошти місцевих бюджетів;
- ж) кошти громадських організацій;
- з) кредити, одержані від інших банків та інші пасиви.

Основним напрямком депозитної політики Ощадного банку є залучення тимчасово вільних коштів населення.

Вклади громадян неоднорідні за економічною природою та властивістю трансформуватися у кредитні ресурси як самого банку, так і кредитної системи в цілому.

В 2003 році вклади до запитання склали 50 %, термінові вклади населення — 42 % і цільові вклади 2 %.

Основними напрямками використання ресурсів є кредити фізичним особам (довгострокові і короткострокові); кредити банкам і іншим юридичним особам, інвестиції в облігації внутрішньої державної позики; каса та інші активи.

Останнім часом у зв'язку із зниженням реального життєвого рівня населення різко скоротився приток коштів населення в Ощадний банк. Основну масу вкладів, що зберігаються на рахунках закладів банку, складають вклади минулих років, що населення не може зняти із рахунків. Приток коштів сьогодні здійснюється скоріше за традицією незначною кількістю населення. Причинами цього, як уже було сказано, є зубожіння населення, невиконання державою гарантійної функції повернення вкладених коштів, низькі процентні ставки, що в період високої інфляції в Україні були від'ємними. Ці чинники підірвали довіру населення до ощадної справи і Ощадного банку.

1.6. ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ОЩАДНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Організаційна структура системи Ощадбанку відповідає існуючому адміністративно-територіальному поділу України таким чином, що в кожному адміністративному центрі існує установа Ощадбанку.

Головним органом управління Банку є Рада Ощадного банку, яка розташована в м. Києві. До функції Ради банку входить загальне управління мережею установ, затвердження Статуту банку, а також внесення змін до нього та до поточної організації банківської діяльності.

Рада банку обирає свого Голову, також власний виконавчий орган — Правління Банку.

Керівництво діяльністю Банку на території областей здійснюють регіональні обласні управління, які очолюють начальники управлінь.

Управління також користується статусом юридичної особи

і виступає від імені Ощадного банку України. Територіальні установи мають власний баланс, який входить складовою до загального балансу банку. Положення про управління затверджує Рада Ощадбанку. Управління виконує всі функції, передбачені Статутом Банку. Зокрема, у встановленому порядку управління має право відкривати або закривати відділення банку. Відділення управляють підпорядкованими ними установами, які залежно від обсягів роботи та виконуваних функцій можуть розділятися на установи трьох типів: операційні відділи (частини), філії, агентства. Вони організовуються в містах та селищах і можуть бути відкриті при підприємстві, установі, організації або радгоспі.

Філії розміщуються, як правило, в окремих будівлях, а операційні частини — при відділеннях. Філії виконують всі операції, пов'язані із здійсненням кредитно-розрахунково обслуговуванням населення та юридичних осіб.

Агентства організовуються на підприємствах зв'язку та інших організаціях. Ними виконуються обслуговування особистих вкладів громадян, безготівкові розрахунки за вимогами вкладників, перекази вкладів в установи Ощадного банку та інші операції. Структуру організаційної побудови мереж і установ Ощадного банку України наведено на рис. 1.3.

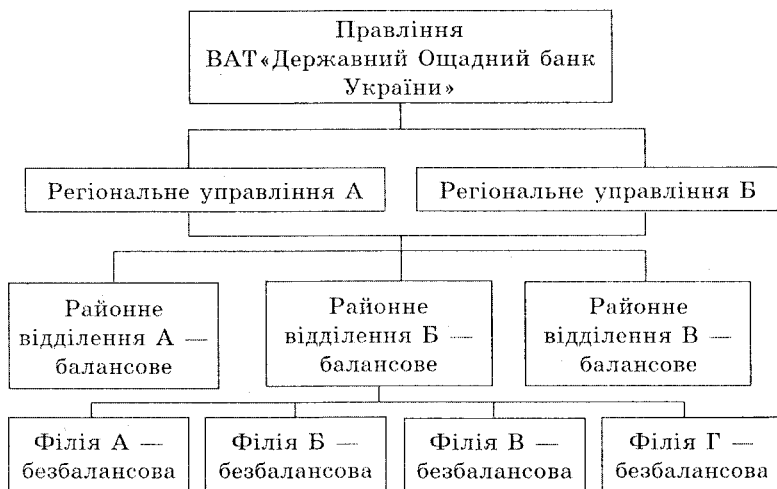

Рис. 1.3. Система управління Ощадного банку України

Так, до функцій Головного банку, який розташований в м. Києві, належить:

- розробка стратегічних напрямів розвитку мережі установ банку;
- маркетингові дослідження;
- розробка технологій ощадної справи;
- організація здійснення внутрішніх та зовнішніх розрахунків;
- зовнішньоекономічна діяльність;
- автоматизація ощадної справи;
- матеріально-технічне забезпечення та зовнішні зв'язки.

Спостережною Радою визначаються основні напрями діяльності у сфері розвитку ощадної справи, розрахунково-касового обслуговування населення, депозитної, кредитної, процентної та інвестиційної політики. Крім того, Рада затверджує річні результати діяльності банку, встановлює порядок розподілу прибутку, заслуховує звіти Правління з основних питань діяльності, затверджує зведений баланс банку, граничну кількість його працівників, посадові оклади Голови та членів Правління.

Правління Ощадбанку розробляє фінансові, кредитні, касові плани, виробляє методологію та технологію операцій інспекції та правила, здійснює нагляд і контроль, готує статистичні звіти.

Правління Ощадбанку як головна контора є також розрахунковою палатою для підзвітних установ з платежів в Україні та міжнародних платежах у твердій валюті. Окрім цього, Правління здійснює міжбанківське кредитування та регулює кредитні ресурси в системі ощадбанку.

До складу Ощадбанку входять 26 обласних дирекцій відповідно до адміністративного розподілу України. Завдання регіональних управлінь зосереджені на управлінні, плануванні, нагляді та контролі; також здійснені розрахунків підзвітних відділень за принципами розрахункової плати. Регіональні управління здійснюють обслуговування корпоративних клієнтів, зокрема обслуговують їх розрахунки та надають їм кредити.

Функціями регіональних управлінь ощадних банків України є такі:

- управління відділеннями;
- здійснення внутрішніх та зовнішніх розрахунків;
- кредитне регулювання у підзвітних установах;
- розрахунково-касове обслуговування юридичних осіб;
- матеріально-технічне забезпечення;

- економічна діяльність.

До складу регіональних управлінь входять від 13 до 45 районних відділень. Традиційно повний комплекс розрахункових, касових та кредитних операцій населенню та організаціям надають саме відділення Ощадбанку.

Районні відділення здійснюють управління філіями.

Філії (їх у системі Ощадбанку України 12 500) та агентства (відповідно 405) підпорядковуються відділенням району і здійснюють обмежену кількість операцій, а саме обслуговують розрахунки та вклади населення. Філії не мають окремого балансу і не формують власні фонди.

Стосовно Ощадного банку України проводиться дискусія його структурної перебудови. Існує п'ять моделей його реорганізації¹.

Модель 1. Суть її — це збереження державної форми власності Ощадного банку. Основне його завдання — акумуляція заощаджень населення, особливо в іноземній валюті. Дуже важливо забезпечити надійність збереження заощаджень у банку та вигідні процентні ставки для вкладів. Ощадний банк має субкредитувати НБУ, інвестувати свої капітали в державні папери, фінансувати пріоритетні галузі матеріального виробництва, приділяючи особливу увагу малому і середньому бізнесу. В основі цієї моделі лежать інтереси усього населення та держави. Ощадний банк має бути всенародним банком. Управління ним має базуватись на органах влади та місцевого самоврядування. У випадку нерентабельності окремих низових ланок буде доцільним, щоб вони функціонували як комплексні пункти обслуговування населення. Це означає, що такі низові ланки мають бути універсальними, тобто не лише банковими, а й ланками соціальної інфраструктури.

Модель 2 передбачає перетворення Ощадного банку в неспеціалізований та саморегулюючий банк, подібний до інших банків. Така трансформація банку може мати негативні наслідки.

Модель 3. Ощадний банк є державною, майновою монополією в ощадній справі. Ця модель передбачає його поділ та створення конкурентного середовища, що може призвести до руйнації ощадно-кредитної системи. Недоцільно членування Ощадного банку (взявши за основу адміністративно-територіальний

¹ Паламарчук М. Ощадній справі — масштабність і ефективне функціонування // Банківська справа. — 1998. — № 2. — С. 3–7.

поділ України) на 26 або більше ощадних кас (подібно до того, як було у Німеччині).

Модель 4 пропонує ліквідацію Ощадного банку шляхом продажу окремих філіалів і відділень приватним банкам (як у Киргизії). Ця модель зовсім не відповідає завданням ощадної справи, оскільки втілення її означатиме ліквідацію ощадно-кредитної системи.

Модель 5 скерована на те, щоб 50% відділень Ощадного банку виставити на аукціон.

Особливо дискутується питання про форми власності в ощадно-кредитній системі. У Німеччині та Італії об'єкти ощадної справи належать общинам, у Польщі — державі, у Росії і Молдові — акціонерам. В Україні ще довгий час Ощадний банк може бути державним, але умови його розвитку повинні бути ефективними. Ощадна справа і пов'язана з нею частина кредитної системи мають становити єдине ціле.

1.7. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ОЩАДНИХ ПОСЛУГ ОЩАДБАНКОМ УКРАЇНИ

1.7.1. Різновиди вкладів

Ощадний банк України приймає від населення вклади, які поділяються на три основні види:

- вклади до запитання;
- строкові;
- ощадні.

Найбільш широке розповсюдження серед населення одержали вклади до запитання, за якими ОБУ сплачує вкладникам прибуток із розрахунку 3% річних. Строк закладами до запитання не встановлюється. Вклад може бути поповнений, або одержаний частинами чи повністю. Поповнити може вклад як сам вкладник, так і будь-яка інша особа. Одержати гроші із рахунку по вкладу може, окрім вкладника лише його представник. Вклади до запитання зручні для клієнтів, які займаються підприємницькою діяльністю, бо це надає їм змогу проводити розрахунки без використання готівки.

Строкові вклади вигідніші для банків, бо вони можуть користуватися цими депозитами як надійнішими ресурсами.

Останнім часом з'явився різновид строкових вкладів — **ощадні сертифікати**.

Строкові вклади приймаються ОБУ на термін не менше одного року. Цей термін не є граничним. По закінченні одного року з дня внеску вкладу він продовжує залишатися строковим незалежно від його подальшого розміщення в банку. За даним видом вкладів ОБУ і його територіальні мережі виплачують вкладникам прибуток з розрахунку 8 % річних. Додаткових внесків і часткової видачі коштів за строковим вкладом не відбувається. Якщо вкладник бажає одержати свій вклад, то йому буде виплачено 3 % річних.

При бажанні вкладника одержати частину коштів, що зберігаються на строковому вкладі, особовий рахунок закривається й операція оформляється як видача всього вкладу з виплатою прибутку залежно від терміну його зберігання. Сума, яку вкладник побажає залишити на збереженні у вигляді строкового вкладу, оформляється як новий строковий вклад. У тому випадку, коли вкладник одержує відсотковий прибуток за збереження вкладу (в повній сумі чи частково), нарахований у кінці операційного року до суми строкового вкладу, термін його збереження не порушується.

1.7.2. Операції з пластиковими картками

Станом на 31.12.2001 клієнти Ощадбанку отримали понад 68 тисяч карток міжнародної платіжної системи EUROPAY. Залишок коштів на картрахунках становив понад 16 млн грн, розмір відкритих кредитних ліній — близько 18 млн. грн., залишок заборгованості по кредитах, виданих по платіжних картках, сягнув 9 млн грн. Обсяг операцій у мережі торгівлі та сервісу за картками Ощадбанку збільшився майже в 2,2 рази порівняно з попереднім роком. Здійснено майже півмільйона операцій з видачі готівки. Обсяг виданої готівки становив понад 91 млн грн і перевищив 2 млн доларів США.

Протягом минулого року впроваджено 273 зарплатні проекти, у ході яких клієнтам банку видано картки типу Maestro. В рамках впровадження пенсійних проектів клієнтам банку видано на пільгових умовах картки Maestro та ЕС/МС. Для обслуговування карток міжнародних платіжних систем EUROPAY та VISA на 31.12.2001 встановлено 20 банкоматів, 535 РОЗ-терміналів, 792 імпринтери. 1341 установа Ощадбанку здійснює

операції з видачі готівки за картками міжнародних платіжних систем. Постійно проводиться робота з торговельними організаціями щодо укладання договорів на приймання карток EURO-PAY та VISA для оплати за товари. У 2001 році проведено ряд маркетингових акцій для стимулювання емісії платіжних карток та розрахунків з використанням карток, які спрямовані на різні сегменти клієнтів («Різдвяний сюрприз», «Весняний подарунок для ощадливих», «Випускник+», «Молодь», «Шлях до мрії»). Так, у результаті активізації держателів карток «Cirrus/Maestro», що стали клієнтами банку під час проведення акції «Випускник 2000», обсяги операцій у торгівлі за даною категорією держателів карток збільшилися втричі, за акцією «Шлях до мрії» (01.05-01.08.2001) обсяги операцій у торгівлі зросли майже в 2 рази, а кількість цих операцій — на 68%. У 2004 році велась активна робота по впровадженню пластикових карток на виплату зарплати.

1.8. СВІТОВА ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ОЩАДНОЇ СПРАВИ

1.8.1. Визначення сутності ощадного вкладу

У практиці ощадної справи окремих країн зустрічаються два види **ощадних вкладів**:

- ощадні вклади із законодавчо встановленим терміном повідомлення про вилучення коштів;
- ощадні вклади із терміном повідомлення за домовленістю.

У першому випадку між клієнтом та фінансово-кредитною установою не існує домовленості про термін повідомлення необхідного, щоб зняти кошти з рахунку. Він визначений законодавством.

У другому випадку термін повідомлення встановлюється за домовленістю. Здебільшого це — 6 місяців після внесення коштів до банку. В цьому випадку вклад зберігається у кредитній установі найменше 12 місяців.

Слід зауважити, що у теорії і практиці банківської справи чіткого визначення поняття «ощадний вклад» не має. Невизначеність пов'язана з тим, що вклади населення мають багатоцільовий характер, залежать від економічної та соціально-полі-

тичної ситуації в країні, від традицій, що склалися, і, навіть, від психології населення.

З погляду теорії до вкладів ощадного характеру належать лише ті, що укладаються з метою зберігання та поступового нагромадження коштів. Тобто вклади до запитання не можна вважати ощадними, оскільки їх основа — обслуговування поточного платіжного обігу клієнтів, а не обігу заощаджень.

1.8.2. Досвід ощадних послуг банків Канади

Неоднорідність населення Канади за рівнем доходів і споживання, віком та соціальним становищем, національними і культурними звичаями зумовлює багатогранний попит на банківські послуги і відповідну їх пропозицію. Мобілізація вільних коштів грошового ринку за допомогою механізму **ощадних послуг** надає змогу банкам стабільно поповнювати ресурси, а вкладникам — своєчасно розраховуватися за зобов'язаннями, отримувати додатковий дохід, раціонально використовувати особистий час та уникати зайвих стресових ситуацій і конфліктів.

Депозитні рахунки, що пропонуються банками, різноманітні¹. Скотіабанк (Bank of Nova Scotia — банк Нової Шотландії) та CIBC (Canadian Imperial Bank of Commerce — Канадський імперський комерційний банк) надають ощадні послуги населенню.

З метою проведення поточних розрахунків Скотіабанк пропонує:

- чековий рахунок;
- основний поточний рахунок;
- гібридний рахунок із правами чека;
- ощадний рахунок із щоденною процентною ставкою.

Чековий рахунок Скотіабанку (Scotia Chequing) використовується лише для розрахунків. Його власник не платить за обробку чеків, за повернення повного реєстру погашених чеків, але й не одержує виплат за процентною ставкою на залишок вкладу.

Основний поточний рахунок (Scotia Basic Banking) відкривається для клієнтів, які проводять обмежену кількість розрахункових операцій. Із рахунків, за якими виписують чеки,

¹ Щибиволок З. Ощадні послуги провідних банків Канади // Вісник НБУ. — 1998. — № 2. — С. 46–50.

знімають кошти чи проводять оплату за дорученням не більше шести разів на місяць, банк плати не бере; якщо таких операцій не більше шістнадцяти, плата мінімальна; в інших випадках — звичайна. Чеки, виписані за цим рахунком, не повертаються, процентний дохід на залишок депозиту, як правило, незначний.

Гібридним рахунком із правами чека (Scotia Power Chequing) передбачено чекові розрахунки, щоденне нарахування процентів, що розмішені ярусами залежно від балансової суми залишку, та щомісячну виплату процентного доходу за бажанням вкладника. Із клієнтів, місячний баланс яких не опускається нижче 1000 доларів, банк не утримує комісійних за обробку чеків, вилучення з рахунку і перерахування коштів за дорученням. У випадку внесення до договору застереження банк допускає пільговий овердрафт, а за повернені за бажанням клієнта погашені чеки бере наприкінці місяця номінальну плату.

Ощадний рахунок зі щоденною процентною ставкою (Scotia Daily Interest Saving) відкривається для осіб, які мають на рахунку менше 5000 доларів і яким потрібен частий доступ до цих коштів. Вкладники, котрі підтримують протягом місяця балансовий залишок у сумі понад 1500 доларів, користуються правом безплатного вилучення коштів, проведення перерахувань і виплат за дорученням, але не мають чекових пільг. На залишок коштів цього депозиту процентну ставку нараховують щоденно, а дохід виплачують щомісяця.

У країнах Заходу набувають розвитку **депозитні рахунки з комплексним управлінням**, тобто з управлінням у *трастовому режимі*. Приклади рахунків:

- рахунки-пакети;
- рахунки з попереднім повідомленням про перерахування;
- рахунки ощадного пенсійного планування;
- взаємні фонди та ін.

Зокрема, рахунок-пакет «Економія» (Scotia Value Account) Скотіабанк пропонує тим, хто бажає зекономити на витратах, адже за послуги можна заплатити менше, якщо розплачуватися за них сукупно — раз на місяць, а не за кожну окремо впродовж місяця. У такому випадку банк бере на себе зобов'язання оплачувати рахунки клієнта автоматично, а зарахування платежів та отримання комісійних за звітний місяць проводить у наступному. Звичайно, такий рахунок вигідний для клієнтів, які користують-

ся банківськими послугами щоденно, бо це дає змогу економити на оплаті послуг.

Пільги за рахунком:

- виписка не лімітованої кількості чеків;
- знімання коштів з рахунку;
- невнесення протягом року комісійного збору за картки Classic Visa та Scotia Gold Visa;
- отримання овердрафту;
- ведення реєстру погашених чеків.

Процентні ставки на залишок вкладів цього рахунку, теж ярусні, нараховуються щодня і виплачуються щомісяця.

Популярним є також рахунок із попереднім повідомленням (Pre-Authorised Account), призначений для полегшення банківських процедур та економії часу клієнта. За дорученням клієнтів банк зараховує на депозит пенсії, компенсаційні допомоги сім'ям та інші надходження й одночасно проводить платежі за іпотекою, оплачує рахунки тощо.

До депозитів із комплексним управлінням належить також низка рахунків-програм. Одна з них — програма «Сплануй свої перерахування» (Pay Yourself Too Plan). Експерти Скотіа-банку рекомендують економити гроші, регулярно вираховуючи 10% від місячного доходу. Для цього банк пропонує клієнтам здійснювати регулярні автоматичні перерахування з чекового рахунку, на який надходять поточні доходи, на ощадний чи якийсь інший рахунок.

За метою зберігання депозитні рахунки умовно можна поділити на три групи:

- для поточних розрахунків;
- для отримання процентного доходу;
- цільового та спеціального призначення.

Особливість функціонування поточних рахунків полягає у різноманітності способів повідомлень, які надходять від клієнта, будучи для банку законною підставою, щоб виконувати ту чи іншу операцію. З огляду на це депозитні рахунки можна розподілити на поточні з «паперовим» оформленням оплати, поточні з правом оплати за телефоном і поточні депозитні рахунки з правом оплати за допомогою електронної системи розрахунків. Останній спосіб нині розвивається найінтенсивніше. Обслуговування за допомогою банківських пластикових карток стало у багатьох країнах звичним явищем. Нині ведуться розробки щодо впровадження відеообслуговування і створення «електронних гаманців».

Так, картки для оплати готівкою (Card Cash stop) забезпечують клієнтам доступ до депозитних рахунків у будь-якій філії Скотіабанку протягом 24 годин. Вони надають можливість знімати готівку, проводити готівкові розрахунки за товари і послуги за допомогою банківських машин-автоматів. Картки із символом Integac підтверджують кредит, а із символом Visa і Plus — надають право за номінальну плату проводити міжнародні розрахунки.

Таким чином, використання банківських касирів-автоматів надає змогу розширити часові і просторові межі, в яких клієнт може здійснювати стандартні банківські операції: отримувати готівку, проводити розрахунки, робити вклади.

Високий процентний дохід від вкладів є одним із важливих мотивів створення заощаджень.

Світовий досвід свідчить, що чим вищий матеріальний рівень життя у країні, тим активніше її населення створює заощадження з метою отримання високого процентного доходу.

У табл. 1.12 подано різницю між ощадними та строковими вкладками.

Таблиця 1.12

Порівняння двох видів банківських послуг

Ощадні послуги	Строкові депозити
Не мають фіксованого строку	Чітко визначений термін
Власники не зобов'язані надсилати попереднє повідомлення про вилучення коштів	Дострокове вилучення коштів, як правило, обмежується
На залишок вкладу встановлюється плаваюча процентна ставка	Виплачується фіксований процент

Серед поширених видів персональних депозитних рахунків варто виділити **ощадні вклади з книжкою**. Їх привабливість для населення полягає у тому, що ці вклади надають змогу стежити за зростанням накопичень, поповнювати чи вилучати кошти у будь-якій філії банку.

На Заході популярні **вкладення на рахунки інвестиційних заощаджень та взаємних фондів**. Так, для клієнтів, що бажають отримати процентний дохід за максимальною ставкою, Скотіа-

банк пропонує об'єднати заощадження різних рахунків у суму не менше 5 000 доларів і на трастовій умові розмістити їх на рахунок інвестиційних заощаджень.

Переваги цього виду послуг:

- забезпечення найпростішого доступу до інвестиційного портфеля;
- встановлення ярусності процентних ставок на залишок вкладу;
- щоденне нарахування процентів;
- щомісячна виплата;
- надання пільг — виписка двох чеків протягом місяця або можливість двічі вилучати із вкладу кошти.

Рахунки взаємних фондів, які у деяких країнах за розмірами обов'язкових резервів прирівняні до ощадних депозитів, мають певні особливості:

- функціонування рахунку в трастовому режимі;
- плаваюча процентна ставка, розмішену ярусами;
- страхування депозитів;
- певний доступ до вилучення коштів та деякі інші можливості.

Своєрідність цих фондів у тому, що вони пропонують населенню доступні інвестиційні портфелі цінних паперів, професійне обслуговування яких банківськими установами гарантується. У Канаді Скотіабанк пропонує на вибір 10 взаємних фондів, CIBC — 14.

Орієнтації фондів:

- вік інвесторів;
- мета особистого інвестування;
- вимоги безпеки вкладень;
- поточні і майбутні фінансові переваги.

Для тих, кого турбує безпека, гнучкість інвестованій заощаджень і привабливий прибуток, банки пропонують **ощадні фонди**. Це звичайний і Преміальний фонд, що складаються лише з казначейських векселів уряду Канади, — їхня дохідність (на один долар інвестицій) становить відповідно 16 та 19 центів річних, — а також фонди грошового ринку, що складаються з високоякісних короткострокових зобов'язань та деяких інших грошових інструментів ринку — з річного дохідністю відповідно 17 та 13 центів. За станом на 30 червня 1994 р. CIBC акумулював в ощадні фонди 1,9 млрд доларів, що становило 30 % від коштів усіх взаємних фондів.

Для тих, кого приваблюють високі прибутки, CIBC пропонує три прибуткові фонди. Найпопулярніший серед них — інвестиційний фонд застави (Mortgage Investment Fund), що складається переважно із застрахованих угод про заставу. Частка заощаджень у ньому останнім часом становила приблизно 25% від усіх коштів, а дохідність — 42 центи на долар інвестицій. Канадський облігаційний фонд (Canadian Bond Fund) складається з довго- і середньострокових облігацій уряду Канади та облігацій, випущених адміністрацією провінції Онтаріо, дохідність яких часом досягає майже 40 центів. Високодохідним є також Канадський прибутковий фонд (Canadian Income Fund), що формується з короткострокових облігацій, боргових зобов'язань під заставу та середньострокових облігацій провінції Онтаріо (дохід 30 центів на долар інвестицій). Кошти перелічених фондів використовуються для інвестування комунальних підприємств і трубопроводів Канади.

Зацікавленим у диверсифікації портфеля цінних паперів, довгостроковому прирості капіталу та участі в міжнародних інвестиційних програмах CIBC пропонує сім видів зростаючих фондів. Серед них найпопулярнішим є Фонд балансових доходів (Balanced Income and Growth Fund). Він складається із середньо- і довгострокових облігацій уряду Канади та іноземних держав-емітентів, акцій канадських, американських, англійських та інших іноземних корпорацій, фірм та їх об'єднань, а також із короткострокових казначейських векселів уряду Канади. Диверсифіковані вкладення у цей фонд донедавна приносили 14 центів на долар інвестицій.

Останнім часом у Канаді відбувається вкладення у Фонд далекосхідного процвітання (Far East Prosperity Fund) Він передбачає вкладення заощаджень населення в економіку країн із найвищими у світі темпами зростання: Китаю, Кореї, Тайваню, Японії, Австралії, а крім того, країн, ринки яких тільки формуються: Індії, В'єтнаму, Пакистану та інших. Інвестиції цього фонду диверсифікуються щонайменше у восьми країнах за максимуму вкладень в одну країну до 18%. Інвестори цього фонду найчастіше отримують по 6 центів прибутку на долар інвестицій.

До послуг бажаючих диверсифікувати власні заощадження шляхом їх вкладення у міжнародні ринки цінних паперів, а, отже, включитись у потенціал північноамериканського, далекосхідного та європейського ринків — Світовий фонд корпоративних акцій (Global Equity Fund). Кошти цього фонду інвестуються в різноманітні компанії провідних промислових країн світу.

У цілому, за станом на 30 червня 1994 р., у зростаючих фондах СІВС концентрувалося 2,4 млрд доларів заощаджень, тобто 36,4% усіх коштів взаємних фондів. Для того щоб отримати право участі у взаємних фондах, СІВС надавав змогу автоматично переводити у регулярний інвестиційний план щонайменше 50 доларів щомісяця.

Показово, що управління портфелем цінних паперів інвестори часто передають трасту СІВС, який розробляє загальні програми фінансових рішень і контролює їх виконання. Ця служба зберігає фонди грошового ринку, облігації та інші боргові зобов'язання, стежить за процентними ставками, дивідендами і преміями, приєднує доходи до затишку заощаджень, готує податкові документи, провадить розрахункові операції та стежить за оплатою рахунків, за дорученням клієнта керує домашнім господарством і персональними фінансами, а наприкінці місяця надає клієнтові детальний звіт про вартість проведених від його імені операцій. Для трастового управління приймаються заощадження сумою понад 200 тис. доларів, включаючи рахунки пенсійного планування.

Високий процентний дохід приносять населенню Канади також вкладення у строкові депозити. У більшості країн це — заощадження в цінні папери з диференційованою сумою, фіксованим терміном і твердою процентною ставкою. Наприклад, канадський Скотіабанк пропонує населенню гарантовані інвестиційні сертифікати з фіксованим терміном і твердою процентною ставкою з правом та без права дострокового погашення. Вони випускаються на термін від 2 місяців до 5 років; мінімальна сума такого сертифіката — 500 доларів.

Для вкладників, зацікавлених у накопиченні коштів із конкретною метою чи до конкретної події, у багатьох країнах відкриваються спеціальні рахунки. Як правило, це заощадження для придбання подарунків на Різдвяні свята, відзначення урочистих дат, сплати клубних членських внесків, податків, оплати подорожей на час відпустки тощо. Їх особливість у тому, що у випадку передчасного вилучення коштів банківські установи автоматично закривають рахунок і не виплачують процентів.

Банки більшості країн світу практикують надання послуг сегментованим групам клієнтів, що розрізняються за ознаками життєвого циклу. Провести таку сегментацію вкладників нескладно, адже, відкриваючи депозитний рахунок, вони заповнюють картку, в якій вказують свій вік, сімейний стан, освіту,

місце роботи тощо. Звісно, це умовний розподіл, оскільки потреби, смаки і запити людей у кожній віковій групі суттєво відрізняються. Та однозначно, що з переходом від однієї стадії життєвого циклу до іншої підвищується ймовірність важливих подій у житті клієнта (одруження, ювілеї тощо), а отже, виникає підстава для пропозиції йому з боку банку нових видів ощадних послуг. Ці події отримали назву «переломних точок». Їх прогнозування дає змогу банку завчасно відреагувати на можливі потреби клієнтів.

Щоб завоювати довіру і прихильність до себе, банки часто пропонують специфічні ощадні послуги дітям і підліткам. Це робиться (інколи навіть собі на збиток) задля того, щоб навчити підростаюче покоління цінувати заощадження, довіряти банку як партнеру. Водночас банк у такий спосіб готує для себе майбутніх клієнтів. Зокрема, кредитна спілка із Торонто пропонує дитячий ощадний рахунок «Лис Микита» під 3,5 % річних, тоді як процентна ставка на звичайний ощадний рахунок становить лише 1,5 %. Деякі кредитні спілки відкривають дитячі траст-рахунки, які надають змогу батькам або рідним вносити кошти на спеціальні рахунки для оплати навчання дітей. Процентний дохід траст-рахунків не оподатковується, бо вважається доходом дітей. Інші спілки іноді запроваджують для своїх членів віком від 4 до 14 років рахунки-скарбнички дрібних грошей. У момент внесення коштів діти отримують невеликі подарунки, картки членів спілки, винагороду тощо.

Скотіабанк пропонує молоді віком до 19 років ощадну програму «Отримай тут» (Getting There Saving Program). Нею передбачено ощадні рахунки із щоденним нарахуванням процентів і пільгами щодо оплати послуг. Для тих, у кого балансовий залишок перевищує 500 доларів, встановлюють вищі процентні ставки. Цією програмою передбачено також випуск журналу «Отримай тут», що виходить чотири рази на рік і призначений для розваги та інформування молоді. Серед вкладників проводяться розіграші, за якими можна виграти місячну премію готівкою, а також великий щорічний приз — подорож.

Для студентів стаціонару та вечірньої форми навчання Скотіабанк пропонує рахунок-пакет «Банківські переваги» (Scotia Banking Advantage). Скористатися ним можуть лише студенти шести офіційно визнаних канадських коледжів та університетів. У період навчання вони можуть користуватися пільговим ощадним рахунком зі щоденною процентною ставкою та безплатним

обслуговуванням чеків, причому мають право виписувати необмежену кількість чеків, незалежно від залишку вкладу, а крім того, користуватися картками Classic VISA та VISA-Plus, отримувати щорічні пільгові позички, в тому числі на придбання автомобіля з відстрочкою першого платежу для виплати боргу на 90 днів.

Заслуговує на увагу досвід більшості країн у сфері надання послуг вкладникам передпенсійного та пенсійного віку. Здебільшого цими послугами передбачено низку пільг як винагороду за підтримку і лояльне ставлення до банківської установи тим, хто багато років був її клієнтом. Для постійних вкладників віком понад 59 років Скотіабанк пропонує рахунок-програму «Скотіа-Плюс» (Scotia Plus). Таким клієнтам надають низку пільгових послуг: нараховують додаткові проценти за ощадним рахунком зі щоденною ставкою, безплатно обробляють чеки і платежі за комунальні послуги, звільняють від сплати комісійного збору за картки Visa Travellers, знижують плату при обслуговуванні скриньками-сейфами для зберігання заощаджень і таке інше.

Альтернативу звичайним заощадженням на майбутнє у деяких країнах становлять спеціальні субсидії і пенсійні рахунки. У США найпопулярнішими є особисті пенсійні рахунки, в Канаді — плани фіксованих пенсійних заощаджень (Registered Retirement Saving Plan) та прибутковий пенсійний фонд (Registered Retirement Income Fund). Вони призначені для накопичення заощаджень і вигідні лише за умови тривалого їх зберігання. За канадським законодавством, людям різного віку дозволяється вносити на спеціальні рахунки певні фіксовані суми, визначені пропорційно до особистого щорічного доходу. При цьому фіксована сума внеску зменшується на величину річного податку з доходу, проте із зароблених процентів податок не утримується до моменту, поки з ощадного пенсійного плану не вилучаються гроші.

У Канаді CIBC пропонує клієнтам робити внески у Пенсійно-ощадний фонд (RRSP), поєднуючи це із вкладенням у гарантовані інвестиційні сертифікати на ощадні рахунки із щоденним нарахуванням процентів, у взаємні фонди грошового ринку та іноземних інвестицій у регулярний інвестиційний план, саме керувану пенсійну програму інвестиційних переваг. Широкий вибір форм пенсійних заощаджень надає змогу клієнтам отримувати диференційовані прибутки, сплату податків з яких можна відстрочити на значний час, і заробляти такі додаткові доходи, що перекривають податки. Згідно із законодавством Канади вкладники депозитів Пенсійно-ощадного фонду зобов'язані до кінця 71-го року

життя конвертувати їх у Пенсійно-прибутковий фонд (RRIF), перевести в ощадний фонд періодичної виплати фіксованого доходу (Fixed Term Annuity) чи використати на власний розсуд.

Пенсійно-прибутковий фонд — один із найпопулярніших у Канаді, призначений для того, щоб допомогти майбутнім пенсіонерам збільшити власні статки за допомогою фінансів, якими вони реально володіють. Він формується передусім на основі заощадженого пільгового податку, що накопичується у Фонді ощадного планування. Величина внеску, який необхідно сплатити за рік учаснику фонду RRIF, визначається відношенням вартості фонду, на який він претендує, до різниці 90 років мінус вік вкладника. Такі внески сплачують усі охочі віком до 71 року. Свої заощадження вони можуть помістити у Пенсійно-прибутковий фонд (переваги і перспективи вкладень до цього фонду розкрито в табл. 1.12). Для тих, хто вийшов на пенсію у 71-річному віці, фонд надає можливість щорічно вилучати певну мінімальну суму для підтримки життєвого рівня.

Зміст депозитних рахунків цього фонду розкриває також їх групування за формою застереження у договорі, видами пільг, особливостями процентних ставок; за характером відкриття, поповнення і вилучення коштів із вкладу, способами надання інформації про стан коштів на рахунку тощо. Перелічені особливості групування виявляються у діючих рахунках не безпосередньо, а в поєднанні з іншими класифікаційними ознаками.

**Переваги і перспективи отримання доходу після виходу вкладника на пенсію,
пропоновані CIBC (Канада)**

Порівняльні ознаки фондів	Пенсійно-прибутковий фонд	Взаємний фонд інвестиційних переваг	Самокерований фонд інвестиційних переваг	Фонд періодичної виплати фіксованого доходу
А	Б	В	Г	Д
Мета інвестицій	Безпечність, відстрочення податку; доходи за конкурентною ставкою і пропозиція гнучких прав у виборі виплат	Професійне управління інвестиціями з потенційно високим доходом	Особистий контроль інвестиційних рішень, гнучкість потенційно зростаючих доходів	Фіксований місячний дохід без подальших інвестиційних змін
Основні риси	Ощадний сертифікат з гарантованою ставкою; строк від 6 місяців до 5 років; ощадний рахунок зі щоденною ярусною процентною ставкою	Вибір фонду за бажанням інвестора. Без оплати продукту. Висока ліквідність, що створює найлегший доступ до грошей. Безоплатне переміщення коштів між фондами	Широкий вибір інвестиційних прав. Доступ по телефону	Встановлена процентна ставка гарантується до досягнення 90-річного віку (доступний на термін 19–25 років)
Мінімальний депозит	Початковий депозит одного плану — 5 тис. дол., мінімальний депозитний сертифікат — 500 дол.	Початкове вкладення 5 тис. дол. (для Преміального фонду початкова сума інвестицій 250 тис. дол.)	Початкова сума інвестицій — 5 тис. дол.	5 тис. дол.

А	Б	В	Г	Д
Періодичність виплат	Щомісячні, поквартальні, піврічні, річні	Щомісячні, поквартальні, піврічні, річні	Щомісячні, поквартальні, піврічні, річні	Щомісячні
Право на виплати	<p>Вибір мінімальної виплати. Для виплат понад мінімум:</p> <ul style="list-style-type: none"> • фіксована сума на вибір; • фіксована сума 3 %, що зростає щороку; • виплата процентного еквівалента; • виплати при закритті плану після досягнення інвестором певного віку 	Вибір мінімальної виплати. Для виплат понад мінімум — фіксована сума на вибір	Вибір мінімальної виплати. Для виплат понад мінімум — фіксована сума на вибір	Немає
Управлінські витрати	Немає (25 дол. за переведення в інший фінансовий інститут)	Немає (15 дол. за закриття рахунку)	150 дол. щорічно у фонд адміністрації. Оплата інших послуг визначається тарифом	Немає

1.9. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ВКЛАДНИХ ДОКУМЕНТІВ У ОЩАДНОМУ БАНКУ

Вкладником ОБУ є особа, на ім'я якої прийнятий вклад і видана ощадна книжка. Вкладник розпоряджається коштами особисто чи через свого представника шляхом надання йому доручення. Банк зберігає в таємниці відомості про вкладників і інших клієнтів, про операції, які ними виконуються, а також про стан рахунків за їх вкладками. Довідки про вкладника й операції по вкладу видаються на законних підставах представникам слідчих органів дізнання з кримінальних справ. Стягнення на вклади може бути здійснено на підставі рішення суду цивільним позовом.

Вкладник має право надати можливість розпоряджуватись своїм вкладом одному чи декільком особам. Розпорядження вкладника що до іншої особи на одержання частини чи всього вкладу називається «дорученням», а особа, якій довірене одержання грошей — «представник».

У системі установ ОБУ діє єдиний порядок оформлення операцій, встановлений відповідними інструкціями. Це дозволяє застосовувати при здійсненні операцій єдині форми бланків. На бланках залежно від характеру операцій передбачені рядки і графи, де робляться відповідні записи, наприклад:

- прізвище, ім'я, по-батькові вкладника;
- номер рахунку за вкладом;
- сума внесених, або одержаних коштів;
- дата операції;
- підпис вкладника і посадової особи Ощадного банку на підтвердження операції, що відбулася.

Бланк, на якому є всі необхідні реквізити, підписаний і в необхідних випадках завірений печаткою чи штампом ОБУ, є грошовим документом, що підтверджує надходження або видачу зазначених у ньому сум. Для оформлення операцій за вкладками ОБУ застосовується:

- особовий рахунок;
- ощадна книжка;
- контрольний аркуш;
- розрахункова та чекова алфавітні книжки;
- операційний щоденник;
- квитанція;
- приходно-витратні ордери;

- доручення вкладника на списання сум;
- сповіщення наступного контролю;
- заява про переказ вкладу;
- реєстр для запису заяв;
- книга реєстрації загублених ощадних книжок.

Для оформлення першого внеску, особа, яка бажає стати вкладником, заповнює алфавітну картку форми № 13 і приходний ордер форми № 51/36. В алфавітній картці обов'язково зазначається прізвище, ім'я по-батькові вкладника, його вік, адреса і до якої групи населення він належить, а також форма вкладу, що здійснюється. В приходному ордері вкладник теж зазначає прізвище, ім'я по-батькові, а також суму, яка вноситься, дату і підпис. На зворотньому боці ордера форми № 51 надруковано «сповіщення наступного контролю», форма № 36, на якому вкладник може скласти доручення чи заповітне розпорядження.

Якщо при оформленні першого внеску вкладник побажає одразу оформити і доручення, і заповітне розпорядження, то один з цих документів він складає на бланку форми № 51/36, а інший — на окремому бланку «сповіщення наступного контролю», форма № 36. На підставі алфавітної картки і приходного ордеру, контролер оформлює на ім'я вкладника рахунок по вкладу форми п. 1, де зазначається порядковий номер рахунку, прізвище, ім'я по-батькові вкладника, його вік, адреса і до якої групи населення він відноситься і номер філії ощадного банку.

Так, у передбаченому в особовому рахунку місці вкладник має взірць свого підпису, з якого надалі при оформленні операцій з видання вкладів контролер буде перевіряти підписи на витратних ордерах. За бажанням вкладника на особовому рахунку оформлюються доручення і заповітні розпорядження. Вчинені на особовому рахунку записи контролер Ощадного банку засвідчує своїм підписом. Номер Ощадного банку і номер розрахунку за вкладом він визначає на алфавітній картці.

На підтвердження суми прийнятого вкладу вкладникові видається ощадна книжка. Закінчивши оформлення, контролер передає ощадну книжку й ордер касиру. Касир приймає від вкладника гроші, перевіряє правильність записів в ощадній книжці і ордері, підписує ці записи і видає ощадну книжку вкладникові.

Для того щоб поповнити свій вклад, вкладник повинен заповнити на суму внеску приходний ордер форми № 51. Одержавши від вкладника приходний ордер і ощадну книжку, контролер

знаходить у картотеці його особовий рахунок, перевіряє номер рахунку, прізвище, ім'я по-батькові вкладника, а також решту вкладу в ощадній книжці з рештою в особовому рахунку. Якщо перелічені записи поточні, контролер записує в картці особового рахунку дату операції, прийняту суму, решту вкладення, суму нарахованих за вкладом відсотків до кінця року і решту відсотків. Після цього, як при прийомі першого внеску, робляться записи на ордері і в ощадній книжці, а операція реєструється в операційному щоденнику.

Касир Ощадного банку перевіряє правильність зроблених записів в ордері і ощадній книжці про суму внеску і решту вкладення і засвідчує їх, приймає від вкладника гроші, видає йому ощадну книжку, а ордер залишає у себе.

Операція з видачі вкладу без подання ощадної книжки не виконується. Для одержання частини вкладу вкладник заповнює витратний ордер форми № 51. Контролер перевіряє відповідність решти вкладення в особовому рахунку й ощадній книжці і перевіряє підпис вкладника на витратному ордері із взірцем його підпису на дорученні або на паспорті. Якщо видача грошей відбувається за разовим дорученням, то вона залучається до витратного ордеру, на обороті якого відзначаються дані наданого паспорта, чи документа, що його замінює. Після цього контролер записує в особовий рахунок дату операції, суму видачі і решту їх після операції. Відповідні записи робляться на ордері в ощадній книжці та операційному щоденнику. Касир Ощадного банку зобов'язаний перевірити правильність записів витратної операції і решту вкладу в ощадній книжці і на ордері, і підтвердити їх своїм підписом. Гроші і ощадну книжку він повертає вкладникові або його представникові, залишивши у себе витратний ордер.

Якщо вкладник бажає одержати весь вклад, виконуються такі роботи: нараховуються відсотки на суму решти вкладу за дні, що залишилися до кінця року і визначається сума відсотків, що повинна бути додана до вкладу, приєднується одержана сума до решти вкладу, оформляється видача всього вкладу. Кожна з перелічених дій записується в особовому рахунку окремим рядком. У кінці записів контролер зазначає: «Вклад виплачений» і ставить підпис. На суму нарахованих відсотків він складає ордер форми № 52. Вкладник заповнює витратний ордер тільки після того, як контролер повідомить йому суму решти вкладу разом з нарахованими відсотками.

Підпис вкладника на витратному ордері ретельно порівнюється із зірцем його підпису на особовому рахунку. В ощадній книжці операція з видачі всього вкладу записується двома рядками: в одному — сума нарахованих відсотків, а в іншому — виплачена сума. Книжка погашається написом від руки чи штампом «Вклад виплачений» (після запису останньої операції і на титульному аркушеві); напис підписується контролером, а книжка надривається вгору і вниз.

Операція з видавання вкладів відбивається в операційному щоденнику. При цьому зазначаються: номер рахунку за вкладом, прізвище та ініціали вкладника, сума виданого вкладу (в графі «Наявні гроші» — видаток) і сума нарахованих відсотків (в графі «Меморіальні обороти»). Після перевірки правильності оформлення операції касир підписує записи в ордері та ощадній книжці, залишає їх у себе і здійснює виплату грошей. У кінці операційного дня на суму нарахованих відсотків за одним чи купою вкладів складається загальний ордер форми № 63 для бухгалтерії центрального Ощадного банку.

Закритий особовий рахунок вкладається в картотеку закритих рахунків поточного року. На алфавітній картці контролер робить позначку «Рахунок закритий», зазначає дату і ставить підпис, карта поміщується в архівну алфавітну картотеку.

Вклади до запитання «На пред'явника» приймаються тільки центральним Ощадним банком. Особливість цього виду вкладів полягає в тому, що вкладником вважається будь-яка особа, що пред'явить Ощадному банку документи на «пред'явника» за даним вкладом. Порядок оформлення операцій закладами «на пред'явника» в основному аналогічний порядку оформлення іменних вкладів до запитання.

З переходом до ринкової економіки особливе значення набувають **соціальні програми**. Активну роль у здійсненні цих програм повинні зіграти установи Ощадного банку як ланки кредитної системи, найбільш близькі до потреб громадян. Здійснення Ощадним банком активних операцій відбувається в напрямі розміщення існуючих в його розпорядженні ресурсів. Для ресурсів банку можна віднести:

- вклади населення;
- кошти на поточних і розрахункових рахунках підприємств;
- тимчасові кредити, що знаходяться в обігу банку;
- депозити інших банків;

- власні кошти ощадного банку.

Ощадний банк розміщує ресурси в таких напрямках: кредитування населення і підприємств, передача ресурсів Національному банку України, надання міжбанківських кредитів.

1.10. УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У СИСТЕМІ ОЩАДНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Персонал банку знаходиться у центрі постійної уваги. У 2001 році проведено ряд заходів, спрямованих на удосконалення головних напрямів організації цієї діяльності. Поліпшились якісний склад працівників та їхній професійний рівень. У банку працює 8366 фахівців, які мають повну вищу освіту. Заміщення номенклатурних посад фахівцями зі спеціальною освітою становило 88,7%, а з урахуванням тих, що заочно навчаються у вузах та коледжах, — 99,2% (збільшилось за рік на 3,3%). Наведені дані підтверджують постійну тенденцію до зростання рівня заміщення посад висококваліфікованими спеціалістами.

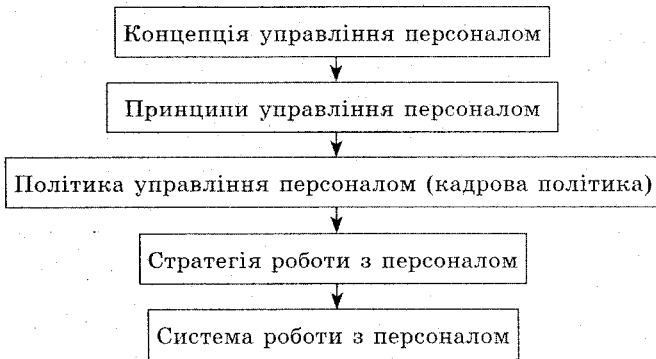
У всіх підрозділах банку створено резерв кадрів, який щорічно поповнюється перспективними працівниками. Одним з основних напрямів організації роботи з персоналом залишається його підготовка у вищих навчальних закладах, де на сьогодні навчається 2669 працівників, 2305 — у вузах і 364 — у коледжах. У 2001 році заочно закінчили навчальні заклади 646 працівників установ банку, 465 отримали диплом про повну вищу освіту. До вищих навчальних закладів у цілому за системою зараховано 536 осіб, що майже вдвічі більше, ніж у попередньому періоді. Питання підвищення кваліфікації працівників також залишається в полі зору керівництва банку. В результаті проведеної роботи в 2001 році пройшли перепідготовку понад 2,5 тис. працівників (при плані — 1509 осіб), із них 49 — за кордоном. Тільки центром підготовки спеціалістів проведено 43 навчальних семінари, на яких підвищили свій професійний рівень 975 працівників банку. Крім того, 29 тис. працівників банку підвищили свою кваліфікацію в системі професійно-економічного навчання.

У 2004 році також ведеться активна робота з підвищення кваліфікації працівників Ощадбанку. У звітному році помітно активізувалась спільна робота за модулем «Управління персоналом» у рамках проекту TACIS. Так, установи банку в м. Києві та Київ-

ській, Львівській та Луганській областях визначені пілотними щодо розробки та впровадження нових форм і методів роботи з кадрами. З урахуванням рекомендацій зарубіжних експертів відпрацьовано і рекомендовано для використання на практиці типові функціональні обов'язки начальника регіонального управління, його заступників, начальників відділів, керуючих відділеннями та інших керівників. Проведено 9 цільових навчальних семінарів з керівниками з питань методик кадрової роботи, зокрема, впровадження об'єктивної системи атестації персоналу та підбору кадрів за навичками і здібностями.

Управління персоналом будь-якої організації — це цілеспрямована діяльність лінійних керівників усіх рівнів, а також керівників і спеціалістів кадрових служб на основі розробленої концепції, принципів, політики і стратегії роботи з персоналом.

Система роботи з персоналом в Ощадному банку України формується у такій послідовності (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Послідовність формування системи роботи з персоналом в Ощадному банку України

Початком побудови сучасної системи роботи з персоналом є наявність концепції управління персоналом. Формулювання концепції управління персоналом здійснюється поетапно і охоплює сім кроків (рис. 1.5).

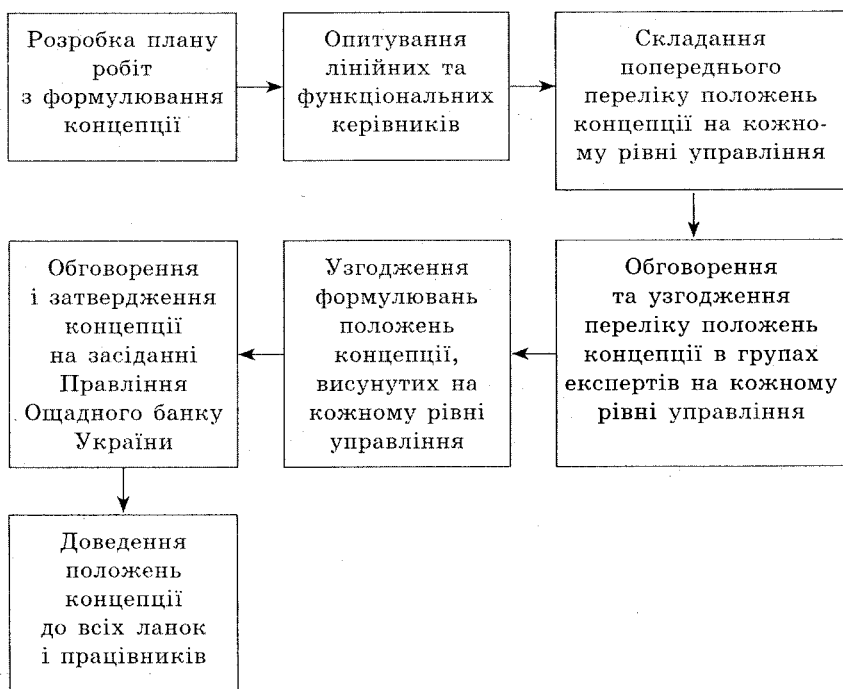

Рис. 1.5. Послідовність процесу розробки концепції управління персоналом у системі Ощадного банку

Як видно з рис. 1.5, формулювання концепції управління персоналом у системі Ощадного банку України розпочинається з поетапного експертного опитування лінійних керівників та працівників функціональних кадрових служб системи. Одержані пропозиції обговорюються на групових нарадах експертів, починаючи з філій Ощадного банку. Узгоджені формулювання подаються по інстанціях і таким чином розробляється проект концепції, який виноситься на розгляд і затвердження Правління Ощадного банку.

Сформульована концепція управління персоналом у системі Ощадного банку України на 2001–2005 роки включає такі положення¹:

¹ Медвідь А. І. Концепція, принципи, політика та стратегія управління персоналом в системі Ощадного банку України // Збірник наукових праць. – Суми: Українська академія банківської справи, 2000. – С. 166–177.

1. Персонал Ощадного банку України є головною продуктивною силою системи, чинником підвищення ефективності функціонування філій, відділень і Ощадного банку в цілому.

2. У перспективі на 2001–2005 роки кількісний склад персоналу системи Ощадного банку України буде зростати відповідно до зростання обсягів його діяльності при забезпеченні співвідношення між темпами зростання обсягів діяльності і чисельності персоналу в межах коефіцієнтів 0,8–0,9.

3. Формування якісного складу персоналу буде здійснюватися шляхом перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників, які не мають профільної освіти, але володіють достатніми практичними навичками у сфері банківської діяльності, відбору перспективних молодих спеціалістів випускників спеціалізованих банківських вищих закладів освіти.

4. Ощадний банк України буде проводити цільову підготовку фахівців у вищих закладах освіти за рахунок власних коштів і надавати стипендії обдарованим студентам випускних курсів, які виявляють бажання працювати в системі Ощадного банку.

5. У системі Ощадного банку будуть проводитися омолодження кадрів, раціональне поєднання молодих і досвідчених працівників.

6. Ощадний банк України здійснює ефективне матеріальне і моральне стимулювання праці на основі пошуку нових форм і методів її оплати, формування доходів працівників на принципах сучасного менеджменту, з використанням досвіду зарубіжних банківських установ.

7. В установах Ощадного банку України послідовно реалізується система управління службовими кар'єрами працівників.

8. Ощадний банк України здійснює соціальний захист працівників як у сукупності заходів, передбачених органами державного управління та профспілками, так і самостійно розроблених з урахуванням власних можливостей.

Розроблена концепція є підставою для формулювання системи принципів управління персоналом.

До складу основних принципів управління персоналом у системі Ощадного банку України входять:

- науковість;
- об'єктивність;
- демократизм;
- гласність;
- підбір кадрів за діловими і моральними якостями;

- ротація кадрів;
- поєднання інтересів системи, колективу і особистості;
- пропорційність;
- балансування вікового чинника;
- поєднання вимогливості і контролю роботи працівників з повагою до них.

Концепція та принципи управління персоналом є відправними моментами для розробки політики управління персоналом.

Кадрова політика — це основні напрями, форми, методи та критерії роботи з персоналом, спрямовані на підвищення ефективності його використання і діяльності системи Ощадного банку в цілому.

Політика не вимагає безпосередніх дій, однак вона формується для того, щоб лінійні і функціональні керівники керувалися нею, аналізували можливі наслідки рішень з кадрових питань до того, як ці рішення прийняті.

Основними складовими кадрової політики є:

- політика набору, відбору і розстановки кадрів;
- політика профорієнтації, адаптації і підвищення кваліфікації кадрів;
- політика зайнятості;
- політика управління службовим зростанням;
- політика стимулювання;
- соціальна політика.

У розробці політики організації беруть участь управлінці всіх рангів. Тому для її визначення проводиться опитування всіх лінійних керівників управлінської вертикалі від вищого керівництва до низового рівня.

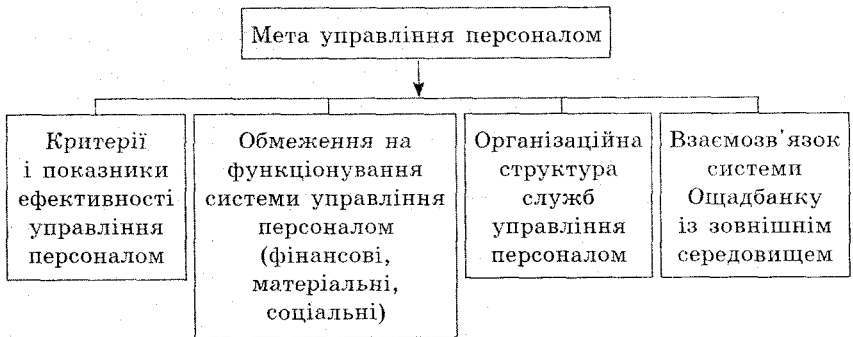
Політика є основою розробки стратегії управління персоналом. Стратегія у своєму первинному значенні — це теорія і практика ведення війни, воєнних кампаній і великих бойових операцій. Нині це поняття широко використовується в управлінській практиці як сукупність довготермінових заходів щодо управління ресурсами, до числа яких належать і кадрові ресурси (кадровий потенціал). При розробці стратегії діяльності організації важливим є питання визначення оптимальної тривалості стратегічного періоду.

Стратегічним є такий період часу, протягом якого в діяльності організації (підприємства) відбуваються суттєві якісні та (або) кількісні зміни. На думку більшості економістів, стратегічний період повинен охоплювати понад 10 років. Однак

тривалість періоду, впродовж якого відбуваються стратегічні зміни, залежить від багатьох чинників: сфери діяльності організації (підприємства), динаміки чинників зовнішнього середовища, виду задіяних ресурсів. Очевидно, мінімальний період, протягом якого відбуваються відчутні стратегічні зміни персоналу організації, становить у середньому близько п'яти років. Тому стратегія управління персоналом Ощадного банку України розробляється на кожні п'ять років.

Стратегія управління персоналом — це комплекс основних складових елементів, які повинні стати вузловими при побудові системи стратегічного управління персоналом (рис. 1.6).

Рис.1.6. Схема розробки стратегії управління персоналом у системі Ощадного банку України

Розробка стратегії управління персоналом — це виважений, повністю усвідомлений і контрольований процес, який передбачає, що після визначення стратегії настане її реалізація. Мистецтво розробки стратегії управління персоналом полягає в тому, щоб наслідками формулювання загальних підходів до управління персоналом у стратегічному періоді стали конкретні дії, які б дозволили досягти високої ефективності використання трудового потенціалу персоналу.

Стратегія управління персоналом є складовою частиною загальної стратегії діяльності Ощадного банку, а сама ця стратегія впливає зі стратегії розвитку господарської діяльності — стратегії управління його активами і пасивами, стратегії залучення коштів, стратегії кредитування та інвестицій.

Правлінням Державного ощадного банку обрано стратегію динамічного зростання.

Розробка стратегії управління персоналом впливає зі стратегії динамічного зростання, передбачає поетапне визначення мети, критеріїв і показників ефективності, обмежень (фінансових, матеріальних, соціальних) на функціонування системи правління персоналом, організаційної структури служб управління персоналом, взаємозв'язків системи Ощадбанку із зовнішнім середовищем. Розробка стратегії управління виконується Правлінням Ощадного банку України.

Мета управління персоналом: кількісний склад персоналу системи банку України повинен бути мінімальним, витрати на його утримання — оптимальні, а якісний склад — забезпечувати ефективно виконання завдань.

Стратегія управління персоналом повинна враховувати певні обмеження на функціонування системи управління персоналом:

- фінансові:
- матеріальні:
- соціальні.

Фінансові обмеження визначаються лімітом коштів, які виділяються Правлінням банку в кошторисі витрат на утримання персоналу. Враховуючи, що кошти на утримання персоналу можуть спрямовуватися на різні цілі (підвищення заробітної плати всіх працівників чи окремих категорій, розширення штатів при збереженні наявного рівня оплати праці, купівлю засобів оргтехніки тощо), тому фінансові обмеження є однією з основ розробки стратегії управління персоналом.

Матеріальні обмеження стосуються наявної інфраструктури установ Ощадного банку (приміщень, засобів механізації управлінської праці та ін.).

Соціальні обмеження впливають із загальних тенденцій розвитку ринку праці в країні і регіонах, соціальної політики держави, вимог профспілкових організацій банківських працівників до роботодавців тощо.

На формування стратегії управління персоналом значний вплив здійснює наявна організаційна структура служб управління персоналом:

- внутрішня побудова кадрових служб;
- службово-професійний склад працівників;
- ступінь централізації кадрових служб.

Формування стратегії управління персоналом знаходиться під впливом взаємозв'язків системи Ощадбанку із зовнішнім середовищем:

- економікою;
- суспільством;
- екосистемою.

Для аналізу зв'язків між системою Ощадбанку та її зовнішнім середовищем важливе значення має так звана «концепція групових претензій». Ця концепція виходить з того, що різноманітні підприємства, заклади, установи знаходяться в постійній конфронтації з різними групами інтересів, зміст яких впливає на їх майбутнє становище.

Специфіка взаємовідносин системи Ощадного банку із зовнішнім середовищем полягає в тому, що його установи не можуть контролювати поведінку зацікавлених груп.

Розрахункові показники та коефіцієнти ефективності управління персоналом

Критерієм ефективності управління персоналом ($E_{\text{перс}}$) є максимізація співвідношення між одержаним результатом і витратами на утримання персоналу:

$$E_{\text{перс}} = (R/Z) \rightarrow \max,$$

де R — результат, одержаний установою банку (відділенням, регіональним управлінням, Ощадбанком у цілому); Z — витрати установи банку (відділення, регіонального управління, Ощадбанку в цілому) на утримання персоналу.

Депозитна діяльність оцінюється за показником

$$E_{id} = \frac{D_+ - D_-}{Z_d},$$

де E_{id} — показник ефективності управління працівниками, відповідальними за залучення депозитів і вкладів; D_+ — сума внесених вкладів і депозитів в установу банку за календарний період; D_- — сума вилучених вкладів і депозитів з установи банку за календарний період; Z_d — витрати на утримання працівників, відповідальних за залучення депозитів і вкладів.

Показник ефективності управління працівниками, відповідальними за касові операції і обіг грошей, обчислюється за формулою:

$$E_{ko} = \frac{P + G}{Z_{ko}},$$

де P — загальний прихід грошей у касу за календарний період;
 G — загальні видатки грошей з каси за календарний період;
 $Z_{\text{во}}$ — витрати на утримання працівників відповідальних за касові операції і грошовий обіг.

Витрати на утримання одного працівника управління;

$$Z_{\text{уп}} = \frac{C_{\text{ya}}}{\text{Ч}_y}$$

де C_{ya} — загальна сума витрат на утримання апарату управління (витрати на заробітну плату, відрядження, канцелярські витрати, експлуатацію засобів механізації управлінської праці та інші адміністративно-управлінські витрати); Ч_y — середнь-спискова чисельність працівників апарату управління.

Кількість документів у розрахунку на один структурний підрозділ;

$$L_c = L_o/n,$$

де L_o — загальна кількість вхідних і вихідних документів (кореспонденції) за календарний період; n — кількість структурних підрозділів (управлінь, відділів, служб) в апараті управління.

Кількість документів у розрахунку на одного працівника управління.

$$L = L_o/3_y,$$

Коефіцієнт активного використання інформації (коефіцієнт інформаційної ємності)

$$K_{\text{ав}} = I_a/I_1,$$

де I_a — кількість активно використаних інформаційних повідомлень за певний період часу; I_1 — загальна кількість інформаційних повідомлень, що надійшли за певний період в управління, відділ, службу.

Коефіцієнти виконавської дисципліни:

$$K_v = L_v/L_o,$$

де L_v — кількість фактично виконаних за певний період документів; L_o — кількість документів, які підлягали виконанню, але не виконані.

Коефіцієнт використання засобів механізації управлінської праці:

$$K_m = \Phi_{\text{ф}} / \Phi_{\text{н}},$$

де $\Phi_{\text{ф}}$ — фактичний сумарний час використання засобів механізації управлінської праці, год.; $\Phi_{\text{н}}$ — сумарний нормативний (розрахунковий) час використання засобів механізації управлінської праці, год.

Коефіцієнт оперативності управління:

$$K_{\text{оп}} = \frac{\sum (D_i - d_i) K_i}{\sum D_i K_i}$$

де D_i — встановлені директивні чи нормативні терміни виконання відповідного виду документів; d_i — відставання від прийнятого нормативного терміну виконання відповідного i -го виду документів (при достроковому виконанні документів $d_1, d_2, \dots, d_n$ приймається рівним нулю); K_i — коефіцієнти, які умовно характеризують різного виду документацію за ступенем важливості.

Коефіцієнт раціональності управлінської документації:

$$K_p = \frac{L_u + L_s + L_t}{L_w}$$

де L_u, L_s, L_t — відповідно кількість видів уніфікованих, стандартизованих, типових і трафаретних документів в підрозділі; L_w — загальна кількість документів, що застосовуються в підрозділі.

Коефіцієнт централізації функцій управління:

$$K_{\text{цн}} = \mathcal{C}_{\text{аві}} / \mathcal{C}_{\text{ві}}$$

де $\mathcal{C}_{\text{аві}}$ — чисельність працівників апарату управління регіонального управління Ощадбанку, які виконують i -ту функцію; $\mathcal{C}_{\text{ві}}$ — загальна чисельність працівників, які виконують i -ту управлінську функцію в системі регіонального управління Ощадбанку.

Коефіцієнт економічності апарату управління:

$$K_{\text{еу}} = \frac{A_{\text{н}} \mathcal{C}_{\text{н}}}{A_{\text{ф}} \mathcal{C}_{\text{ф}}}$$

де $A_{\text{н}}$ — число передбачених типовою структурою структурних підрозділів, які відповідають встановленим нормативам

їх формування за чисельністю працівників; A_{ϕ} — фактичне число структурних підрозділів; $\mathcal{C}_n$ і $\mathcal{C}_{\phi}$ — відповідно нормативна і фактична чисельність працівників апарату управління у всіх структурних підрозділах, чол. (якщо $\mathcal{C}_n < \mathcal{C}_{\phi}$, їх співвідношення приймається рівним одиниці).

Норматив витрат на управління:

$$C_{ya}^n = \mathcal{C}_n \mathcal{Z}_y \frac{1 + d_{ny}}{100} C_e,$$

де $\mathcal{C}_n$ — нормативна середньоспискова чисельність працівників апарату управління; $\mathcal{Z}_y$ — середньорічна заробітна плата працівників управління, грн; d_{ny} — норматив адміністративно-управлінських витрат (канцелярські витрати, відрядження та інше) у відсотках до заробітної плати працівників управління, грн; C_e — річна сума витрат, пов'язаних з утриманням та експлуатацією засобів механізації управлінської праці.

Правління ВАТ «Державний ощадний банк України» продовжує цілеспрямовано здійснювати управлінську концепцію щодо зміцнення керівних посад у своїх регіональних структурах.

Наприклад, начальником Хмельницького облуправління Ощадбанку призначено 35-річного випускника Київського національного економічного університету (спеціальність — бухгалтерській облік, контроль та аналіз господарської діяльності), начальником Полтавського обласного управління Ощадбанку — 29-річного випускника Тернопільської академії народного господарства (спеціальність — фінанси і кредит).

Це свідчить про перспективну роботу з кадрового забезпечення топ-менеджменту банку для вирішення його стратегічних завдань і підвищення іміджу в банківській сфері.

1.11. ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК В ОЩАДНОМУ БАНКУ

Впровадження нового Плану рахунків і нових методів бухгалтерського обліку згідно з міжнародними стандартами та прийняття Закону України «Про внесення змін в Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» змінилися механізм

бухгалтерського обліку, виникло протиріччя між вимогами фінансового і податкового обліку, запровадили обов'язкове ведення зазначених обліків окремо.

Законом внесено зміни у визначення об'єкта оподаткування, а також прийнято інший механізм визначення бази оподаткування.

Необхідність ведення податкового обліку зумовлена потребою:

- оподаткування результатів банківської діяльності;
- визначення бази для сплати податку на прибуток;
- ретельного розкриття інформації про валові доходи і валові витрати;
- отримання та аналізу зведеної звітності, яка використовується для розв'язання актуальних питань оподаткування банківських операцій і визначення напрямків отримання додаткових ресурсів (прибутку).

Податковий облік спрямований на розрахунок оподаткованого прибутку шляхом зменшення валових доходів на суму валових витрат і амортизаційних відрахувань. Розрахунок оподаткованого прибутку безпосередньо не пов'язаний із формуванням балансового прибутку. Терміни «валові доходи» та «валові витрати» суттєво вирізняються від термінів «доходи банку» і «витрати банку».

Порядок ведення фінансового обліку регламентує Національний банк України. Порядок ведення податкового обліку визначається банком самостійно¹.

В Ощадному банку значна увага приділяється організації податкового обліку. У його правлінні створено **відділ організації і методології податкового обліку**, де вирішуються питання, пов'язані з контролем за правильністю обчислення, вчасністю сплати податків і зборів до бюджету, аналізом розрахунків із бюджетом.

Головним призначенням відділу є відпрацювання облікової політики банку, контроль за здійсненням його фінансово-господарської діяльності відповідно до діючого законодавства, відпрацювання питань правомірності застосування норм закону в його практичній діяльності. Відділ забезпечує ефективну взаємодію між структурними підрозділами банку з питань оподаткування.

¹ Кириленко В. Особливості організації податкового обліку в Ощадному банку України // Банківська справа. – 1999. – № 1. – С. 19–21.

З метою оперативного розв'язання проблем відділ методології податкового обліку налагоджує співробітництво з основними радниками банку, підтримує відносини з державними податковими службами, встановлює партнерські стосунки з іншими банками, підприємствами.

Відділ відповідає за підготовку квартальних звітів для керівництва банку про стан сплати податків, у яких фіксуються результати роботи за ключовими напрямками. До компетенції відділу належать питання, пов'язані з податковим плануванням, дотриманням вимог законодавства.

Для вирішення питань оподаткування, що мають вплив на діяльність банку, організовується комісія, членами якої є представники юридичної, фінансової та бухгалтерської служб.

За організацію податкового обліку в цілому в Ощадному банку України відповідає керівний орган банку — правління. За організацію обліку в регіональних управліннях і відділеннях Ощадного банку України відповідають керівники цих установ та головні бухгалтери.

З метою належної організації податкового обліку в установі Ощадного банку розпорядженням (наказом) визначаються працівники, відповідальні за ведення податкового обліку. Контроль за веденням податкового обліку покладається на головного бухгалтера (заступника головного бухгалтера). Головний бухгалтер визначає кількість працівників, які займаються податковим обліком, коло їхніх обов'язків та відповідальність.

Важливим елементом організації податкового обліку є розробка податкової політики.

Ощадний банк України визначає політику щодо всіх видів податків, доходів, витрат з урахуванням особливостей сплати окремих податків.

Податкова політика базується на чинному законодавстві, нормативних документах Національного банку України, листах і наказах Державної податкової адміністрації, рішеннях керівництва Ощадного банку України.

Податкова політика узгоджується із загальними цілями банку, концепцією його розвитку, визначає питання, пов'язані з оподаткуванням, облікові методи, бюджетну політику, структуру управління та принципи взаємодії між структурними підрозділами банку й податковими органами.

Податкова політика може коригуватися залежно від змін податкового законодавства, цілей і завдань банку.

В умовах змін податкового законодавства актуальність податкової політики забезпечується за допомогою:

- систематизації інформації за видами податків і зборів;
- отримання консультацій від податкових органів;
- проведення нарад і семінарів для фахівців Ощадбанку;
- запровадження класифікації дохідних і витратних статей за категоріями, стандартних методів організації податкового обліку;
- запровадження класифікації дохідних і витратних статей за категоріями відповідно до декларації на прибуток;
- організація зв'язку аналітичних рахунків 6 і 7 класів з рахунками 8 класу та ведення переліку проводок за рахунками податкового обліку.

На підставі аналізу сплати податків і зборів до бюджету, загального огляду звітних форм, складання за півріччя та рік порівняльної характеристики фінансового і податкового обліку доходів і витрат та результатів діяльності банку визначаються основні напрямки контролю, перерахунку окремих податків і зборів, приводяться у відповідність до чинного законодавства положення, нормативні документи, угоди Ощадного банку України.

Зазначена інформація надає можливість усунути порушення законодавства, уникнути штрафних санкцій, спрогнозувати суми податків від здійснення банківських та господарських операцій, визначити дії банку як платника податку.

Напрямки, за якими можливо отримати додатковий прибуток внаслідок вчасного правильного застосування податкового законодавства та ретельного розв'язання суперечливих питань у законодавстві на користь банку, визначаються на підставі:

- створення економічних, технологічних передумов розвитку банку;
- аналізу діяльності банку;
- аналізу стану ринку банківських послуг та складу прибуткових операцій.

При веденні податкового обліку слід дотримуватись таких принципових положень.

Вчасність нарахування:

- доходи обліковуються в податковий (звітний) період за датою події, яка здійснюється раніше: або зарахування коштів на рахунок від покупця, або відвантаження товарів, а для робіт — за датою фактичного надання результатів робіт (послуг) платником податку;

- витрати обліковуються за датою події, яка сталася раніше: або списання коштів з рахунку платника податку на сплату за товари (послуги), або оприбуткування платником податку товарів, а для робіт (послуг) — за датою фактичного отримання платником податку результатів робіт (послуг).

Відсотки та прирівняні до них комісійні мають нараховуватися регулярно — щомісячно. Відсотки, нараховані за кредитно-депозитними угодами, відносяться до даного податкового періоду за датою угоди. За угодами, укладеними до 01.07.1997, датою збільшення валових доходів буде дата отримання відсотків, тобто нараховані доходи оподаткуванню не підлягають.

Відсотки, нараховані за кредитною угодою, в якій передбачено отримання процентів у кінці дії угоди, в податковому обліку відносяться щомісячно на «відстрочені валові доходи» та в кінці дії угоди переносяться на «валові доходи звітного періоду». Нараховані та раніше оподатковані доходи при фактичному отриманні не підлягають оподаткуванню і не включаються до податкового обліку.

Достовірність — облік ведеться на підставі достовірних даних про об'єкти оподаткування, отриманих із первинних документів бухгалтерського обліку.

Доступність і прозорість — забезпечення ведення обліку з використанням особового Плану рахунків, який наближається до структури податкової декларації.

Зіставлення — застосовується з метою аналізу «валових доходів та витрат» із «доходами і витратами банку», а також для порівняння податкового обліку з фінансовими результатами банку.

Компетенція — ведення обліку кваліфікованими фахівцями, централізація розрахунків із бюджетом, ретельна перевірка правильності заповнення декларації, взаємодія структурних підрозділів банку.

Єдиний підхід — впровадження єдиної автоматизованої системи ведення податкового обліку, сплата єдиних видів податків та зборів в Ощадному банку України, впровадження відповідних методів і підходів до дотримання податкового законодавства, стандартної системи передачі та збору податкової інформації у визначеному форматі в Правління Ощадного банку або в регіональні управління.

Економічна обґрунтованість — комерційна спрямованість при визначенні валових доходів і витрат при сплаті податку на прибуток та інших обов'язкових платежів до бюджету.

Аналіз та аудит — отримання за допомогою автоматизованої системи необхідних зведених даних щодо різних напрямків податкового обліку з метою дотримання законодавства, податкового планування та виконання контрольних функцій.

Національним банком України було визначено, що податковий облік може здійснюватись:

- на балансових рахунках;
- поза системою;
- на позабалансових рахунках.

План рахунків є важливим елементом методу податкового обліку.

Ведення податкового обліку в межах нового Плану рахунків, відкриваючи спеціальні аналітичні рахунки в 6 і 7 класі, на нашу думку, призводить до втрати переваг і прозорості основного обліку для фінансового аналізу.

У результаті аналізу наявних схем податкового обліку, їхніх переваг та недоліків Ощадним банком прийнято рішення про ведення податкового обліку поза системою, тобто окремо від фінансового обліку, з розробкою власного Плану рахунків податкового обліку.

Ведення податкового обліку здійснюється методом подвійного запису. Зазначений облік ведеться у власному Плані рахунків податкового обліку, який базується на розділах 8 класу, — «Управлінський облік». Розроблено таку структуру Плану рахунків.

Клас 8. Управлінський облік.

Розділ 80. Податковий облік.

Група 800. Валовий дохід.

Рахунок 8000 А. Валовий дохід звітного періоду.

Рахунок 8001 А. Відстрочений валовий дохід.

Рахунок 8002 П. Регулювання валового доходу.

Група 801. Валові витрати.

Рахунок 8010 П. Валові витрати звітного періоду.

Рахунок 8011 П. Відстрочені валові витрати.

Рахунок 8012 П. Амортизаційні відрахування.

Група 802. Визначення прибутку.

Рахунок 8020 П. Прибуток до оподаткування.

Рахунок 8021 П. Відстрочений прибуток.

Рахунок 8022 А. Збиток.

Група 803. Зменшення податкового зобов'язання.

Рахунок 8030 А. Загальна сума зменшення.

Рахунок 8031 П. Витрати, що зменшують податкові зобов'язання.

Рахунок 8032 П. Інші показники, які впливають на розмір податкового зобов'язання.

Рахунок 8033 П. Сума податку, яка підлягає нарахуванню за особовим рахунком платника.

План рахунків поділяється на 4 частини (групи). Операції з обліку доходів і витрат відображаються на активних рахунках «Валовий доход звітного періоду» і «Відстрочений валовий дохід» групи «Валовий дохід» та на пасивних рахунках «Валові витрати звітного періоду», «Відстрочені валові витрати» й «Амортизаційні відрахування» групи «Валові витрати», відповідно в кореспонденції з рахунками «Прибуток до оподаткування» і «Відстрочений прибуток».

Рахунки з позначенням «Відстрочений» використовуються у випадку, якщо доходи або витрати згідно з угодами переносяться на наступний звітний період. З метою коригування (зменшення) доходів або (збільшення) витрат на підставі вимог Порядку складання декларації витрат на підставі вимог Порядку складання декларації про прибуток до Плану рахунків введено рахунки «Урегульований валовий дохід» і «Урегульовані валові витрати».

Пасивний залишок на рахунку «Прибуток до оподаткування» використовується для розрахунку податкового зобов'язання. Від'ємне значення за цим рахунком, яке може виникнути в кінці дня, перераховується на рахунок «Збиток».

Група «Зменшення податкового зобов'язання» існує з метою формування додатка і декларації. Сума податку, яка визначається розрахунково, проводиться по активному рахунку в кореспонденції з рахунками, на яких обліковуються суми зменшення податку та інші показники, які зменшують податок.

Рахунки цієї групи коригують податкове зобов'язання та діють як коррахунки всередині групи.

Аналітичні рахунки податкового обліку відкриваються в розрізі кодів рядків декларації та кодів рядків додатків до неї в розрізах, зручних для аналізу та аудиту.

У табл. 1.13 подано структуру номера аналітичного рахунку.

Таблиця 1.13

Структура номера аналітичного рахунку

Номер за планом рахунків	Ключ	Код структурі номера	Код рядка декларації	Код рядка додатка	Місяць оподаткування
AAAA	К	В	НН	DD	ММ

Якщо окремий рядок декларації не має додатка, то в сегменті DD проставляється «00». У рядку декларації, в якому передбачено відображення суми попередніх рядків, аналітичний рахунок не відкривається. За рахунками 8001 — «Відстрочений валовий дохід», 8011 — «Відстрочені валові витрати», 8021 — «Відстрочений прибуток» вводиться додатковий сегмент ММ — «порядковий номер місяця».

Для автоматизованого ведення податкового обліку створюється окрема підсистема «Податковий облік банку». Вона функціонує паралельно автоматизованій системі фінансового обліку в межах операційного дня і має тримати зв'язок між різними видами обліку та надавати такі можливості:

- вести власний План рахунків;
- вести аналітичні рахунки податкового обліку;
- отримувати виписки за відкритими рахунками податкового обліку;
- отримувати власні документи в повному обсязі (відкладені, проведені, плановані);
- складати реєстр валових доходів і витрат та інших операцій, які стосуються податкового обліку;
- формувати обігово-сальдову відомість відкритих рахунків додаткового обліку та баланс;
- автоматизовано формувати декларацію про прибуток, складаючи її за звітний період та наростаючим підсумком з початку року.

Автоматизований процес нарахування сум податків надає змогу зменшити вірогідність отримання помилкових кінцевих результатів. Вірогідність наявності помилок є дуже високою через великі обсяги даних, що обробляються (наприклад, при консолідації даних районних відділень).

Контрольні запитання

1. Що таке ощадна справа?
2. Де було відкрито першу ощадну касу?
3. Коли виникли ощадні каси в Росії?
4. Що було особливого в організації ощадної справи в Балтії?
5. Де і коли виникли ощадні каси в Україні?
6. Як відбувалося реформування ощадної справи за радянських часів?
7. Що встановлювало положення про державні ощадні каси?
8. Коли і яким чином ощадні каси перетворилися в єдину кредитну установу?
9. Які особливості відбувалися у формуванні та організації Ощадного банку України?
10. Якими є результати першого десятиріччя Ощадного банку України?
11. Основними завданнями банку у сфері залучення ресурсів.
12. Як змінювалася частка вкладів населення в Ощадному банку в загальній сумі вкладів у банківській системі України?
13. Який банк одержав назву «великий банк дрібних продаж»?
14. Які банківські послуги передбачені статутом Ощадного банку України ?
15. Що є головним завдання Ощадного банку України?
16. Яку роль відіграють заощадження населення у фінансуванні потреб суспільства?
17. Як визначається поняття «депозит»?
18. Як поділяються за економічною природою вклади населення?
19. Що означає ощадний депозит?
20. Яку відмінність мають нау-рахунки?
21. Чому західні країни розвивають комплексне обслуговування клієнтів у банківській системі?
22. Коли був прийнятий Закон України «Про банки і банківську діяльність»?
23. В чому особливості єдиного порядку оподаткування банківський вкладів у країнах ЄС?
24. В чому полягають основні положення політики щодо грошових доходів населення?
25. Яка роль депозитного ринку у зростанні інвестицій?
26. Сутність депозитної політики.
27. Основні завдання банку у сфері розміщення ресурсів.
28. Які чинники впливають на ринок депозитів фізичних осіб?
29. Як поділяються депозити за класифікацією НБУ?

30. Що характеризує ощадний сертифікат?
31. Яку роль відіграє фінансовий вексель у ощадній справі?
32. Який може бути зв'язок між депозитними операціями та овердрафтом?
33. Структура вкладів населення у провідних банках України.
34. Які основні напрями удосконалення депозитного ринку?
35. Яка роль і значення Міжнародного інституту Ощадних банків?
36. Основні показники діяльності банку.
37. Що є власними коштами банку?
38. Що входить до соціальних програм Ощадного банку України?
39. Які послуги неторговельного характеру надають ощадні банки?
40. Яку організаційну структуру має Ощадний банк України?
41. Які моделі реорганізації Ощадного банку України обговорюються?
42. Світова практика визначення сутності ощадного вкладу.
43. В чому полягають особливості ощадних послуг у Канаді?
44. Який порядок оформлення вкладних документів у банку?
45. Кадрова політика в Ощадному банку.
46. Особливості управління персоналом у банку.
47. Які критерії ефективності управління персоналом застосовуються в діяльності Ощадного банку України?
48. Особливості податкового обліку в системі Ощадного банку України.
49. Яку роль відіграє план рахунків у податковому обліку?
50. Роль аудиту у фінансовому аналізі банку.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКУ

2.1. ПОБУДОВА ЗАГАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Поняття фінансового менеджменту поєднує в собі дві категорії «фінанси» та «менеджмент» і безпосередньо стосується господарюючого суб'єкта.

Фінанси за своїм економічним змістом — складова економічних явищ і процесів, економічної системи в цілому.

Зарубіжна фінансова наука трактує фінанси досить широко, не обмежуючись конкретними чіткими межами економічних відносин: де існують товар і гроші, там є фінанси. У наукових дослідженнях зарубіжних авторів фінанси виступають як категорія економічного життя, що є складовою частиною ринкової економіки.

Фінанси в Україні розглядають як економічну категорію у системі грошових відносин, що відображають створення, розподіл і використання фондів фінансових ресурсів (на макрорівні — валового внутрішнього продукту і національного доходу, на мікрорівні — виручки і прибутку) для задоволення суспільних інтересів і потреб.

У дослідженні суті фінансів панують дві концепції — розподільча та відтворювальна.

Розподільча концепція обмежує сферу дії фінансів розподільчою стадією відтворення, в той час, як фінанси опосередковують рух валового внутрішнього продукту (ВВП) на всіх стадіях відтворювального циклу. Крім того, в розподільчих відносинах беруть участь різні економічні категорії.

Найбільш обґрунтованою є друга концепція, вона за своїм змістом поглинає першу (розподіл є однією із сторін відтворення). **Відтворювальна концепція** поєднує розподільчі та виробничі відносини, досліджує фінанси у тісному зв'язку з кругооборотом виробничих фондів, процесами створення і розподілу новоствореної вартості.

Рух вартості валового внутрішнього продукту в чинній практиці характеризується двома сторонами:

— цільове відокремлення коштів у фондах фінансових ресурсів, яке спрямоване на відтворення ВВП;

— цільове спрямування коштів до фондів фінансових ресурсів, яке здійснюється з метою підтримки збалансованості і пропорційності відтворювального процесу.

Єдиною суттєвою ознакою фінансів підприємств, яка відрізняє їх від інших економічних категорій, є формування і використання фондів фінансових ресурсів у процесі руху вартості товарів, робіт, послуг.

***Фінанси підприємств** — це система економічних відносин, що функціонують у сфері грошового обігу, мають розподільчий характер, пов'язані з формуванням і використанням фондів фінансових ресурсів у процесі руху вартості валового внутрішнього продукту.*

Сучасні вітчизняні вчені: А. Поддєрьогін, М. Коробов, А. Шеремет та ін. визначають фінанси підприємств як самостійну сферу фінансової системи держави, що охоплює широке коло грошових відносин, пов'язаних з формуванням і використанням капіталу, доходів, грошових фондів в процесі кругообігу різних грошових потоків.

Зарубіжні вчені в науковій літературі з фінансів і фінансового менеджменту не приділяють уваги такому теоретичному питанню, як зміст фінансів підприємств. Вони, як правило, зводять це питання до практичної управлінської функції.

Поняття менеджменту і фінансів сьогодні продовжують удосконалюватися. Існує думка про французьке походження даного поняття як процесу управління та англо-американське походження цього терміну.

З позицій підприємництва поняття менеджменту розглядається щонайменше з трьох позицій:

- як система економічного управління;
- як орган (апарат) управління;
- як форма підприємницької діяльності.

У найбільш загальному плані менеджмент являє собою цілеспрямований вплив на діяльність всіх працівників організації для успішного досягнення встановлених цілей шляхом продуктивного використання наявних ресурсів, зокрема фінансових.

Поєднуючи поняття «фінанси» та «менеджмент», можна визначити ***фінансовий менеджмент** як процес управління фор-*

муванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб'єкта господарювання та оптимізації обороту його грошових коштів з метою найбільш повної реалізації цілей цього суб'єкта господарювання.

Фінансовий менеджмент — це специфічна система управління грошовими потоками, рухом фінансових ресурсів і відповідною організацією фінансових відносин, зокрема в банку.

Фінансовий менеджмент — це інтегральне явище. Він має різні форми прояву:

- функціональну;
- інституційну;
- організаційно-правову.

Фінансовий менеджмент — це процес встановлення мети управління фінансами і здійснення впливу на них за допомогою методів і важелів фінансового механізму.

Фінансовий менеджмент містить у собі стратегію і тактику управління.

Стратегія — це загальний напрямок і спосіб використання засобів для досягнення поставленої мети за умов наявності визначеного набору правил і обмежень для ухвалення рішення. Досягнення поставленої мети є припиненням існування стратегії. Нові цілі ставлять задачу розробки нової стратегії.

Тактика — це конкретні методи і прийоми для досягнення поставленої мети в конкретних умовах. Задачею тактики управління є вибір найбільш оптимального рішення і найбільш прийнятних у даній господарській ситуації методів і прийомів управління.

В основі фінансового менеджменту лежить неокласична економічна теорія та її сучасні модифікації (інституціоналізм, неокласичний інституціоналізм, лібералізм тощо), а також теорія управління.

Питання в сфері теорії управління фінансами розроблялись у межах класичної теорії — **концепції ідеальних ринків капіталу**. В неокласичній економічній теорії особлива увага приділяється отриманню банком додаткової вигоди від функціонування інституціональної структури суспільства, яка покликана сприяти роботі ринку, оптимальному використанню ресурсів суспільства через:

- податкове планування;
- розробку облікової та фінансової політики;
- вибір тих чи інших видів контрактів, система розрахунків тощо.

Концепція інституціоналізму вивчає організаційну структуру та економічні відносини всередині банку, які розглядаються як мережа контрактів. Мета — вибір оптимальної контрактної форми, яка зменшує трансакційні витрати.

Найбільш активного розвитку фінансовий менеджмент як наука зазнав з появою «теорії портфеля» і «теорії структури капіталу». Перші кроки розвитку цих концепцій засновані на неокласичній уяві про підприємство (банк) як організацію, що має на меті одержання максимального прибутку. Вважалось, що всі цілі, які сформовані іншими теоріями (зменшення трансакційних витрат, конкурентна позиція підприємства на ринку та ін.), можна звести до однієї — отримання прибутку. Але поступово на перший план висувається ідея «задоволення проти максимізації» і з'являється поняття «задоволення інтересів власника», яке покладено в основу сучасної науки фінансового менеджменту.

2.2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ В БАНКУ

Сучасна банківська справа належить до однієї з найдинамічніших сфер економіки. Технічна революція, посилення конкурентної боротьби, стрімка інфляція, економічні кризи призвели до підвищення ризиковості банківської діяльності. На сучасному етапі розвитку банківської системи головне завдання полягає в пошуку реальних шляхів мінімізації ризиків та отримання достатніх прибутків для збереження коштів вкладників і підтримання життєдіяльності банку. Успішне вирішення цієї складної проблеми потребує використання багатьох методів, прийомів, способів, систем та розробки нових підходів до управління комерційним банком, які об'єднані поняттям менеджменту.

У загальному розумінні менеджмент — це наука про найбільш раціональні системи організації та управління певними видами діяльності. Необхідно зазначити, що єдиної думки щодо визначення терміна «менеджмент» в економічній літературі не існує. Л.О. Примостка стверджує, що під менеджментом розуміють як систему управління фінансовими та організаційними сферами діяльності, так і управлінський персонал, що здійснює управління, тобто керівний склад організації. Банківський менеджмент вона поділяє за напрямками діяльності на фінансовий

та організаційний. Перша сфера охоплює питання, пов'язані з управлінням фінансовими процесами, що перебувають у компетенції банку. Другий напрямок діяльності стосується проблем організації і управління колективом, створення організаційних структур та систем забезпечення діяльності банку.

В. Кириченко вважає, що поняття «фінансовий менеджмент» у комерційному банку значно ширше, ніж фінансовий менеджмент на підприємстві. З одного боку, управління фінансами банку є управлінням його операціями, а з іншого — управлінням фінансами банку, тобто частиною взаємозалежного процесу, в якому можна виділити управління ліквідністю банку, управління фінансовими ризиками банку, управління прибутковістю банку та ефективністю проведення окремих видів банківських операцій.

Банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль як у діяльності самих банків, так і у фінансовій системі країни. Без ліквідності банк не може виконувати свої функції і проводити операції з обслуговування клієнтів, тому вирішення проблем ліквідності повинно мати найвищий пріоритет у роботі керівництва банку.

У міжнародній банківській практиці під ліквідністю банку розуміють його здатність швидко і в повному обсязі задовольняти невідкладні потреби у грошових коштах. Сутність проблеми ліквідності полягає в тому, що попит на ліквідні засоби рідко дорівнює їх пропозиції в будь-який момент часу, тому банк постійно має справу або з дефіцитом ліквідних коштів, або з їх надлишком. Дефіцит ліквідних засобів призводить до порушення нормативних вимог центральних банків, штрафних санкцій і до втрати депозитів. Надмірна ліквідність породжує дилему «ліквідність — прибутковість», адже найбільш ліквідні активи не генерують доходів. Централізований підхід до регулювання банківської ліквідності використовується Національним банком України через встановлення обов'язкових нормативів.

Щоб запобігти надмірному підвищенню ризику ліквідності, менеджмент банку має керуватися у своїй діяльності такими принципами:

- пріоритетність ліквідності, в тому числі і при виборі напрямків розміщення коштів;
- постійність аналізу потреб банку в ліквідних засобах з метою уникнути як їх надлишку, так і дефіциту;

- планування та прогнозування дій банку у випадку виникнення незбалансованої ліквідності та кризових ситуацій;
- взаємозв'язок ризику ліквідності з іншими сферами діяльності, такими, як залучення та розміщення коштів, а також управління ризиком відсоткових ставок.

Етапом процесу управління ліквідністю має бути постійний аналіз ресурсної бази з погляду стабільності та ймовірності зняття клієнтами коштів зі своїх рахунків.

Результати аналізу структури, динаміки та рівня стабільності депозитної бази можуть бути екстрапольовані на майбутнє і використані при оцінюванні потреби в ліквідних активах, які банк має підтримувати, щоб знизити ризик ліквідності.

З метою оцінювання ліквідних коштів банку активи групуються за ступенем їх ліквідності, тобто швидкості перетворення у грошову форму:

1. Абсолютно ліквідні активи — готівкові кошти в касі та залишки на коррахунках в інших банках (міжнародна практика). Для вітчизняних банків до розрахунку приймають лише касу та залишки на коррахунках в НБУ. Це первинні резерви ліквідних засобів, які не приносять доходів.

2. Високоліквідні активи — це такі активи, які можна швидко реалізувати на ринку і які мають високий рівень обігу. У загальному випадку до їх складу включаються державні цінні папери, банківські акцепти, векселі та цінні папери першокласних емітентів. Це вторинні резерви ліквідних засобів, які приносять банку певний дохід.

3. Ліквідні активи — це такі активи, які можуть бути перетворені в грошову форму протягом певного періоду часу (наприклад, 30 днів). До цієї групи відносять такі платежі на користь банку з термінами виконання в зазначений період, як кредити, в тому числі і міжбанківські, строкові депозити тощо. До складу ліквідних активів включають також інші цінні папери (крім високоліквідних), які обертаються на ринку.

На рівень банківської ліквідності значно впливає якість активів і, зокрема, кредитного портфеля банку. Надійність позичальників певною мірою визначає потреби в ліквідних коштах. Кредити, які вчасно не повертаються і вимагають реструктуризації, погіршують ліквідність банку. Якщо питома вага прострочених, пролонгованих і безнадійних кредитів досить значна, то при визначенні потреб ліквідності необхідно брати до уваги не лише строки повернення коштів, але й ймовірність таких надходжень.

Ефективність процесу управління банківською ліквідністю оцінюється за двома основними характеристиками: швидкістю перетворення активів у грошову форму і задоволення потреби в готівкових коштах (часовий компонент) та вартістю підтримки певного рівня ліквідності (вартісний компонент). Адже найбільш стабільні джерела коштів потребують найвищих витрат, а найбільш ліквідні активи — непрацюючі та низькодоходні.

Перед менеджментом банку постає завдання пошуку оптимального співвідношення між активами і зобов'язаннями як з погляду забезпечення потреб ліквідності, так і щодо їх доходності та вартості.

У практичній діяльності банків вироблено кілька загальних підходів (стратегій) до управління ліквідністю, а саме:

- стратегія трансформації активів (управління ліквідністю через активи);
- стратегія запозичення ліквідних засобів (управління ліквідністю через пасиви);
- стратегія збалансованого управління ліквідністю (через активи і пасиви).

Кожна із стратегій має свої переваги та недоліки, а економічна доцільність їх застосування визначається характеристиками банківського портфеля, станом фінансових ринків, особливостями зовнішнього середовища.

У цілому банківська сфера характеризується вищою ризиковістю порівняно з іншими видами діяльності. Ця особливість зумовлена специфікою тих функцій, які виконує кожний комерційний банк.

З погляду процесу управління доцільно поділити банківські ризики на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх ризиків належать ризики, які виникають у зовнішньому щодо банку середовищі і безпосередньо не залежать від його діяльності. Це політичні, правові, соціальні та загальноекономічні ризики, що виникають у випадку загострення економічної кризи у країні, політичної нестабільності, війни, заборони на платежі за кордон, консолідації боргів, націоналізації, неадекватного правового регулювання тощо. Вплив зовнішніх ризиків на результативність роботи банку виключно високий, управління цими ризиками найскладніше, а іноді й неможливе.

До внутрішніх належать ризики, що виникають безпосередньо у зв'язку з діяльністю конкретного банку. Чим ширше коло клієнтів, партнерів, зв'язків банку, банківських операцій, послуг,

тим більше внутрішніх ризиків супроводжуватиме його роботу. Внутрішні ризики необхідно виявляти, оцінювати, мінімізувати та постійно контролювати. Завдання менеджменту полягає в управлінні внутрішніми банківськими ризиками за допомогою відповідних методів.

Найчисленнішу групу банківських ризиків утворюють фінансові ризики, які визначаються ймовірністю грошових втрат і пов'язуються з непередбаченими змінами в обсягах, доходності, вартості та структурі активів і пасивів. До фінансових ризиків належать валютний, кредитний, інвестиційний, ринковий, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткових ставок тощо.

Успішна діяльність банку в цілому значною мірою залежить від обраної концепції управління ризиками. Мета процесу управління фінансовими ризиками полягає в їх обмеженні або мінімізації, оскільки уникнути ризиків неможливо. Ризиками можна і потрібно свідомо управляти, керуючись такими правилами:

- усі види ризиків взаємопов'язані;
- рівень ризику постійно змінюється під впливом динамічного оточення;
- ризики, на які наражаються банки, безпосередньо пов'язані з ризиками їх клієнтів;
- банкіри повинні намагатися уникнути ризиків навіть більше, ніж інші підприємці, оскільки вони працюють не з власними, а з чужими грошима.

Процес управління ризиками складається з чотирьох етапів:

1. Усвідомлення ризику, визначення причин його виникнення та ризикових сфер.
2. Оцінювання величини ризику.
3. Мінімізація або обмеження ризиків шляхом застосування відповідних методів управління.
4. Здійснення постійного контролю за рівнем ризиків з використанням механізму зворотного зв'язку.

Щоб досягти успіхів у тій сфері діяльності, яка характеризується підвищеною ризиковістю, банкам необхідно створювати та розвивати системи управління ризиками. За їх допомогою керівництво банку зможе виявити, оцінити, локалізувати та проконтролювати той чи інший ризик.

Система управління ризиками складається з таких елементів і підсистем: управління активами і пасивами; реалізація кредитної політики; установлення нормативів і лімітів; ціноутворення продуктів і послуг; управлінський облік та фінансовий аналіз;

вимоги до звітності та документообігу; інформаційно-аналітична служба; розподіл повноважень у процесі прийняття рішень; моніторинг, аудит, служба безпеки.

Одним із важливих інструментів у процесі оцінювання та управління ризиками є аналіз сценаріїв — альтернативних варіантів, за якими можуть розвиватися події в майбутньому. Сценарії мають бути описані та сформовані на основі експертних оцінок, тобто суб'єктивними методами. Кількісні характеристики кожного з обраних сценаріїв визначаються із застосуванням об'єктивних методів (математичних, статистичних).

Кількісне визначення рівня ризику — важливий етап процесу управління, який має включати оцінювання реального (фактичного) ризику, а також установа меж допустимого ризику для окремих банківських операцій, організаційних підрозділів та фінансової установи в цілому.

Під допустимим розуміють такий ризик, реалізація якого не загрожує життєдіяльності банку, а випадкові збитки менші за очікуваний прибуток та розмір спеціальних резервів, призначених для відшкодування можливих втрат. У такому випадку ризик оцінюють, виходячи з розміру недоодержаного прибутку. Верхня межа допустимого ризику для банку обчислюється як сума сформованих резервів та розрахункового значення прибутку. Межі допустимого ризику кожний банк устанолює самостійно, керуючись власними міркуваннями та обраною стратегією управління.

Ризик, що є загрозовішим для банку порівняно з допустимим, називають критичним. Критичний ризик характеризується такими втратами, розміри яких перевищують резерви та очікуваний прибуток. Верхня межа критичного ризику визначається розмірами капіталу банку. У випадку реалізації критичного ризику банк не лише не отримує прибутку, а й може втратити власні кошти, за рахунок яких компенсуються фінансові витрати.

Якщо можливі наслідки реалізації ризику сягають рівня, вищого за критичну межу, то йдеться про катастрофічний ризик. Цей ризик призводить до банкрутства банку, його закриття та розпродажу активів. У широкому розумінні до категорії катастрофічних відносять ризик, що пов'язаний з прямою загрозою для життя людей, екологічними катастрофами.

Головна мета банківського менеджменту полягає в максимізації вартості акціонерного капіталу банку, яка залежить від чистого прибутку та рівня ризику. Вартість акцій банку зростатиме,

якщо очікується підвищення дивідендних виплат або знижується рівень ризику, що його приймає на себе банк. Якщо для компанії ринкова вартість акцій є найкращим показником їх діяльності, то для банків такий метод оцінювання іноді не досить точний та надійний. Це пояснюється недостатнім рівнем активності проведення операцій з банківськими акціями як на міжнародних, так і на національних ринках. Тому на практиці для оцінювання діяльності банку використовують показники прибутковості: процентна маржа (процентний прибуток), непроцентна маржа (непроцентний прибуток), прибуток до оподаткування, чистий прибуток та ін.

Показники прибутковості відіграють важливу роль у діяльності банку, оскільки досягнення задовільного рівня прибутку дозволяє поповнювати капітал, формує основу життєдіяльності та зростання банку, а також забезпечує прийнятний рівень дивідендних виплат акціонерам. Завдання максимізації банківських прибутків розглядається як ключовий напрямок роботи керівництва банку. Проте сфера управління прибутковістю не є автономною, а тому рішення щодо максимізації прибутків мають прийматися у взаємозв'язку з допустимими рівнями ризиків.

Між рівнем ризику і прибутку існує пряма залежність. Вищий рівень ризику надає потенційні можливості отримання підвищеного прибутку, але не виключає можливості втрат. Мінімізація рівня ризику надає змогу отримати невисокий, але стабільний прибуток. Отже, балансування між прибутковістю та ризиком, пошук оптимального їх співвідношення розглядається як одне з важливих і складних завдань, що постають перед менеджментом кожного банку.

Узагальнюючи підходи до вирішення проблеми ризик — прибуток, можна відокремити дві основні моделі управління банком, які формалізують обрану ним політику на ринку. Перша модель управління максимізує прибуток Π за умови обмеження рівня ризику R встановленням максимально допустимого його значення R^1 . при цьому використовуються незбалансовані підходи до управління активами і зобов'язаннями банку, стратегії нехеджування ризиків.

У другій моделі управління цільова функція мінімізує ризик, а обмеженням є вимога утримання показників прибутковості на певному рівні, не нижчому за заданий Π^1 . Така модель використовується, коли рівень чистого прибутку, що його отримує банк, влаштовує керівництво та основною метою є стабілізація результатів. Це досягається за допомогою збалансованих

методів управління активами і зобов'язаннями та стратегій хеджування ризиків (рис. 2.1).

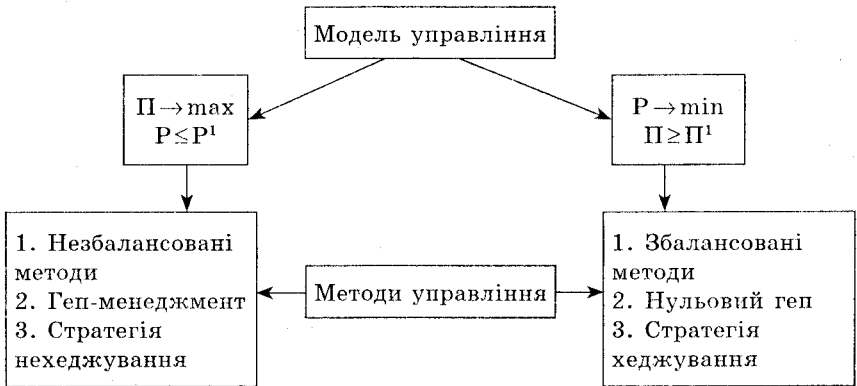

Рис. 2.1. Моделі та методи управління банком

Згідно з рис. 2.1 на практиці менеджмент банку може паралельно використовувати обидві моделі, застосовуючи їх щодо різних видів банківських операцій. При цьому успіх у досягненні поставленої мети значною мірою залежить від методів управління ризиками, застосовуваних у банках.

Організаційна структура фінансового менеджменту повинна сприяти послідовній реалізації функції фінансового планування, фінансового аналізу, регулювання та фінансового контролю в комерційному банку. Функціональна модель фінансового менеджменту має трирівневу структуру, в якій у кожній з функцій фінансового менеджменту вирізняються окремі блоки, необхідні для успішного управління фінансами в банку.

Функціонування фінансового механізму управління в комерційному банку передбачає постійну взаємодію функцій планування, аналізу, регулювання і контролю в процесі прийняття управлінських рішень керівництвом і структурними підрозділами банку для досягнення цілей і виконання поставлених завдань.

Фінансове планування ґрунтується на стратегічному плані розвитку банку щодо визначення концепції його розвитку, формування стратегічних цілей банку та на тактичному плані (бізнес-плані) на майбутній період (як правило, рік) стосовно визначення заходів і встановлення конкретних завдань з досягнення

стратегічних цілей, розроблення тактики виконання поставлених завдань (стратегії розвитку бізнесу) тощо. Фінансовий план містить: розроблення й узгодження фінансової моделі банку; формування прогнозного балансу ресурсів і вкладень, розрахунок прогнозних фінансових результатів, складання плану руху капіталу, плану банківських операцій, плану розробки і впровадження нових банківських продуктів та послуг; формування бюджету банку на рік у його доходній і витратній частинах; встановлення лімітів видатків на утримання банку, визначення мінімальної, достатньої маржі та дохідної частини бюджету, розрахунок податкових платежів і обов'язкових відрахувань; розрахунок прогнозних показників і нормативів.

Фінансовий аналіз банку містить: визначення значень показників і нормативів діяльності банку, встановлених зовнішніми регулятивними органами; визначення й аналіз показників, що характеризують процес управління активами і зобов'язаннями банку і цілому та управління окремими видами його активних операцій з урахуванням забезпечення ліквідності вкладених у них коштів; визначення й аналіз показників прибутковості діяльності банку та ефективності процесу управління капіталом (власними коштами) банку тощо.

Особливістю фінансового аналізу діяльності банку є те, що дані аналізу використовуються як база для всіх інших функцій.

Результати попереднього аналізу — оцінні показники — використовуються в процесі фінансового планування, результати оперативного аналізу — в процесі прийняття рішень при виконанні регулятивних функцій, результати подальшого і перспективного аналізу використовуються при виконанні контрольних функцій, а також у процесі прийняття рішень щодо майбутнього розвитку банку.

Регулювання містить: оперативне управління прибутковістю банку, фінансовими ризиками банку, коштами з метою підтримання необхідної ліквідності банку.

Управління прибутковістю банку є кінцевою метою управління фінансами банку. Під управлінням прибутковістю розуміється як ефективність роботи банку в цілому, так і ефективність окремих видів операцій, зокрема ощадних. При цьому слід враховувати, що, по-перше, фінансові операції банку практично завжди пов'язані з ризиком. Ризик означає, що може бути отриманий прибуток, менший від очікуваного, або операція призведе до збитків. Отже, заходи, вжиті для зменшення або повного

виключення ризику при проведенні тієї чи іншої операції, будуть сприяти збільшенню можливого прибутку.

У структурі коштів банку основну частину складають залучені кошти (зобов'язання) депозити до запитання, строкові депозити юридичних та фізичних осіб, позикові кошти, взяті в інших банків або інвесторів.

Ця обставина при управлінні фінансами банку зумовлює важливість проблеми ліквідності вкладених у банк коштів, або здатність банку вчасно виконувати зобов'язання щодо повернення вкладених у нього коштів і виплати відповідного доходу. Таким чином, невід'ємною частиною управління фінансовими операціями з метою забезпечення їх прибутковості є вживання заходів, що знижують ступінь пов'язаного з ними ризику, і заходів із забезпечення ліквідності банку.

Фінансовий контроль зводиться до перевірки відповідності результатів діяльності банку заданим параметрам і містить: контроль за дотриманням нормативів ліквідності банку; контроль за дотриманням лімітів і показників, установлених з урахуванням різних фінансових ризиків; контроль за виконанням планових завдань, що відображають необхідні обсяги та ефективність операцій банку.

Банки посідають особливе місце в ринковій економіці. За характером своєї діяльності вони є комерційними структурами зі специфічним видом підприємницької діяльності. Банки тісно пов'язані з усіма ринковими суб'єктами і суттєво впливають на економічні процеси в суспільстві.

У розвинених країнах менеджмент належить до важливих факторів підвищення ефективності виробництва. Останніми роками йому надається особливе значення, оскільки менеджмент дозволяє досягти високих кінцевих результатів при відносному зниженні витрат, не вдаючись до додаткового залучення капіталу.

Менеджмент як науку характеризують такі принципи, загальні для всіх сфер діяльності:

- спрямованість дій суб'єктів управління на досягнення поставлених цілей;
- єдність мети, результату і засобу їх досягнення;
- комплексність процесу управління, що передбачає планування, аналіз, регулювання і контроль;
- єдність перспективного і поточного планування, що забезпечує його безперервність;

- контроль за управлінськими рішеннями, що приймаються, як найважливіший фактор їх реалізації;
- індивідуальний підхід до кожного члена колективу, що дозволяє максимально використати його потенціал;
- гнучкість організаційної структури управління, що дозволяє вирішувати функціональні та управлінські завдання.

Для банківського працівника знання основ менеджменту важливо з двох сторін. Передусім, економіст банку повинен уміти давати оцінку рівню менеджменту на підприємствах, організаціях, що є клієнтами банку або бажають ними стати. Для банку, який працює в умовах безперервної зміни кон'юнктури грошового ринку, важливого значення набуває також власний менеджмент, що дозволяє найбільш успішно вирішувати завдання, які стоять перед ним.

Під банківською діяльністю у визначенні банківського менеджменту розуміється діяльність банку з метою одержання прибутку. Змістом банківської діяльності є забезпечення банківського процесу всіма необхідними ресурсами й організація технологічного циклу в цілому, (наприклад, розробка і вдосконалення банківських технологій, забезпечення необхідного рівня банківських продуктів і послуг, виконання усіх видів банківських операцій, матеріально-технічне оснащення для здійснення банківської діяльності, забезпечення персоналом, підтримання ліквідності та прибутковості банку).

Банківська сфера потребує такого стилю роботи, в основі якого лежить постійний пошук нових можливостей, уміння залучати і використовувати для вирішення поставлених завдань ресурси з найрізноманітніших джерел, домагаючись підвищення ефективності й одержання максимально можливого результату при мінімальних затратах.

Банківський менеджмент — це наука про надійні та ефективні системи управління всіма процесами та відносинами, які характеризують діяльність банку. Збільшення прибутковості та зниження ризику є двома основними напрямками банківського менеджменту. Під процесами та відносинами розуміють усю сукупність фінансових, економічних, організаційних і соціальних сфер банківської діяльності.

Прагнення до отримання прибутку — не єдина мета банківського менеджменту. У сучасному менеджменті зростає роль соціальної етики, що означає акцент у діяльності менеджменту на задоволення суспільних потреб. Не прагнення до наживи,

зростання прибутків, а розширення послуг, необхідних суспільству, — ось що визначає соціальну етику банківського підприємства. В останні роки до його цілей належить також вирішення соціальних проблем колективу, без чого людина не може повною мірою реалізувати свій потенціал і працювати з повною віддачею сил.

Таким чином, можна виділити такі **цілі банківського менеджменту**:

- забезпечення рентабельної роботи банку як господарського суб'єкта в умовах грошового ринку;
- забезпечення ліквідності балансу як гарантія надійності банку, врахування інтересів кредитора і вкладника;
- максимальне задоволення потреб клієнта в обсязі, структурі та якості послуг, які надаються банком, що зумовлює тривалість і стійкість ділових зв'язків;
- поєднання успішного вирішення виробничих, комерційних і соціальних проблем даного колективу;
- створення ефективної системи підготовки, перепідготовки і розміщення фахівців, що дозволяє найбільш повно реалізувати їх потенційні можливості.

О. Кириченко вважає, що визначення цілей діяльності банку на найближчу і подальшу перспективи — це основне у менеджменті. Управління шляхом постановки цілей здійснюється з урахуванням оцінки потенційних можливостей банку і забезпечення їх відповідними ресурсами.

Розрізняють загальні і специфічні цілі. Загальні (стратегічні) цілі відбивають концепцію розвитку банку в цілому, специфічні — розробляються в рамках загальних цілей з основних видів банківської діяльності.

Завдання банківського менеджменту:

- забезпечення прибуткової діяльності;
- задоволення потреб клієнтів у структурі та якості послуг, що пропонуються;
- наявність адекватних систем контролю за рівнем банківських ризиків;
- створення ефективної організаційної структури;
- організація роботи систем контролю, аудиту, безпеки, інформаційних та інших систем, що забезпечують життєдіяльність;
- створення умов для набору кваліфікованих співробітників та повної реалізації їх потенційних можливостей;

- створення систем підготовки, перепідготовки та розстановки кадрів;
- забезпечення умов для здійснення сильного і послідовного управління;
- створення умов для підвищення культури співробітників, наявність спільних цінностей, забезпечення морального клімату в колективі.

Відповідно до названих цілей банківський менеджмент орієнтується на виконання низки кількісних, якісних і соціальних показників.

Кількісні показники стосуються всіх сфер управління банківською діяльністю. Кількість клієнтів банку та їх рахунків, обсяг депозитів, кредитних вкладень, інвестицій, що використовуються для аналізу і оцінки загальних результатів діяльності.

Якісні показники можна поділити на декілька видів. Першу групу становлять показники доходів і витрат банку. За їх допомогою відбувається управління прибутковістю банку. Друга група охоплює показники швидкості обігу коштів, трудомісткість витрат на здійснення окремих операцій, швидкості оброблення документів. До третьої групи входять показники міри задоволення запитів клієнтів щодо обсягу, структури й якості послуг, що надаються банком. Сюди ж можна віднести і можливості банку забезпечити конфіденційність ділових переговорів, збереження інформації.

Особливість банківського менеджменту пов'язана з тим, що діяльність банку вважається найбільш регульованою з боку держави з метою захисту інтересів власників грошових внесків і депозитів. Крім законів, що регулюють діяльність банків, існують обов'язкові нормативи і розпорядження, направлені на забезпечення ліквідності кредитних установ. З точки зору організації управління це означає, по-перше, наявність певних меж у самостійному прийнятті рішень, зумовлених дотриманням обов'язкових нормативів і розпоряджень. По-друге, необхідність менеджерів в умовах кон'юнктури грошового ринку, що постійно змінюється, шукати шляхи забезпечення ліквідності банку.

Банківський менеджмент за напрямками діяльності поділяють на фінансовий та організаційний.

Перша сфера охоплює питання пов'язані з управлінням фінансовими процесами, що перебувають у компетенції банку. Другий напрямок діяльності стосується проблем організації та управлінням колективом, створення організаційних структур та систем забезпечення діяльності банку.

Фінансовий менеджмент у банку має свої особливості, пов'язані зі специфікою банківської діяльності. На відміну від підприємств, основна діяльність яких — виробництво товарів, послуг, торгівля, банки є фінансово-кредитними інститутами, основна діяльність яких сконцентрована на фінансових ринках. Якщо для підприємств фінансові операції необхідні для ефективного ведення основної виробничої діяльності, то для банків фінансові операції є основною діяльністю, і суть управління фактично зводиться до управління фінансами.

Як орган управління фінансовий менеджмент є системою структурних підрозділів, на які покладені функції управління фінансами. Керівники таких структур є фінансовими менеджерами.

Як система економічного управління фінансовий менеджмент містить теоретичні питання управління фінансами та організації фінансової діяльності в банку.

Збільшення прибутковості та зниження ризику є двома основними напрямками банківського менеджменту. Під процесами та відносинами розуміють усю сукупність фінансових, економічних, організаційних і соціальних сфер банківської діяльності.

Об'єктом управління у фінансовому менеджменті в банку є:

1. Операції банку — формування капіталу банку, активні операції, пасивні операції, комісійно-посередницькі операції.
2. Ліквідність і фінансові ризики — процентний, валютний, кредитний, ризик ліквідності, ризик країни тощо.
3. Фінансові результати — доходи, видатки, прибуток.
4. Оподаткування тощо.

Суб'єкт управління у фінансовому менеджменті — це система підрозділів, які за допомогою різноманітних форм управлінського впливу забезпечують ефективне управління фінансами в банку. До них належать: аналітичні служби; служби планування; казначейство; служби контролю.

Очолює ці служби в банку, як правило, головний фінансовий менеджер. Основні функції фінансового менеджменту в банку накладають відбиток на його організаційну структуру, яка повинна сприяти послідовній реалізації: фінансового планування; фінансового аналізу; регулювання та фінансового контролю.

У світовій практиці фінансовий менеджмент розглядають з трьох сторін: системи; процесу; ситуації.

При системному підході менеджмент у банку розглядається як управління сукупністю окремих підсистем: людей, структури, технології, фінансів, маркетингу та ін.

З цього погляду розрізняють управління персоналом і організаційну структуру управління, управління виробництвом (технологіями), управління фінансами (фінансовий менеджмент), управління маркетингом.

Процесний підхід розглядає менеджмент як чотири взаємозв'язані функції: планування; організації; мотивації; контролю.

Ситуаційний підхід полягає в тому, що підходи і методи управління банком обумовлюються ситуацією. Оскільки існує достатньо чинників як у самій організації, так і в зовнішньому середовищі, тому найефективнішим методом є той, що найбільше відповідає конкретній ситуації.

Функціональну модель фінансового менеджменту подано на рис. 2.2.

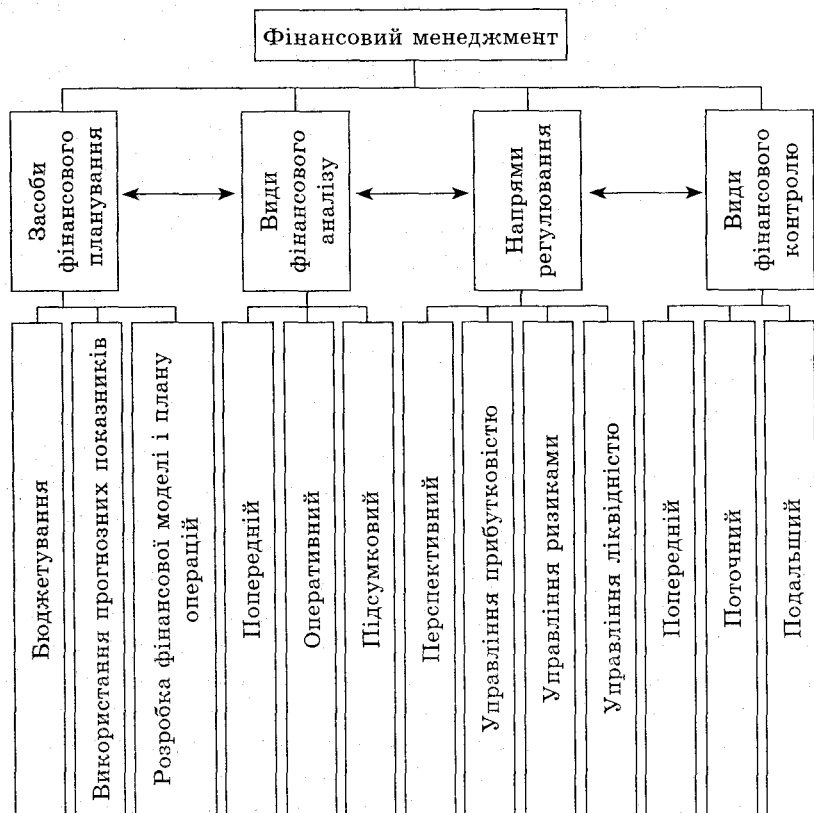

Рис. 2.2. Складові системи фінансового менеджменту банку

Функціонування фінансового механізму управління в банку передбачає постійну взаємодію функцій планування, аналізу, регулювання і контролю в процесі прийняття оптимальних управлінських рішень.

Фінансове планування ґрунтується на стратегічному плані розвитку банку в частині визначення концепції його розвитку, формування стратегічних цілей банку та на тактичному плані (бізнес-плані) на майбутній період (як правило, рік) у частині визначення заходів і встановлення конкретних завдань з досягнення стратегічних цілей.

Фінансовий план банку містить:

- розробку й узгодження фінансової моделі організації та її розвитку;
- формування прогнозного балансу ресурсів і вкладень, розрахунок прогнозних фінансових результатів, складання плану руху капіталу, плану банківських операцій, плану розробки і впровадження нових банківських продуктів та послуг;
- формування бюджету на рік у його дохідній і видатковій частині;
- встановлення лімітів видатків на утримання банку, визначення мінімальної, достатньої маржі та дохідної частини бюджету, розрахунок податкових платежів і обов'язкових відрахувань;
- розрахунок прогнозних показників і фінансових нормативів.

Фінансовий аналіз у банку містить:

- визначення показників і нормативів діяльності, встановлених зовнішніми регулятивними органами; зокрема НБУ;
- визначення й аналіз показників, що характеризують процес управління активами і зобов'язаннями в цілому та управління окремими видами активних операцій з урахуванням забезпечення ліквідності вкладених у них коштів;
- визначення й аналіз показників, що характеризують процес управління комісійними і торговельними операціями;
- визначення внутрішніх показників і нормативів, що регулюють ступінь ризику (у тому числі ризику ліквідності) банківських операцій;
- визначення й аналіз показників прибутковості діяльності банку та ефективності процесу управління капіталом (власними коштами);

- визначення й аналіз показників ефективності окремих підрозділів та окремих видів операцій, аналіз чинників, що впливають на показники ефективності.

Особливістю фінансового аналізу діяльності банку є те, що дані аналізу використовуються як база для всіх інших функцій. Так, результати попереднього аналізу використовуються в процесі фінансового планування, результати оперативного аналізу — в процесі прийняття рішень при виконанні регулятивних функцій, результати подальшого і перспективного аналізу використовуються при виконанні контрольних функцій, а також у процесі прийняття рішень щодо майбутнього розвитку банку.

Регулювання фінансів у банку передбачає:

- оперативне управління прибутковістю;
- оперативне управління фінансовими ризиками;
- оперативне управління коштами з метою підтримання необхідної ліквідності.

Управління прибутковістю банку є кінцевою метою управління фінансами банку.

Під управлінням прибутковістю розуміється ефективність роботи банку в цілому і окремих видів операцій.

Фінансові операції банку пов'язані з ризиком, який означає, що може бути отриманий прибуток, менший від очікуваного, або операція призведе до збитків. Заходи, вжиті для зменшення або повного виключення ризику при проведенні тієї чи іншої операції, будуть сприяти збільшенню можливого прибутку.

У структурі коштів банку основну частину складають **залучені кошти**. Це зумовлює важливість проблеми ліквідності вкладених у банк коштів, або здатність банку своєчасно виконувати зобов'язання з повернення вкладених у нього коштів і виплати відповідного доходу.

Обов'язковою складовою управління фінансовими операціями з метою забезпечення їхньої прибутковості є розробка заходів, що знижують ступінь пов'язаного з ними ризику і заходів із забезпечення ліквідності банку.

Фінансовий контроль зводиться до перевірки відповідності результатів діяльності банку заданим параметрам і містить:

- контроль за дотриманням нормативів ліквідності;
- контроль за дотриманням лімітів і показників, установлених з урахуванням різних фінансових ризиків;
- контроль за виконанням планових завдань, що відображують необхідні обсяги та ефективність операцій.

Інструментарій банківського менеджменту включає сукупність методів, прийомів, засобів та форм досягнення цілей і виконання завдань, що поставлені перед банківською установою.

Фінансовий менеджмент банку включає управління:

- активами і зобов'язаннями;
- капіталом;
- банківськими ризиками;
- прибутковістю;
- ліквідністю та резервами;
- процесом планування.

Організаційний менеджмент банку включає такі процеси:

- організацію систем контролю;
- організацію систем безпеки банку;
- управління кадровим потенціалом;
- управління інформаційними технологіями.

Фінансовий менеджмент у банку — це підсистема менеджменту, яка передбачає цілеспрямований вплив на банківські операції шляхом використання таких інструментів, як аналіз, планування, регулювання і контроль. Під цілеспрямованим впливом розуміється вплив у межах визначених заздалегідь передбачених параметрів ліквідності, ризику, прибутковості.

Головна роль фінансового менеджменту полягає в науковій обґрунтованості процесу управління фінансовими потоками в комерційному банку на основі таких дисциплін, як фінансовий та економічний аналіз, бухгалтерський облік, фінансова математика, економіко-математичне моделювання. Наукова основа надає можливість систематизувати потоки фінансової інформації в банку в єдиний інформаційно-аналітичний простір, опрацювати її за допомогою економіко-математичних та інших методів, розробити шляхи прийняття оптимальних управлінських рішень у сфері фінансів.

Головна мета діяльності банківської установи, як і будь-якого комерційного підприємства, полягає в одержанні прибутків. Але перелік завдань, що постають перед фінансовим менеджментом і потребують ефективного вирішення, набагато ширший, ніж максимізація прибутків.

Методи управління — це засоби впливу на об'єкт управління з метою досягнення певних цілей: економічні; адміністративні; соціально-психологічні; правові.

У процесі управління банком використовуються *різні засоби впливу* на об'єкт управління, вибір яких залежить від специфіки тієї чи іншої сфери банківської діяльності:

- процентні ставки (як за депозитами, так і за кредитами);
- валютні курси;
- рівень доходності цінних паперів;
- способи видачі та погашення кредитів;
- рівень обслуговування клієнтів;
- реклама тощо.

Вибір конкретних інструментів банківського менеджменту, насамперед, визначається тими цілями, які формулюються у процесі управління.

2.3. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В АТ «ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ»

2.3.1. Організація фінансового менеджменту

Основні ланки фінансового менеджменту в банку у цілому можна уявити у вигляді функціонально-організаційної структури фінансового управління (рис. 2.3), яка відображає всі необхідні структурні елементи з урахуванням взаємозв'язку і взаємозалежності між ними:

Функціонально-організаційна модель фінансового менеджменту банку

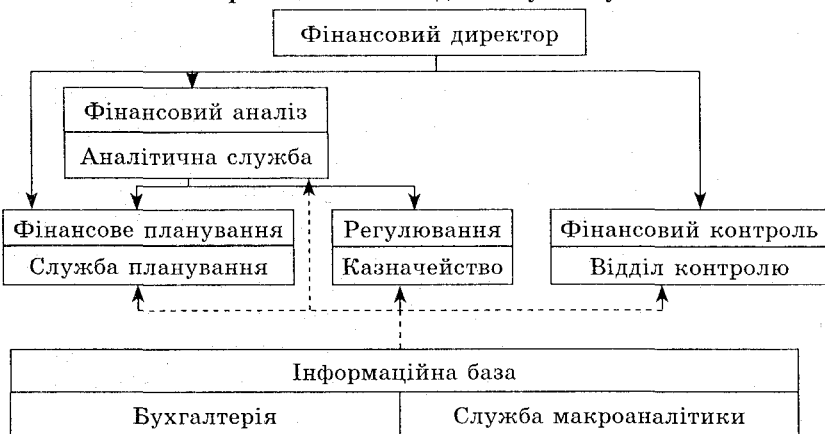

Рис. 2.3. Функціонально-організаційна структура фінансового менеджменту

- об'єкти та суб'єкти фінансового менеджменту;
- функції фінансового менеджменту та основні блоки цих функцій;
- інформаційну базу.

Аналітична служба, служба планування, казначейство і відділ контролю покликані охопити повною мірою всі функції фінансового менеджменту.

Завданням фінансових служб є організація скоординованого процесу ефективного управління банківськими операціями за допомогою планових завдань, лімітів, пропорцій, меж і параметрів для окремих видів операцій, виконання яких для всіх підрозділів обов'язкове.

Очолює ці служби фінансовий директор. За умов концентрації управління фінансовими службами банку з'являється можливість налагодити як вертикальний, так і горизонтальний зв'язок між співробітниками цих служб, що значно підвищує ефективність їхньої роботи.

До роботи фінансових служб висуваються такі вимоги:

- охоплення всіх банківських операцій;
- контроль ліквідності, фінансових ризиків, прибутковості;
- планування витрат на оподаткування.

Функції аналітичної служби банку через специфіку його діяльності зосереджені на **фінансовому аналізі**. Це дозволяє вирішити два завдання: забезпечення керівництва банку необхідною аналітичною інформацією; забезпечення ефективної роботи всіх фінансових служб.

В табл. 2.1 представлено роль аналітичної інформації у виконанні функцій фінансового менеджменту.

Таблиця 2.1

Аналітична інформація у фінансовому менеджменті банку

Функції фінансового менеджменту	Роль аналітичної інформації
Фінансове планування	Комплексна оцінка діяльності банку та його потенційних можливостей
Регулювання	Оцінка поточної ситуації в процесі прийняття рішень
Фінансовий контроль	Оцінка діяльності банку за минулий період

Інформаційне забезпечення фінансового менеджменту банку відіграє вирішальну роль, саме тому організація фінансового менеджменту починається зі створення відділу аналізу.

На рис. 2.4 подано характеристику інформаційної бази фінансового управління.

Інформаційна база	
<p>Внутрішня:</p> <ul style="list-style-type: none"> • інформація бухгалтерського (фінансового, управлінського), податкового і статистичного обліку • внутрішньобанківське нормативне правове забезпечення 	<p>Зовнішня:</p> <ul style="list-style-type: none"> • економічна інформація (фінансові, макроекономічні та статистичні показники) • правова і нормативна база законодавчих та регулятивних органів
Бухгалтерія	Служба економічного аналізу

Рис. 2.4. Структура інформаційної бази фінансового менеджменту

Особливість роботи служби планування у її діяльності далеко за межами фінансового менеджменту. Вона бере участь у розробці стратегічного плану розвитку банку, а також у створенні тактичного плану його реалізації. На основі стратегічного і тактичного плану розвитку банку служба планування формує фінансовий план.

Фінансове планування — це частина фінансового менеджменту. Показники фінансового плану є критерієм для виконання функцій регулювання і фінансового контролю. При виконанні регулятивних функцій казначейство враховує ті орієнтири на майбутній період, які містяться у фінансовому плані банку.

При виконанні контрольних функцій відділ контролю зіставляє фактичні дані з плановими показниками, які містяться у фінансовому плані.

Діяльність казначейства сконцентрована виключно на функціях фінансового менеджменту в банку. Ця служба встановлює такі внутрішні нормативи, ліміти, пропорції та межі, які забезпечують досягнення запланованих результатів діяльності при підтримці нормальної ліквідності банку та мінімізації ризиків і втрат.

У великих банках зі значним обсягом операцій виникає необхідність у створенні колегіального органу — комітету з упра-

вління активами і пасивами, тому що активи і пасиви у першу чергу пов'язані з ліквідністю та фінансовими ризиками. До повноважень комітету входить прийняття рішень у сфері управління активами і пасивами банку на найближче майбутнє. У такому випадку казначейство висуває пропозицію щодо лімітів на всі види фінансових ризиків, пов'язаних з виконанням активно-пасивних операцій. Після прийняття рішень комітетом з управління активами і пасивами казначейство виконує, відповідно до них, свої щоденні функції з управління потоками коштів.

Функції відділу фінансового контролю сконцентровані на контролі фінансів банку. Крім того, в кожному банку їх конкретний перелік залежить від наданих відділу повноважень. Діяльність відділу може бути звужена тільки до функцій контролю за поточною ліквідністю за всіма кореспондентськими рахунками банку і функцій контролю за дотриманням нормативів НБУ та інших регулятивних органів. Якщо відділу надаються більш широкі повноваження, то його функціями є контроль:

- за поточною ліквідністю по всіх кореспондентських рахунках;
- за дотриманням нормативів;
- за дотриманням показників фінансового плану;
- за дотриманням лімітів, меж і параметрів, установлених казначейством та комітетом з управління активами і пасивами банку.

В Управлінні Ощадного банку фінансовий аналіз, планування, регулювання та контроль здійснюють відділи:

- кредитно-інвестиційної діяльності;
- роботи з проблемними кредитами;
- ощадної справи;
- цінних паперів;
- касових операцій;
- безготівкових розрахунків і інкасації;
- бухгалтерського обліку, звітності та аудиту.

Ці відділи підзвітні заступникам начальника управління, на рівні яких координується діяльність банку. Кожен відділ оперує вузькою інформацією, яка безпосередньо стосується напрямів його діяльності.

В Ощадному банку розвивається комунікаційний аудит.

З початку створення (лютий 1999 р.) прес-служби в Ощадбанку її працівники підготували для журналістів 44 прес-релізи про новини з життя банку. Загалом їх 396 разів надсилали

інформаційним агентствам, друкованим періодичним виданням, телерадіокомпаніям. Тільки на сторінках 26 наймасовіших газет та журналів, що випускаються в Києві, матеріали про Ощадний банк щорічно розповсюджуються тиражем понад 12,5 млн примірників, ставши важливим засобом зміцнення громадської довіри до відомої багатьом банківської установи. Так, надрукований 15 вересня поточного року відкритий лист «Ощадбанк відповідає вкладнику Карпенку» редакція газети «День» публічно визнала фактично безпрецедентним явищем для нашого сьогодення. А скільки разів про діяльність установ Ощадного банку розповідали друковані засоби масової інформації в регіонах! Найбільший у державі банк — частий гість популярної радіопрограми «Банкір», яка виходить в ефір щонеділі на першому каналі Українського радіо. Інформаційні сюжети про Держбанк демонструвалися на телеканалах УТ-1, «Інтер», «ICTV», «Гравіс», СТБ та інших. Результативними діями прес-служба підтвердила свою стратегічну роль у житті Ощадбанку, здійснюючи цілеспрямоване комунікаційне забезпечення його діяльності.

Комунікаційний аудит засвідчив прагнення Ощадбанку до побудови ділових відносин з пресою, телебаченням і радіо, до зміцнення свого позитивного іміджу (див. п. 1.2.3). Проведений аналіз дозволив виявити сильні і слабкі сторони в діяльності банківської прес-служби. Все це допоможе краще зрозуміти, що заважає здійсненню комунікаційної стратегії кредитно-фінансової установи, сприятиме оптимізації зв'язків Державного ощадного банку України із засобами масової інформації, широкими колами громадськості. Внутрішня аудиторська перевірка інформаційної діяльності фінансових структур вже давно стала звичною справою на Заході. Відтепер вона стане складовою частиною менеджменту також в Ощадбанку.

2.3.2. Фінансовий менеджмент ощадної справи

Особливістю організації фінансового менеджменту ощадної справи є розробка системи взаємодії послуг з ощадної справи та цінних паперів, що є наслідком обслуговування приватизаційних паперів.

Метою діяльності банку у сфері ощадної справи є проведення організаційно-методичної роботи з питань ощадної справи, роботи з цінними паперами в установах банку, надання консультацій.

Напрями діяльності банку з розвитку ощадної справи:

- розробка проектів постанов і розпоряджень Уряду України з питань ощадної справи;
- організація зберігання, обліку, ведення рахунків та інші операції, пов'язані з обігом цінних паперів;
- участь у розробці відомчих нормативних документів, що стосуються питань ощадної справи, приватизації та операцій з цінними паперами;
- аналіз і контроль стану роботи з питань ощадної справи;
- надання методичної і практичної допомоги;
- розгляд листів, заяв і скарг, що надходять від громадян і юридичних організацій та в межах своєї компетенції вирішує питання;
- перевірка на місці роботи установ банку з питань ощадної справи;
- сприяння у проведенні інформаційно-рекламних заходів, пов'язаних з ощадною справою;
- участь у роботі нарад, семінарів, курсів з питань ощадної справи.

Відділ ощадної справи регіонального управління Ощадбанку має право:

- одержувати від відділень та відділів регіонального управління відповідні матеріали, необхідні для виконання покладених на нього головних завдань і функцій;
- надавати відділенням регіонального управління пояснення та вказівки із застосування відомчих нормативних актів з питань, що входять до компетенції відділу;
- здійснювати перевірки підвідомчих відділень з питань, що входять до компетенції відділу;
- вести листування з фізичними та юридичними особами з питань, що входять до компетенції відділу.

Працівники відділу ощадної справи спільно з працівниками інших відділів регіонального управління співпрацюють з розробки механізму взаємодії з питань, визначених функціями відділу.

2.3.3. Механізм загального менеджменту ощадної справи

Банківський менеджмент — це наука про надійні та ефективні системи управління всіма процесами та відносинами, які характеризують діяльність банку. Збільшення прибутковості та

зниження ризику є основними напрямками банківського менеджменту.

Головним в управлінні банком є визначення мети його діяльності на перспективу. Стратегічне управління здійснюється з урахуванням оцінки потенційних можливостей банку і забезпечення їх відповідними ресурсами. Розрізняють цілі загальні і специфічні. Загальні або стратегічні цілі відбивають **концепцію розвитку банку** в цілому, специфічні розробляються в межах загальних цілей з основних видів банківської діяльності.

Рациональне використання матеріальних і трудових ресурсів передбачає досягнення мети за умов мінімуму затрат і максимуму доходів. Реалізацію програм фінансового здійснюють співробітники банку, які спрямовують свої зусилля на досягнення загальних цілей на підставі відповідної мотивації їхньої праці.

Банківський менеджмент має свій власний фінансово-економічний механізм, який складається з таких підсистем: внутрішньобанківське управління, управління операціями, управління персоналом).

У табл. 2.2 подано характеристику внутрішньобанківського управління.

Таблиця 2.2

Структура внутрішньобанківського управління

Принципи	Функції	Економічні методи
Централізація управління	Маркетинг	Комерціалізація послуг
Децентралізація управління	Планування	Внутрішньобанківський розрахунок
Поєднання централізації і децентралізації	Організація	Ціни й механізм ціноутворення
Орієнтація на довгострокову мету розвитку	Контроль і облік	Фінансова політика та її інструменти

Використання механізму банківського менеджменту спрямовано на вирішення конкретних проблем взаємодії в реалізації соціально-економічних, технологічних, соціально-психологічних завдань, що виникають у процесі банківської діяльності. Механізм менеджменту об'єктивно обумовлений здійсненням бан-

ківської діяльності в ринкових умовах, коли результати управлінської і господарської діяльності одержують оцінку на ринку в процесі обміну.

У табл. 2.3 подано характеристику управління операціями та послугами з ощадної справи.

Таблиця 2.3

Напрями управління операціями з ощадної справи у банку

Проведення науково-дослідницької роботи	Забезпечення розвитку	Забезпечення збуту	Організаційна структура
Розробка науково-технічної політики із збільшення заощаджень	Розробка і забезпечення політики з пріоритетних напрямків діяльності	Розробка збутової політики з депозитування	Функціональна
Розробка і впровадження нових продуктів і послуг	Розвиток банківських технологій	Вибір каналів і методів збуту продуктів послуг банку	Лінійно-функціональна
Організація науково-технічної діяльності	Забезпечення матеріально-технічними ресурсами	Організація та технічне супроводження збутової діяльності	Проблемно-цільове управління
	Підвищення якості і конкурентоспроможності		Матрична структура
	Підвищення продуктивності праці		Програмно-цільове управління

Кінцева мета банківського менеджменту — забезпечення прибутковості діяльності банку шляхом раціональної організації ощадного процесу, включаючи управління банком і розвиток техніко-технологічної бази, а також ефективне використання кадрового потенціалу при одночасному підвищенні кваліфікації, творчої активності та лояльності кожного працівника.

Менеджмент покликаний створювати умови для успішного функціонування банку, виходячи з того, що прибуток — це не причина існування банку, а результат його діяльності, який у кінцевому підсумку визначає ринок. Прибуток створює гарантії для подальшого функціонування банку, оскільки лише прибуток і його накопичення у вигляді різноманітних фондів надає змогу обмежувати і покривати ризики, пов'язані з функціонуванням банку.

Таблиця 2.4

Особливості управління персоналом банку щодо розвитку ощадних послуг

Розробка і проведення кадрової політики	Оплата і стимулювання праці	Групове управління, взаємовідносини в колективі	Соціально-психологічні аспекти управління
Принципи добору і розстановки персоналу	Форми оплати праці	Залучення працівників до управління	Мотивація праці і творчої ініціативи
Умови наймання і звільнення	Шляхи підвищення продуктивності праці	Розмежування персоналу відділів та їхніх функцій	Організаційна і корпоративна культура банку
Навчання і підвищення кваліфікації	Оплата освітніх послуг	Взаємовідносини в колективі	Вплив управління персоналом на діяльність банку
Оцінка персоналу і його діяльності з залучення коштів	Заохочувальні системи оплати праці	Взаємозв'язок із профспілками та іншими саморегульованими організаціями на ринку фінансових послуг	Підвищення рівня соціального захисту

Ситуація на ринку постійно змінюється, відбуваються зміни стану конкурентів на ринку, умов і форм фінансування, кон'юнктури в галузі або в країні, умов міжнародних економічних відносин. Усе підвищує ризик діяльності. Метою банківського менеджменту в таких умовах є постійне подолання ризику не тільки тепер, але і в майбутньому. Для цього необхідна наяв-

ність певних резервних коштів і надання менеджерам певного ступеня свободи і самостійності для швидкого реагування й адаптації до умов, що змінюються.

2.3.4. Функціональні особливості Ощадного банку

Ощадний банк України — це фінансова структура загальнонаціонального масштабу, яка об'єднує майже 7 тисяч банківських установ. Протягом останніх років він працює з прибутком. Установи банку займаються розрахунково-касовим обслуговуванням понад 110 тисяч підприємств, установ та організацій і надає клієнтам понад 115 видів банківських послуг, здійснюючи всі види операцій у національній та іноземній валюті.

Установи банку обслуговують понад 91 млн рахунків фізичних осіб, більшість з яких відкрито до 1992 р. З метою підвищення ефективності управління фінансами пенсійного забезпечення Кабінет Міністрів визнав за доцільне доручити установам Ощадного банку України здійснювати розрахунково-касове обслуговування Пенсійного фонду України та його органів.

Переведення до установ Ощадного банку всіх рахунків фонду відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1349 від 12 вересня 2002 року «Про заходи щодо підвищення ефективності управління фінансами пенсійного забезпечення» вже завершено. Відбулося переведення на обслуговування коштів Пенсійного фонду, а не рахунків пенсіонерів. Банк «Аваль» наприкінці грудня 2002 року завершив переведення рахунків Пенсійного фонду України на розрахунково-касове обслуговування в Державний ощадний банк України.

Ощадбанк займається і виплатою пенсій через відкриті в банку індивідуальні пенсійні рахунки. Залишки коштів на них на 1 грудня 2002 р. становили 814,8 млн грн. Це свідчить про привабливість пенсійних депозитів Ощадбанку для людей похилого віку.

Банк «Аваль» продав Національному банку України зі свого портфеля держоблігації на 1 млрд грн, які були вкладені в розміщені в банку залишки на рахунках Пенсійного фонду, і протягом тижня перевів ці кошти в Ощадбанк.

Переведення коштів Пенсійного фонду в Ощадбанк не створило будь-яких додаткових ризиків для клієнтів та акціонерів банку і покладає на банк особливу відповідальність.

В установах Пенсійного фонду України Ощадбанк встановив систему «клієнт — банк», яка забезпечує швидке проходження пенсійних платежів. В багатьох установах вперше впроваджується така система.

Щоб уникнути можливих нарікань, правління Ощадбанку постійно контролює виконання Генеральної Угоди «Про співробітництво та надання банківських послуг Пенсійному фонду України та його підвідомчим установам і органам».

Банк займається також і виплатою пенсій, і матеріальної допомоги людям похилого віку.

В Ощадбанку одержують пенсію понад 1,7 млн пенсіонерів. Багато це чи мало? Судіть самі, 1,7 млн пенсіонерів — це, поперше, 12,5% від загального числа одержувачів пенсій з Пенсійного фонду України; по-друге, це 74,6% від загальної кількості пенсіонерів, які отримують свою пенсію через установи банків.

Для правильного усвідомлення всіх аспектів цієї серйозної справи на базі Волинського облуправління Ощадбанку, установи якого вже цим займаються, провели спеціальну нараду-тренінг з питань організації обслуговування Пенсійного фонду.

Особливу увагу на цьому тренінгу було приділено ролі організаційних заходів для забезпечення якісного переходу установ фонду на розрахунково-касове обслуговування в Ощадний банк, особливостям відкриття в банку їхніх рахунків, технічному супроводженню та обслуговуванню коштів фонду, а також іншим важливим питанням.

Керівники всіх регіональних Управлінь пенсійного фонду досить високо оцінюють професійний рівень менеджменту в Ощадному банку, установи якого оперативної й якісної обслуговують фондівські рахунки і кошти. Всього для територіальних органів Пенсійного фонду України банк відкрив понад тисячу спеціальних рахунків для накопичення пенсійних коштів.

Ощадний банк України є таким, що надає послуги своїм традиційним клієнтам. Він орієнтується на домовласників, підприємства малого та середнього бізнесу, громадські організації, профспілки, бюджетну сферу. Ощадний банк продовжує відігравати значну роль у банківському обслуговуванні фізичних та юридичних осіб, у забезпеченні виконання важливих державних програм. У своїй фінансовій політиці він прагне до збереження і примноження капіталу, зниження ризиків при здійсненні всіх видів операцій, зменшення непродуктивних витрат.

Ощадний банк — це соціально відповідальний інститут, його завданням є надання банківських послуг широким верствам населення і гарантування фінансової стабільності та економічної захищеності своїх клієнтів — суб'єктів ринкової економіки. Він традиційно діє на вимогу різних верств суспільства, що підтверджується збереженням мережі у віддалених районах, сільській місцевості, надає життєво необхідні для суспільства фінансові послуги, зокрема ощадні послуги.

2.3.5. Фінансові послуги на окремих сегментах ринку заощаджень

Банківське обслуговування сільського населення вимагає додаткових спеціальних програм. Значна частина грошової маси перебуває на руках у сільського населення. Завдання установ Ощадного банку в Україні як найрозвиненої банківської мережі на сьогодні — акумулювати ці тимчасово вільні кошти з метою їх подальшого інвестування у розвиток малого й середнього бізнесу на селі. Тому проблема розробки і здійснення депозитної політики банку найактуальніша. Залучення додаткових, насамперед, внутрішніх, резервів для піднесення економіки — першочергове завдання в Україні. Важливе значення у цьому аспекті мають грошові заощадження населення. Саме вони можуть бути вагомим джерелом інвестування економіки, про що свідчить практика індустріальних розвинених держав світу. Так, зокрема, у Німеччині 63 % заощаджень населення використовуються як інвестиційні ресурси.

Банк повинен проводити активну політику, спрямовану на залучення коштів, і використовувати їх як кредитні ресурси. Ця політика має спиратися на зацікавленість вкладників, щоб максимально залучити їхні кошти на вклади. Головним стимулом повинні стати умови залучення коштів у депозити і серед них — плата за депозити.

Проблема залучення вільних коштів сільського населення у депозити — одна з найгостріших. Як свідчить практика, взаємовідносини банків із сільським населенням — не досить розвинена сфера банківської діяльності в Україні. Удосконалення цих відносин потребує нового підходу до організації банківського обслуговування сільського населення в умовах переходу до ринку.

Складність завдання щодо залучення коштів сільського населення у банківські депозити пов'язана у першу чергу з недовірою

пересічного селянина до банківської системи, що спричинена нестабільним курсом та коливаннями купівельної спроможності гривні. Негативно позначилося на ставленні сільського населення до банків і банкрутство деяких із них.

Мережа ощадних установ в Україні серед сільського населення досить повно представлена Ощадним банком, який посідає домінуючі позиції у сільській місцевості і на який нині припадає 19,4% усіх банківських вкладів населення.

Про успішне обслуговування операцій закладами населення свідчить досвід роботи Дніпровського відділення Ощадбанку у м. Києві¹. Значна частка залучених відділенням банку коштів припадає на заощадження населення. Наприкінці 2001 року загальний обсяг вкладів фізичних осіб у відділенні досяг майже 14,5 млн грн (91,6% від загальної суми залишку коштів). Протягом року залишок збільшився на 39,1%, що відбулося за рахунок розширення строкових видів вкладів. Якщо на 01.10.2000 р. відділення відкривало кілька видів строкових вкладів у національній валюті, а саме накопичувальні, туристичні, шкільні, преміальні, то станом на 01.10.2001 р., крім перелічених, відділення почало відкривати пенсійний строковий вклад, авансовий, ювілейний, святковий у національній валюті, а також строкові депозити з різними термінами зберігання в іноземній валюті, накопичувальний та авансовий у доларах США. Розширення строкових видів вкладів привело до їх збільшення за 9 місяців 2001 року на 2044,4 тис., у той час, як за цей же період 2000 року вони зменшилися на 297,1 тис. грн. Збільшилися також базові вклади, а саме вклади до запитання на 542,0 тис. грн (38,8%) і пенсійні вклади до запитання на 450,4 тис. грн (28,7%), що на 1194,5 тис. грн більше порівняно з минулим роком.

Характерною особливістю вкладів населення, наприклад, у Дніпровському відділенні Ощадбанку є значна частка пенсійних вкладів до запитання. На 01.10.2001 р. питома вага їх становила 45,7% від загальної суми вкладів. Вклали до запитання громадяни в основному використовують для переказу на них заробітної плати, стипендій, разових перерахувань у національній та іноземній валютах, а також для різноманітних розрахунків за товари і послуги готівкою чи безготівковим розрахунком. За 9

¹ Олійник О.М. Банківське обслуговування сільського населення при переході до ринкової економіки // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 102–106.

місяців 2001 року відділення здійснило 12,4 тис. операцій за переказами й списаннями з вкладів громадян. Це на 4,7 тис., або на 61 %, операцій більше, ніж 2000 року за цей же період. Щодо зарахувань сум на вклади було здійснено 212,6 тис. операцій, що на 2,4 тис. операцій, або на 1,1 %, більше, ніж 2000 року. Деяко більше операцій із часткових внесків і видач закладами було здійснено порівняно із 2000 роком.

Не менш успішно має розвиватися діяльність Ощадбанку і у сільській місцевості. Адже він фактично представляє державу у депозитних відносинах із сільським населенням. Політика держави до Ощадбанку і політика Ощадбанку стосовно безпеки і ефективності заощаджень і кредитування покликані формувати певний соціально-психологічний та економічний клімат, що сприятиме ринковим перетворенням в Україні.

Ощадний банк України за сучасних умов працює переважно у режимі традиційних ощадних кас, обмежуючись залученням вкладів населення з використанням їх переважно іншими банками України через міжбанківський комерційний ринок. Це звужує можливості Ощадбанку України щодо стимулювання залучення вкладів і дії на розвиток ринкових економічних процесів.

Ощадний банк України має реальні можливості розширити банківське обслуговування сільського населення. Передумовами цього є:

- створення іміджу надійної універсальної банківської установи;
- оволодіння технологією надання нових послуг сільському населенню (лізингових, овердрафту тощо);
- розширення асортименту традиційних послуг (кредитних, розрахункових, касових тощо);
- забезпечення сучасним обладнанням мережі банку;
- оволодіння інструментами гнучкої цінової політики на банківські послуги;
- підвищення кваліфікації персоналу мережі установ Ощадного банку, особливо у сільській місцевості;
- уважне й оперативне ставлення до скарг і пропозицій клієнтів;
- поліпшення якості інформаційно-рекламних послуг Ощадного банку на селі.

Із метою впровадження системи комплексного обслуговування сільського населення установами банку можуть використовуватися

різноманітні форми роботи, наприклад, надання споживчих кредитів власникам депозитних рахунків з урахуванням чинників кредитоспроможності. Значний інтерес становлять договори, що передбачають кредитування клієнта при накопиченні певної суми коштів на депозитному рахунку. Згідно з договором банк бере на себе зобов'язання надати клієнту кредит за умови накопичення і зберігання останнім протягом визначеного терміну певної суми коштів. Формування коштів на депозитному рахунку може відбуватися за можливостей клієнта на основі регулярних, узгоджених із банком розмірів і періодичності внесення. Чим менший розрив між коштами на депозитному рахунку і величиною отриманого кредиту, тим менший процент за позику. Зниження процентної ставки ґрунтується на зменшенні ризику щодо своєчасного погашення кредиту. Сума накопиченого депозиту і проценти за ним можуть бути зараховані при погашенні позики і виплаті процентів за кредит.

Селянам, крім депозитних і кредитних операцій, слід запропонувати комплексне розрахунково-кредитне обслуговування родини. Суть його — у широкому використанні безготівкових розрахунків. Для цього передбачається застосування таких безготівкових перерахувань доходів на поточний рахунок власника і членів родини: надходжень від реалізації сільськогосподарської продукції, оплати праці, дивідендів, пенсій тощо; списання безпосередньо з рахунка широкого кола платежів: розрахунків за сировину й обладнання для фермерського й підсобного господарства, комунальних платежів, податкових платежів, погашення споживчого кредиту.

Реформування сільської економіки створює сприятливі умови для розвитку кредитування сільського населення з єдиного активно-пасивного рахунку (овердрафт). Так, якщо за браком власних коштів клієнт одержав у банку позичку, то надходження коштів зараховується на погашення позичкової заборгованості, а надлишкові суми спрямовуються на поточний рахунок клієнта. Отож за браком власних коштів клієнт банку — власник поточного рахунка — може одержувати позичку в сумі нестачі власних коштів на момент виникнення потреби. Ті ж грошові суми, які утворюються у вкладника наприкінці місяця за рахунок перевищення поточних доходів над поточними видатками, розглядаються як збереження і перераховуються на строковий рахунок.

Вивчення банківської практики у країнах із ринковою економікою дало змогу дійти висновку, що кардинальний напрям

діяльності банку із залучення коштів у депозити — це розширення розмаїття вкладів.

На сьогодні основними видами вкладів сільського населення в Ощадбанку України, які важливо надалі розвивати, є вклади до запитання на поточний рахунок у гривнях та іноземній валюті, строкові вклади до року й більше року у валюті, накопичувальний вклад у гривнях і валюті, преміальний, пенсійний, авансовий вклади, цільовий вклад на дітей. Ці вклади вигідні тим, що вклади до запитання, наприклад, надають можливість робити розрахунки за допомогою документа, який має силу платіжного засобу, строкові вклади забезпечують клієнту підвищений дохід порівняно з поточними рахункам тим самим накопичення коштів на великі покупки й інші цілі.

Удосконалюючи технологію вкладних операцій Ощадного банку, необхідно звернути увагу на «Нові рахунки», що поширилися на Заході, вони поєднують принципи збереження і використання строкових вкладів і вкладів до запитання.

Для Ощадного банку нові рахунки привабливі тим, що кошти на і зберігаються упродовж визначеного часу і можуть використовуватися як інвестиції у сільське господарство, у розвиток фермерських (селянських) господарств. Доцільно застосовувати і новішу форму роботи з внесками фізичних осіб; яка б стирала межу між інвалютним і гривневим вкладами. На бажання клієнта розмір валютного вкладу може бути конвертований у гривні за курсом продажу певної іноземної валюти. По закінченні дії договору клієнт може зняти суму, накопичену на його рахунку, в іноземній валюті, а за бажанням у гривневому еквіваленті з відсотками, розрахованими вже за ставкою гривневого депозитного вкладу. Крім цього, при наданні депозитних послуг сільському населенню банку доцільно орієнтуватися на різні типи вкладників із різними потребами і можливостями внесення мінімальних сум для відкриття депозитного рахунка.

Ефективна робота банку із сільським населенням багато в чому залежатиме і від ефективності його **процентної політики**. В умовах інфляції процент від вкладів повинен виконувати гарантійно-страхову роль, захищати вкладника. Що стосується депозитів селянських (фермерських) господарств, то наявний рівень процентної ставки доцільно підвищити на 3–5 %. Це збільшить і обсяги банківських депозитів, розширить кредитну базу Ощадного банку, його прибутковість. А розширення

кредитних операцій банку сприятиме реформуванню й подальшому розвитку виробничої і соціальної сфери на селі.

З активізацією заощаджувального процесу в Україні, створенням передумов для розвитку споживчого кредиту, розвитку малого і середнього бізнесу на селі зростає попит сільського населення на банківські послуги, які може надавати розгалужена мережа установ Ощадного банку.

У деяких європейських країнах із розвинутою ринковою економікою банківські ощадні установи посідають провідні позиції у кредитній системі, а їхні головні інститути входять до числа найбільших банківських установ. Вони зорієнтовані на стимулювання заощаджень населення, розвиток сільськогосподарського виробництва, фінансування соціальних програм.

Ощадний банк України має активніше здійснювати банківські функції, спираючись на власну, досить розвинену мережу відділень і філій.

Це стосується і залучення заощаджень на селі, забезпечення впровадження прогресивних форм розрахунково-кредитного і касового обслуговування сільського населення, розширення безготівкових розрахунків, кредитування сільського населення, малих і середніх підприємств із переробки сільськогосподарської продукції, фермерських і приватних сільських господарств, операцій з валютного обслуговування громадян тощо.

В умовах переходу до ринкової економіки робота Ощадного банку України щодо залучення заощаджень населення набуває все більшого значення для формування українського національного інвестиційного потенціалу ринкових економічних реформ на селі.

Функціонально Ощадний банк розвивається в напрямі універсальної фінансово-кредитної установи. Проте банк на найближчу перспективу намагатиметься зберегти свої пріоритети на ринках **заощаджень населення** та кредитному, розрахунковому та касовому обслуговуванні по всій території країни.

Складність завдання щодо залучення коштів приватних клієнтів банків полягає в тому, що далеко не все населення спішить довірити свої кошти банкам, перевагу надає вкладанню коштів у валюту та ліквідні товари. Не останню роль відіграють економічна та юридична неграмотність населення, недовіра до банків та держави.

Аналіз стану ринку депозитів, що склався, показує, що вкладники при прийнятті рішення про розміщення власних коштів керуються, насамперед, такими міркуваннями:

- **надійність банку** — більшість населення вважає найбільш надійним банком Ощадбанк, бо вклади в ньому гарантуються державою і він має тривалу історію обслуговування населення. Необхідно відзначити, що для різних вікових категорій цей критерій має різне значення. Молодь і люди середнього віку більш схильні до ризику на відміну від літніх людей, про що свідчить динаміка зростання вкладів фізичних осіб в банки;
- **рівень процентної ставки закладами** — залежність пряма: чим стабільніший і надійніший банк, тим менша відсоткова ставка по депозитах, і навпаки: маловідомі банки пропонують максимально високі ставки в надії захопити лідерство за рахунок підвищених відсотків;
- **мережа установ банку і якість обслуговування клієнтів** — розгалуження мережі банківських філій в поєднанні з високим рівнем сервісу — затрати часу на обслуговування одного клієнта, можливість користуватися автоматизованими системами розрахунків і платежів, широкий спектр банківських послуг — має важливе значення для клієнтів банку.

Специфіка діяльності Ощадного банку виявляється в його функціях:

- мобілізація тимчасово вільних і не використаних на поточні споживчі цілі грошових коштів населення і підприємств;
- розміщення залучених коштів;
- кредитно-розрахункове обслуговування підприємств і організацій;
- кредитування споживчих потреб населення;
- грошові розрахунки і платежі в господарстві і з населенням;
- випуск, покупку, продаж і зберігання векселів, чеків, сертифікатів та інших цінних паперів, а також операції з ними;
- консультування та надання економічної і фінансової інформації, надання комерційних послуг (факторинг, лізинг та ін.);
- здійснення міжнародних розрахунків і валютних операцій.

Починаючи нове тисячоліття, ВАТ «Державний ощадний банк України» відкриває нову сторінку своєї історії, яка поєднує досягнення, досвід та традиції минулого з упевненим та рішучим

поглядом у майбутнє, в якому банк є справжнім лідером, національним символом надійності та стабільності.

2.3.6. Фінансове управління пасивами банку

Важливою характеристикою банку є розподілення його операцій на активні і пасивні. Основні пасивні операції Ощадбанку — це залучення коштів населення і підприємств, а активні — пов'язані з використанням цих коштів на кредитування.

Пасиви банків — частина бухгалтерського балансу, що відображує в грошовому виразі джерела утворення коштів банку. Залежно від характеру джерел коштів усі пасиви банку різняться за *термінами залучення і вартістю*. Від цих факторів залежить спроможність банку забезпечити їхнє раціональне розміщення і прийнятний дохід акціонерам банку. Основним джерелом коштів банку, як правило, є **депозити фізичних і юридичних осіб**.

Пасиви банку можуть бути класифіковані за:

- економічною природою;
- термінами залучення;
- суб'єктами.

За економічною природою пасиви банку розподіляються на власні і залучені кошти банку (табл. 2.5). Створенню банку як суб'єкта господарської діяльності передують формування статутного фонду, мінімальний розмір якого визначається законами, а також центральним (національним) банком, а також засновниками банку залежно від завдань, які поставлені перед кредитно-фінансовою установою. Проблема достатності капіталів є найсуттєвішою у банківській системі України та інших країн СНД, що прагнуть вийти на міжнародну арену.

Розміром статутного фонду банку визначається багато основних параметрів діяльності банку:

- розмір залучених коштів;
- розмір кредитного портфеля банку;
- розмір ризику на одного позичальника і вкладника.

Отже, від розміру капіталу залежить і характер клієнтури, яку може обслуговувати банк, який перебуває у пошуках «свого» клієнта. А клієнт банку прагне до відповідності можливостей першого щодо задоволення обґрунтованих потреб другого в кредитних коштах; клієнт же, визначаючи міру ризику, який він може прийняти щодо банку при збереженні тимчасово віль-

них коштів на поточних і депозитних рахунках у цьому банку, в першу чергу орієнтується на розмір його капіталу.

Таблиця 2.5

Структура пасивів Ощадного банку

Власні кошти	Фонди		Статутний; резервний; економічного стимулювання; інші
	Перерозподілений прибуток		Результат поточного року
Залучені кошти	До запитання		Розрахункові та поточні рахунки фізичних і юридичних осіб; кореспондентські лоро-рахунки банків; карткові рахунки
	Ощадні вклади		Вклади з ощадною книжкою; вклади без ощадної книжки; цільові вклади
	Строкові депозити	З попереднім повідомленням про вилучення	Депозити фізичних та юридичних осіб із попереднім повідомленням про вилучення; депозити фізичних та юридичних осіб із графіком витрачання
		На строк	Депозити фізичних і юридичних осіб; міжбанківські кредити, залучені в комерційних банків; міжбанківські кредити, надані на строк центральним (Національним) банком

Банки, що прагнуть до обслуговування корпоративної клієнтури з великими оборотами і постійною потребою в поповненні обігових коштів за рахунок банківських кредитів, потребують капіталу більшого розміру, ніж банки, орієнтовані на роботу з дрібними і середніми клієнтами, які лише зрідка вдаються до запозичень.

Власні кошти необхідні банку для підтримки його стійкості. На початковому етапі створення банку саме власні кошти покривають першочергові видатки (земля, будинок, устаткування, зарплата), без яких банк не може почати свою діяльність. За

рахунок власних ресурсів банки створюють необхідні їм резерви. Власні ресурси є головним джерелом вкладень у довгострокові активи.

Законодавством передбачено різні організаційно-правові форми, в яких створюються кредитно-фінансові установи — пайові банки (товариства з обмеженою відповідальністю), акціонерні товариства закритого типу, відкриті акціонерні товариства. Цим визначаються і шляхи формування статутного фонду банку. У першому випадку мова йде про розподіл паїв обмеженому колу компаній, у третьому — про оголошення в засобах масової інформації відомостей про емісію акцій кредитно-фінансової установи і порядок підписки на них будь-яких фізичних і юридичних осіб. При цьому емісія може бути закритою на суму не менше 60% від оголошеної у проспекті емісії, зареєстрованому належним чином, а на практиці іноді закривається на суму, яка значно перевищує оголошену.

Структура акціонерного капіталу різних банків неоднорідна. Банк може емітувати як прості, так і привілейовані акції, частка яких може бути різною. Прості акції дають їхнім власникам право голосу на зборах акціонерів, на яких і визнається порядок розподілу прибутку і, відповідно, розмір дивідендів, що виплачуються акціонерам банку за звітний період. Власникам же привілейованих акцій забезпечений заздалегідь установлений розмір дивідендів, проте вони не мають права голосу на зборах акціонерів і не беруть участі у прийнятті найважливіших рішень цього органу, які визначають стратегію банку, шляхи його подальшого розвитку, порядок розподілу прибутку тощо.

Залучені кошти банків призначені для здійснення активних операцій, насамперед, кредитних. На відміну від власних коштів, що не можуть бути вилучені акціонерами або пайовиками поки існує банк, наявність залучених коштів у банку має тимчасовий характер. За нормальної прибуткової роботи банку, коли не потрібно спрямовувати частину прибутку або резервів на покриття збитків, що їх зазнає банк при проведенні активних операцій, власні кошти банку мають постійну тенденцію до зростання, яке відбувається в першу чергу за рахунок прибутку, або ще не розподіленого, або спрямованого за рішенням акціонерів у фонди банку.

До пасивних операцій банку належать:

- операції з приймання і збереження вкладів;

- виконання розрахунків громадян за їхніми фінансовими зобов'язаннями різноманітного роду (приймання платежів до бюджету на користь торгових, комунальних, транспортних та інших організацій і установ);
- продаж і купівля державних і інших цінних паперів тощо.

Масштаби і характер пасивних операцій визначені рівнем розвитку товарно-грошових відносин, характером мережі банківських установ і системою безготівкових розрахунків. Ці операції організуються таким чином, щоб доходи банку за ними перевищували витрати на їх забезпечення, тобто були рентабельними, на що суттєво впливає конкуренція між банками, яка сприяє:

- вирівнюванню доходності (рентабельності) в різних банках;
- забезпеченню необхідного рівня обслуговування клієнтів при меншій вартості послуг.

Враховуючи концентрацію в Ощадбанку великої маси грошових збережень населення і реального стану банківської системи, його установи можуть виконувати головну роль в обслуговуванні населення.

На розмір статутного фонду впливає багато параметрів діяльності банку, такі, як розмір залучених коштів, розмір кредитного портфеля банку, розмір ризику на одного позичальника і вкладника. Отже, від розміру капіталу залежить і характер клієнтури, яку може обслуговувати банк.

Розмір же залучених коштів, з огляду на їхню тимчасову природу, може коливатися під впливом різноманітних чинників, як зовнішніх, так і пов'язаних із діяльністю банку.

За термінами залучення пасиви банку поділяються на постійні, строкові і до запитання. До першої групи належать власні кошти банку.

До строкових пасивів слід віднести **строкові депозити**, що, у свою чергу, розподіляються на депозити на певний строк і з попереднім повідомленням про вилучення.

Кожна з цих груп класифікується за певними ознаками. Строкові депозити, наприклад, класифікуються таким чином:

- депозити з терміном від 3 до 6 місяців;
- депозити з терміном від 6 до 9 місяців;
- депозити з терміном від 9 до 12 місяців;
- депозити з терміном понад 12 місяців.

Незалежно від термінів, на які формуються пасиви банку у формі строкових депозитів, це відбувається шляхом проведення відповідної пасивної — депозитної операції, яка передбачає укладення відповідного договору з клієнтами.

Депозитний договір повинен містити інформацію про суму, розміщену на депозитному рахунку в банку, термін розміщення, процентну ставку, що виплачується по депозиту.

Суттєву питому вагу в пасивах банку мають **вклади до запитання**. Вони не розглядаються їхніми власниками як засіб одержання доходу, тому відсотки, які виплачуються банками за цими вкладками, як правило, невисокі. Значення для утримувачів таких вкладів має швидкість проведення банком платежів, оскільки основним призначенням вкладів до запитання є використання вміщених на них коштів для розрахунків із постачальниками й підрядниками за поставлені ними товари і надані послуги.

Ощадні вклади, як правило, розміщуються в банках фізичними особами на тривалі терміни. Їхня економічна природа виражена в самій назві. Для власника цього виду вкладу основна мета його відкриття — заощадження і накопичення коштів.

В умовах відсутності дефіциту, а отже — незадоволеного попиту, заощадження — це або відкладений попит, або той, що формується.

До категорії відкладеного попиту належать ощадні вклади, сума яких достатня для здійснення цілей, заради яких вони були зроблені. Наприклад, проведення відпустки за кордоном, гроші для якої у повній сумі є на ощадному вкладі, а час відпустки ще не настав. Попит, що формується, представлений коштами на ощадних вкладах, сума яких недостатня для здійснення запланованих покупок.

Особливістю ощадних вкладів є те, що вони створюються не одноразовим внеском, а можуть постійно поповнюватися. Частина коштів може бути вилучена вкладником з ощадного вкладу в порядку, передбаченому договором про ведення цього вкладу. Ощадні вклади є найнадійнішою формою заощаджень, які створюються для формування вкладником резервів на непередбачені видатки, накопичення коштів. Їхня надійність і перевага порівняно з іншими формами збереження коштів, такими, як вкладення в цінні папери або нерухомість, визначається їхньою незалежністю від коливань курсів і цін, а також ліквідністю, тобто швидкістю, з якою вони можуть бути трансформовані в готівку.

За суб'єктами джерел вкладень усі пасиви банку можуть бути розділені на кошти вкладників банку — фізичних та юридичних осіб, кошти, залучені від банків у формі кредитів Національного банку та інших банків.

Вкладником Ощадного банку є особа, на ім'я якої прийнято вклад. Ним можуть бути громадяни України (резиденти), громадяни інших країн та особи без громадянства (нерезиденти). Громадянин стає вкладником Ощадного банку в момент відкриття рахунку, між ним та банком виникають правові відносини, які регулюються *договором на організацію збереження заощаджень вкладника*.

Сторонами цих договірних відносин є громадянин — з однієї сторони, та Ощадний банк — з іншої. Вкладник вносить кошти на вклад у будь-яку установу Ощадного банку, а банк зобов'язується зберегти ввірену йому суму і видати її в обумовлений строк або при першій вимозі вкладника та виплатити належний йому дохід у вигляді процентів. Суттєвими умовами договору є *вид вкладу, термін зберігання та виплата доходу*. Доходи, які отримують вкладники у вигляді процентів по вкладах, не обкладаються податками, але з 01.01.2005 року на них може нараховуватися податок відповідно до Закону України «Про податок на доходи фізичних осіб».

Існує система депозитів для фізичних осіб в національній валюті (табл. 2.6).

Вкладники можуть зберігати свої заощадження в банку необмежений строк та мати будь-яку кількість рахунків. Вклади видаються банком за першою вимогою вкладника частинами або повністю. Вкладник може розпоряджатися своїм вкладом як особисто, так і через уповноваженого представника (представників) на підставі довіреності.

Особливі програми пов'язані з обслуговуванням пенсіонерів.

Впроваджені зарплатні проекти та проекти для пенсіонерів.

Ощадбанк змушений конкурувати з банками, які мають тривалий досвід обслуговування корпоративних клієнтів, довгострокові партнерські відносини з клієнтами і докладатимуть максимум зусиль для збереження своєї частки на ринку. У зв'язку з цим Ощадбанком розроблені засади маркетингової політики щодо банківських продуктів та послуг, яка включає:

- забезпечення потреб клієнтів у заощадженні, накопиченні та запозиченні коштів, здійсненні розрахунків та веденні бізнесу;

**Приклад системи депозитів для фізичних осіб
в національній валюті**

Вклад	Відсоткова ставка, %	Термін залучення, місяців	Мінімальна сума вкладу, грн.	Сплата відсотків	Додаткові вкладення
Депозити	6	1	500	Щомісячно	Не приймаються
	6	3		Щоквартально	
	9	6		Після закінчення терміну	
	12	12			
	14	18			
Туристичний	10	3	200		Приймаються
		6			
Накопичувальний (ощадний)	11	6	300	Після закінчення терміну	Приймаються
		12			
Шкільний	14	6	10		Приймаються
		12			
Преміальний	7	3	200		Приймаються
Авансовий	6	3	200	При відкритті рахунку	Не приймаються
	10	12		При відкритті рахунку та далі щоквартально	
Строковий пенсійний	14	12	50	Щомісячно, щоквартально, після закінчення терміну	Приймаються

- запропонування своїм клієнтам стандартного набору конкурентоспроможних послуг для задоволення потреб різних регіональних, галузевих та соціальних груп клієнтів;
- створення системи індивідуального обслуговування клієнтів, що включає повний спектр конкурентоспроможних банківських продуктів та послуг.

Кожний із цих напрямів передбачає високу якість продуктів та послуг, їх постійний моніторинг, систему розробки та впровадження нових послуг з метою максимального задоволення потреб клієнтів.

Вклади населення є одним із найбільш стійких джерел банківських ресурсів, тому важливо підвищувати зацікавленість населення в заощадженнях. Це підтверджує необхідність розвитку й удосконалення організаційної роботи Ощадбанку із залучення та акумуляції тимчасово вільних коштів населення.

Для підвищення зацікавленості вкладників у зберіганні коштів у банку і, відповідно, зростання стабільності та строків зберігання на рахунках треба економічно зацікавити вкладників, зокрема, за рахунок організації сімейних вкладів, активізації операції за виграшними вкладами, розширення практики цільових вкладів. Реклама цільових вкладів впливає на свідомість вкладника, примушує клієнта замислитися над метою зберігання заощаджень, а при збігові виду вкладу та потреб клієнта саме цільове призначення вкладу є додатковим стимулом для клієнта.

Розмір залучених коштів із врахуванням їхньої тимчасової природи може коливатися під впливом різноманітних чинників, як зовнішніх, так і пов'язаних із діяльністю банку.

Розвиток міжбанківського ринку кредитних ресурсів, збільшення обсягів МБК, наданих на дуже короткі терміни, у тому числі й на один день, можливості одержання банками прибутку в цьому секторі фінансового ринку привело до того, що банки почали залучати депозити своїх клієнтів на відповідні терміни, даючи таким чином клієнтурі доступ до вказаного сегмента ринку.

Для оптимізації подібної роботи на практиці банки укладають спеціальні угоди зі своїми клієнтами про порядок залучення депозитів на термін до одного місяця. Наприклад, банк «Надра» укладає зі своїми клієнтами Генеральні угоди про розміщення депозитів, у яких передбачаються основні правила, умови, права й обов'язки сторін при проведенні депозитних

операцій. При укладанні кожної конкретної угоди залишається тільки на додаток до генеральної угоди визначити її параметри — суму, термін, процентну ставку, — що займає небагато часу і надає змогу клієнтові банку оперативно управляти тимчасово вільними коштами.

Основною відмінністю депозиту на будь-який строк від строкового депозиту є попереднє повідомлення про вилучення і обов'язкове визначення конкретного терміну, на який кошти розміщені в банку. При цьому в договорі може бути передбачений *штраф* за дострокове вилучення депозиту, як правило, у формі зниження процентної ставки або відмови банку від виплати відсотків.

На практиці застосовуються різні види строкових депозитів:

- що поповнюються;
- які передбачають збільшення суми депозитного вкладу в період його дії, при цьому проценти нараховуються на фактичну суму коштів на депозитному рахунку;
- строкові депозити з пролонгацією, тобто такі, що передбачають продовження терміну дії депозитного договору.

Особливістю **строкових депозитів із попереднім повідомленням про вилучення** є те, що кошти з депозитного рахунку не повертаються автоматично банком на розрахунковий рахунок утримувача депозиту по закінченні терміну депозитного договору.

Різновидом строкових депозитів з попереднім повідомленням про вилучення є *депозити з графіком витрачання*. Укладання договору про розміщення такого депозиту в банку вигідне клієнтові у тому випадку, якщо він зацікавлений в одержанні вищої процентної ставки, ніж по депозиту до запитання, але не впевнений, що зможе розмістити всю суму вільних на дату укладання договору коштів на тривалий термін, наприклад, 6 місяців. У цьому випадку укладається договір, за умовами якого клієнт має право вилучити частину коштів до закінчення терміну депозитного договору за заздалегідь узгодженим і підписаним графіком, що є невід'ємною частиною депозитного договору.

Приклад

Розміщується депозит на суму 20 тис. грн терміном на 6 місяців, при цьому протягом третього місяця може бути повернуто 10 тис. грн, четвертого місяця — 2 тис. грн, п'ятого місяця — ще 3 тис. грн, а 5 тис. грн, що залишилися, — наприкінці терміну, тобто після закінчення 6 місяців. У такому випадку вся сума вкладу зберігається на

депозитному рахунку повних 2 місяці. Отже, процентна ставка по цьому депозиту визначається як середня між ставкою по депозитах на термін 2 і 6 місяців.

Вона значно вища, ніж ставка по вкладу до запитання і депозиту на 2 місяці, що вкрай важливо для власника депозитного рахунку. Крім того, він має можливість, одержуючи відсотки по депозиту, не змінювати запланованого графіка платежів за своїми договорами з поставачальниками та іншими контрагентами. Банк же одержує не 5 тис. грн на заздалегідь визначений термін, а значно більшу суму — 20 тис. грн, і має можливість створювати активи на відповідні терміни, що набагато полегшує управління активами і сприяє збільшенню прибутку банку.

Банки відкривають ощадні вклади для своїх клієнтів із видачею ощадної книжки і без неї. В ощадній книжці послідовно робляться записи про суми і дати внесення коштів на ощадний вклад і вилучення цих коштів. Ощадна книжка видається на руки власникові ощадного вкладу.

Актуальними та перспективними є **цільові вклади**, що можуть поєднуватися з вигодою одержання цільового кредиту.

У наш час усе більшого поширення набувають цільові вклади, що використовуються банками як один із способів залучення коштів приватних вкладників. Особливістю цього виду вкладів є те, що банк сам запропонував клієнтам накопичити кошти для певних цілей і запропонував на ці вклади привабливіші умови, наприклад, підвищенні процентні ставки. До числа цільових належать різдвяні, відпускні, податкові вклади, вклади на дітей тощо.

Так, надзвичайно цікавою є ідея будівельних заощаджень, тобто за умови зберігання коштів протягом певного часу залежно від суми, строку зберігання та платоспроможності клієнт може одержати кредит на будівництво чи житло під меншу процентну ставку, хоча нормативної бази для такого виду заощаджень у системі Ощадбанку та інших банків поки що немає.

Отже *вклади* — це основа, за рахунок якої банки розвиваються та отримують прибутки. Вклади є особливою статтею балансу банку, що і відрізняє банківську діяльність від інших форм надання послуг. Здатність керівництва та працівників банку зацікавити населення у відкритті ощадних рахунків є основним критерієм визнання банку клієнтами. Вклади забезпечують кошти для кредитів банку і, таким чином, становлять безпосереднє джерело зростання його прибутків. Вклади дозволяють створювати резерви відповідно до вимог законодавства

і дають засоби понад такі резерви, які банк може використовувати для надання нових кредитів.

Важливим показником ефективності управління для будь-якого банку є управління залученими коштами з найменшими можливими витратами та достатність діючих депозитів для фінансування тих кредитів, які банк бажає надати. Вартість і сума депозитів, які банк може надати клієнтам, багато в чому залежить від схем ціноутворення та конкурентоспроможності великої кількості банків, що пропонують аналогічні послуги.

Для банківської сфери діяльності характерна різноманітність:

- нових типів вкладів;
- методів обслуговування;
- схем ціноутворення.

Банки, які не встигають за змінами цін депозитів та програм маркетингу своїх конкурентів, втрачають і клієнтів, і прибуток. Різноманітні види депозитів мають і різні процентні ставки. В основному, чим *довший строк депозиту, тим більший процентний дохід повинен бути забезпечений вкладнику на цей депозит* завдяки вартості грошей з врахуванням майбутніх періодів і частих нерівномірностей кривої прибутків.

Ступінь ризику, що беруть на себе банки, які пропонують відкриття депозитних рахунків, також відіграє важливу роль у формуванні процентних ставок на депозити. Наприклад, банки в Нью-Йорку, Лондоні або Токіо завдяки своїм великим розмірам та надійності можуть пропонувати депозити за дуже низькими процентними ставками, тоді як інші банки не можуть собі цього дозволити.

Важливим фактором є також стратегія маркетингу та цілі банку. Банки, що енергійно борються за вклади, часто пропонують вищі ставки, щоб переманити клієнтів та навпаки.

У загальній сумі банківських ресурсів **залучені ресурси** займають переважне місце. Їхня частка в різних банках коливається від 75% і вище.

У табл. 2.7 подано характеристику структури депозитів фізичних осіб найбільших банків на 01.10.2004 р.

Як видно з табл. 2.7, найбільші банки України активно залучають кошти фізичних осіб. Крім того, слід відзначити, що почала формуватися група ощадних банків, де частка залучених коштів у чистих зобов'язаннях складає більше 50%.

З розвитком ринкових відносин структура залучених ресурсів зазнала істотних змін, що обумовлено появою нових, не традиційних для старої банківської системи способів акумуляції тимчасово вільних коштів фізичних і юридичних осіб.

Таблиця 2.7

Частка депозитів фізичних осіб у чистих зобов'язаннях банків¹

Банк	Сума депозитів, млн грн.	Частка у чистих зобов'язаннях, %
Всього	39722,5	37,79
Приватбанк	6170,2	42,86
Аваль	5780,0	51,60
Ощадбанк	3977,4	65,77
Укрсоцбанк	2329,4	41,09
Держ. експортно-імпортний	1425,9	27,75
Укрсиббанк	1350,1	26,73
Надра	1298,8	44,97
Укрпромбанк	1058,5	50,28
Правекс-банк	984,5	67,35
Кредит-банк (Україна)	709,8	56,40
Індекс-банк	535,4	51,25

У світовій банківській практиці всі залучені ресурси за способом їхньої акумуляції групуються на *депозити* та *недепозитні* залучені кошти.

Основну частину залучених ресурсів банків складають депозити, тобто кошти, які внесені в банк клієнтами — фізичними і юридичними особами, і залежно від умов зберігання обраховуються на тому чи іншому банківському рахунку.

¹ Україна-business. — 2004. — № 42. — С. 6.

Недепозитні залучені кошти — це кошти, які банк одержує у вигляді позик або шляхом продажу власних боргових зобов'язань на грошовому ринку. Такі джерела банківських ресурсів відрізняються від депозитів тим, що вони мають, по-перше, неперсональний характер, тобто не асоціюються з конкретним клієнтом банку, а купуються на ринку на конкурентній основі, і, по-друге, ініціатива залучення цих коштів належить самому банку.

Недепозитними залученими ресурсами користуються переважно великі банки, купуючи їх на значні суми і вважаючи операціями оптового характеру.

Сучасна банківська практика характеризується великою розмаїтістю вкладів депозитів і депозитних рахунків. Це пояснюється прагненням банків в умовах сегментованого висококонкурентного ринку найповніше задовольнити попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити їхні заощадження та вільні грошові капітали на банківські рахунки.

Управління депозитними операціями — це сукупність стратегічних і тактичних заходів, які проводить банк з метою залучення тимчасово вільних грошових коштів клієнтів, та утворення на цій основі кредитних ресурсів. Надійність і сталість джерел формування кредитних ресурсів забезпечується на основі багатоманітності видів та умов (аж до індивідуалізації) проведення депозитних операцій стосовно конкретних юридичних і фізичних осіб.

Принципи здійснення депозитних операцій:

- 1) сприяння одержанню банком прибутку чи створення умов для одержання прибутку в майбутньому;
- 2) прагнення до різноманіття суб'єктів депозитних операцій і об'єднання різних форм депозитів;
- 3) забезпечення взаємозв'язку і взаємопогодженості між цими операціями й операціями з видачі позичок по термінах та сумах депозитів і кредитних вкладень;
- 4) підвищення уваги до термінових депозитів, що найбільшою мірою забезпечують підтримку ліквідності балансу банку;
- 5) прагнення до мінімальності резервів вільних (не залучених в активні операції) засобів на депозитних рахунках;
- 6) вжиття заходів до розвитку банківських послуг і підвищення якості і культури обслуговування, що сприяє залученню депозитів.

Управління пасивами для окремих банків повинне починатися, насамперед, з аналізу цих пасивів. Для цього проводиться класифікація як власних, так і залучених ресурсів, виділення в їх складі *термінових депозитів, депозитів до запитання і внесків населення*. Використовуючи дані про залишки засобів з окремих рахунків і оборотах з них, доцільно визначити постійний залишок грошей на цих рахунках. Це дозволить переконати керівників багатьох підприємств перевести частину грошей з поточних рахунків на рахунки термінових депозитів.

Характерною рисою банківської системи України є надзвичайно низька частка основних (власних) коштів банку у загальній структурі пасивів.

Сьогодні все більше банків зштовхуються з необхідністю пошуку нових джерел залучення коштів для проведення активних операцій та підвищення своєї ліквідності. Важливою формою залучення коштів для банків є депозит.

Під пасивними розуміються такі операції банків, у результаті яких відбувається збільшення коштів, що знаходяться на пасивних рахунках або активно-пасивних рахунках у частині перевищення пасивів над активами.

Пасивні операції відіграють важливу роль для банків. Саме з їхньою допомогою банки одержують кредитні ресурси на грошових ринках. Депозитні операції разом із кредитами і позиками, отриманими від інших юридичних осіб, створюють значну групу ресурсів — позикові, або залучені, кредитні ресурси.

Власні ресурси банку (формуються внаслідок пасивних операцій: первинна емісія цінних паперів; відрахування від прибутку банку на формування або збільшення фондів;) являють собою банківський капітал і прирівняні до нього статті. Значення власних ресурсів банку, насамперед, у тому, щоб підтримати його стійкість. На початковому етапі створення банку саме власні засоби покривають першочергові витрати (земля, будинки, устаткування, зарплата), без яких банк не зможе почати свою діяльність. За рахунок власних ресурсів банки створюють необхідні їм резерви. Нарешті, власні ресурси є головним джерелом вкладень у довгострокові активи.

Залучені кошти банків покривають понад 90% усієї потреби в грошових ресурсах для здійснення активних операцій, насамперед, кредитних. Їхня роль винятково висока. Мобілізуючи тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб на ринку кредитних ресурсів, комерційні банки з їхньою допомогою за-

довольняють потребу народного господарства в додаткових оборотних коштах, сприяють перетворенню грошей у капітал, забезпечують потреби населення в споживчому кредиті.

До пасивних кредитних операцій, насамперед, належать депозитні операції.

Депозитними називаються операції банків із залучення коштів юридичних і фізичних осіб у внески, або на певні строки, або до запитання. На частку депозитних операцій звичайно припадає до 95 % їхніх пасивів.

Суб'єкти депозитних операцій:

- державні підприємства й організації;
- державні установи;
- кооперативи;
- акціонерні товариства;
- змішані підприємства за участю іноземного капіталу;
- партійні і громадські організації і фонди;
- фінансові і страхові компанії;
- інвестиційні і трастові компанії;
- окремі фізичні особи й об'єднання цих осіб;
- банки й інші кредитні установи.

Об'єкти депозитних операцій — це суми коштів, які суб'єкти депозитних операцій вносять у банк, вони на певний час осідають на рахунках у банку за діючим порядком здійснення банківських операцій.

За економічним змістом депозити прийнято підрозділяти на три групи:

- строкові депозити (з їхнім різновидом депозитного сертифікату);
- депозити до запитання;
- ощадні вклади населення.

Депозити до запитання класифікуються залежно від характеру і приналежності коштів, що зберігаються на рахунках: кошти на розрахункових, поточних, бюджетних рахунках підприємств і організацій різних форм власності; кошти на спеціальних рахунках із збереження різноманітних (за цільовим економічним призначенням фондів); власні кошти підприємств, призначені для капітальних вкладень; кошти підприємств і організацій у розрахунках; кошти на кореспондентських рахунках за розрахунками з іншими банками; кошти місцевих бюджетів.

Ощадні вклади залежно від особливостей їх збереження підрозділяються на строкові; строкові з додатковими внесками;

виграшні; грошово-речові виграшні; молодіжно-преміальні; умовні; на пред'явника; поточного рахунку; до запитання; ощадні сертифікати, пластикові картки (кредитні тощо).

Кожний із видів депозитів має свої переваги і недоліки.

Депозити до запитання найбільше ліквідні. Їхні власники можуть у будь-який момент використовувати гроші, що знаходяться на рахунках до запитання. Особливості депозитного рахунку до запитання такі:

- гроші на цей рахунок вносяться і вилучаються як частинами, так і цілком без обмежень;
- дозволяється брати з цього рахунку у встановленому НБУ порядку готівку;
- банк зобов'язаний берегти мінімальний резерв у НБУ в більшій пропорції, чим по строкових вкладах.

Основними недоліками депозитів до запитання є:

- для їх власників — відсутність сплати відсотків по рахунку (або дуже маленький відсоток);
- для банку — необхідність мати більш високий оперативний резерв для підтримки ліквідності (через потенційну можливість вилучення грошей із рахунків до запитання).

Строкові депозитні рахунки мають чітко встановлений строк, по ним сплачується власникам фіксований процент і, як правило, є обмеження з дострокового вилучення внесків. Для коштів, що зберігаються на термінових депозитних рахунках, установлюється більш низька норма обов'язкових резервів, чим по депозитах до запитання.

Перевагою строкових депозитних рахунків для клієнтів є одержання високого процента, а для банку — можливість підтримки ліквідності з меншим оперативним резервом.

Недолік строкових депозитів для клієнтів у низькій ліквідності і неможливості використовувати кошти на рахунках строкових депозитів для розрахунків і поточних платежів, а також для одержання готівки.

Ощадні вклади вигідні банкам тим, що вони, як правило, носять довгостроковий характер і, отже, можуть бути джерелом довгострокових вкладень.

У країнах із розвиненими ринковими відносинами останнім часом чіткі межі між окремими видами депозитів розмиваються, з'являються рахунки, що поєднують якості рахунків до запитання і строкових депозитів. Так, у США, однією з таких нових форм рахунків стали нау-рахунки — депозитні рахунки, за

якими виплачується ринкова ставка процента і, у той же час на них можна виписувати розрахункові тратти, аналогічні чекам, тобто використовувати ці рахунки для платежів.

Широкий розвиток у банківській практиці одержали депозитні сертифікати.

Депозитний сертифікат — це цінний папір, що свідчить про те, що в банк внесений строковий вклад із фіксованим строком і ставкою процента. Існують два різновиди депозитних сертифікатів — що зберігаються у вкладника і по настанні їхнього строку подаються в банк і що вільно продаються на вторинному грошовому ринку.

Банки в умовах конкурентної боротьби на ринку кредитних ресурсів повинні постійно піклуватися як про кількісне, так і про якісне поліпшення своїх депозитів. Вони використовують для цього різні методи (процентну ставку, різноманітні послуги і пільги вкладникам).

Процент за депозитом буває простим (як правило) і складним (використовується рідко).

Порядок визначення депозитної ставки розглянуто за вкладом Л.О. Примостки.

Фактори впливу на складові диференційованих процентних ставок:

- вид депозитного рахунку;
- строк розміщення коштів на депозиті;
- сума вкладу.

Ціноутворення за депозитними зобов'язаннями банку базується на аналізі співвідношення між депозитною ставкою, яка відображає ринкову вартість залучення коштів, та витратами банку, пов'язаними з обслуговуванням кожного виду депозитних рахунків. Якщо операційні витрати банку за рахунком значні, наприклад, для розрахункових рахунків клієнтів, тоді ставка буде низькою, або взагалі відсотки не виплачуватимуться. Іноді банк покриття витрат з обслуговування депозиту перекладає на клієнта, стягуючи фіксовану комісійну винагороду або встановлюючи вартість проведення кожної операції за рахунком і одночасно виплачує відсотки за залишок коштів на клієнтському рахунку.

Чинники впливу на рівень депозитної ставки:

- попит і пропозиція грошових коштів на ринку;
- рівень ліквідності банку;
- структура та умови вкладу;
- правила обліку та оподаткування доходів тощо.

Але в основу формування депозитних ставок покладено визначення **базової ринкової ставки**, яка показує той мінімальний рівень дохідності, що задовольнить вкладника у випадку вкладення власних коштів у конкретний банк.

На рівень базової депозитної ставки впливають основні чинники:

- реальні темпи економічного росту в країні;
- очікуваний рівень інфляції протягом періоду вкладання коштів;
- ризик неповернення коштів, що пов'язується з конкретною банківською установою.

За економічним змістом процентна ставка — це вартість (ціна) грошей протягом часу, яка відображає альтернативні варіанти їх розміщення та ризику.

Депозитна ставка є компенсацією власникові тимчасово вільних грошових коштів за їх використання протягом певного періоду часу. Власник розглядає різні варіанти вкладення коштів:

- підприємницьку діяльність;
- купівлю реальних активів;
- надання кредитів;
- придбання цінних паперів тощо.

При виборі одного з напрямів вкладення вкладник прагне компенсувати втрачені можливості одержання доходу, які передбачалися в інших варіантах. Щоб зацікавити вкладника у розміщенні грошових коштів у банку і змусити його відмовитися від інших варіантів, позичальники мають компенсувати йому **середній рівень дохідності** в економіці даної країни в цілому. Цей рівень майже дорівнює реальним темпам економічного росту за визначений період часу. В такий спосіб визначається початкова, або основна, вартість позичкових коштів, яка відбиває дійсне зростання, на противагу інфляційному росту цін на товари та послуги, і тому відома як **реальна процентна ставка**.

За підрахунками економістів, реальні темпи росту для стабільних економік перебувають у межах 2,5–4%. Вищі темпи економічного росту можуть бути досягнуті деякими економіками на певних етапах розвитку, але періоди такого інтенсивного підйому, як правило, нетривалі.

Реальна процентна ставка для будь-яких вкладень — це ставка на майбутній період, і в момент інвестування вона невідома. Отже, розрахунки процентних ставок за депозитом

ґрунтуються на оцінці чи прогнозі рівня реального економічного росту, який очікується на період вкладення коштів.

Розрахунки виконуються за формулою визначення майбутньої вартості грошей F_V :

$$F_V = P_V (1+r/100)^n,$$

де P_V — теперішня вартість фінансових активів; r — процентна ставка, %; n — кількість періодів вкладення коштів.

Наступна проблема, з якою стикається вкладник, — це втрата купівельної спроможності грошових коштів протягом періоду вкладення внаслідок інфляційних процесів. Якщо грошові кошти після повернення будуть частково знецінюватися, то вкладник з кожним новим вкладенням одержуватиме дедалі меншу реальну суму коштів і зрештою їх втратить. Отже, у процесі визначення базової депозитної ставки необхідно враховувати також **очікувані темпи інфляції**. Втрата купівельної спроможності грошей стосується не лише основної суми інвестицій, а й відсоткових виплат реальної ставки. Тому на очікувані темпи інфляції необхідно скоригувати як основну суму, так і виплати за реальною ставкою.

Рівень процентної ставки з урахуванням темпів економічного росту та інфляції називається **номінальною безризиковою ставкою**. Взаємозв'язок між номінальною і реальною відсотковими ставками та рівнем очікуваної інфляції відомий як ефект Фішера. Номінальна безризикова ставка визначається за формулою:

$$r = \left[\left(\frac{F_V}{P_V} \right)^{\frac{1}{n}} - 1 \right] \times 100.$$

Вкладаючи кошти в той чи інший банк, вкладник приймає на себе певний ризик, пов'язаний з ймовірністю неповернення грошей. Рівень ризику неповернення коштів визначається статистичними методами і показує кількість вкладень, які не будуть вчасно (або взагалі) повернуті в розрахунку на кожну сотню зроблених вкладень. З огляду на ризик неповернення вкладник змушений підвищити вимоги до рівня доходності тих вкладень, які повернуться вчасно і з виплатою відсотків, а також компенсувати втрати інфляційної премії та реальної ставки. Премія за ризик може включати компенсацію інших видів ризику, таких, як ризик зміни відсоткової ставки, ризик тривалості періоду інвестування та ін.

Приклад

Вкладник розміщує 100 тис. грн на один рік до банку. При цьому очікувані темпи економічного росту становлять 1,5 %, очікувані темпи інфляції — 8 %, а ризик неповернення коштів — 2 %.

Розрахувати базову ринкову депозитну ставку.

Розв'язання

А. Через рік вкладнику з урахуванням реальної ставки банк має виплатити наступну суму разом з відсотками за використання грошових коштів протягом одного року:

$$100 \cdot (1 + 0,015) = 101,5 \text{ тис. грн.}$$

Б. З урахуванням компенсації втрат від інфляційних процесів протягом року виплати становитимуть 9620 грн:

$$101,5 \cdot (1 + 0,08) = 109,62 \text{ тис. грн.}$$

Номінальна безризикова ставка з урахуванням темпів економічного росту та рівня інфляції становить 9,62 %:

$$r_1 = [(109,62 : 100) - 1] \cdot 100 = 9,62.$$

В. Оскільки ризик неповернення дорівнює 2 %, то вкладник упевнений у поверненні коштів у сумі 98 тис. грн:

$$100 \cdot (1 - 0,02) = 98,0 \text{ тис. грн.}$$

Г. Отже, базова ринкова ставка з урахуванням усіх чинників становитиме 11,86 %:

$$r_2 = [(109,62 : 98) - 1] \cdot 100 = 11,86.$$

Результати обчислень подано у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Визначення базової ринкової ставки за депозитом

№ з/п	Показник	Значення показника, %
1	Темп економічного зростання	1,50
2	Інфляційна премія	8,12
3	Номінальна безризикова ставка (1) + (2)	9,62
4	Премія за ризик	2,24
5	Базова ринкова ставка (3) + (4)	11,86

Як видно з табл. 2.8, незважаючи на те, що рівень інфляції очікується в розмірі 8 %, інфляційна премія становить 8,12 %. Це означає, що враховується вплив інфляції не лише на основну суму вкладу, а й на дохід за ним. Таке правило поширюється

на премію за ризик, яка дорівнює 2,24%, хоча ризик неповернення коштів — 2%. Отже, за даних умов менеджмент банку має запропонувати клієнтам депозитну ставку, не нижчу за 11,86%.

У практичній діяльності банки не завжди мають змогу скористатися запропонованим методом визначення депозитної ставки, оскільки для одержання достовірних результатів необхідна інформація про прогностичні значення темпів економічного росту та інфляції. На рівні окремого банку розрахунок цих макроекономічних показників ускладнюється.

За умов нестабільного економічного розвитку, що спостерігається в Україні протягом останнього десятиріччя, передбачити рівень інфляції, визначити ризиковість банківської установи, а також спрогнозувати темпи росту, які насправді перетворилися на темпи економічної кризи (падіння), не вдається навіть на макроекономічному рівні. Тому вітчизняні банки при встановленні депозитної ставки орієнтуються на рівень облікової ставки НБУ та пропонують клієнтам плаваючу ставку, яка переглядається у випадку зміни облікової ставки.

Несприятливі економічні процеси змусили банки перейти до короткострокового залучення коштів, коли депозити приймаються на такий період часу, в межах якого темпи інфляції більш чи менш точно можуть бути передбачені. Використання облікової ставки НБУ як орієнтиру щодо пропозиції ставок за депозитними рахунками цілком обґрунтоване, оскільки в обліковій ставці очікуваний рівень інфляції вже врахований, а в Україні саме інфляція є головним чинником, що впливає на рівень банківських ставок.

Депозитна ставка банку співвідноситься з обліковою ставкою, але на неї впливають ще й інші чинники:

- попит і пропозиція грошових коштів на ринку;
- конкурентні позиції банку.

Наприклад, з огляду на історичні обставини Ощадний банк є потужним банком у сфері здійснення операцій з вкладами населення, тому це надавало змогу залучати значні обсяги ресурсів без будь-якої конкуренції під майже символічну ставку, але обставини змінилися, й українські банки мають високу конкуренцію на ринку ощадних послуг. Необхідно визнати, що з Ощадним банком України пов'язується найнижчий рівень ризику, оскільки він є одним із двох державних банків. Завдяки цьому вдається істотно знизити базову ставку залучення коштів за умов

низької надійності банківської системи в цілому та високої ймовірності банкрутства новостворених банків.

Банки, які не мають на ринку репутації надійних та стабільних установ, змушені з метою залучення клієнтів пропонувати високі депозитні ставки. У такому випадку менеджмент банку повинен точно знати напрями та обсяги можливого розміщення ресурсів та їхню дохідність. Значне підвищення депозитної ставки за відсутності високодохідних напрямків розміщення залучених ресурсів може призвести до появи *від'ємного спреду*, а отже, збиткової діяльності банку.

Пошук **оптимального рівня депозитної ставки** — складне завдання, яке має вирішувати менеджмент кожного банку самостійно залежно від ринкової ситуації, власних потреб та можливостей. Занадто низький рівень ставки призводить до відпливу депозитів з банку, зменшує обсяг кредитних ресурсів, а отже звужує можливості проведення активних операцій та отримання доходів. Завищення депозитної ставки тягне за собою зростання відсоткових виплат за рахунками клієнтів і за відсутності високоефективних напрямків розміщення ресурсів спричинюється до зменшення маржі чи навіть завдає збитків.

Кожний банк установлює проценти за своїм розсудом, звичайно розкид по однотипних депозитах у національній валюті складає від 8% до 12%, по валютних 2–5%. Сьогодні найбільшою популярністю користуються депозити від одного до трьох місяців (20–30% річних) із можливістю пролонгації (продовження строку депозиту).

Банк може (і це, як правило, передбачено в депозитному договорі) за узгодженням із вкладником змінювати процентну ставку за депозитом у випадку зміни процентної ставки НБУ або ставок на ресурсному ринку.

Банкам завжди потрібні дешеві, але головне — довготермінові ресурси, тому, намагаючись утримати клієнта, вони йдуть на маленькі хитрості: пропонують виплачувати відсотки за депозитом авансом, або щотижня. Особо значним клієнтам «накидають» 1–2% заохочувальних і т. д. Якщо депозити не потрібні, банки попросту різко знижують процентну ставку, і клієнти самі собою «відпадають».

Існує група міцних банків, що сьогодні намагаються розширити коло клієнтів. Їх більш високі (вище середньоринкових на 3–5 пунктів) ставки — це не свідчення поганого стану банку, а лише частина їхнього рекламного бюджету, яким вони готові

ділитися не тільки з рекламними агентствами, але і з корпоративними клієнтами-вкладниками.

Але «непосвяченому» складно розібратися, що означає висока депозитна ставка — проблеми або амбіції. Краще не шукати великий відсоток і пам'ятати золоте правило — «Тихо їдеш, далі будеш».

В наш час не більше 4–5 % клієнтів — юридичних осіб розміщують тимчасово вільні кошти на строкових депозитах. При цьому в більшості випадків депозит розглядається клієнтами просто як засіб накопичення, тоді як це багатоцільовий банківський інструмент із широкими можливостями. Часто клієнти просто не знають, а банківські службовці не поспішають запропонувати їм інші варіанти використання депозиту.

Існує декілька варіантів використання депозиту.

Варіант 1. Короткостроковий депозит на декілька тижнів. Процентна ставка невелика. Але, припустимо, на поточному рахунку є залишені на сплату податків 100 тис. грн. Розмістивши ці кошти на два тижні по ставці 7 % річних, можна одержати дохід 270 грн.

Варіант 2. Депозит — гарантія. Припустимо, потрібно терміново заплатити у валюті, а валюта надійде на рахунок тільки через тиждень. Є кошти на рахунок в національній валюті, але обмінювати валюту не вигідно (гривня потрібна для сплати податку). Відкрито у національній валюті депозит на 7–10 днів і під заставу депозиту одержано в банку гарантію або валютний кредит на 7–10 днів. Виконується терміновий платіж за валютним контрактом. Через тиждень надходить валюта, що очікувалася, погашається банку кредит і забирається обернений на розрахунковий рахунок депозит у національній валюті (відсотки за депозитом зможуть частково перекрити відсотки за кредитом).

Варіант 3. Валютний депозит. У періоди зростання курсу валюти валютний депозит буде гарантом стабільності. Його можна використовувати як заставу при кредитуванні в національній валюті. Як показує практика, витрати з покриття відсотків кредиту у національній валюті дуже часто бувають меншими, ніж отримані відсотки за валютним депозитом.

Варіант 4. Депозит — інструмент діалогу. Будь-який невеликий банк, що гостро потребує ресурсів, дуже жваво реагує на бажання клієнта переказати 100 тис. грн депозитних коштів у інший банк. Як правило, подібні натяки сприяють поліпшенню порозуміння клієнта і банку.

Це далеко не повний перелік можливостей банківського депозиту. Напевно, спеціалісти конкретного банку зможуть запропонувати своїм клієнтам ще багато різних варіантів фінансових послуг. Що стосується України, то можна виділити такі тенденції ринку депозитних послуг 1992–1998 років:

- значні темпи росту обсягів депозитів у національній валюті протягом практично всього аналізованого періоду;
- зростання питомої ваги в 1995 році депозитів в іноземній валюті, потім його незначне зниження в 1995–1997 роках, і подальший ріст у 1998 році відповідає динаміці валютного курсу;
- стабільний ріст питомої ваги термінових депозитів у національній валюті, починаючи з 1993 року;
- незначна амплітуда коливань термінових депозитів і вкладів у іноземній валюті протягом всього аналізованого періоду;
- зростання питомої ваги внесків фізичних осіб і підприємств приватної власності на фоні відповідного зниження залишків на рахунках державних і колективних підприємств.

Загальна сума залучених коштів банками від підприємств, організацій і фізичних осіб у національній і іноземній валютах стабільно зростає протягом всього аналізованого періоду, досягнувши на кінець 1998 року 7 763 млн грн. Ріст обсягів залучених коштів залежав від різних обставин і відбувався з різноманітною швидкістю. Більш наочно цей процес поданий графічним засобом на рис. 2.5.

Далі розглянуто зміни запропонованих банками процентних ставок на ринку України. Депозити в національній валюті є прибутковішими, ніж в іноземній, але і більш ризикованими. При зберіганні фінансової стабільності депозити у національній валюті принесуть своїм власникам набагато більший прибуток, ніж валютні. Сформоване розставлення сил може бути порушено тільки в тому випадку, якщо темпи девальвації гривні, перевищать 15 % річних. Курс застиг — ставки впали.

Як прогнозували спеціалісти, банківські процентні ставки за внесками населення за останній час помітно знизилися, і склали 13,5–20 % річних у залежності від строку внесків (від 1 до 12 місяців). Тут маються на увазі середньозважені процентні ставки по депозитах у національній валюті фізичних осіб, розраховані на базі 35-ти головних вітчизняних комерційних банків, що регулярно публікують свої ставки в ЗМІ.

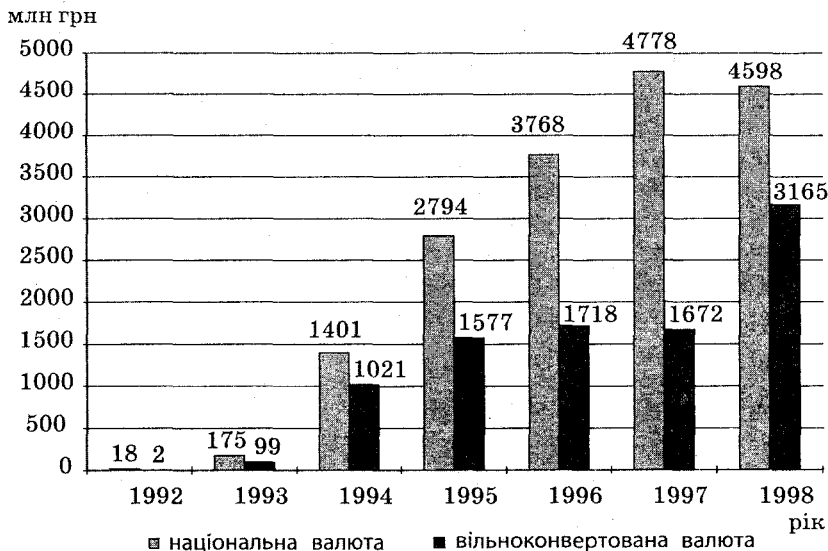

Рис. 2.5. Кошти на рахунках підприємств, організацій і населення, залучені банками протягом 1992–1998 років

У табл. 2.9. і 2.10 показано динаміку зміни процентних ставок за депозитами фізичних і юридичних осіб.

Таблиця 2.9

Середні процентні ставки за депозитами фізичних осіб (%)

Дата	Строк залучення, місяців			
	1	3	6	12
01.06.1999	33,30	37,80	42,40	46,00
01.09.1999	29,40	32,60	35,00	39,40
01.11.1999	24,12	29,86	31,60	35,60
01.01.2000	23,56	30,11	31,82	35,63

На думку банківських спеціалістів, на зміну ставок впливають такі фактори.

По-перше, зберігається загальна фінансова стабільність. Відсутність значних курсових коливань на валютному ринку дозволило банкам зменшити «процентну компенсацію» вкладникам за ризик знецінювання депозитів у національній валюті.

Таблиця 2.10

Середні процентні ставки за депозитами юридичних осіб (%)

Дата	Строк залучення, днів		
	до 30	30	від 90
01.06.1999	27,6	33,4	35,6
01.09.1999	26	32,1	34
01.11.1999	25,57	29,31	33,63
01.01.2000	25,57	29,57	33,63

По-друге, багатьом банкам, як і раніше, не вигідно працювати з внесками населення через необхідність формувати спеціальні фонди для страхування депозитів фізичних осіб.

Висока процентна ставка по цих депозитах для клієнта — лотерея або казино: або добре заробив і «устиг зіскочити з по-тяга, або не встиг і «улетів» — загубив доступ до своїх грошей надовго, якщо не назавжди.

До речі, *межа спреду* між середньо зваженими процентними ставками по валютних депозитах у травні не змінилася, уклавши 9–14 % річних, а за окремими строками ставки навіть ледве зросла. На думку банкірів, зниження «валютних» ставок зупинилося через припинення девальвації, унаслідок якої валютні депозити були майже такими ж дохідними, як і у національній валюті. Сьогодні ж подальше зниження ставок по валютних внесках може зробити їх зовсім непривабливими для населення, а тому воно (зниження) мало ймовірно.

Таким чином, проаналізувавши переваги і недоліки видів депозитів, а також деякі тенденції банківського сектора, можна відзначити що в умовах деякої стабільності банківської сфери і наявних темпів інфляції для підприємств і громадян України найбільш вигідним видом депозитів є термінові депозити в національній валюті, тому що відсоток по таких внесках серед аналізованих є найвищим.

Надання депозитних послуг для будь-якого банку є актуальною проблемою, тому що депозити — це основа, за рахунок якої банки розвиваються і дістають прибуток. Депозити є окремою статтею балансу банку, що і відрізняє банківську діяльність від інших форм бізнесу.

Саме тому перед персоналом банку і його керівництва стоїть задача зацікавити підприємства і населення у відкритті депозиту. Це є основним критерієм визнання банку клієнтами.

Депозити забезпечують кошти для кредитів банку і, таким чином, складають джерело збільшення прибутку. А це і є основною ціллю діяльності кожного банку. Депозити дозволяють створювати резерви відповідно до вимог законодавства, дають кошти понад резерви, що банк може використовувати для надання нових кредитів.

Депозитні сертифікати — письмове свідчення кредитної установи про депонування коштів, що засвідчує право вкладника на одержання депозиту; це різновид термінових депозитів, на ньому вказуються строк вилучення внеску і розмір належного відсотка.

Цінні папери як вид депозитів — діляться на:

- акції й облігації підприємств, організацій, інших установ, що належать даному банку;
- акції й облігації, що знаходяться на зберіганні і прийняті в забезпечення позики;
- цінності і документи за іноземними операціях.

Отже, депозитні операції — головне джерело банківських ресурсів; це операції банків із залучення коштів юридичних і фізичних осіб у вклади до запитання або на певний строк.

Внески — кошти в наявній або безготівковій формі в національній або іноземній валюті, передані в банк власником на певних умовах. Здійснення внесків пов'язано з відкриттям рахунків у банку. Для відкриття депозитного рахунку між клієнтом і банком полягає договір, де обговорюються умови депозиту, строк зберігання і розмір відсотків, що платяться банком.

Основні цілі депозитних операцій зводяться до дотримання комерційних інтересів банку і поліпшення ліквідності балансу банку. Основні правила, що лежать в основі депозитних операцій, такі:

- депозитні операції повинні сприяти одержанню банківського прибутку;
- варто забезпечувати розмаїтість суб'єктів депозитних операцій і об'єднання різних форм депозитів;
- необхідно забезпечувати взаємозв'язок і взаємну узгодженість між депозитними операціями й операціями з надання позик за строками та сумами депозитів, кредитних вкладень;
- особливу увагу приділяти строковим депозитам;

- прагнути того, щоб резерви вільних не залучених в активні операції коштів на депозитних рахунках були мінімальними;
- проводити заходи щодо розвитку банківських послуг із метою залучення депозитів.

На 01.02.2005 р. заборгованість банків перед клієнтами-суб'єктами господарювання на поточних і депозитних рахунках складала 84 721,0 млн грн. 63,2% цих коштів — залишки резидентів у національній валюті, 36,8% — у іноземній. Порівняно з 1999 р. обсяг залучених коштів підприємств і організацій збільшився більше, ніж удвічі.

Таблиця 2.11

Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб (за видами валют)¹

Період	Разом, млн грн	У національній валюті				В іноземній валюті			
		Разом	До запитання	термінові	з них довгострокові	Разом	До запитання	термінові	з них довгострокові
2000	18 585	11 433	7 987	3 446	558	7 152	3 362	3 790	555
2001	25 674	17 393	10 394	6 999	2 090	8 281	3 053	5 228	1 461
2002	37 715	25 636	13 880	11 756	5 396	12 079	4 033	8 046	3 755
2003	51 617	41 954	20 143	21 811	11 814	19 663	5 362	14 301	8 013
2004	82 959	52 759	25 765	26 994	17 123	30 200	7 672	22 528	14 400
Січень 2005	84 721	53 529	25 289	28 241	16 883	31 191	7 961	23 528	14 237

Серед депозитів у національній валюті вже не переважають вклади до запитання, які складають 47% від загального обсягу зобов'язань. У іноземній валюті на депозити до запитання припадає тільки 25%.

¹ Бюлетень НБУ. — 2005. — № 4. — С. 35.

Важливою складовою депозитної діяльності є процентна політика банків. Процентні ставки по депозитах, що пропонували банки України, подано в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Процентні ставки банків України за строковими депозитами (середньозважена річна, %)

Період	Усього	У національній валюті	В іноземній валюті
2000	11,10	13,50	5,8
2001	9,60	11,70	5,9
2002	10,70	13,30	6,9
2003	10,25	12,15	7,5
2004	10,35	12,30	7,5
Січень 2005	11,65	13,95	8,4

З табл. 2.12 видно, що протягом 2002–2005 років процентна ставка по депозитах збільшувалася. Це стосується як внесків у національній валюті, так і в іноземній. Процентні ставки по депозитах, які пропонувалися банками залежно від строків депозитів, подано в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Процентні ставки банків України за депозитами в січні 2005 року (середньозважена ставка річна, %)

Строки	У національній валюті		В іноземній валюті	
	Для суб'єктів господарювання	Для фізичних осіб	Для суб'єктів господарювання	Для фізичних осіб
Середньозважена ставка	10,4	9,5	6,9	8,1
Кошти до запитання	—	3,2	—	2,1
Строкові кошти	10,4	17,5	6,9	9,9
Короткострокові	10,3	17,6	5,5	9,7
до 1 місяця	8,1	14,9	4,3	7,2
1–3 місяці	10,8	18,1	6,3	9,9
3–6 місяців	9,8	18,0	8,0	10,1
6–12 місяців	11,7	16,2	4,4	10,3
Довгострокові	10,5	17,5	8,2	10,2

Аналізуючи дані, наведені у цій таблиці, можна зробити висновок, що останнім часом відбувалося зближення рівня процентних ставок за різними видами валют.

Процентні ставки по депозитах, що пропонувалися банками залежно від обсягу внеску і строку депозиту, наведені нижче в табл. 2.14.

Як видно з табл. 2.13, банки мають велику розбіжність у рівні запропонованих процентних ставок для юридичних осіб, які змінюються від 1,5 до 20% для національної валюти і від 1 до 12% для іноземної валюти. Нижня межа ставок встановлюється від 0 і не має обмежень. Але більшість банків мають нижні обмеження. Це пов'язано із витратами на обслуговування депозитної діяльності. Для визначення співвідношення у процентній політиці і встановлення рівня пріоритетності на ринку запозичень щодо залучення коштів фізичних осіб в табл. 2.15 подано для порівняння інформацію щодо процентної політики відносно депозитних ставок для фізичних осіб.

При порівнянні процентних ставок за депозитами для юридичних і фізичних осіб можна відзначити, що процентна політика залежить від статусу банку щодо його віднесення до класу ощадних. Ці банки мають підвищені ставки для залучення коштів фізичних осіб (наприклад, Укрпромбанк, Укрсиббанк, Індекс-банк та інші).

Таблиця 2.14

Депозитні ставки для юридичних осіб (на 21.11.2003 р.)

Банк	Сума внеску	1 міс.	3 міс.	6 мес.	12 мес.
1	2	3	4	5	6
Діамант банк	10 тис. грн і більше	16,0	18,0	19,0	19,0
	10 тис. дол. і більше	6,0	7,0	8,0	10,0
Індекс-банк	10 тис. грн і більше	16,0– 18,0	17,0– 18,0	17,0– 18,0	17,0– 18,0
	5 тис. дол. і більше	5,0– 6,0	7,0– 8,0	9,0– 10,0	10,0– 11,0
Київ	500 тис. грн	18,0	16,5	17,0	18,0
	10 тис. дол. і більше	5,0	8,0	9,0	9,0
Київська Русь	1 тис. грн і більше	10,0– 13,0	11,0– 14,0	12,0– 15,0	13,0– 16,0
	1 тис. дол. і більше	6,0	7,0	8,0	9,0
Класик Банк	5 тис. грн і більше	7,5– 15,0	8,5– 16,0	10,5– 18,0	12,5– 20,0
Кредит-Дніпро (Київський філіал.)	10 тис. грн. і більше	11,0	12,0	15,0	18,0
	10 тис. дол. і більше	7,0	8,0	10,0	11,0
Мрія	до 10 тис. і більше	11,0	12,0	14,0	15,0
	10 тис. дол. і більше	6,0	7,0	8,0	10,0
Пекао (Україна)	1 тис. і більше	1,5	3,5	4,5	5,5
	1 тис. дол. і більше	1,0	2,0	2,5	3,5

Закінчення табл. 2.14

1	2	3	4	5	6
Райфайзенбанк	100 тис. грн	6,0	8,5	10,0	11,0
	50 тис. дол. і більше	4,0	5,5	6,0	6,0
Правекс-банк	1 тис. грн і більше	8,0	12,0	14,0	16,0
	20 тис. дол. і більше	5,5	7,5	8,0	9,0
Укрпромбанк	50 тис. грн і більше	14,0	15,0	16,0	18,0
Укргазбанк	10 тис. грн і більше	20,0	17,0	17,0	18,0
	2 тис. дол. і більше	9,0	9,0	10,0	11,0
УкрСиббанк	10 тис. грн і більше	9,0	12,0	13,00	14,0
	10 тис. дол. і більше	5,0	6,1	7,3	8,5
Форум	50 тис. і більше.	14,0	15,0	15,5	15,5
	10 тис. дол. і більше	8,0	9,0	9,0	9,5
Фінанси і кредит	Будь-яка	12,0	14,0	17,0	18,0
	20 тис. дол. і більше	5,0-6,0	7,0-8,0	8,0-9,0	9,0-10,0
Хрещатик	10 тис. грн. і більше	6,0-8,0	9,0- 11,0	12,0- 13,0	13,5- 16,5
	10 тис. дол. і більше	4,0	5,0	7,0	9,0

Таблиця 2.15

Депозитні ставки для фізичних осіб (на 21.11.2003 р.)

Банк	Сума внеску	1 міс.	3 міс.	6 мес.	12 мес.
1	2	3	4	5	6
Діамант банк	100 грн і більше	—	14,0	17,5	16,0
	100 дол. і більше	—	7,0	9,0	11,0
Індекс-банк	1 тис. грн і більше	15,0	14,0–19,0	15,0–19,0	16,0–19,0
	200 дол. і більше	6,0–7,0	8,5–9,0	1,0–11,0	10,0
Київ	500 грн і більше	12,0	16,0	15,0	16,0
	100 дол. і більше	—	7,0	10,0	12,0
Київська Русь	Будь-яка	10,0	20,0	17,0	18,0
	Будь-яка	8,0	12,0	10,0	11,0
Класик Банк	500 грн і більше	—	17,0	19,0	21,0
Кредит-Дніпро (Київський філіал.)	300 грн і більше	5,5	14,5	15,0	14,0
	200 дол. і більше	5,0	7,0	10,0	—
Мрія	200 грн і більше	6,0	10,0	13,0	17,0
Мрія	300 дол. і більше	—	7,0	8,0	10,0
Пекао (Україна)	1 тис. грн і більше	1,5	3,5	4,5	5,5
	1000 дол. і більше	1,0	2,0	2,5	3,5
Райфайзенбанк	2500 грн і більше	6,0	8,5	11,0	13,0
	500 дол. і більше	3,0	3,5	4,0	5,0
Правекс-банк	500 грн і більше	8,5	13,0	14,5	17,0
	300 дол. і більше	6,5	7,5	9,0	11,0

Закінчення табл. 2.15

1	2	3	4	5	6
Укрпромбанк	500 грн і більше	—	16,0	19,0	21,0
Укргазбанк	1 тис. грн і більше	20,0	16,5	18,0	19,0
	200 дол. і більше	9,0	9,0	10,5	11,5
УкрСиббанк	300 грн і більше	10,0	12,5	14,00	15,0
	10 000 дол. і більше	5,0	6,1	7,3	8,5

Для визначення перспектив розвитку ощадної справи в Україні необхідно розглянути темпи зростання грошових доходів і витрат населення, що подано в табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Динаміка грошових доходів населення України¹

Рік	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Приріст заощаджень та придбання цінних паперів, %	636,2	106,1	97,6	180,6	189,0	72,8
Перевищення доходів над витратами, %	78,8	158,2	47,0	234,0	133,5	209,2

Як видно з табл. 2.16, в 1996 і 1998 роках темпи зростання витрат перевищували темпи зростання доходів, але в інші періоди відбувалося зростання доходів відносно витрат, тому населення мало можливість заощаджувати грошові кошти і вкладати їх в банки та придбавати цінні папери. Проте 2001 року темпи заощаджень уповільнилися, ця тенденція зберігається до 2004 року, тому що у грудні 2004 навіть було від'ємне значення у прирості вкладів. Пояснення цьому можна знайти у необхідності проведення виваженої грошово-кредитної політики держави. Але в цілому заощадження населення зростають і на кінець 2004 року вони склали 15,5 млрд грн, що становить 7,5 % доходів.

¹ Бюлетень НБУ. – 2005. – № 3. – С. 37.

Важливим показником ефективності управління банку є управління залученими коштами з найменшими можливими витратами і достатність діючих депозитів для фінансування тих кредитів, що банк бажає надати.

Вартість і сума депозитів, що банк може надати клієнтам багато в чому залежить від схем ціноутворення і конкурентноздатності великої кількості банків, що пропонують аналогічні послуги. Розмаїтість нових типів внесків, методів обслуговування, схем ціноутворення характеризує сферу банківської діяльності. Банки, що не встигають за змінами цін депозитів і програм маркетингу своїх конкурентів, втрачають і клієнтів, і прибуток. Різноманітні види депозитів мають і різні процентні ставки. В основному, чим довше строк депозиту, тим більший процентний прибуток повинний бути забезпечений вкладнику на цей депозит за рахунок вартості грошей з урахуванням майбутніх періодів і частих нерівностей кривої прибули. Ступінь ризику, що беруть на себе банки, що пропонують відкриття депозитних рахунків, також грає важливу роль у формуванні процентних ставок на депозити. Важливим фактором є також стратегія маркетингу і цілі самого банку.

Депозит — найбільш ризиковий та відносно дешевий засіб притягнення коштів. Також слід зауважити, що клієнти банків проявляють інтерес до депозитних послуг.

У табл. 2.17 подано класифікацію депозитних послуг за різними ознаками.

Таблиця 2.17

Класифікація депозитних послуг

Ознаки групування	Види депозитів
1	2
За характером надання	<ul style="list-style-type: none"> - строковий депозитний вклад; - поточний депозитний вклад (рахунок); - вклад до запитання; - національний рахунок; - рахунок клієнта з автоматичною самоочисткою
За терміном надання	<ul style="list-style-type: none"> - депозити до вимоги; - строкові депозити: до 1 місяця; від 1 до 3 міс.; від 3 до 6 міс.; від 6 міс. до 1 року; більше 1 року

Закінчення табл. 2.17

1	2
За видами валюти	<ul style="list-style-type: none"> – депозити в національній валюті; – депозити в іноземній валюті
За галузями економіки	<ul style="list-style-type: none"> – кошти на рахунках суб'єктів підприємницької діяльності: промисловість; сільське господарство; транспорт; зв'язок; будівництво; торгівля та суспільне харчування; матеріально-технічне забезпечення та збут; загальна комерційна діяльність по забезпеченню функціонування ринку; житлово-комунальне господарство; охорона здоров'я, фізична культура та соц-забезпечення; культура та мистецтво; наука та наукове обслуговування; фінанси, кредит, страхування, пенсійне забезпечення – кошти фізичних осіб
За формами власності	<ul style="list-style-type: none"> – кошти суб'єктів приватної власності (включаючи фізичних осіб); – кошти суб'єктів колективної форми власності; – кошти суб'єктів державної форми власності, у тому числі кошти державного бюджету; кошти клієнтів, які фінансуються з державного бюджету; кошти місцевих бюджетів – кошти міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав
За секторами економіки: – фінансовий (небанківський) сектор; – нефінансовий сектор: – домашнє господарство; – некомерційні організації, які обслуговують домашні господарства	<ul style="list-style-type: none"> – депозити небанківських фінансових підприємств; – депозити нефінансових державних підприємств; – депозити нефінансових недержавних підприємств – депозити домашніх господарств; – депозити некомерційних організацій

Після розглядання класифікації депозитних послуг за ознаками групування, можна зробити такі висновки:

по-перше, перші три ознаки групування характеризують основні види послуг, які може надавати банк;

по-друге, усі інші — дають змогу виявити клієнтів банка, яким необхідно депозитне обслуговування.

Класифікація депозитів за галузями та секторами економіки, а також за термінами надання послуг використовується банками при складанні щомісячного звіту про залишки на депозитах.

Таким чином, банки України з метою залучення коштів надають клієнтам різні види депозитних послуг, але головним розповсюдженим є строковий депозитний вклад, поточний вклад та депозитний вклад до запитання.

Привабливість різних видів депозитних послуг можна визначити шляхом розгляду переваг та недоліків кожного виду депозитів як з точки зору клієнту, так і з точки зору банка (табл. 2.18).

Таким чином, можна сказати, що найбільш привабливим є строковий депозитний вклад. Але динаміка залишків коштів підприємств, організацій і населення на рахунках в банках України останнім часом свідчить про багатоваріантність рішень вкладників і використання нових фінансових інструментів.

2.4. РОЗРАХУНКОВІ ОПЕРАЦІЇ ОЩАДНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

2.4.1. Організація безготівкових розрахунків через установи Ощадного банку

Розрахунково-касові операції посідають особливе місце в банківській діяльності і відіграють важливу роль в обслуговуванні готівково-грошового обороту в країні. За своїм характером ці операції є послугами, за які банки стягують плату з клієнтів у вигляді комісійної винагороди.

Переваги та недоліки деяких видів депозитних послуг

Фінансова послуга	З точки зору клієнта банку	З точки зору банку
Строковий депозитний вклад	Найбільш дохідний вид депозитних послуг. Процентний дохід виплачується щомісяця. Дозволяє отримати дохід від розміщення коштів на рахунок за невеликий строк	Забезпечує залучення коштів на визначений строк, з фіксованим терміном виплати, протягом якого клієнт не може відкликати кошти, а банк має можливість залучення стійких пасивів. <i>Недоліки:</i> є найбільш витратним засобом залучення коштів
Поточний депозитний вклад	<i>Переваги:</i> дозволяє вільно оперувати коштами на рахунок; по закінченні строку збереження гроші можуть бути переведені на розрахунковий рахунок. Установлюється щоденний процент; у випадку різкої зміни валютних котировок або введення нової грошової одиниці втрати клієнта мінімальні за рахунок швидкої мобілізації коштів на рахунок. <i>Недоліки:</i> процентний дохід нижче доходу по строковим вкладам.	<i>Переваги:</i> протягом визначеного мінімального строку збереження клієнт не має права користуватися грошовими коштами, а банк може вільно ними користуватися. Процентний прибуток виплачується у момент повернення вкладу клієнтові. Цей вид послуг є більш дешевим у порівнянні зі строковими депозитними вкладами
Вклад до запитання	<i>Переваги:</i> вкладник може у будь-який момент використати всю суму або її частину на невідкладні справи. <i>Недоліки:</i> мінімальна дохідність порівняно з іншими видами вкладів	<i>Переваги:</i> встановлюються мінімальні процентні ставки і визначається мінімальний балансовий залишок на рахунок. У випадку зменшення залишку нижче рівня, визначеного договором, банк може зняти з себе обов'язки з виплати процентів. <i>Недоліки:</i> велика частка таких депозитів в загальній масі банківських ресурсів призводить до зниження ліквідності банку

За своєю суттю безготівкові розрахунки – це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Безготівкові розрахунки банки здійснюють згідно з Інструкцією НБУ «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» № 22 від 21.01.2004 р. Відповідно до цієї Інструкції ВАТ «Ощадний банк України» на договірних умовах проводить розрахунково-касове обслуговування клієнтів та здійснює безготівкові розрахунки населення за допомогою:

- платіжних доручень;
- платіжних вимог;
- платіжних вимог-доручень;
- акредитивів;
- векселів;
- платіжних карток;
- чеків.

Найбільш поширеною формою безготівкових розрахунків в установах Ощадного банку, як і будь-якому іншому банку, є платіжне доручення — розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача. За допомогою платіжних доручень вкладник-клієнт Ощадбанку може здійснити платіж за комунальні послуги, електроенергію, газ, телефон, за утримання дітей у дитячих садках, погасити заборгованість перед бюджетом, податковою службою та інші платежі. Безготівкові розрахунки через установи Ощадного банку можуть здійснювати на підставі разових або довготермінових доручень вкладника.

Разове доручення про безготівкові розрахунки вкладник оформлює на спеціальних бланках форми № 187. Обов'язковими реквізитами платіжного доручення є: прізвище, ім'я, по батькові вкладника та номер його рахунку, назва та номер поточного рахунку організації, якій перераховують платіж, назва установи банку, в якій відкрито рахунок цієї організації, призначення платежу, суму платежу, дату, підпис вкладника.

Приймаючи платіжне доручення до виконання працівник банку має перевірити, чи не прострочений платіж. У випадку,

якщо платіж прострочено на суму платежу нараховується пеня у встановленому порядку.

Разове доручення на списання суми з вкладного рахунку заповнюють у двох примірниках (примірник — доручення вкладника, 2-й примірник — повідомлення) та виконують у день його надходження.

На підставі першого примірника, який замінює ордер форми № 52 на списання, контролер списує суму з рахунку вкладника, другий примірник пізніше передають організації, на користь якої перераховується платіж. Схему розрахунків за допомогою разового платіжного доручення наведено на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Схема розрахунків за допомогою разового платіжного доручення форми в Ощадбанку

При списанні суми платежу з вкладного рахунку працівник банку проставляє на зворотній стороні доручення форми № 187 залишки вкладу і залишки процентів після списання суми платежу. Запис до ощадної книжки працівник банку може зробити під час приймання платіжного доручення, чергового внеску або при виплаті грошей з вкладу.

Найбільш зручною для населення формою безготівкових розрахунків, що мають постійний характер протягом тривалого

періоду, є довгострокове доручення вкладника, на підставі якого Ощадний банк регулярно перераховуватиме за призначенням визначену суму (наприклад, щомісячні комунальні платежі). Довгострокове доручення вкладник – клієнт Ощадного банку оформлює на бланку форми № 190.

Після отримання від вкладника довготермінового доручення форми № 190 в день настання строку платежу робітник банку заповнює платіжне доручення форми № 187 на списання зазначеної суми, в якому замість підпису вкладника робиться позначка «Довготермінове доручення». У подальшому операція оформлюється згідно з рис. 2.6.

При використанні довготермінових доручень робітник Ощадного банку контролює залишки на вкладному рахунку клієнта і після закінчення коштів направляє клієнту повідомлення про припинення перерахування платежів.

Запис в ощадну книжку сум списання за довготерміновим дорученням може бути проведений однією загальною сумою. За необхідності вкладник може одержати в установі Ощадного банку довідку про призначення та суму платежів.

2.4.2. Переказні операції Ощадного банку

Вкладник Ощадного банку може перерахувати частину або всю суму вкладу на інший вкладний рахунок у тій же установі Ощадного банку на своє ім'я або на ім'я іншої особи. Ощадний банк також здійснює приймання готівки від клієнтів для переказу на вкладні рахунки або виплати готівкою. Переказні операції здійснюються як у національній, так і в іноземній валюті.

Переказні операції здійснюються на підставі письмової заяви, складеної вкладником, його представником, спадкоємцем чи особою, яка внесла готівку для переказу в іншу установу Ощадного банку. У заяві вказуються місцезнаходження банку-відправника і банку-отримувача, вид вкладу і номер рахунку, з якого списують суму, сума переказу, умови переказу та ім'я отримувача. Вкладник може подати заяву про переказ в установу Ощадного банку, куди здійснюється переказ вкладу, або у відділення Ощадного банку, якому підпорядковані ці установи. До заяви на переказ обов'язково додається ощадна книжка.

За переказні операції Ощадний банк отримує комісійну винагороду готівкою або списуючи кошти з рахунку вкладника у встановленому розмірі.

За своїм призначенням переказні операції Ощадного банку відносяться до міжбанківських розрахунків.

Якщо переказна операція здійснюється між установами, підпорядкованими одному відділенню Ощадного банку, ці операції здійснюються за допомогою внутрішньої системи платежів (рис. 2.7).

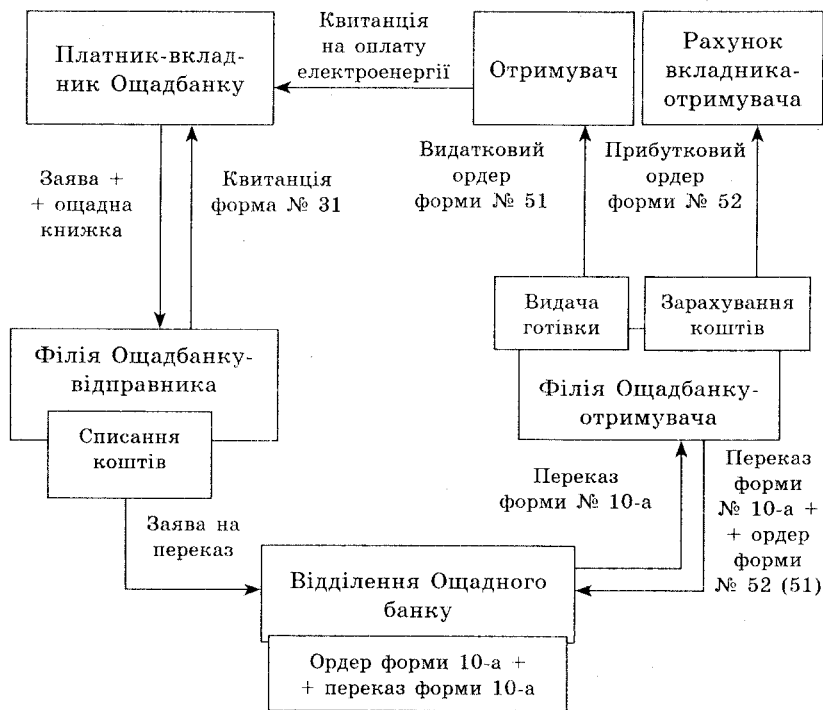

Рис. 2.7. Документообіг при переказі коштів у межах одного банку

При оформленні переказів між установами різних відділень Ощадного банку платіжне доручення в банк-одержувач надходить електронною поштою і розрахунки здійснюються через кореспондентські рахунки відділень банку (рис. 2.8).

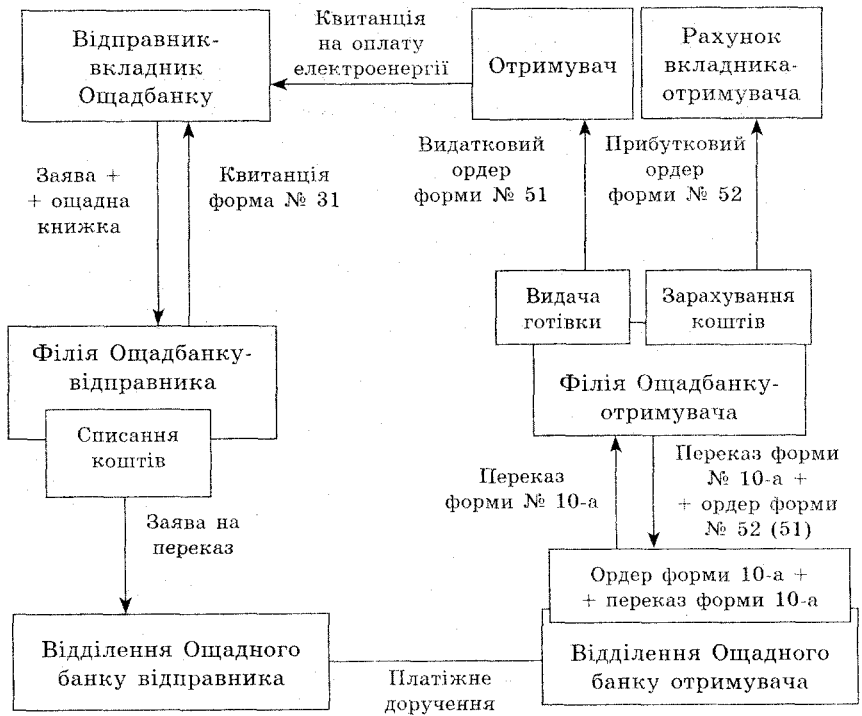

Рис. 2.8. Документообіг при переказі коштів між різними установами банку

При прийомі заяви і ощадної книжки банком, в який вкладник хоче переказати вклад, йому видають квитанцію форми № 31. У ній вказують умови переказу, залишок вкладу, в який банк здійснюється переказ, прізвище, ім'я та по батькові отримувача. Підпис клієнта на заяві засвідчений підписом контролера і печаткою установи банку. На звороті заяви вказують паспортні дані клієнта.

Після цього бухгалтерія відділення Ощадного банку оформлює переказ форми № 10-а, який складається з двох частин: переказу й ордера до нього. Оформлений переказ форми № 10-а засвідчується підписами керівника, головного бухгалтера і відбитком печатки банку. Переказ надсилають у відповідну філію, а ордер до переказу залишається у бухгалтерії.

При зарахуванні суми на діючий вклад контролер звіряє прізвище та ініціали вкладника, складає ордер форми № 52 на зарахування суми з відміткою номера та серії переказу.

За бажанням вкладника суму можуть видати готівкою. В цьому випадку ощадну книжку не виписують, про що робиться запис у рахунку і на видатковому ордері форми № 51 з відміткою паспортних даних клієнта. Переказ форми № 10-а, за яким треба виплатити суму готівкою, залишається у філії до оплати, а у відділення Ощадного банку відсилають меморіальний ордер.

У випадку, якщо вкладник отримує всю суму переказу до закінчення двох місяців з дня зарахування коштів на рахунок, проценти за вкладом не нараховують.

Якщо перераховується вся сума вкладу і рахунок закривається, то до вкладу додаються проценти за ордером форми № 52 на зарахування та погашається ощадна книжка.

Операцію з переказу записують в операційний щоденник, де вказують номер рахунку, прізвище та ініціали вкладника, номер і адресу установи Ощадного банку, куди переказують суму, та ім'я одержувача. Після чого надсилають повідомлення одержувачу, на підставі якого він може отримати суму переказу готівкою або зарахувати на вкладний рахунок.

Наприкінці дня на суму переказаних процентів і на суму утриманої з вкладу плати за переказ складають меморіальні ордери.

Переказні операції в іноземній валюті можуть здійснюватися як із рахунку, відкритого в установі Ощадного банку, так і без відкриття валютного рахунку. В останньому випадку переказ здійснюється шляхом внесення фізичною особою готівкової іноземної валюти в уповноважений банк та надання йому доручення на переказ цієї валюти. В документах на переказ фізична особа обов'язково має вказати мету переказу іноземної валюти.

Переказ іноземної валюти за межі України за рахунок особистих коштів фізичних осіб-резидентів і нерезидентів (крім підприємців) дозволяється на такі цілі: допомога родичам, які проживають за межами України; добровільна сплата аліментів на утримання дітей і непрацездатних батьків; здійснення платежів, пов'язаних із смертю (транспортні витрати та втрати на поховання); здійснення платежів з відшкодування витрат судовим, слідчим, арбітражним, нотаріальним та іншим правоохоронним органам іноземних держав, а також витрат на державне

мито за справами, що розглядають ці органи; отримання успадкованих коштів і коштів від реалізації спадщини та належного нерезидентів майна в Україні; переказ іноземної валюти на ім'я юридичної особи-нерезидента за лікування, навчання, участь у конференціях та сплата страхових і членських внесків, придбання науково-методичної літератури та передплатних видань; сплата іноземної валюти за оформлення документів на працевлаштування за наявності міжурядових угод; оплата фізичною особою-резидентом товару зарубіжній фірмі за імпортом контрактом для власного споживання; перерахування власником рахунку коштів у іноземній валюті з рахунку при виїзді за кордон на постійне місце проживання; перерахування нерезидентом прибутків, одержаних унаслідок здійснення іноземних інвестицій в Україні.

2.4.3 Перерахування грошових доходів громадян на особові вкладні рахунки

Клієнти Ощадного банку можуть поповнювати свої вкладні рахунки готівкою, шляхом перерахування коштів з інших вкладних або поточних рахунків та перерахування грошових доходів (певної частини від заробітної плати).

Операції щодо зарахування грошових доходів громадян на вкладні або поточні рахунки Ощадний банк здійснює за комісійну винагороду на підставі укладеного договору з підприємством.

Перерахування сум грошових доходів громадян на вкладні рахунки в Ощадному банку здійснюють на основі індивідуальної письмової заяви кожного працівника. Ці заяви можуть бути оформлені як на разове перерахування, так і на певний період часу.

Бухгалтерія підприємства на підставі отриманих заяв складає списки осіб, які бажають перерахувати свої доходи на вкладні рахунки. У списку обов'язково мають бути вказані такі реквізити: порядковий номер заяви, табельний номер, присвоєний працівнику, його прізвище, ім'я та по батькові, номер вкладного рахунку в установі Ощадного банку, на який перераховуються кошти, сума, що перераховується, і період, за який здійснюється перерахування.

Списки засвідчуються підписом керівника і головного бухгалтера та відбитком печатки. Списки складають у двох при-

мірниках (один примірник залишається в бухгалтерії підприємства, другий – передається у відділення Ощадного банку).

Для перерахування сум, зазначених у списку, до відділення Ощадного банку підприємство має оформити платіжне доручення і подати його в банк, що його обслуговує. На підставі отриманого доручення банк списує зазначену суму з поточного рахунку підприємства і перераховує на рахунок відділення Ощадного банку.

Основою для зарахування сум на вкладні рахунки в установі Ощадного банку є переказ форми № 10-а, який виписує бухгалтерія відділення на загальну суму списків (відомостей), а також платіжного доручення. На зворотному боці переказу вказують назву і суму кожного списку, а на списках проставляють дату і номер переказу. Зроблений запис засвідчує особа, яка склала переказ.

Зарахування сум на вкладні рахунки установою Ощадного банку здійснюється в день одержання переказу форми № 10-а з доданими до нього списками.

Після отримання переказу працівник банку складає ордер форми № 52 на зарахування за кожним вкладним рахунком, після чого здійснює зарахування зазначених у списку сум на відповідні рахунки. В тексті ордера форми № 52 обов'язково зазначається вид зарахування і період, за який воно здійснюється. У випадку, якщо зарахування коштів здійснюється на новий рахунок, працівник банку має оформити алфавітну картку форми № 13, яка розміщується в окремій картотеці, де вона зберігається до першого відвідування вкладника, після чого оформлюється у встановленому порядку.

У тих випадках, коли дані особового рахунку не збігаються з зазначеними у списках даними, суми на вкладні рахунки не зараховуються (їх зараховують на новий рахунок «до запитання» до з'ясування помилки). У списках в цьому випадку робиться відповідна позначка.

Після цього переказ форми № 10-а, списки й ордери форми № 52 направляють у відділення Ощадного банку разом із документами за день. Документообіг при перерахуванні грошових доходів громадян на особові вкладні рахунки наведено на рис. 2.9.

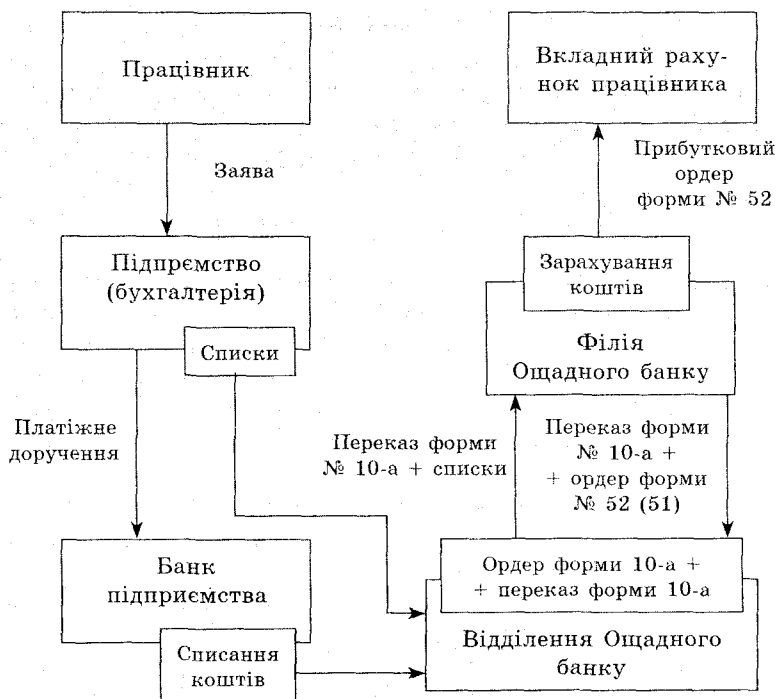

Рис. 2.9. Документообіг при перерахуванні грошових доходів громадян на особові вкладні рахунки

Кожна операція щодо зарахування коштів на вкладний рахунок записується в ощадну книжку окремо.

Контрольні запитання до розділу 2

1. Поняття фінансового менеджменту.
2. Яка суть концепцій фінансів?
3. Що є стратегією і тактикою фінансового менеджменту?
4. Що є банківською ліквідністю?
5. Принципи менеджменту банку.
6. Стратегії управління ліквідністю.
7. Класифікація ризиків банків.
8. Моделі управління ризиком банку.
9. В чому полягає фінансовий контроль?
10. Що є банківським менеджментом?

11. Основні напрями банківського менеджменту.
12. В чому полягає системний, процесний та ситуативний підхід до фінансового менеджменту?
13. Складові фінансового плану.
14. Сутність фінансового аналізу.
15. Що означає управління прибутковістю банку?
16. Інструментарій банківського менеджменту.
17. Засоби пливу банку на об'єкт управління.
18. Інформаційна база фінансового менеджменту.
19. Завдання, вимоги і функції фінансових служб банку.
20. Роль казначейства у фінансовому менеджменті банку.
21. Функції відділу фінансового контролю.
22. Особливості комунікаційного аудиту Ощадного банку.
23. Основні напрями розвитку ощадної справи в банку.
24. Принципи внутрішньобанківського управління.
25. Особливості обслуговування рахунків Пенсійного фонду України.
26. Визначальна роль Ощадного банку в обслуговуванні сільського населення України.
27. Філійна мережа Ощадного банку.
28. Чинники впливу на вкладників на ринку депозитних послуг.
29. Роль статутного фонду у фінансовому управлінні пасивами Ощадного банку.
30. Які операції банків є пасивними?
31. Як класифікуються пасиви банку?
32. Що є депозитним договором?
33. Особливості вкладів до запитання.
34. Місце ощадних вкладів у системі депозитних послуг.
35. Характеристика строкових депозитів.
36. В чому полягає актуальність цільових вкладів?
37. Класифікація залучених ресурсів за способом їх акумуляції у світовій практиці.
38. Сутність управління депозитними операціями.
39. Порядок визначення депозитної ставки.
40. Чинники впливу на рівень депозитної ставки.
41. Вплив інфляції на рівень процентної ставки за депозитом.
42. Варіанти використання депозиту.
43. Які фактори впливають на зміну процентних ставок?
44. В чому полягає ефективне управління депозитними операціями?

3. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКУ

3.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКУ

3.1.1. Сучасні підходи до оцінки діяльності банку

Діяльність банку завжди передбачає досягнення конкретних цілей. Її оцінювання починається зі встановлення того, чи досягнув банк тих цілей, що поставили перед ним його менеджери й акціонери.

Деякі банківські установи забезпечують швидке зростання власного капіталу, інші роблять це повільно, мінімізуючи ризик і підтримуючи імідж надійного банку (при невисокому рівні виплат своїм акціонерам). Поточні цілі визначають щоденну діяльність банку, яка спрямована на підвищення вартості акціонерного капіталу. Збільшення ціни акції і є тією характеристикою банку, що відображає ринкову оцінку його діяльності.

Однак цей показник неточно її характеризує. Причина цього в тому, що з численними банківськими акціями здійснюється недостатня кількість операцій. Це змушує фінансових аналітиків звертатися по допомогу до індикаторів, які замінюють показник ринкової вартості акції, наприклад до різних відносних показників прибутку.

До загальноприйнятих методів оцінювання діяльності банків належать метод системного комплексного вивчення діяльності банку (на базі спеціальних методик) та метод рейтингової оцінки.

Рейтинг визнаний у світі як інструмент, призначений для порівняльного аналізу динамічно розвинених систем. Рейтинг банків, зокрема, комплексно характеризує їх діяльність й означає встановлення узагальненої оцінки фінансового стану за

стандартизованим набором показників, що дає змогу розглядати їх під спільним кутом зору. Рейтинговий аналіз дає можливість банкам здійснювати порівняльну оцінку своєї діяльності, вирішувати питання доцільності кредитування банків-партнерів завдяки отриманню об'єктивної інформації про результати їхньої діяльності.

Рейтингова оцінка передбачає визначення належності банку до класу, розряду, категорії. Кінцевим результатом рейтингу банків слугує список, у якому банки класифіковані за певними ознаками. Такий список не є мірилом фінансової стійкості банків, а формалізує лише їх розподіл за обраними критеріями. Отже, місце банку в списку свідчить не про фінансову надійність, а лише про її ступінь відносно інших банків. Основна мета банківських рейтингів — визначити позиції кожного банку в загальній сукупності банків.

Вітчизняні дослідження підтверджують наявність різних методик рейтингового аналізу банків:

- номерних;
- бальних;
- регресійних;
- індексних.

Номерні методики передбачають обчислення сукупності значень обсягових та інших показників фінансового стану банків і присвоєння всім банкам конкретного місця в рейтингу за кожним з оцінюваних показників. Номерні рейтинги мають вигляд таблиць або списків, у яких ранжуються банки за показниками, якими є обсягові показники діяльності банку:

- розмір статутного фонду;
- розмір власного капіталу;
- фінансовий результат;
- загальна сума чистих активів і зобов'язань банку;
- коефіцієнт ліквідності;
- питома вага високоліквідних активів у чистих активах;
- співвідношення кредитно-інвестиційного портфеля до капіталу банку;
- питома вага вкладень у цінні папери тощо.

Бальні методики дають змогу отримати інтегральну оцінку фінансового стану банків у балах, що присвоюються їм за кожним оцінюваним показником. Під час використання бальної методики кожному показнику присвоюється певний бал за шкалою, визначеною експертами.

Метою оцінки діяльності банків за рейтинговою системою є визначення банків, у яких незадовільний фінансовий стан, операції або менеджмент, що можуть спричинити банкрутство банку та потребують посиленого контролю службами банківського нагляду Національного банку України і вжиття відповідних заходів щодо усунення цих недоліків у діяльності банку та стабілізації його фінансового стану.

Рейтингова система дає можливість Національному банку України оцінювати загальний стан та стабільність банківської системи (Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS затверджено Постановою Правління НБУ від 8 травня 2002 р. № 171). Така оцінка ризиків дозволяє отримати інформацію для визначення пріоритетів у діяльності банківського нагляду та необхідних матеріальних і людських ресурсів відносно здійснення належного контролю за банківською системою.

Рейтингова система передбачає ретельний аналіз стану банку, який можливий лише під час комплексної інспекційної перевірки, що дає змогу повною мірою визначити, як керівництво банку ставиться до ризиків і управляє ними.

Основою рейтингової системи є оцінка ризиків і рейтингових оцінок за такими основними компонентами:

- достатність капіталу (*C*);
- якість активів (*A*);
- менеджмент (*M*);
- надходження (*E*);
- ліквідність (*L*);
- чутливість до ринкового ризику (*S*).

Сучасною альтернативною методикою рейтингового аналізу банків є **регресійна методика**, якою передбачається визначення деякої сукупності банків, розрахунок значень факторних показників за кожним банком і середніх за їх сукупністю. З метою елімінавання масштабу показників обчислюються узагальнені показники у вигляді відношення показників окремих банків до середнього їх значення за сукупністю банків. Потім усереднюються узагальнюючі показники через розрахунок середніх величин.

Подальшим етапом регресійного аналізу є визначення взаємозв'язку між результатами банківської діяльності та факторами, які їх визначають.

Для цього використовується **кореляційно-регресійний аналіз**, у ході якого вимірюється взаємозв'язок між показниками

ефекту банківської діяльності, зокрема доходом, прибутком тощо як результативною ознакою і факторними показниками, на основі яких оцінюється рейтинг.

Очевидною перевагою регресійної методики рейтингового аналізу банків є одержання об'єктивної оцінки, основаної на аналізі реальних взаємозв'язків показників з результатами діяльності, і наявність можливості оновлення цієї оцінки відповідно до змін функціонування банків.

Єдиною методикою, що дає цифрову базу для розрахунку лімітів, є **індексна**. При використанні цієї методики рейтингу визначаються оцінні показники фінансового стану банку та вагові коефіцієнти для кожного з показників. Як правило, вибір вагових коефіцієнтів проводиться експертами на основі власного досвіду роботи, інтуїції та професійних знань. Застосування індексного методу передбачає здійснення розрахунків двох рівнів — параметричних коефіцієнтів і узагальнюючого індексу.

Найбільш відомою і визначною серед банківських аналітиків країн СНД є методика **В. Кромонава**, розроблена групою російських економістів. Вона ґрунтується на застосуванні індексного методу і досить повно враховує фінансово-економічні аспекти діяльності банків. На підставі даних банку визначаються його абсолютні параметри:

- капітал;
- зобов'язання;
- активи.

Через співвідношення зазначених параметрів обчислюються параметричні коефіцієнти (всі вони побудовані так, щоб збільшення будь-якого з них свідчило про покращання відповідної характеристики):

- генеральний коефіцієнт надійності (K_1);
- коефіцієнт миттєвої ліквідності (K_2);
- крос-коефіцієнт як співвідношення сукупних зобов'язань до ризикових активів (K_3);
- генеральний коефіцієнт ліквідності (K_4);
- коефіцієнт захищеності капіталу (K_5);
- коефіцієнт фондової капіталізації прибутку як відношення власного капіталу до сформованого статутного фонду (K_6).

Далі розраховується *поточний індекс надійності*, для чого отримані коефіцієнти нормуються *евристичним методом*, перемножуються на емпіричну вагу і підсумовуються. Підсумкова

формула для обчислення індексу надійності (N) має такий вигляд:

$$N = 0,45K_1 + 0,2K_2 + 0,1K_3/3 + 0,15K_4 + 0,05K_5 + 0,05K_6/3. \quad (3.1)$$

Евристичний тип нормування полягає в тому, що коефіцієнти всіх банків поділяються на відповідні коефіцієнти, так би мовити, *ідеального банку*, який підтримує на оптимальному рівні співвіднесеність між надійністю і прибутковістю.

Методика рейтингової оцінки О. Ширинської розроблена на базі методики В. Кромонава і містить певні конструктивні зміни до неї, тому фактично є її вдосконаленням. Так званім «рейтингом О. Ширинської» передбачається використання у системі рейтингових показників також коефіцієнтів рентабельності (ROA , ROE). А для відсікання суб'єктів оцінки його автор, окрім інших показників, запропонувала застосувати частку прострочених позик у кредитному портфелі банку, що є суттєвим нововведенням. Відсутність показників прибутковості та якості кредитного портфеля є найбільшим недоліком методики В. Кромонава.

Принципово новий підхід до рейтингової оцінки стану банків запропонувала група вітчизняних банківських експертів. Оскільки ця методика ще не має власної назви, умовно її можна назвати «вітчизняною». Згідно з нею рейтинг банку визначається з урахуванням таких показників:

- рівень проблемних кредитів;
- коефіцієнт миттєвої ліквідності;
- рівень левериджу;
- коефіцієнт відкритої валютної позиції.

До складу рейтингової оцінки українськими фахівцями уведено ще низку параметрів: проблемні кредити, загальні активи, відкриту валютну позицію банку. За цією методикою найважливішим показником визнано *рівень проблемних кредитів*, до яких автори методики пропонують відносити 100 % прострочених і 45 % пролонгованих кредитів. Найменше значення у методиці має коефіцієнт відкритої валютної позиції, у зв'язку з жорстким контролем за нею НБУ.

У банківській практиці використовується також **модель рейтингового аналізу І. Гуцала**, яка відрізняється від попередніх моделей складом параметрів, методикою розрахунку показників і транспарентністю. Ця методика базується на *індексному під-*

ході і передбачає агрегування статей банківських балансів. Метою такого агрегування є визначення параметрів, необхідних для обчислення коефіцієнтів, які є складовими рейтингового аналізу.

Усі методики мають певні переваги і недоліки, що дає підстави до розробки **уніфікованої моделі рейтингової оцінки банків в Україні**. Водночас слід враховувати, що необхідною передумовою формування такої рейтингової моделі є розробка національних стандартів показників банківської діяльності, яка б враховувала і міжнародні вимоги, щоб мати можливість правильної інтерпретації одержаних рейтингових оцінок.

3.1.2. Фінансовий аналіз діяльності банку

Економічна робота в банку обов'язково передбачає аналіз його фінансового стану з метою:

- прийняття управлінських рішень;
- координації діяльності різних підрозділів і служб;
- об'єктивної оцінки результатів діяльності установи і перспектив її розвитку;
- визначення надійності і фінансової стійкості банку-партнера, банку-клієнта, банку-кореспондента.

Основна мета аналізу діяльності банку — забезпечення оптимальної структури активних і пасивних операцій для отримання в кінцевому підсумку максимального прибутку. За аналізом звітності визначають фінансову стабільність і надійність банку, доцільність і перспективи його подальшої діяльності.

Огляд методичної літератури з аналізу банківської діяльності показав, що на сьогодні не існує єдиної системи показників, яка б в узагальненому вигляді характеризувала фінансовий стан банку. Кожний банк використовує самостійно розроблені методики, що містять показники, які можуть суттєво відрізнятись.

Загальними для всіх методик є такі показники:

- фінансової стійкості;
- ділової активності;
- ліквідності;
- ефективності управління.

Оцінні показники — це коефіцієнти, що обчислюються на основі даних балансу банку та звіту про прибутки та збитки. Національний банк України рекомендує при проведенні узагальнюючої оцінки фінансового стану банку використовувати загальновідому систему «CAMEL».

Аналіз оцінки фінансової стійкості

Перша група коефіцієнтів, що найбільш точно характеризують фінансову стійкість банку:

- коефіцієнт надійності;
- коефіцієнт фінансового важеля;
- коефіцієнт участі власного капіталу в формуванні активів;
- коефіцієнт мультиплікатора капіталу.

Коефіцієнт надійності (співвідношення капіталу банку і залучених коштів) має мінімально допустиме значення — не менше 5 %.

Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів має оптимальне значення не менше 10 %.

Що стосується коефіцієнта мультиплікатора капіталу, який характеризує ступінь покриття активів акціонерним капіталом, то його оптимальне співвідношення становить 12,0–15,0 %.

Значне перевищення нормативу не є позитивним.

У табл. 3.1 подано перелік основних коефіцієнтів фінансової стійкості банку.

Таблиця 3.1

Основні коефіцієнти фінансової стійкості банку

Показник	Умовні позначення	Оптимальне значення
Коефіцієнт надійності	K_n	не менше 5 %
Коефіцієнт фінансового важеля ¹	$K_{фв}$	в межах 1:20
Коефіцієнт участі власного капіталу в формуванні активів	$K_{ук}$	не менше 10 %
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	$K_{зк}$	—
Коефіцієнт захищеності дохідних активів власним капіталом	$K_{за}$	—
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	$K_{мк}$	12,0–15,0

У табл. 3.2 представлено порядок розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості та їх економічний зміст.

Таблиця 3.2

Алгоритм розрахунку і економічний зміст показників фінансової стійкості

Показник	Алгоритм розрахунку за балансом	Економічний зміст показника
Коефіцієнт надійності	$K_n = BK/K_a$	Рівень залежності банку від залучених коштів
Коефіцієнт фінансового важеля	$K_{фв} = Z_k/K$	Розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів (достатність капіталу)	$K_{ук} = BK/A$	Розкриває достатність сформованого власного капіталу (BK) для активізації та покриття різних ризиків
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	$K_{зк} = A_k/BK$	Показує, яку частину капіталу розміщено в нерухомості (майно)
Коефіцієнт захищеності дохідних активів	$K_{зда} = (BK - A_n - Z_6)/A_o$, де A_n — недохідні активи; A_o — дохідні активи; Z_6 — збитки	Сигналізує про захист дохідних активів (чутливих до зміни процентних ставок) мобільним власним капіталом
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	$K_{mk} = A/K_a$	Ступінь покриття активів акціонерним капіталом (K_a)

Аналіз ділової активності

Здійснюється на основі *коефіцієнтного методу* (табл. 3.3).

Ділову активність банку рекомендують аналізувати через взаємозв'язок оцінки того ресурсного потенціалу банку (пасивів) та використання останнього в активах, окремих вкладеннях — в інвестиції, в кредитний портфель, в матеріально-технічне забезпечення.

**Алгоритм розрахунку і економічний зміст показників,
що характеризують ділову активність банку**

Показник	Алгоритм розрахунку за балансом	Економічний зміст показника
1	2	3
1. Коефіцієнт активності залучення позикових і залучених коштів	$K_{ак} = \frac{K_з}{\Pi_{заг}}$	Питома вага залучених коштів ($K_з$) у загальних пасивах ($\Pi_{заг}$)
2. Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів	$K_{з.мбк} = \frac{МБК}{\Pi_{заг}}$	Питома вага одержаних міжбанківських кредитів (МБК) у загальних пасивах ($\Pi_{заг}$)
3. Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	$K_{зд} = \frac{D_{стр}}{\Pi_{заг}}$	Питома вага строкових депозитів ($D_{стр}$) у загальних пасивах ($\Pi_{заг}$)
4. Коефіцієнт активності використання залучених коштів в доходні активи	$K_{зда} = \frac{D_n}{K_з}$	Співвідношення доходних активів (D_n) і залучених коштів ($K_з$)
5. Коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель	$K_{акр} = \frac{КР}{K_з}$	Питома вага кредитного портфеля (КР) по відношенню до залучених коштів ($K_з$)

1	2	3
6. Коефіцієнт активності використання строкових депозитів в кредитний портфель	$K_{\text{дскр}} = \frac{КР}{D_c}$	Співвідношення кредитного портфеля (КР) і строкових депозитів (D_c)
7. Коефіцієнт рівня доходних активів	$K_{\text{да}} = \frac{A_d}{A_a}$	Питома вага доходних активів (A_d) у загальних активах (A_a)
8. Коефіцієнт кредитної активності	$K_{\text{кр.а}} = \frac{КР}{A_a}$	Питома вага кредитного портфеля (КР) в загальних активах (A_a)
9. Коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери й пайову участь	$K_{\text{іа}} = \frac{ЦПП}{A_a}$	Питома вага портфелю цінних паперів і паїв (ЦПП) в загальних активах (A_a)
10. Коефіцієнт (доля) інвестицій в дохідних активах	$K_{\text{іда}} = \frac{ЦПП}{A_d}$	Питома вага інвестицій (ЦПП) в доходних активах (A_d)
11. Коефіцієнт проблемних кредитів	$K_{\text{пкр}} = \frac{КР_{\text{пб}}}{КР}$	Питома вага проблемних кредитів ($КР_{\text{пб}}$) до кредитного портфелю в цілому (КР)

Необхідні висновки можна отримати трьома шляхами:

1) зіставленням висновків за взаємопов'язаними статтями та розділами активів і пасивів;

2) кількісною ув'язкою змін в активах та пасивах у вартісному виразі;

3) розрахунком коефіцієнтів, що характеризують досягнуті рівні активності використання пасивів та активів.

Рівень використання пасивів і активів при аналізі ділової активності банку найбільшою мірою розкривають у частині пасивів такі коефіцієнти активності:

- залучення позикових і залучених коштів;
- залучення строкових депозитів;
- залучення міжбанківських кредитів;
- використання залучених коштів у доходних активах;
- використання залучених коштів у кредитному портфелі.

У частині активів це такі коефіцієнти:

- рівня доходних активів;
- кредитної активності;
- загальної інвестиційної активності в цінні папери, асоційовані та дочірні підприємства (через пайову участь);
- частка інвестицій у цінні папери і пайової участі в доходних активах;
- коефіцієнт проблемних кредитів.

Ділову активність визначає як рівень залучення пасивів, так і рівень їх використання в активах, тому в першу чергу доцільно розглянути групу показників, які характеризують рівень ділової активності залучення пасивів і розміщення їх у певні групи активів. Ця група показників є вимірником рівня ефективності діяльності банку на фінансовому ринку.

Рівень ділової активності із залучення ресурсів характеризує *коефіцієнт активності* залучення позикових і залучених коштів, оптимальне його значення — 0,70. *Рівень коефіцієнтів залучення строкових депозитів* характеризує діяльність банку з розвитку депозитної клієнтської бази. Ділова активність активів характеризується рівнем вкладень ресурсів банку в доходні активи, кредитний портфель, у цінні папери і розкриває як досягнутий рівень, так і можливості банку в цей період.

Аналіз ліквідності

Ліквідність банку — це можливість і здатність банку виконувати свої зобов'язання перед клієнтами і різними контрагентами в аналізованій період.

Ліквідність — найважливіша якісна характеристика діяльності банку, яка свідчить про його надійність та стабільність.

Додатковим показником ресурсної ліквідності є коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів.

Наведений в табл. 3.4 блок показників призначено для оцінки ліквідності банку на предмет його здатність перетворювати активи в готівку для негайного погашення (на дату складання балансу) або в найближчий період зобов'язань перед клієнтами по їх поточних, депозитних, ощадних рахунках, а також перед кредиторами, інвесторами, акціонерами.

Таблиця 3.4

Алгоритм розрахунку і економічний зміст показників, що характеризують ліквідність балансу банку

Показник	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$K_{\text{м.л}} = \frac{K_{\text{кр}} + K_{\text{а}}}{D}$	Показує можливість банку погашати живими грошима з коррахунків і каси зобов'язання по всіх депозитах (D)
Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку	$K_{\text{з.л}} = \frac{A_{\text{заг}}}{Z_{\text{заг}}}$	Характеризує максимальну можливість банку в погашенні зобов'язань ($Z_{\text{заг}}$) всіма активами ($A_{\text{заг}}$)
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних до робочих активів	$K_{\text{ввр}} = \frac{A_{\text{вл}}}{A_{\text{р}}}$	Характеризує питому вагу високоліквідних активів ($A_{\text{вл}}$) в робочих активах ($A_{\text{р}}$)
Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань	$K_{\text{р.л}} = \frac{A_{\text{з}}}{Z_{\text{заг}}}$	Характеризує забезпеченість доходними активами банку ($A_{\text{д}}$) його загальних зобов'язань ($Z_{\text{заг}}$) і говорить про часткове погашення зобов'язань банку поверненнями доходних активів
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів (для визначення незбалансованої ліквідності)	$K_{\text{скзд}} = \frac{KP}{D}$	Розкриває наскільки видані кредити (KP) забезпечені всіма залученими депозитами (D) (чи є незбалансована ліквідність)

Оцінка ефективності банківської діяльності є одним з найважливіших завдань економічного аналізу, вирішення якого ґрунтується на застосуванні методу коефіцієнтів. Сутність цього методу полягає у побудові системи взаємопов'язаних показників, які всебічно характеризують стан і динаміку об'єкта дослідження.

Система основних алгоритмізованих показників, які найбільш детально характеризують ефективність управління банком приведені у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Алгоритм розрахунку і економічний зміст показників, що характеризують ефективність управління банком

Показник	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника
Рентабельність активів	$P_a = \frac{\text{ЧП}}{A_{\text{заг}}}$	Рівень окупності чистим прибутком (ЧП) середньорічних активів ($A_{\text{заг}}$)
Рентабельність дохідних активів	$P_{\text{д.а}} = \frac{\text{ЧП}}{A_{\text{д}}}$	Рівень окупності чистим прибутком (ЧП) середньорічних дохідних активів ($A_{\text{д}}$)
Рентабельність загального капіталу	$P_{\text{з.к}} = \frac{\text{ЧП}}{K_{\text{заг}}}$	Рівень окупності чистим прибутком (ЧП) середньорічного загального капіталу ($K_{\text{заг}}$)
Рентабельність статутного (акціонерного) капіталу	$P_{\text{а.к}} = \frac{\text{ЧП}}{K_{\text{а}}}$	Рівень окупності чистим прибутком (ЧП) середньорічного акціонерного капіталу ($K_{\text{а}}$)
Рентабельність діяльності по витратах	$P_{\text{вит}} = \frac{\text{ЧП}}{B_3}$	Рівень окупності чистим прибутком (ЧП) всіх витрат банку (B_3)
Результативність праці середньорічного працівника	$P_{\text{п.с.п}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{СЧП}}$	Рівень чистого прибутку (ЧП) на 1 середньорічну чисельність працівників (СЧП)

Основними показниками, які характеризують прибутковість банку, є:

- норма прибутку на капітал (рентабельність капіталу);
- рентабельність (прибутковість) активів;
- рентабельність витрат;

- чиста процентна маржа.

Ці показники дають можливість досить повно охарактеризувати діяльність банку з погляду ефективності

Норма прибутку на капітал (R_k) характеризує ефективність використання капіталу і розраховується як відношення чистого прибутку (ЧП) до балансового капіталу (К). Даний коефіцієнт показує, скільки чистого прибутку припадає на 1 грн капіталу банку і характеризує економічну віддачу останнього. У світовій практиці норма прибутку на капітал (ROE) є основним показником ефективності діяльності банку. Норма прибутку на капітал розраховується за формулою:

$$R_k = \frac{\text{ЧП}}{\text{К}} \times 100 \% . \quad (3.2)$$

Банк працює ефективно тоді, коли значення показника не менше 15 %.

Рентабельність активів (R_a) визначається відношенням чистого прибутку до сукупних активів банку (А), тобто до ресурсів, що управляються. Цей показник відображає внутрішню політику банку, професіоналізм його менеджерів, які підтримують оптимальну структуру активів і пасивів з погляду доходів і витрат. Тому у світовій практиці багато спеціалістів вважають цей показник ROA найкращим показником для оцінки ефективності роботи менеджерів банку. Рентабельність активів визначається за такою формулою:

$$R_a = \frac{\text{ЧП}}{\text{А}} \times 100 \% . \quad (3.3)$$

Банк ефективно використовує наявні ресурси в тому випадку, коли значення показника не менше 1 %.

Рентабельність витрат (R_v) визначається як відношення прибутку до витрат (В). Цей показник характеризує рівень віддачі витрат банку й показує суму прибутку, що припадає на одиницю витрат. Визначається за формулою:

$$R_v = \frac{\text{ЧП}}{\text{В}} \times 100 \% . \quad (3.4)$$

Чиста процентна маржа (ЧПМ) дає змогу оцінити здатність банку утворювати чистий процентний дохід, використовуючи загальні активи. Певною мірою можна вважати, що цей

показник характеризує ефективність структури активів банку. Чиста процентна маржа обчислюється за формулою:

$$\text{ЧПМ} = \frac{\text{ПД} - \text{ПВ}}{\text{А}} \times 100\%, \quad (3.5)$$

де ПД — процентний дохід; ПВ — процентні витрати.

Чиста процентна маржа служить для покриття витрат банку і ризиків, у тому числі й інфляційного, створення прибутку, покриття договірних угод. Оптимальним значенням цього показника є 4,5%. Зменшення чистої процентної маржі сигналізує про загрозу банкрутства.

Основні причини зменшення процентної маржі:

- зниження процентних ставок за кредитами;
- подорожчання ресурсів;
- скорочення питомої ваги дохідних активів у загальному їх обсязі;
- неефективна процентна політика.

Джерела інвестування — це збільшення ресурсів за статтями активів. Збільшення джерел інвестування свідчить про залучення банком додаткових джерел із зовнішнього ринку, а зменшення статей активу — про переливання наявних ресурсів з одних статей активів в інші та на покриття вилучених коштів.

Напрями вкладів — це збільшення за статтями активів балансу плюс їх зменшення за статтями пасивів. Збільшення активів свідчить про фінансування ділових активів, а зменшення — про вилучення коштів клієнтами з їх рахунків у банку.

Між джерелами інвестицій та напрямками вкладень повинна бути рівність. Зміни (коливання) обсягу активів і пасивів виступають в ролі факторів сповільнення і прискорення ділової активності банку.

Банк має високу забезпеченість власним капіталом і високу надійність, тобто не залежить від стихій у залученні вільних коштів грошового ринку.

Останнім часом керівництво Ощадного банку підвищило активність за цим видом діяльності, тобто продовжує розвивати ощадну справу і посилило захист дохідних активів власним капіталом.

Ділова активність банку може бути проаналізована через взаємозв'язок оцінки ресурсного потенціалу банку (пасивів) та його використання як у цілому в активах, так і в його окремих вкладеннях — в інвестиції, в кредитний портфель, в матеріаль-

но-технічне забезпечення.

Необхідні висновки можна отримати через:

- 1) зіставлення взаємопов'язаних розділів активів і пасивів;
- 2) кількісну оцінку змін в активах і пасивах у вартісному виразі;
- 3) розрахунок коефіцієнтів, що характеризують досягнуті рівні активності використання пасивів і активів.

На першому етапі проведено аналіз ділової активності на основі *коефіцієнтного методу*. Рівень використання пасивів і активів під час аналізу ділової активності банку розкривають коефіцієнти, алгоритм розрахунку та економічний зміст яких наведено в табл. 3.2.

Ділова активність активів характеризується рівнем вкладення ресурсів банку в дохідні активи, кредитний портфель, у цінні папери й розкриває як досягнутий рівень, так і можливості банку в цей період. Різке підвищення дохідних активів у цілому з їх диверсифікацією в кредитний та інвестиційний портфель за більшістю показників свідчить про ескалацію ділової активності банку й розширення власного місця на фінансовому ринку.

Найбільш зростаюча ділова активність Ощадного банку проявилася у кредитній політиці. Вона базується на зростанні коефіцієнта активності за рахунок залучених коштів.

Як доповнення до аналізу ділової активності банку, здійсненого коефіцієнтним методом, доцільно розкрити її також *методом зіставлення і взаємозв'язку* між джерелами інвестування (ресурсів) та напрямками їх вкладень в активи. Ця методика розкриває механізм, через зміни (які виступають як фактори) статей активу і пасиву балансу, прискорення та уповільнення ділової активності банку.

Додатково для аналізу фінансового стану банку використовуються такі показники:

1. Рівень поточних рахунків у пасивах банку:

Залишки коштів на поточних рахунках

Загальні пасиви

Даний показник характеризує позиції банку з обслуговування клієнтів.

2. Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів:

$$\frac{\text{Депозити строкові}}{\text{Загальні пасиви}}$$

Коефіцієнт показує питому вагу строкових депозитів у загальних пасивах.

3. Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитному портфелі:

$$\frac{\text{Кредити видані}}{\text{Депозити строкові}}$$

Коефіцієнт показує активність використання строкових депозитів для формування кредитного портфелю.

4. Чистий спред:

$$\frac{\text{Проценти отримані}}{\text{Позики надані}} - \frac{\text{Проценти сплачені}}{\text{Процентні депозити}}$$

Коефіцієнт показує мінімальну різницю між ставками за активними та пасивними операціями.

5. Коефіцієнт проблемних кредитів:

$$\frac{\text{Проблемні кредити}}{\text{Кредити надані}}$$

Коефіцієнт показує питому вагу проблемних (прострочених і безнадійних) кредитів у кредитному портфелі банку.

6. Коефіцієнт кредитної активності:

$$\frac{\text{Кредити видані}}{\text{Активи}}$$

Коефіцієнт показує питому вагу кредитного портфеля у загальних активах банку.

7. Коефіцієнт дохідності кредитного портфеля:

$$\frac{\text{Процентні доходи}}{\text{Кредити видані}}$$

Коефіцієнт показує рівень доходів банку від кредитних операцій.

8. Якість кредитного портфеля:

$$\frac{\text{Сформований резерв під кредитні операції}}{\text{Кредити видані}}$$

Коефіцієнт дозволяє кількісно оцінити якість кредитного портфеля з позиції кредитного ризику.

9. Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів:

$$\frac{\text{Депозити строкові}}{\text{Загальні пасиви}}$$

Питома вага строкових депозитів у загальних пасивах.

10. Рентабельність активів:

$$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}}$$

Рівень окупності чистим прибутком активів банку.

11. Рентабельність власного капіталу:

$$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}}$$

Рівень окупності чистим прибутком власного капіталу банку.

12. Коефіцієнт активності залучення коштів:

$$\frac{\text{Зобов'язання}}{\text{Загальні пасиви}}$$

Коефіцієнт показує питому вагу залучених коштів у загальних пасивах банку.

Крім відносних показників ефективності управління істотне значення мають абсолютні показники.

Доходи — це збільшення економічної вигоди протягом звітнього періоду завдяки зростанню активів або зменшенню зобов'язань, які примножують капітал і не є внесками акціонерів.

Витрати — це зменшення економічної вигоди у звітному періоді, викликане використанням активів або появою заборгованості, що спричиняє зменшення власного капіталу і не є наслідком розподілення між акціонерами.

Щоб визначити, як впливає зміна витрат на зміну доходів, необхідно розрахувати показник еластичності (Ел). Якщо зростання витрат на 1 % призведе до збільшення доходів менше одного відсотка, то можна зробити висновок про неекономне витрачання коштів.

В активних операціях банку найбільшу питому вагу становлять надані кредити.

Кредитний портфель — це сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання доходу. Аналізувати кредитний портфель можна за різними ознаками:

- за терміном кредитування — виділити короткострокові, середньострокові та довгострокові кредити;
- за контрагентами — кредити, надані суб'єктам господарювання, органам державного управління, місцевим органам самоврядування, фізичним особам, а також міжбанківський кредит;
- за ступенем ризику:
  - клас «А» — фінансова діяльність відмінна, що дає змогу погашати основну суму позики та відсотки за нею в установлені строки;
  - клас «Б» — фінансова діяльність добра або дуже добра, але її неможливо підтримувати на такому рівні протягом тривалого часу;
  - клас «В» — фінансова діяльність задовільна, але спостерігається очевидна тенденція до погіршення;
  - клас «Г» — фінансова діяльність незадовільна: негаразди циклічно повторюються протягом коротких проміжків часу;
  - клас «Г» — фінансова діяльність збиткова, і очевидно, що ні основна сума позики, ні відсотки за нею не будуть сплачені.

Погашення позичальником кредитної заборгованості за основним боргом вважається:

- **добрим**, якщо заборгованість за позикою та відсотки за нею сплачуються у встановлені строки. Це ж стосується заборгованості за позикою, пролонгованою один раз на строк не більше 30 днів;
- **слабким**, якщо прострочена заборгованість за позикою та відсотками за нею становить не більше 90 днів. Це ж стосується заборгованості за позикою із загальним строком пролонгації від 30 до 90 днів;

- **недостатнім**, якщо прострочена заборгованість за позикою та відсотками за нею перевищує 90 днів. Це ж стосується заборгованості за позикою із загальним строком пролонгації понад 90 днів.

Відповідно до зазначених критеріїв кредитний портфель банків класифікується за групами. Залежно від класифікації позик встановлюється ступінь ризику, виходячи з якого банк формує резерв для відшкодування можливих втрат за позиками.

Якість кредитного портфеля Ощадного банку протягом 2000–2002 років значно поліпшилася (табл. 3.6). Кількість стандартних кредитів, які мають найменший ризик, значно збільшилася, а безнадійні кредити значно зменшилися.

Чистий спред, що знаходився на рівні 10,1% за 2001 рік, і 9,5% за 2002 рік, показує зниження рівня доходності від процентних операцій та характеризує зменшення різниці, яка склалася між ціною придбання ресурсів і ціною від розміщення їх в активи (головним чином, в кредитний портфель).

У частині іншого операційного доходу підтверджується активність банку з розвитку нетрадиційних видів діяльності та формування постійної тенденції зростання доходів від неї. Банк також провів ефективну роботу з випереджаючого зростання непроцентних доходів порівняно з аналогічними витратами.

Позитивним є підвищення рентабельності діяльності по витратах, що вказує на ефективне управління банком.

Управління Ощадного банку забезпечує нормативний рівень коефіцієнтів загальної ліквідності (табл. 3.7).

Таблиця 3.6

Аналіз структури кредитного портфеля

Кредити у портфелі банку	Ризик, %	Структура, %, станом на:		
		01.01.2001	01.01.2002	01.01.2003
Стандартні	2	0,60	7,90	12,60
Під контролем	5	0,06	0,004	26,40
Субстандартні	20	0,20	0,10	7,30
Сумнівні	50	0,20	0,10	0,05
Безнадійні	100	99,00	91,40	53,70
Разом	—	100,00	100,00	100,00

Таблиця 3.7

Основні показники ліквідності

Показник	Умовні позначення	Значення показника на			Оптимальне значення
		01.01.2001	01.01.2002	01.01.2003	
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$K_{мл}$	0,13	0,30	0,05	не менше 0,2
Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку	$K_{зл}$	1,00	1,05	1,03	не менше 1,0
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних і робочих активів	$K_{свр}$	0,36	0,24	0,17	не менше 0,2
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів	$K_{скзд}$	0,01	0,02	0,03	0,7–0,8
Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань	$K_{гяз}$	0,42	0,31	0,21	—

У цілому, як свідчать дані табл. 3.8, не відбулося різких змін у рівнях показників, що характеризують зниження окуп-

ності доходами і чистим прибутком активів, значно зменшилася окупність витрат доходами при збільшенні її за чистим прибутком, що є позитивним явищем.

Таблиця 3.8

Основні коефіцієнти ефективності управління банком

Показник	Умовне позначення	Станом на		Відхилення
		01.01.02	01.01.03	
Коефіцієнти ефективності за доходом				
Загальний рівень рентабельності, %	K_1	27,66	20,91	6,75
Чиста відсоткова маржа (рівень дохідних активів), %	K_3	8,44	5,50	-2,94
Чистий спред (рівень дохідності процентних операцій), %	K_4	10,10	9,50	-0,60
Інший операційний дохід (на середньорічні активи), грн	K_5	0,07	0,14	0,07
«Мертва точка» прибутковості банку, грн	K_6	3,48	3,63	0,15
Продуктивність праці, грн	K_7	11,20	12,66	1,46
Коефіцієнти ефективності за чистим прибутком				
Рентабельність активів, %	K_8	3,40	3,10	-0,30
Рентабельність дохідних активів, %	K_9	5,30	4,10	-1,20
Рентабельність загального капіталу, %	K_{10}	62,80	52,50	-10,30
Рентабельність статутного капіталу (акціонерного капіталу), %	K_{11}	81,50	132,30	50,80
Рентабельність діяльності за витратами, %	K_{12}	16,80	20,46	3,66

3.2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ОЩАДНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

3.2.1. Аналіз балансу Ощадбанку

Проаналізовано баланс Ощадбанку на 01.01.2002 р. порівняно з даними на 01.01.2001 р. (табл. 3.9). Показники його діяльності в цілому покращилися. Темп росту в цілому, а саме «валюти балансу» склав 122,3%.

Таблиця 3.9

Баланс Ощадного банку України 2001–2002 рр.

Активи, тис. грн	Станом на		Темп росту, %
	01. 01 2001	01. 01. 2002	
1	2	3	4
Грошові кошти в касі і на коррахунку в НБУ	474 855	378 982	79,8
Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ, та цінні папери, емітовані НБУ	375 579	394 067	104,9
Кошти в інших банках	—	—	—
Коррахунки	89 000	98 750,1	111,0
Строкові депозити	6 541	10 836,5	165,7
Міжбанківські кредити за мінусом резерву	77 000	92 360,4	119,9
Разом	172 541	201 947,0	117,0
Кредити всього за мінусом резерву	917 046	1 308 874,0	142,7
Цінні папери на продаж (за мінусом резерву від знецінення)	51 695	72 721,0	140,7
Цінні папери на інвестиції (за мінусом резерву від знецінення)	25 548	42 196,0	165,2
Вкладення в асоційовані компанії	9 348	23 816,0	254,8
Разом	86 591	138 733,0	160,2

Закінчення табл. 3.9

1	2	3	4
Імобілізовані активи: малоцінні та господарські матеріали	1 606	1 107,6	69,0
основні засоби (без зносу), кашккладення	372 264	365 789,0	98,3
Нараховані доходи	22 404	38 986,0	174,0
Дебітори різні	31 466	173 062,4	550,0
Разом	427 740	578 945,0	135,3
Баланс	2 454 352	3 001 548,0	122,3
Пасиви, тис. грн	Станом на		Темп росту, %
	01. 01 2001	01. 01. 2002	
Залучені і позичені кошти (зобов'язання):			
кошти до запитання	1 697 875	2 629 241	154,9
строкові депозити	331 430	3 935	1,2
міжбанківські кредити	165 156	77 142	46,7
нараховані витрати до сплати	36 131	41 809	115,7
боргові цінні папери емітовані банком	3 516	6 519	185,4
Інші зобов'язання	3 573	4 544	127,2
Разом	2 237 681	2 763 190	123,5
Власні кошти (капітал):			
статутний фонд	100 000	100 000	100,0
резервний фонд	83 154	96 329	115,8
чистий прибуток звітного року	24 671	28 164	114,2
нерозподілений прибуток минулих років	4 988	8 744	175,3
переоцінка основних засобів	3 858	5 121	132,7
Разом	216 671	238 358	110,0
Баланс	2 454 352	3 001 548	122,3

Зростання активів було досягнуто завдяки збільшенню загальної кількості дебіторів на 450 %, вкладень в асоційовані компанії — на 154 %, нарахованих доходів — на 74 %, строкових депозитів — на 65,7 %, інвестиційних цінних паперів — на 65,2 %, надання кредитів — на 42,7 %.

Однак мало місце зменшення деяких важливих показників, а саме: використання малоцінних і господарських матеріалів скоротилося на 31 % (це можна вважати позитивною тенденцією), грошові кошти в касі і на коррахунку в НБУ — на 20,2 %, основні кошти скоротилися на 1,7 %.

У частині пасивів зросли такі показники: боргові цінні папери на 85,4 %, нерозподілений прибуток на 75,3 %, кошти до запитання на 54,9 %. Суттєво скоротилися строкові депозити — на 98,8 % та міжбанківські кредити на 53,3 %. Статутний капітал не змінився.

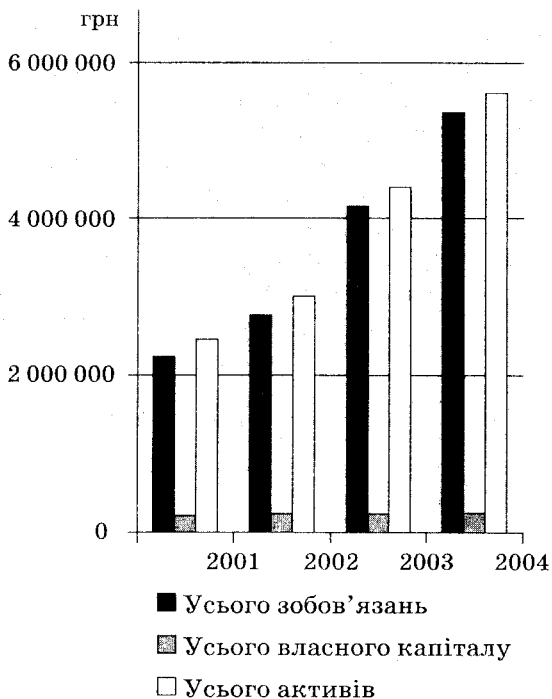
Порівняно з 01.01.2002 р. дані балансу на 01.01.2003 р. свідчать, що темп росту в цілому склав 146,3 % і покращився на 24 процентних пунктів. Зростанню в частині активів сприяло збільшення казначейських та інших цінних паперів, що рефінансуються НБУ, на 224,8 % та грошових коштів у касі та коррахунках НБУ на 105,1 %, але зменшилися цінні папери на інвестиції на 79,6 %, вкладення в асоційовані компанії на 54,6 % та кошти в інших банках на 39,3 %.

По пасивах до збільшення призвели такі показники: кошти до запитання на 54,8 %, нараховані доходи на 55,6 % та переоцінка основних коштів на 523,8 %. При цьому значно зменшився чистий прибуток — на 88,8 %, міжбанківські кредити скоротилися на 88,3 % та інші зобов'язання — на 73,1 %.

Станом на 01.01.2004 р. загальний темп росту балансу становив 127,7 % та скоротився порівняно з 01.01.2003 р. на 18,6 процентних пунктів. У частині активів зростання було досягнуто завдяки збільшенню інвестиційних цінних паперів в 13,55 рази та коштів у інших банках на 324,6 %. При цьому зменшилися цінні папери на продаж на 67,8 % та інші активи на 47,7 %. У частині пасивів збільшення відбулося за рахунок міжбанківських кредитів на майже в 6 разів та інших зобов'язань на 143,4 %. Але мало місце значне зменшення резервного фонду — на 89,5 % та чистого прибутку на 11,3 %, що призвело у 2004 р. до загального зменшення фінансового результату.

Для того щоб дослідити тенденції змін основних показників Ощадного банку з 01.01.2001 р. по 01.01.2004 р., побудовано діаграму (рис. 3.1).

Проаналізувавши рис. 3.1, можна зробити висновок, що кожного року відбувається збільшення рівня основних показників.

Рис. 3.1. Тенденції зміни основних показників діяльності Ощадбанку з 01.01.2001 р. по 01.01.2004 р.

Темп росту загальних активів 2004 до 2001 р. склав 228,5%, темп росту загальних зобов'язань — 239,2%, а темп росту власного капіталу — 117,2%. Бажано звернути увагу на зростання обсягів власного капіталу. В табл. 3.8 і 3.9 представлено баланси Ощадного банку України за 2002–2003 рр.

Далі виконано аналіз балансу за перший квартал 2004 р. Валюта балансу за цей період склала 6 225 344 тис. грн і збільшилася порівняно з першим кварталом 2003 р. на 1 447 609 тис. грн. За перший квартал 2004 р. загальний темп росту балансу склав 130,3% відносно першого кварталу 2003 року. До зростання привело значне збільшення інвестиційних цінних паперів у 16 разів у частині активів, а у частині пасивів — збільшення міжбанківських кредитів в 11 разів. Чистий прибуток склав 295 тис. грн і зменшився на 105 тис. грн або на 26,2% порівняно з першим кварталом 2003 року. Тенденція до зменшення чистого прибутку банку спостерігається протягом 4 років.

Далі виконано аналіз балансу за 9 місяців 2004 р. Загальна валюта балансу становить 6 402 424 тис. грн та збільшилася на 894 656 тис. грн. порівняно з даними за 9 місяців 2003 р. Загальний темп росту за 9 місяців 2004 р. становить 116,2%. У частині активів найбільше зросли цінні папери на інвестиції — на 1 009,2% або на 102 358 тис. грн, а у частині пасивів збільшився статутний фонд на 50,5% і склав на 01.10.2004 р. — 301 000 тис. грн, також збільшився чистий прибуток на 2% і склав 946 тис. грн. Хоча це збільшення незначне, але порівняно з минулими роками, коли чистий прибуток знижувався, — це досить суттєвий результат.

Таблиця 3.10

Баланс Ощадного банку України 2003–2004 рр.

Активи, тис. грн	Станом на		Темп росту, %
	01. 01 2003	01. 01. 2004	
Грошові кошти в касі корра-хунку в НБУ	777 198	1 066 337	137,2
Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ та, що емітовані НБУ	1 279 900	1 460 262	114,1
Кошти в інших банках	122 564	520 452	424,6
Кредити всього за мінусом резерву	1 521 000	1 827 967	120,2
Інвестиції:			
цінні папери на продаж	66 930	21 538	32,2
цінні папери на інвестиції	8 600	125 126	1 455,0
вкладення в асоційовані компанії	10 816	10 816	100,0
Разом	86 346	157 480	182,4
Імобілізовані активи:			
основні засоби (без зносу), капвкладення	430 453	459 857	106,8
нараховані доходи до отримання	43 853	47 108	107,4
Інші активи	131 314	68 631	52,3
Баланс	4 392 628	5 608 094	127,7

Закінчення табл. 3.10

Пасиви, тис. грн	Станом на		Темп росту, %
	01. 01 2003	01. 01. 2004	
Залучені і позичені кошти (зобов'язання)			
Кошти до запитання	4070547	5210047	128,0
Строкові депозити	4850	3578	73,8
Міжбанківські кредити	9044	63180	698,6
Нараховані витрати до сплати	65045	70090	107,8
Інші зобов'язання	2980	7254	243,4
Усього зобов'язань	4152466	5354149	128,9
Власні кошти (капітал)			
Статутний фонд	100000	200000	200,0
Капіталізовані дивіденди	0	1000	
Резервний фонд	96493	10166	10,5
Чистий прибуток звітного року	3144	2788	88,7
Нерозподілений прибуток минулих років	8580	8760	102,1
у т. ч. сума переоцінки	1340	2054	153,3
Переоцінка основних засобів	31945	31231	97,8
Разом	240162	253945	105,7
Баланс	4392628	5608094	127,7

Для наочності побудовано діаграму (рис. 3.2), у якій порівнюються основні показники діяльності Ощадбанку за перші квартали та за 9 місяців 2003 та 2004 р.

З рис. 3.2 видно, що за основними показниками діяльності Ощадбанку спостерігається поетапне зростання. Загальні активи на 01.10.2004 р. становлять 6402424 тис. грн та збільшилися на 30,3% у порівнянні з 01.10.2003 р. Загальні зобов'язання збільшилися на 15,1% і на 01.10.2004 р. складають 6047454 тис. грн, а власний капітал зріс на 40,8% завдяки збільшенню статутного фонду на 101000 тис. грн, або на 50,5%, і становить 354970 тис. грн.

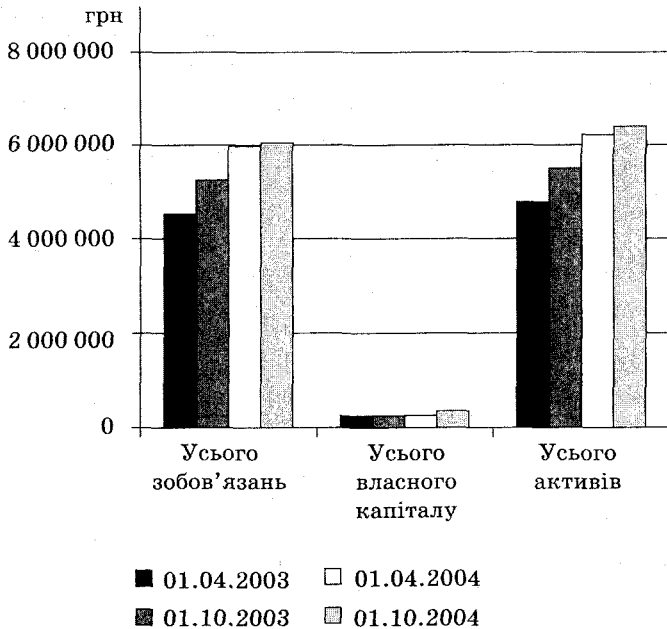

Рис. 3.2. Тенденції зміни основних показників діяльності Ощадбанку з 01.04.2003 по 01.10.2004

Таким чином, можна зробити висновок, що в цілому діяльність Ощадбанку залишається на високому рівні. Основні показники з кожним роком зростають, темпи росту стабільні. Декілька років тому викликало занепокоєння зменшення чистого прибутку банку, але у звітному році відзначаються позитивні зрушення.

Отже, проаналізувавши баланси Ощадбанку за період з 01.01.2001 р. по 01.10.2004 р., можна засвідчити, що він є надійним і фінансово стійким банком, який постійно розвивається і покращує свої фінансові показники (див. табл. 3.11, 3.12).

Таблиця 3.11

Баланс Ощадного банку України станом на 01.04.2004 р.

Активи, тис. грн	Станом на		Темп росту, %
	01. 04 2003	01. 04. 2004	
Грошові кошти в касі коррахунку в НБУ	848 421	1 551 796	182,9
Казначейські та інші цінні па- пери, що рефінансуються НБУ	1 287 425	1 625 678	126,3
Кошти в інших банках	234 566	402 710	171,7
Кредити всього за мінусом резерву	1 713 870	1 863 046	108,7
Інвестиції:			
цінні папери на продаж	63 736	28 164	44,2
цінні папери на інвестиції	11 085	188 500	1 700,5
вкладення в асоційовані компанії	10 816	10 816	100,0
Разом	85 637	227 480	265,6
Імобілізовані активи			
Основні засоби	433 894	455 042	104,9
Нараховані доходи до отриман- ня	48 388	47 479	98,1
Інші активи	125 534	52 113	41,5
Баланс	4 777 735	6 225 344	130,3
Пасиви, тис. грн	Станом на		Темп росту, %
	01. 04 2003	01. 04. 2004	
Залучені і позичені кошти (зобов'язання):			
кошти до запитання	4 440 360	5 802 431	130,7
строкові депозити	3 963	2 999	75,7
міжбанківські кредити	6 361	80 184	1 260,6
нараховані витрати	71 478	79 106	110,7
інші зобов'язання	4 016	6 384	159,0
усього зобов'язань	4 526 178	5 971 104	131,9

Закінчення табл. 3.11

Власні кошти (капітал):			
статутний фонд	200 000	200 000	
капіталізовані дивіденди	0	1 000	100,0
резервний фонд	9 361	10 165	108,6
чистий прибуток звітного року	400	295	73,8
нерозподілений прибуток минулих років	6 707	8 851	132,0
у т.ч. сума переоцінки прибутку звітного року, що очікує затвердження	1 405	2 054	146,2
збиток звітного року, що очікує затвердження	58 116	2 788	4,8
переоцінка основних засобів	54 907	0	0,0
	31 880	31 141	97,7
Разом	251 557	254 240	101,1
Баланс	4 777 735	6 225 344	130,3

Таблиця 3.12

Баланс Ощадного банку України станом на 01.10.2004 р.

Активи, тис. грн	Станом на		Темп росту, %
	01. 10. 2003	01. 10. 2004	
Грошові кошти в касі коррахунку в НБУ	1 397 095	1 932 302	138,3
Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ	1 217 167	1 722 384	141,5
Кошти в інших банках	313 981	263 316	83,9
Кредити всього за мінусом резерву	1 922 086	1 733 373	90,2
Інвестиції:			
цінні папери на продаж	55 316	53 265	96,3
цінні папери на інвестиції	10 142	112 500	1 109,2
вкладення в асоційовані компанії	10 816	10 816	100,0
Разом	76 274	1 76 581	231,5

Закінчення табл. 3.12

Імобілізовані активи: основні засоби (без зносу), капвкладення нараховані доходи до отримання	445 720	463 276	103,9
Інші активи	83 462	64 740	77,6
Баланс	5 507 768	6 402 424	116,2
Пасиви, тис. грн	Станом на		Темп росту, %
	01. 10. 2003	01. 10. 2004	
Залучені і позичені кошти (зобов'язання):			
кошти до запитання	5 074 919	5 881 396	115,9
строкові депозити	2 984	1 640	55,0
міжбанківські кредити	69 588	57 250	82,3
нараховані витрати	91 203	100 849	110,6
інші зобов'язання	16 991	6 319	37,2
усього зобов'язань	5 255 685	6 047 454	115,1
Власні кошти (капітал):	200 000	301 000	150,5
статутний фонд	0	2 000	
капіталізовані дивіденди	9 361	10 953	117,0
резервний фонд			
чистий прибуток звітного року	927	946	102,0
нерозподілений прибуток минулих років	8 435	9 375	111,1
у т.ч. сума переоцінки	0	2 054	
прибуток звітного року, що очікує затвердження	1 804	0	0,0
збиток звітного року, що очікує затвердження	0	0	
переоцінка основних засобів	31 556	30 696	97,3
Разом	252 083	354 970	140,8
Баланс	5 507 768	6 402 424	116,2

3.2.3. Аналіз звіту про фінансові результати

Важливе значення при оцінці фінансового стану банку має аналіз звіту про фінансові результати його діяльності.

У табл. 3.13–3.16 наведено звітні показники діяльності Ощадного банку України за 2002–2004 (9 міс.) роки.

Таблиця 3.13

Звіт про фінансові результати за 2002 рік

Рядок	Найменування статті	01.01.03	01.01.02	Темп росту, %
1	Чистий процентний дохід	210 233	194 508	108,1
2	Чистий комісійний дохід	202 077	202 639	99,7
3	Дивідендний дохід	865	0	—
4	Чистий торговельний дохід	25 247	22 306	113,2
5	Прибуток/збиток від інвестиційних цінних паперів	1	19	5,3
6	Прибуток від довгострокових інвестицій в асоційовані компанії та інші дочірні установи та інших інвестицій	—	4	—
7	Інший операційний дохід	6 982,00	6 689	104,4
8	Усього доходів	445 705,00	426 165	104,6
9	Загально адміністративні витрати	186 252,00	171 289	108,7
10	Витрати на персонал	214 119,00	-172 198	-124,3
11	Прибуток від операцій	45 334,00	82 678	54,8
12	Чисті витрати на формування резервів	43 513,00	-76 428	-56,9
13	Прибуток до оподаткування	1 821,00	6 250	29,1
14	Податок на прибуток	0,00	-4 607	—
15	Прибуток після оподаткування	1 821,00	1 643	110,8
16	Непередбачені доходи/витрати	17,00	0	—
17	Чистий прибуток/збиток банку	1 804,00	1 643	109,8

Закінчення табл. 3.13

Рядок	Найменування статті	01.01.03	01.01.02	Темп росту, %
18	Чистий прибуток на одну просту акцію (грн)	18 037,42	16 000	112,7
19	Скоригований чистий прибуток на одну просту акцію (грн)	18 037,42	16 000	112,7

За результатами 2002 р. чистий процентний дохід банку склав 210,23 млн грн і збільшився порівняно з 2001 р. на 8,1 %, чистий комісійний дохід склав 202,08 млн грн і зменшився на 0,3 %, чистий торговельний дохід — 25,25 млн грн і збільшився на 13,2 %. Операційний дохід банку збільшився порівняно з 2001 р. на 4,6 % і склав 426, 17 млн грн.

У 2002 р. збільшилися витрати: загальноадміністративні — на 8,7 % і витрати на персонал — на 24,3 % і склали відповідно 186 252 тис. грн та 214 119 тис. грн. Результат від проведення банком операцій становив 45 334 тис. грн і зменшився порівняно з 2001 р. на 45,2 %

Фінансовий результат діяльності Ощадбанку за 2002 рік склав 1 804 тис. грн і збільшився порівняно з попереднім роком на 161 тис. грн, або на 9,8 %. У табл. 3.14 проаналізовано звіт про фінансові результати за 2003 рік.

Таблиця 3.14

Звіт про фінансові результати за 2003 рік

Рядок	Найменування статті	01.01.04	01.01.03	Темп росту, %
1	Чистий процентний дохід	310 578,0	210 233,00	147,7
2	Чистий комісійний дохід	230 085,0	202 077,00	113,9
3	Дивідендний дохід	170,0	865,00	19,7
4	Чистий торговельний дохід	12 718,0	25 247,00	50,4
5	Прибуток/збиток від інвестиційних цінних паперів	4	1,00	400,0
6	Прибуток від довгострокових інвестицій в асоційовані компанії та інші дочірні установи та інших інвестицій	0	0	—

Закінчення табл. 3.14

Рядок	Найменування статті	01.01.04	01.01.03	Темп росту, %
7	Інший операційний дохід	8 199,0	6 982,00	117,4
8	Усього доходів	536 318,0	445 705,00	120,3
9	Загальноадміністративні витрати	177 116,0	186 252,00	95,1
10	Витрати на персонал	233 992,0	214 119,00	109,3
11	Прибуток від операцій	125 210,0	45 334,00	276,2
12	Чисті витрати на формування резервів	114 381,0	43 513,00	262,9
13	Прибуток до оподаткування	10 829,0	1 821,00	594,7
14	Податок на прибуток	8 041,0	0	—
15	Прибуток після оподаткування	2 788,0	1 821,00	153,1
16	Непередбачені доходи/витрати	0	17,00	0,0
17	Чистий прибуток/збиток банку	2 788,0	1 804,00	154,5
18	Чистий прибуток на одну просту акцію (грн.)	15 235,7	18 037,42	84,5
19	Скоригований чистий прибуток на одну просту акцію (грн.)	15 235,7	18 037,42	84,5

За результатами 2003 року чистий процентний дохід банку склав 310 578 тис. грн і збільшився порівняно з 2002 роком на 47,7 %, чистий комісійний дохід склав 230 085 тис. грн і збільшився на 13,9 %, чистий торговельний дохід — 12 718 тис. грн і зменшився на 49,6 %. Операційний дохід банку збільшився порівняно з 2002 роком на 20,3 % і склав 566 318 тис. грн.

У 2003 році загальноадміністративні витрати зменшилися на 4,9 % і склали 177 116 тис. грн, а витрати на персонал збільшилися на 9,3 % і склали 233 992 тис. грн. Результат від проведення банком операцій становив 125 210 тис. грн і збільшився порівняно з 2002 роком на 176,2 %.

Фінансовий результат діяльності Ощадбанку за 2003 рік склав 2 788 тис. грн і збільшився порівняно з попереднім роком на 984 тис. грн або на 54,5 %.

За даними звітів про фінансові результати за 2002 і 2003 роки побудовано діаграму. Для аналізу тенденцій за 2002–2003

роки вибрані такі основні показники: прибуток від операцій, прибуток до оподаткування і чистий прибуток (рис. 3.3).

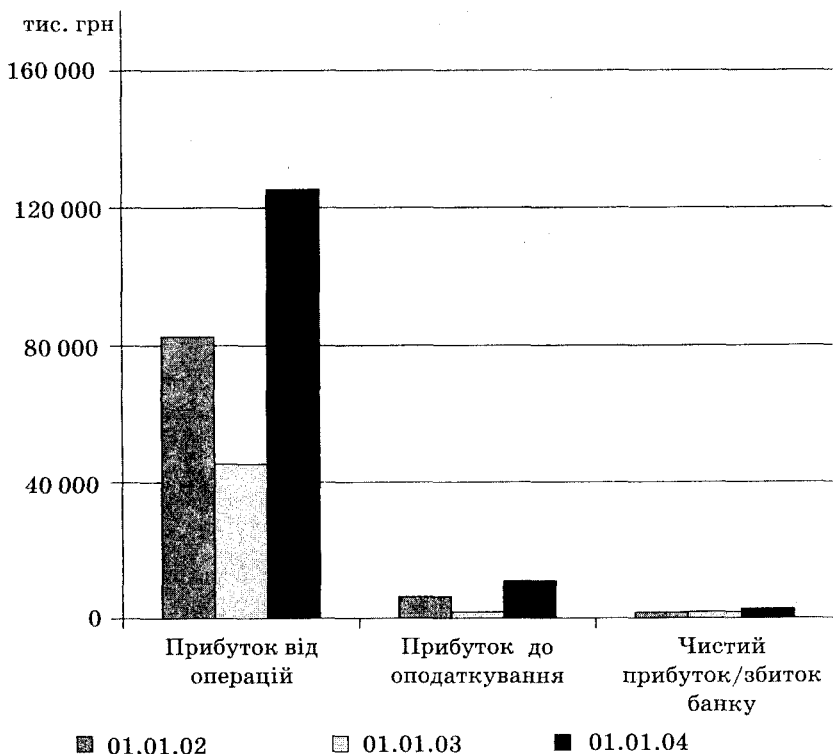

Рис. 3.3. Основні фінансові показники діяльності Ощадбанку за 2001–2003 рр.

Таблиця 3.15

Звіт про фінансові результати за I квартал 2004 року

Рядок	Стаття	01.04.04	01.04.03	Темп росту, %
1	Чистий процентний дохід	74 069,00	62 405	118,7
2	Чистий комісійний дохід	60 291,00	51 674	116,7
3	Дивідендний дохід	0	0	
4	Чистий торговельний дохід	5 272,00	2 095	251,6

Закінчення табл. 3.15

Рядок	Стаття	01.04.04	01.04.03	Темп росту, %
5	Прибуток/збиток від інвестиційних цінних паперів	0	0	—
6	Прибуток від довгострокових інвестицій в асоційовані компанії та інші дочірні установи та інших інвестицій	0	0	—
7	Інший операційний дохід	7 946,00	1 165,00	682,1
8	Усього доходів	147 578,00	117 339,00	125,8
9	Загальноадміністративні витрати	44 637,00	43 846,00	101,8
10	Витрати на персонал	70 048,00	55 332,00	126,6
11	Прибуток від операцій	32 893,00	18 161,00	181,1
12	Чисті витрати на формування резервів	32 598,00	17 748,00	183,7
13	Прибуток до оподаткування	295,00	413,00	71,4
14	Податок на прибуток	0	13,00	—
15	Прибуток після оподаткування	295,00	400,00	73,8
16	Непередбачені доходи/витрати	0	0	—
17	Чистий прибуток/збиток банку	295,00	400,00	73,8
18	Чистий прибуток на одну просту акцію (грн.)	1 473,52	3 028,57	48,7
19	Скоригований чистий прибуток на одну просту акцію (грн..)	1 473,52	3 028,57	48,7

Проаналізуємо фінансові результати діяльності Ощадбанку за I квартал 2004 року. Чистий процентний дохід банку склав 74 069 тис. грн і збільшився порівняно з I кварталом 2003 року на 18,7%, чистий комісійний дохід склав 60 291 тис. грн і збільшився на 16,7%, чистий торговельний дохід — 5 272 тис. грн і збільшився на 151,6%. Операційний дохід банку збільшився на 25,8% і склав 147 578 тис. грн.

У I кварталі 2004 року збільшилися витрати: загальноадміністративні — на 1,8% і витрати на персонал — на 26,6%. Результат від проведення банком операцій становив 32 893 тис. грн і збільшився на 81,1%.

Фінансовий результат діяльності Ощадбанку за I квартал 2004 року склав 295 тис. грн і зменшився порівняно з попереднім періодом на 105 тис. грн, або на 26,2%.

Таблиця 3.16

Звіт про фінансові результати за 9 місяців 2004 року

Рядок	Найменування статті	01.10.04	01.10.03	Темп росту, %
1	Чистий процентний дохід	246987,00	209324,00	118,0
2	Чистий комісійний дохід	177248,00	156666,00	113,1
3	Дивідендний дохід	10,00	170,00	
4	Чистий торговельний дохід	22487,00	11821,00	190,2
5	Прибуток/збиток від інвестиційних цінних паперів	0	4,00	---
6	Прибуток від довгострокових інвестицій в асоційовані компанії та інші дочірні установи та інших інвестицій	0	0	---
7	Інший операційний дохід	27385,00	6676,00	410,2
8	Усього доходів	474117,00	384661,00	123,3
9	Загальноадміністративні витрати	96448,00	129110,00	74,7
10	Витрати на персонал	220719,00	173922,00	126,9
11	Прибуток від операцій	121744,00	81629,00	149,1
12	Чисті витрати на формування резервів	120740,00	80702,00	149,6
13	Прибуток до оподаткування	1004,00	927,00	108,3
14	Податок на прибуток	58,00	0	
15	Прибуток після оподаткування	946,00	927,00	102,0
16	Непередбачені доходи/витрати	0	0	
17	Чистий прибуток/збиток банку	946,00	927,00	102,0
18	Чистий прибуток на одну просту акцію (грн)	4728,11	5205,49	90,8
19	Скоригований чистий прибуток на одну просту акцію (грн)	4728,11	5205,49	90,8

За результатами звіту за 9 місяців 2004 року чистий процентний дохід банку склав 246987 тис. грн і збільшився на 18%, чистий комісійний дохід склав 177248 тис. грн і збільшився на 13,1%, чистий торговельний дохід — 22487 тис. грн і збільшився на 90,2%. Операційний дохід банку збільшився порівняно з

попереднім періодом на 23,3% і склав 4 741 117 тис. грн. Результат від проведення банком операцій становив 121 744 тис. грн і збільшився на 49,1%.

Фінансовий результат діяльності Ощадбанку за 9 місяців 2004 року склав 946 тис. грн і збільшився порівняно з попереднім періодом на 19 тис. грн, або на 2%.

Побудуємо діаграму за даними звітів про фінансові результати за I квартал 2004 і 9 місяців 2004 року. Для аналізу тенденцій вибрані такі основні показники: прибуток від операцій, прибуток до оподаткування і чистий прибуток (рис.3.4).

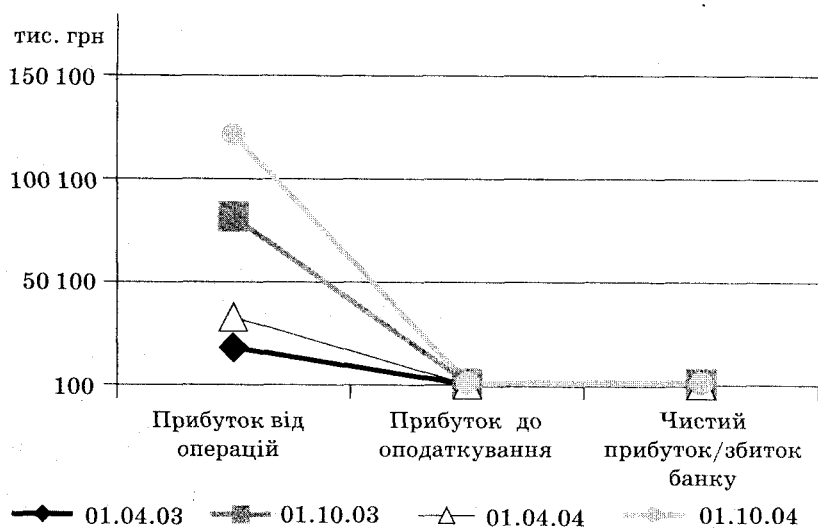

Рис. 3.4. Основні фінансові показники діяльності Ощадбанку з 01.04.2003 по 01.10.2004 рр.

З рис. 3.4 видно, що показники пропорційно збільшуються, різких спадів і зростань не спостерігається. Це свідчить про задовільний стабільний фінансовий стан банку. Чистий прибуток банку залишається на досить низькому рівні порівняно з іншими банками України. Тому необхідно прийняти заходи щодо зниження витрат і збільшення резервів банку.

3.2.4. Рейтинг Ощадбанку серед банків України

Ощадний банк є сильним і впливовим фінансовим інститутом, але в Україні існують й інші банки. Тому необхідно провести аналіз діяльності найбільш успішних банків України і визначити місце, яке Ощадбанк займає на ринку банківських послуг. Для цього проаналізуємо активи і зобов'язання, структуру кредитного портфелю, капітал, фінансовий результат та депозити юридичних і фізичних осіб 10 банків України станом на 01.10.2004 р.

Першим етапом буде аналіз активів і зобов'язань, приведенний у табл. 3.17.

Таблиця 3.17.

Активи та зобов'язання

Банк	Дата реєстрації	Активи	Питома вага, %	Балансовий капітал	Зобов'язання
Приватбанк (Дніпропетровськ)	19.03.92	15 589,13	13,056	1 191,98	14 397,15
Аваль (Київ)	27.03.92	12 405,78	10,390	1 203,48	11 202,30
Ощадбанк (Київ)	31.12.91	6 402,42	5,362	354,97	6 047,45
Укрсоцбанк (Київ)	27.09.91	6 276,22	5,256	603,92	5 675,29
Укрсиббанк (Харків)	18.06.90	5 768,53	4,831	717,32	5 051,21
Державний експортно-імпортний (Київ)	23.01.92	5 729,45	4,798	592,36	5 137,08
Райффайзенбанк Україна (Київ)	02.03.98	3 413,38	2,859	342,98	3 070,40
Надра (Київ)	26.10.93	3 112,05	2,606	224,46	2 887,59
Брокбізнесбанк (Київ)	07.10.91	2 708,3	2,268	284,13	2 424,17
Укрпромбанк (Київ)	21.04.92	2 389,85	2,001	284,62	2 105,23
Інші		55 609,18	46,572	8 501,53	47 104,67
Разом, млн грн		119 404,29	100,000	14 301,75	105 102,54

Проаналізувавши табл. 3.17, встановлено, що Ощадбанк займає за цими показниками третє місце серед усіх банків України. Його випереджають лише Приватбанк та Аваль, але розрив

між показниками цих банків і Ощадбанку досить значний. Для наочності наведено діаграму, що відображає частку Ощадбанку у загальних активах всіх банків (рис. 3.5).

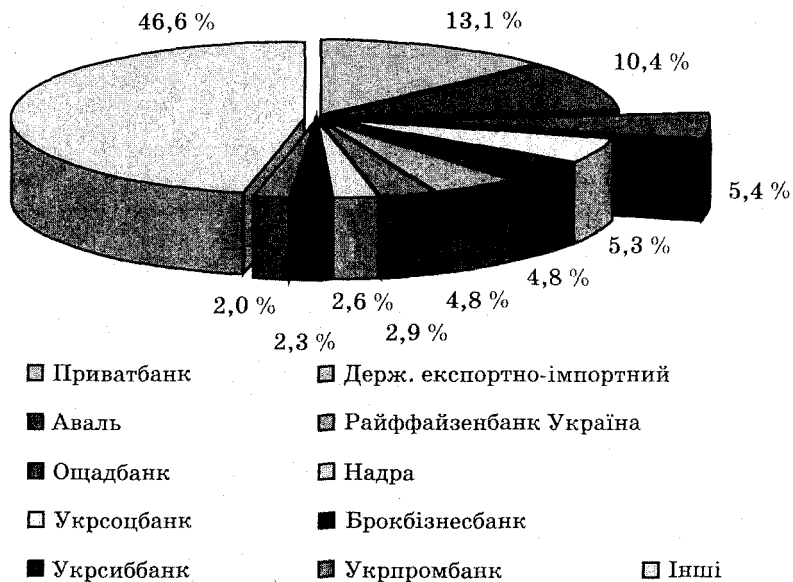

Рис. 3.5. Частка активів Ощадбанку в загальних активах банків

Частка активів Ощадбанку в загальних активах всіх банків становить 5,4 %. Перше місце займає Приватбанк — 13,1 %, друге — Аваль (10,4 %), а третє — Ощадбанк, активи якого складають 6 402,42 млн грн. Основними конкурентами Ощадбанку є Укрсоцбанк (5,3 %), Укрсиббанк (4,8 %) та Державний експортно-імпортний банк (4,8 %).

У табл.3.18 наведено структуру кредитно-інвестиційного портфелю (КІП).

Структура кредитно-інвестиційного портфелю (КІП)

Банки	КІП	Питома вага, %	У тому числі			
			Міжбанківські кредити	Кредити юридичним особам	Кредити фізичним особам	Цінні папери
Приват Банк (Дніпропетровськ)	11249,6	12,60	1 628,22	6 360,91	2 675,50	585,02
Аваль (Київ)	9 453,1	10,59	254,98	6 733,83	1 857,23	607,06
Укрсоцбанк (Київ)	4 646,0	5,20	225,85	2 763,05	926,02	731,09
Укрсиббанк (Харків)	4 606,1	5,16	245,71	2 859,41	813,79	687,26
Держ. експортно-імпортний (Київ)	3 946,2	4,42	430,85	2 969,12	54,30	491,93
Ощадбанк (Київ)	3 829,3	4,29	207,78	1 098,02	635,35	1 888,15
Райффайзенбанк Україна (Київ)	3 026,1	3,39	91,75	2 438,25	377,19	118,98
Надра (Київ)	2 609,5	2,92	217,17	1 749,58	587,74	55,05
Брокбізнесбанк (Київ)	2 200,5	2,46	185,24	984,28	608,15	422,87
Фінанси і кредит (Київ)	2 028,9	2,27	174,23	1 287,02	246,75	320,96
Інші	41 705,9	46,70	5 248,21	29 312,79	4 065,47	3 079,50
Усього, млн грн	89 301,6	100,00	8 909,99	58 556,26	12 847,49	8 987,87

Із табл. 3.18 видно, що Ощадбанк по структурі кредитно-інвестиційного портфелю займає шосте місце серед усіх українських банків. КІП Ощадбанку становить 3829,3 млн грн, міжбанківські кредити становлять 207,78 млн грн, кредити юридичним особам 1098,02 млн грн, а кредити фізичним особам — 635,35 млн грн, цінні папери становлять 1888,15 млн грн — серед усіх банків це найбільший показник. За даними табл. 3.18 побудуємо діаграму, що показує яку частку у загальному кредитно-інвестиційному портфелі становить КІП Ощадбанку (рис.3.6.).

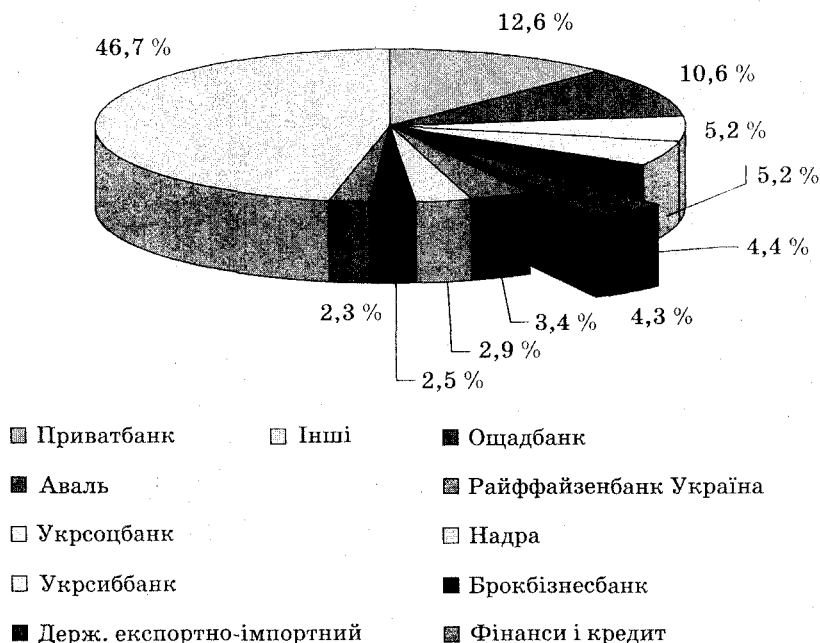

Рис. 3.6. Частка кредитного портфелю Ощадбанку у загальному КІП банків

На рис. 3.6 показана частка КІП Ощадбанку у загальному кредитному портфелі, ця частка складає 4,3%. Випереджають Ощадбанк — Приватбанк — 12,6%, Аваль — 10,6%, Укрсоцбанк (5,2%), Укрсиббанк (5,2%) та Державний експортно-імпортний банк (4,4%).

Аналіз капіталу банку подано в табл. 3.19.

Капітал, млн грн

№ з/п	Банки	Капітал	% до 01.09.04	Капітал (млн євро)	Питома вага, %	Статутний капітал (млн євро)
1	Приватбанк (Дніпропетровськ)	1 294,44	102,31	197,91	8,56	107,02
2	Аваль (Київ)	1 171,94	99,30	179,18	7,75	135,42
3	Укрсиббанк (Харків)	773,19	100,13	118,21	5,11	91,73
4	Держ. експортно-імпортний (Київ)	587,03	117,70	89,75	3,88	56,26
5	Укрсоцбанк (Київ)	585,75	101,82	89,55	3,87	10,65
6	Райффайзенбанк Україна (Київ)	428,47	99,80	65,51	2,83	47,32
7	Пумб (Донецьк)	375,02	101,63	57,34	2,48	3,52
8	Брокбізнесбанк (Київ)	346,19	124,86	52,93	2,29	25,80
9	Ощадбанк (Київ)	336,85	142,31	51,50	2,23	46,02
10	Надра (Київ)	319,05	99,84	48,78	2,11	8,40
	Інші	8 903,76	—	1 361,29	58,88	910,57
	Всього	15 121,69	—	2 311,95	100,00	1 442,71

За даними табл. 3.19. Ощадбанк за показником капіталу посідає дев'яте місце. Капітал Ощадбанку на 01.10.2004 р. становить 336,85 млн грн, а у перерахунку на євро — 51,5 млн євро. Капітал банку, порівняно з 01.09.2004 р. збільшився на 42,31 %. Статутний капітал Ощадбанку становить 46,02 млн євро. Для наочності представимо графічно частку Ощадбанку в загальному капіталі (рис. 3.7).

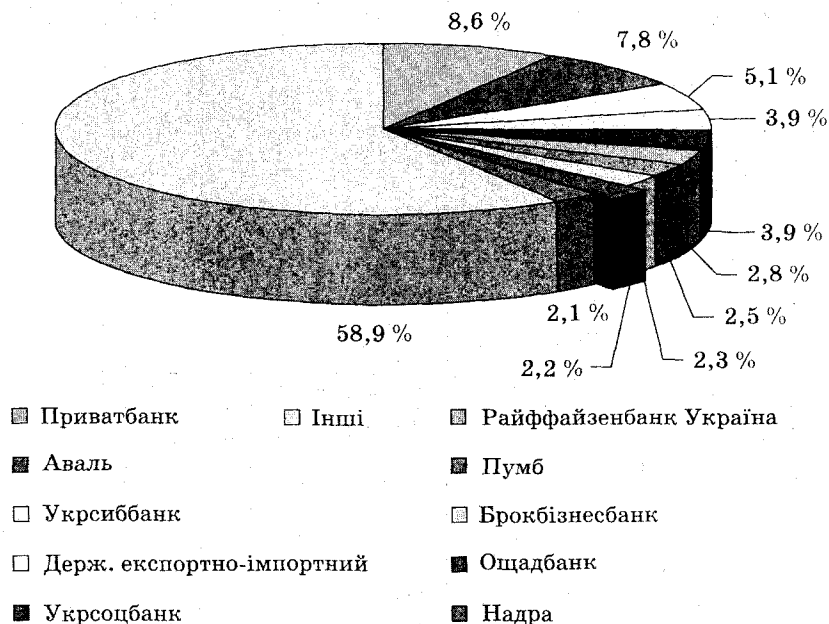

Рис. 3.7. Частка капіталу Ощадбанку у загальному капіталі банків України

На рис. 3.7 видно, що частка Ощадбанку у загальному капіталі становить 2,2%. Приватбанк (8,6%) займає лідируючу позицію, за ним — Аваль (7,8%), Укрсіббанк (5,1%). Ощадбанк випереджають за цим показником банки, які за попередніми показниками йому поступалися, а саме: Райффайзенбанк (2,8%), ПУМБ (2,5%) та Брокбізнесбанк (2,3%). Тому для Ощадбанку дуже важливо збільшувати статутний капітал.

Фінансові результати діяльності банків подано в табл. 3.20.

Фінансовий результат, млн грн

№ з/п	Банки	Місто	Фінансовий результат	Питома вага, %	Прибутковість статутного капіталу, %	Прибутковість чистих активів, %
1	Приватбанк (Дніпропетровськ)		236,279	25,261	33,754	1,516
2	Держ. експортно-імпортний (Київ)		68,048	7,275	18,491	1,188
3	Укрсоцбанк (Київ)		56,939	6,087	81,759	0,907
4	Сітібанк (Київ)		43,929	4,697	87,858	3,243
5	Донгорбанк (Донецьк)		41,156	4,400	30,486	3,196
6	Індустріалбанк (Запоріжжя)		32,174	3,440	33,319	1,044
7	Експрес-банк (Київ)		24,471	2,616	49,787	2,170
8	Надра (Київ)		21,047	2,250	38,310	0,676
9	Пумб (Донецьк)		20,189	2,158	87,778	0,950
10	Мрія (Київ)		19,983	2,136	32,860	1,833
11	Ощадбанк (Київ)		0,946	0,101	0,314	0,015
	Інші		370,185	39,577	—	—
	Разом		935,346	100,000	9,912	0,783

За цим показником Ощадбанк не входить у 10 найбільших банків, а займає лише 95 місце. Фінансовий результат Ощадбанку становить лише 0,946 млн грн, у той час як у лідера все того ж Приватбанку — 236,279 млн грн з загального фінансового результату всіх банків. Представимо на рис. 3.8 питому вагу фінансового результату у загальному фінансовому результаті банків.

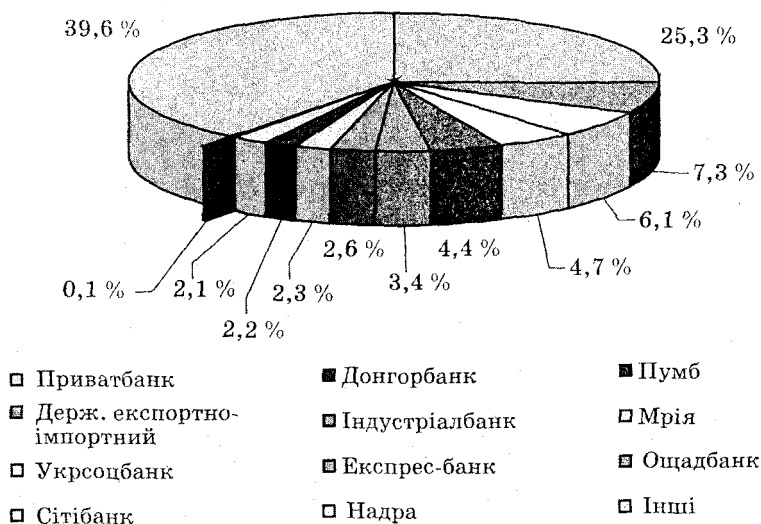

Рис. 3.8. Питому вагу фінансового результату Ощадбанку у загальному фінансовому результаті банків України, %

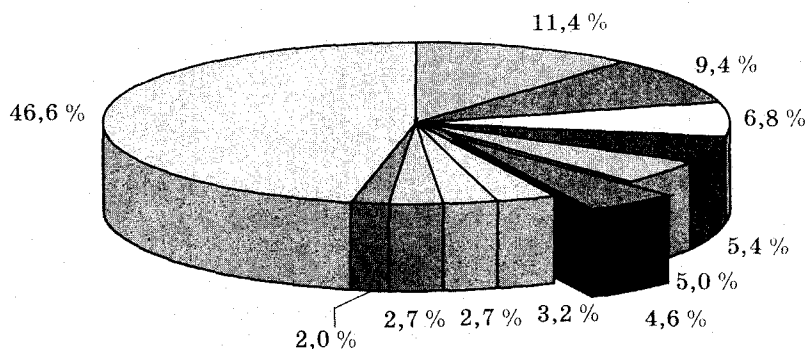
На рис. 3.8 видно, що частка Ощадбанку у загальному фінансовому результаті дуже мала, лише 0,1 %, у той час як частка Приватбанку становить 25,3 %. У 2004 році фінансовий результат Ощадбанку покращився порівняно з попереднім періодом, але не на багато лише на 2 %.

У табл. 3.21 розглянуто ринкову ситуацію з депозитами юридичних осіб.

Ощадбанк за цим показником займає шосту позицію з сумою депозитів 1 903,976 млн грн, кошти до запитання складають 1 895,920 млн грн, а строкові депозити — 8,055 млн грн. Лідером є Приватбанк з сумою депозитів 4 738,269 млн грн, на другому місці — Аваль (3 910,242 млн грн), на третьому — Укрсоцбанк (2 825,718 млн грн). За даними табл. 3.21 побудуємо діаграму (рис. 3.9).

Депозити юридичних осіб, млн грн

№ З/п	Банки	Сума всього млн грн	Питома вага, %	Частка в чистих зобов'язаннях, %	В тому числі	
					Кошти до запитання	Строкові депозити
1	Приватбанк (Дніпропетровськ)	4 738,269	11,430	32,991	3 351,110	1 387,159
2	Аваль (Київ)	3 910,242	9,432	34,906	3 265,237	645,005
3	Укрсоцбанк (Київ)	2 825,718	6,816	49,816	1 735,939	1 089,780
4	Укрсиббанк (Харків)	2 258,117	5,447	44,704	994,657	1 263,459
5	Держ. експортно-імпортний (Київ)	2 068,390	4,989	40,264	1 155,655	912,735
6	Ощадбанк (Київ)	1 903,976	4,593	31,484	1 895,920	8,055
7	Хрещатик (Київ)	1 345,599	3,246	72,936	1 122,560	223,040
8	Райффайзенбанк Україна (Київ)	1 136,295	2,741	37,008	647,049	489,246
9	Брокбізнесбанк (Київ)	1 136,107	2,741	46,866	305,704	830,403
10	Фінанси і кредит (Київ)	815,578	1,967	38,666	460,927	354,651
	Інші	19 316,920	46,597			
	Всього	41 455,210	100,000	39,47	25 972,799	15 482,413

■ Приватбанк	□ Інші	■ Ощадбанк
■ Аваль		□ Хрещатик
□ Укрсоцбанк		□ Райффайзенбанк Україна
■ Укрсиббанк		■ Брокбізнесбанк
□ Держ. експортно-імпортний		■ Фінанси і кредит

Рис. 3.9. Питома вага депозитів юридичних осіб Ощадбанку у депозитах банків України, %

На рис. 3.9 показана частка, яку займають депозити юридичних осіб Ощадбанку у загальних депозитах юридичних осіб. Частка Ощадбанку становить 4,6%. Його випереджають за цим показником Приватбанк (11,4%), Аваль (9,4%), Укрсоцбанк (6,8%), Укрсиббанк (5,4%) та Державний експортно-імпортний банк (5%).

Проаналізуємо ситуацію з депозитами фізичних осіб у банках України за допомогою табл. 3.22.

Депозити фізичних осіб у банках України

№ з/п	Банки	Місто	Сума всього млн грн	В тому числі		Питома вага, %	Частка в чистих зобов'язаннях, %
				Кошти до запитання	Строкові депозити		
1	Приватбанк (Дніпропетровськ)		6 170,188	1 422,694	4 747,495	15,533	42,857
2	Аваль (Київ)		5 780,015	1 745,925	4 034,090	14,551	51,597
3	Ощадбанк (Київ)		3 977,421	2 756,385	1 221,036	10,013	65,770
4	Укрсоцбанк (Київ)		2 329,410	320,128	2 009,281	5,864	41,066
5	Держ. експортно-імпортний (Київ)		1 425,946	289,681	1 136,285	3,590	27,758
6	Укрсиббанк (Харків)		1 350,161	128,640	1 221,520	3,399	26,729
7	Надра (Київ)		1 298,527	123,453	1 175,074	3,269	44,969
8	Укрпромбанк (Київ)		1 058,506	50,333	1 008,173	2,665	50,280
9	Правекс-банк (Київ)		984,507	132,329	852,178	2,478	67,352
10	Фінанси і кредит (Київ)		919,003	53,517	865,486	2,314	43,570
	Інші		14 428,810			36,324	
	Всього		39 722,49	8 974,548	30 747,940	100,000	37,794

За даними табл.3.22 побудуємо діаграму.

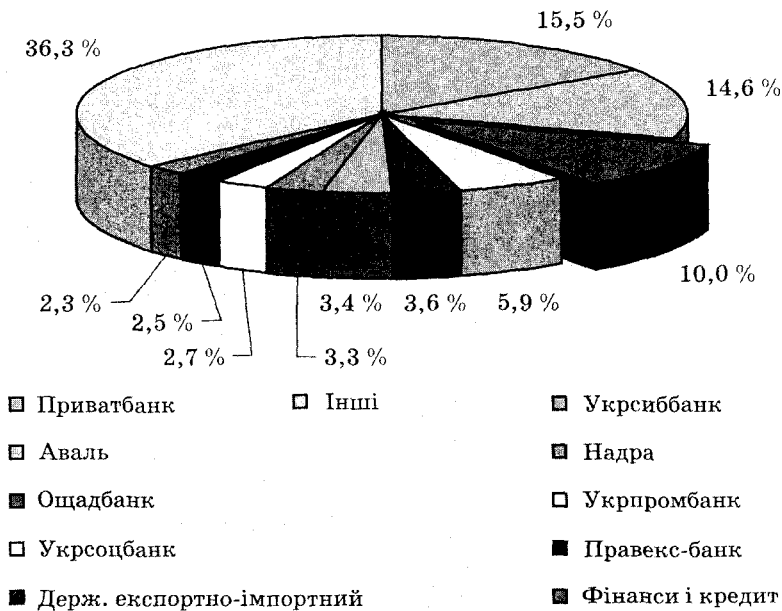

Рис. 3.10. Питома вага депозитів фізичних осіб Ощадбанку у депозитах банків України

На рис. 3.10 показана частка Ощадбанку відносно депозитів фізичних осіб. За цим показником Ощадбанк займає третє місце (його частка становить 10%), не набагато поступаючись Приватбанку з 15,5% й банку Аваль з 14,6%.

За результатами загального аналізу можна зробити такі висновки: Ощадбанк за всіма показниками, крім показника фінансового результату, належить до 10 найуспішніших банків України. У 2004 році фінансовий результат Ощадбанку покращився і, будемо сподіватися, ця тенденція буде зберігатися. У цілому, якщо не враховувати показник фінансового результату, Ощадбанк у загальному рейтингу банків України займає п'яте місце.

3.2.5. Аналіз фінансової стійкості Ощадбанку

Розрахунок вказаних коефіцієнтів станом на 01.01.2001 р. та 01.01.2002 р. виконано в табл. 3.23.

З наведених в табл. 3.23. коефіцієнтів видно, що коефіцієнт надійності на 01.01.2001 р. становив 9,7%, а на 01.01.02 зменшився і становив 8,6%, але ці показники задовольняють нормативному значенню, бо вони більше 5%. Таким чином, банк достатньо забезпечений власним капіталом. Коефіцієнт фінансового важеля склав на 01.01.2001 р. — 10,3%, а на 01.01.2002 р. — 11,6% і знаходиться у межах 1:20, тобто задовольняє нормативному значенню. Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні резервів становив 8,8%, а на 01.01.2002 р. зменшився і становив 7,9%, при оптимальному значенні 10%, тобто показники не задовольняють нормативному значенню.

Таблиця 3.23

Вихідні дані та розрахунок коефіцієнтів фінансової стійкості

Рядок	Назва показника	Умовні позначення	Станом на		Темпи змін, %
			01.01.01	01.01.02	
1	2	3	4	5	6
Вихідні дані, тис. грн					
1	Власний капітал	К	216 671	238 358	110,0
2	Засновницький (акціонерний) капітал	К _{вкц}	100 000	100 000	100,0
3	Залучені кошти	К _з	2 237 681	2 763 190	123,5
4	Загальні активи	А _з	2 454 352	3 001 548	122,3
5	Активи дохідні	А _д	1 176 178	1 649 554	140,2
6	Активи недохідні	А _н	474 855	378 982	79,8
7	Активи капіталізовані	А _к	372 264	365 789	98,3
Коефіцієнти фінансової стійкості					Опт. знач, %
1.	Коефіцієнт надійності (Рядок 1/Рядок 3)	К _н	9,70	8,60	Не менше 5%

Закінчення табл. 3.23

1	2	3	4	5	6
	2. Коефіцієнт фінансового важеля (Рядок 3/Рядок 1)	$K_{фв}$	10,30	11,60	В межах 1:20
	3. Коефіцієнт участі власного капіталу в формуванні резервів (Рядок 1/Рядок 4)	$K_{ук}$	8,80	7,90	Не менше 10%
	4. Коефіцієнт захищеності власного капіталу (Рядок 7/Рядок 1)	$K_{зк}$	1,72	1,53	—
	5. Коефіцієнт захищеності доходних активів власним капіталом ((Рядок 1 – Рядок 6)/Рядок 5)	$K_{за}$	-0,22	-0,09	—
	6. Коефіцієнт мультиплікатора капіталу (Рядок 4/Рядок 2)	$K_{мк}$	24,50	30,00	12,0–15,0

Коефіцієнт захищеності власного капіталу становив на 01.01.2001 р. 1,72, а на 01.01.2002 р. цей показник знизився і до 1,53. Це свідчить про зменшення його вкладень у свої власні капіталізовані активи. Банк посилив захист доходних активів власним капіталом. Цей коефіцієнт на 01.01.2001 р. становив (-0,22), а на 01.01.2002 значно покращився і склав (-0,09). Коефіцієнт мультиплікатора капіталу, який характеризує покриття активів акціонерним капіталом, на 01.01.2001 р. становив 24,5, а на 01.01.2002 р. — 30. Ці показники перевищують оптимальне значення (12–15), тому необхідно покращити менеджмент власного капіталу.

Таблиця 3.24

Вихідні дані та розрахунок коефіцієнтів фінансової стійкості
Ощадбанку у 2002–2003 рр.

Рядок	Показники	Умовні позначення	Станом на		Темпи змін %
			01.01.02	01.01.03	
Вихідні дані, тис. грн					
1	Власний капітал	V_k	238 358	240 162	100,8
2	Засновницький (акціонерний) капітал	$K_{ак}$	100 000	100 000	100,0
3	Залучені кошти	$K_з$	2 763 190	4 152 466	150,3
4	Загальні активи	$A_з$	3 001 548	4 392 628	146,3
5	Активи дохідні	$A_д$	1 649 554	1 643 564	99,6
6	Активи недохідні	$A_н$	378 982	777 198	205,1
7	Активи капіталізовані	$A_к$	365 789	430 453	117,7
Коефіцієнти фінансової стійкості					Опт. знач, %
1.	Коефіцієнт надійності (Рядок 1/Рядок 3)	K_n	8,60	5,80	Не менше 5%
2.	Коефіцієнт фінансового важеля (Рядок 3/Рядок 1)	$K_{фа}$	11,60	17,30	В межах 1:20
3.	Коефіцієнт участі власного капіталу в формуванні резервів (Рядок 1/Рядок 4)	$K_{ук}$	7,90	5,50	Не менше 10%
4.	Коефіцієнт захищеності власного капіталу (Рядок 7/Рядок 1)	$K_{зк}$	1,53	1,79	—
5.	Коефіцієнт захищеності доходних активів власним капіталом ((Рядок 1 – Рядок 6)/Рядок 5)	$K_{за}$	-0,09	-0,33	—
6.	Коефіцієнт мультиплікатора капіталу (Рядок 4/Рядок 2)	$K_{мк}$	30,00	43,90	12,0–15,0

З табл. 3.24 видно, що коефіцієнт надійності на 01.01.2003 р. знизився з 8,6% до 5,8% при оптимальному значенні не менше 5%. Цей показник задовольняє нормативному значенню, але його зниження може негативно позначитися на діяльності банку. Коефіцієнт фінансового важеля становив на 01.01.2002 р. 11,6% і збільшився до 17,6% — що є позитивною тенденцією. Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні резервів з 7,9% знизився до 5,5%, що відбулося через зниження коефіцієнту надійності. Цей показник не задовольняє нормативу, бо він менше 10%. Коефіцієнт захищеності власного капіталу збільшився з 1,53 до 1,79. Коефіцієнт захищеності доходних активів власним капіталом збільшився з (-0,09) до (-0,33), тобто розмір власного капіталу за мінусом недохідних активів не покриває доходних активів. Коефіцієнт мультиплікатора зріс до 43,9.

Таблиця 3.25

**Вихідні дані та розрахунок коефіцієнтів фінансової стійкості
Ощадбанку у 2003–2004 рр.**

Рядок	Показник	Умовні позначення	Станом на		Темпи змін %
			01.01.03	01.01.04	
1	2	3	4		5
Вихідні дані, тис.грн					
1	Власний капітал	К	240162	253945	105,7
2	Засновницький (акціонерний) капітал	К _{акц}	100000	200000	200,0
3	Залучені кошти	З _к	4152466	5354149	128,9
4	Загальні активи	А _з	4392628	5608094	127,7
5	Активи дохідні	А _д	1643564	2348419	142,9
6	Активи недохідні	А _н	777198	1066337	137,2
7	Активи капіталізовані	А _к	430453	459857	106,8
Коефіцієнт фінансової стійкості					Опт. знач., %
1.	Коефіцієнт надійності (Рядок 1/Рядок 3)	К _н	5,80	4,70	Не менше 5%
2.	Коефіцієнт фінансового важеля (Рядок 3/Рядок 1)	К _{фв}	17,30	21,10	В межах 1:20

Закінчення табл. 3.25

1	2	3	4		5
3.	Коефіцієнт участі власного капіталу в формуванні резервів (Рядок 1/Рядок 4)	$K_{ук}$	5,50	4,50	Не менше 10%
4.	Коефіцієнт захищеності власного капіталу (Рядок 7/Рядок 1)	$K_{зк}$	1,79	1,81	—
5.	Коефіцієнт захищеності доходних активів власним капіталом (Рядок 1 – Рядок 6)/Рядок 5)	$K_{за}$	-0,33	-0,35	—
6.	Коефіцієнт мультиплікатора капіталу (Рядок 4/Рядок 2)	$K_{мк}$	43,90	28,00	12,0–15,0

З табл. 3.25 видно, що станом на 01.01.2004 р. коефіцієнт надійності зменшився до 4,7%, тобто він не задовольняє нормативному значенню, а значить банк недостатньо забезпечений власним капіталом. За рахунок цього збільшився коефіцієнт фінансового важеля до 21,1, тому що банк змушений шукати кошти на грошовому ринку. Цей показник перевищує допустимі межі 1:20. Коефіцієнт участі власного капіталу в формуванні резервів також знизився через зниження коефіцієнта надійності і становить 4,5% при нормативі не менше 10%. Коефіцієнт мультиплікатора знизився до 28 і трохи наблизився до оптимального значення 12,0–15,0.

У цілому, проаналізувавши фінансову стійкість Ощадбанку з 01.01.2001 р. по 01.01.2004 р., можна зробити висновок, що стійкість банку знижується, тому необхідно проводити ефективну політику, спрямовану, в першу чергу, на збільшення власного капіталу банку, а не позикових коштів.

3.2.6. Аналіз ділової активності Ощадбанку

Загальну методику ділової активності банку було розглянуто у розділі 3.2.1. Відповідно до неї проведено аналіз ділової активності Ощадбанку (на основі коефіцієнтного методу). Найбільш чітко розкривають рівень використання пасивів і активів при аналізі ділової активності банку коефіцієнти, наведені нижче.

У частині пасивів це:

- коефіцієнт активності залучення позичених та залучених коштів;
- коефіцієнт активності залучення строкових коштів;
- коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів;
- коефіцієнт активності використання залучених коштів у дохідні активи;
- коефіцієнт активності використання залучених коштів у кредитний портфель.

У частині активів це:

- коефіцієнт рівня дохідних активів;
- коефіцієнт кредитної активності;
- коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери, асоційовані і дочірні підприємства (через пайову участь);
- коефіцієнт (частка) інвестицій в цінні папери і в пайову участь в дохідні активи;
- коефіцієнт проблемних кредитів.

У табл.3.26 наведено необхідні розрахунки двох груп коефіцієнтів станом на 01.01.2001 р. та 01.01.2002 р.

Зокрема, розраховано коефіцієнти ділової активності пасивів. У цілому рівень ділової активності із залучення ресурсів ззовні характеризує коефіцієнт активності залучення позичкових і залучених коштів, який на 01.01.2002 р. становив 0,921 і збільшився на 0,009, на 01.01.2001 р. він складав 0,912. Встановлена тенденція підтверджується і низьким рівнем показників активності залучення міжбанківських кредитів на вказані дати відповідно 0,067 і 0,026 та строкових депозитів — відповідно 0,1350 і 0,0013.

У частині активів їх ділова активність характеризується рівнем вкладень ресурсів банку в дохідні активи, кредитний портфель, у цінні папери і розкриває як досягнутий рівень, так і можливості банку в даний період. Коефіцієнт рівня дохідних активів на 01.01.2001 р. становив 0,48 і збільшився до 0,55. Коефіцієнт кредитної активності збільшився на 0,05, коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери та коефіцієнт інвестицій в дохідні активи — на 0,01. Таким чином, зростання коефіцієнтів ділової активності відбувається поступово, без спадів і різких збільшень.

Таблиця 3.26

Вихідні дані та розрахунок коефіцієнтів ділової активності банку

Рядок	Показник	Умовні позначення	Станом на		Темпи змін, %
			01.01.2001	01.01.2002	
1	2	3	4	5	6
I. В частині пасивів					
а) вихідні дані, тис. грн					
1	Пасиви загальні	$P_{\text{заг}}$	2 454 352	3 001 548	122,3
2	Залучені кошти всього	$K_{\text{з}}$	2 237 681	2 763 190	123,5
3	Строкові депозити	$D_{\text{с}}$	331 430	3 935	1,2
4	Міжбанківські кредити одержані	$МБК_{\text{од}}$	165 156	77 142	46,7
5	Кредитний портфель	KP	917 046	1 308 874	142,7
6	Активи дохідні	$A_{\text{д}}$	1 176 178	1 649 554	140,2
б) коефіцієнти ділової активності пасивів					
1.	Коефіцієнт активності залучення позикових і залучених коштів (Рядок 2/Рядок 1)	$K_{\text{зк}}$	0,912	0,9210	0,009
2.	Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів (Рядок 4/Рядок 1)	$K_{\text{збк}}$	0,067	0,0260	-0,042
3.	Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів (Рядок 3/Рядок 1)	$K_{\text{зд}}$	0,135	0,0013	-0,1337
4.	Коефіцієнт використання залучених коштів в дохідні активи (Рядок 2/Рядок 6)	$K_{\text{здн}}$	1,900	1,6800	-0,227
5.	Коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель (Рядок 5/Рядок 2)	$K_{\text{зкр}}$	0,410	0,4700	0,064

Закінчення табл. 3.26

1	2	3	4	5	6
6.	Коефіцієнт активності використання строкових депозитів в кредитний портфель (Рядок 3/Рядок 5)	$K_{декр}$	0,361	0,0030	-0,358
II. В частині активів					
а) вихідні дані, тис. грн					
1	Активи загальні	A_a	2454352	3001548	122,3
2	Активи дохідні	A_d	1176178	1649554	140,2
3	Кредитний портфель	K_p	947046	1308874	138,2
4	Вкладення в цінні папери і паї асоційованих компаній	ЦПП	86591	138733	160,2
5	Прострочені і безнадійні кредити	KP_n	—	—	—
б) коефіцієнти ділової активності активів					
1.	Коефіцієнт кредитної активності активів (Рядок 2/Рядок 1)	$K_{да}$	0,480	0,550	0,07
2.	Коефіцієнт кредитної активності (Рядок 3/Рядок 1)	$K_{кра}$	0,390	0,440	0,05
3.	Коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери й пайову участь (Рядок 4/Рядок 1)	K_{ia}	0,040	0,046	0,01
4.	Коефіцієнт (доля) інвестицій в дохідних активах (Рядок 4/Рядок 2)	K_{ida}	0,074	0,084	0,01
5.	Коефіцієнт проблемних кредитів (Рядок 5/Рядок 3)	$K_{пкр}$	Розрахунок даного коефіцієнта не можливий, бо не має даних про безнадійні і прострочені кредити		

Таблиця 3.27

Вихідні дані та розрахунок коефіцієнтів ділової активності банку

Рядок	Показник	Умовні позначення	Станом на		Темпи змін, %
			01.01.2002	01.01.2003	
I. В частині пасивів					
а) вихідні дані, тис. грн					
1	Пасиви загальні	Пзаг	3 001 548	4 392 628	146,3
2	Залучені кошти всього	К _з	2 763 190	4 152 466	150,3
3	Строкові депозити	Д _с	3 935	4 850	123,3
4	Міжбанківські кредити одержані	МБК _{од}	77 142	9 044	11,7
5	Кредитний портфель	КР	1 308 874	1 521 000	116,2
6	Активи дохідні	А _д	1 649 554	1 643 564	99,6
б) коефіцієнти ділової активності пасивів					
1.	Коефіцієнт активності залучення позикових і залучених коштів (Рядок 2/Рядок 1)	К _{зк}	0,9210	0,9450	0,0250
2.	Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів (Рядок 4/Рядок 1)	К _{збк}	0,0260	0,0020	-0,0240
3.	Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів (Рядок 3/Рядок 1)	К _{зд}	0,0013	0,0011	-0,0002
4.	використання залучених коштів в дохідні активи (Рядок 2/Рядок 6)	К _{зда}	1,6800	2,5300	0,8510
5.	Коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель (Рядок 5/Рядок 2)	К _{зкр}	0,4700	0,3700	-0,1070

Закінчення табл. 3.27

6. Коефіцієнт активності використання строкових депозитів в кредитний портфель (Рядок 3/Рядок 5)		$K_{\text{декр}}$	0,0030	0,0030	0,0000
II. В частині активів					
а) вихідні дані, тис. грн					
1	Активи загальні	$A_{\text{з}}$	3 001 548	4 392 628	146,3
2	Активи дохідні	$A_{\text{д}}$	1 649 554	1 643 564	99,6
3	Кредитний портфель	$K_{\text{р}}$	1 308 874	1 521 000	116,2
4	Вкладення в цінні папери і паї асоційованих компаній	ЦПП	138 733	86 346	62,2
5	Прострочені і безнадійні кредити	$K_{\text{рп}}$	—	—	—
б) коефіцієнти ділової активності активів					
1. Коефіцієнт кредитної активності активів (Рядок 2/Рядок 1)		$K_{\text{да}}$	0,550	0,370	-0,18
2. Коефіцієнт кредитної активності (Рядок 3/Рядок 1)		$K_{\text{кра}}$	0,440	0,350	-0,09
3. Коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери й пайову участь (Рядок 4/Рядок 1)		$K_{\text{іа}}$	0,050	0,020	-0,03
4. Коефіцієнт (доля) інвестицій в дохідних активах (Рядок 4/Рядок 2)		$K_{\text{іда}}$	0,084	0,053	-0,03
5. Коефіцієнт проблемних кредитів (Рядок 5/Рядок 3)		$K_{\text{пкр}}$	Розрахунок даного коефіцієнта не можливий, бо не має даних про безнадійні і прострочені кредити		

Таблиця 3.28.

Вихідні дані та розрахунок коефіцієнтів ділової активності банку

Рядок	Показник	Умовні позначення	Станом на		Темпи змін, %
			01.01.2003	01.01.2004	
I. В частині пасивів					
а) вихідні дані, тис. грн					
1	Пасиви загальні	$\Pi_{\text{заг}}$	4 392 628	5 608 094	127,7
2	Залучені кошти всього	K_a	4 152 466	5 354 149	128,9
3	Строкові депозити	D_c	4 850	3 578	73,8
4	Міжбанківські кредити одержані	$МБК_{\text{од}}$	9 044	63 180	698,6
5	Кредитний портфель	KP	1 521 000	1 827 967	120,2
6	Активи доходні	A_d	1 643 564	2 348 419	142,9
б) коефіцієнти ділової активності пасивів					
1.	Коефіцієнт активності залучення позикових і залучених коштів (Рядок 2/Рядок 1)	$K_{\text{зк}}$	0,9450	0,9550	0,0090
2.	Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів (Рядок 4/Рядок 1)	$K_{\text{змбк}}$	0,0020	0,0110	0,0090
3.	Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів (Рядок3/Рядок1)	$K_{\text{зед}}$	0,0011	0,0006	-0,0005
4.	використання залучених коштів в доходні активи (Рядок 2/Рядок 6)	$K_{\text{зда}}$	2,5300	2,2800	-0,2470
5.	Коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель (Рядок 5/Рядок 2)	$K_{\text{зкр}}$	0,3700	0,3400	-0,0250

Закінчення табл. 3.28

6. Коефіцієнт активності використання строкових депозитів в кредитний портфель (Рядок 3/Рядок 5)		$K_{\text{дскр}}$	0,0030	0,0020	-0,0010
II. В частині активів					
а) вихідні дані, тис. грн					
1	Активи загальні	A_z	4 392 628	5 608 094	127,7
2	Активи дохідні	A_d	1 643 564	2 348 419	142,9
3	Кредитний портфель	K_p	1 521 000	1 827 967	120,2
4	Вкладення в цінні папери і паї асоційованих компаній	ЦПП	86 346	157 480	182,4
5	Прострочені і безнадійні кредити	$KP_{\text{п}}$	—	—	—
б) коефіцієнти ділової активності активів					
1. Коефіцієнт кредитної активності активів (Рядок 2/Рядок 1)		$K_{\text{да}}$	0,3700	0,4200	0,0400
2. Коефіцієнт кредитної активності (Рядок 3/Рядок 1)		$K_{\text{кра}}$	0,3500	0,3300	-0,0200
3. Коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери й пайову участь (Рядок 4/Рядок 1)		$K_{\text{іа}}$	0,0200	0,0280	0,0100
4. Коефіцієнт (доля) інвестицій в дохідних активах (Рядок 4/Рядок 2)		$K_{\text{зда}}$	0,0530	0,0670	0,0100
5. Коефіцієнт проблемних кредитів (Рядок 5/Рядок 3)		$K_{\text{пкр}}$	Розрахунок даного коефіцієнта не можливий, бо не має даних про безнадійні і прострочені кредити		

У табл. 3.27 розраховано коефіцієнти ділової активності на 01.01.2003 р. У частині пасивів: коефіцієнт активності залучення позичкових і залучених коштів, який на 01.01.2002 р. ста-

новив 0,921, збільшився до 0,945 на 01.01.2003 р. У банку низький рівень показників активності залучення: міжбанківських кредитів на вказані дати відповідно 0,026 і 0,002 та строкових депозитів — відповідно 0,0013 і 0,0011.

У частині активів ділова активність знижується порівняно з попереднім періодом. Коефіцієнт рівня дохідних активів на 01.01.2002 р. становив 0,55 і зменшився до 0,37. Коефіцієнт кредитної активності зменшився на 0,09, коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери та коефіцієнт інвестицій в дохідні активи — на 0,03. Таким чином, у 2002 році спостерігається зменшення коефіцієнтів ділової активності активів.

У табл. 3.28 розраховано показники ділової активності на 01.01.2004 р. У частині пасивів коефіцієнт активності залучення позичкових і залучених коштів, який збільшився до 0,955 на 01.01.2004 р. Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів зменшився на 0,0005, коефіцієнт активності використання залучених коштів в дохідні активи — на 0,247, коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель на 0,025, коефіцієнт активності використання строкових депозитів в кредитний портфель на 0,001.

У частині активів: коефіцієнт рівня дохідних активів на 01.01.2003 р. становив 0,37 і збільшився до 0,42. Коефіцієнт кредитної активності зменшився на 0,02, коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери та коефіцієнт інвестицій в дохідні активи збільшилися на 0,01 кожний. Таким чином, у 2003 році спостерігається зменшення коефіцієнтів ділової активності пасивів.

Для оцінки коливань ділової активності за даними балансів станом на 01.01.2002 р., 01.01.2003 р. та 01.01.2004 р. розраховуємо зміни, що відбулися за кожною статтею за звітний рік та згрупуємо їх за факторами для оцінки коливань ділової активності. Зміни (коливання) обсягів статей активу і пасиву балансу виступають в ролі факторів уповільнення і прискорення ділової активності банку. Ці фактори узагальнено за 2001, 2002, 2003 роки в табл. 3.29, 3.30, 3.31, які дозволяють розглянути тенденції, що склалися.

Таблиця 3.29

**Фактори, що зумовили коливання ділової
активності в 2001 р.**

Фактори	Частка, %	Сума, тис. грн.	Вплив, тис. грн	
			позитивний	негативний
I. Фактори уповільнення ділової активності				
1. Інвестиції в державні цінні папери	2,2	16 648	16 648	-33 596
2. Грошові кошти в касі і на коррахунках в НБУ	-12,6	-95 873		-95 873
3. Інвестиції в акції	2,8	21 026	21 026	
4. Кошти в інших банках	3,9	29 406	29 406	
Разом	100,0	-28 793	67 080	-129 469
II. Фактори прискорення ділової активності				
1. Міжбанківські кредити одержані	-5,7	-88 014		-88 014
2. Кредити надані	25,3	391 828	391 828	
3. Кредити до запитання	60,2	931 366	931 366	
4. Строкові депозити залучені	-21,2	-327 495		-327 495
5. Основні фонди і капітальні вкладення	-0,4	-6 475		-6 475
6. Кредитори	0,1	971	971	
7. Прибуток	0,2	3 493	3 493	
8. Статутний капітал	0,0	0	0	
9. Резервний капітал	0,9	13 175	13 175	
Разом	100,0	918 849	1 340 833	-421 984
Всього	—	890 056	1 407 913	-551 453

Таблиця 3.30

**Фактори, що зумовили коливання ділової
активності в 2002 р.**

Фактори	Частка, %	Сума, тис.грн.	Вплив, тис. грн	
			позитивний	негативний
I. Фактори уповільнення ділової активності				
1. Інвестиції в державні цінні папери	-4,4	-33596	—	-33596
2. Грошові кошти в касі і на коррахунках в НБУ	52,5	398 216	398 216	
3. Інвестиції в акції	-0,8	-5 791		-5 791
4. Кошти в інших банках	-10,5	-79 383		-79 383
Разом	100,0	279 446	398 216	-45 392
II. Фактори прискорення і згортання ділової активності				
1. Міжбанківські кредити одержані	-4,4	-68 098		-68 098
2. Кредити надані	13,7	212 126	212 126	
3. Кредити до запитання	93,2	1 441 306	1 441 306	
4. Строкові депозити залучені	0,1	915	915	
5. Основні засоби і капітальні вкладення	4,2	64 664	64 664	
6. Кредитори	-0,5	-8 083		-8 083
7. Прибуток	-1,6	-25 020		-25 020
8. Статутний капітал	0,0	0	0	
9. Резервний капітал	0,0	164	164	
Разом	100,0	1 617 974	1 719 175	-101 201
Всього	—	1 897 420	2 117 391	-146 593

Таблиця 3.31

Фактори, що зумовили коливання ділової активності в 2003 р.

Фактори	Частка, %	Сума, тис.грн.	Вплив, тис. грн	
			позитивний	негативний
I. Фактори уповільнення ділової активності				
1. Інвестиції в державні цінні папери	15,4	116 526	116 526	—
2. Грошові кошти в касі і на коррахунках в НБУ	38,1	289 139	289 139	—
3. Інвестиції в акції	-6,0	-45 392	—	-45 392
4. Кошти в інших банках	52,5	397 888	397 888	—
Разом	100,0	758 161	803 553	-45 392
II. Фактори прискорення і згортання ділової активності				
1. Міжбанківські кредити одержані	3,5	54 136	54 136	—
2. Кредити надані	19,9	306 967	306 967	—
3. Кредити до запитання	73,7	1 139 500	1 139 500	—
4. Строкові депозити залучені	-0,1	-1 272	—	-1 272
5. Основні засоби і капітальні вкладення	1,9	29 404	29 404	—
6. Кредитори	0,3	4 274	4 274	—
7. Прибуток	0,0	-356	—	-356
8. Статутний капітал	6,5	100 000	100 000	—
9. Резервний капітал	-5,6	-86 327	—	-86 327
Разом	100,0	1 546 326	1 634 281	-87 955
Всього	—	2 304 487	2 437 834	-133 347

За даними табл. 3.29, 3.30, 3.31 побудовано графік факторів, що зумовили коливання ділової активності за 2001–2003 роки (рис.3.11).

На рис. 3.11 показаний позитивний вплив факторів на ділову активність у 2001 р. (+ 1 407 913 тис. грн) та негативний

вплив (- 551 453 тис. грн). У 2002 р. — позитивний вплив у сумі +2 117 391 тис. грн, а негативний — 146 593 тис. грн. У 2003 р. — позитивний вплив +2 437 834 тис. грн, а негативний — 133 347 тис. грн. Таким чином, розглянута методика аналізу дає можливість, виявити конкретні фактори, виміряти їх кількісний вплив на коливання ділової активності і оцінити позитивний чи негативний їх вплив на ефективність фінансово-господарської діяльності банку. Крім того, вона розкриває тактику поведінки банку, виявляє упущення та прорахунки керівництва банку в його рішеннях з диверсифікації джерел і напрямків вкладень та залучення або повернення коштів грошового ринку.

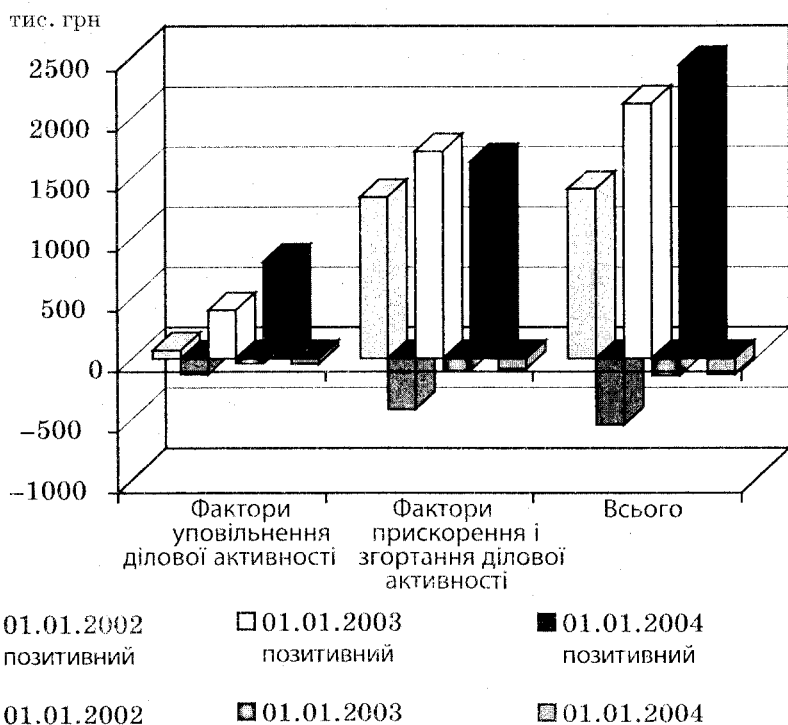

Рис. 3.11. Позитивний та негативний вплив факторів, що зумовили коливання ділової активності в динаміці з 01.01.2002 по 01.01.2004

Аналіз ліквідності

Ліквідність банку — це можливість та здатність банку виконувати свої зобов'язання перед клієнтами і різними контрагентами в періодах, що аналізуються. Ліквідність балансу як ступінь покриття зобов'язань активами і ліквідність самих активів забезпечується дотриманням, в першу чергу, обов'язкових економічних нормативів Національного банку України. Взяті нами ці та ряд інших, найбільш суттєвих, на нашу думку, показників (табл. 3.33.) дають можливість достатнім чином розкрити ліквідність Балансу банку.

За розрахунками авторів банк на 01.01.2001 р. забезпечував понаднормативний рівень коефіцієнта миттєвої ліквідності — 23,4 %, але на 01.01.2002 р. цей показник істотно знизився і становив 14,39 % і не задовольняв нормативного значення 20 %.

Децю знизилася забезпеченість робочих активів високоліквідними: з 47,8 % на 01.01.2001 р. до 27 % на 01.01.2002 р. при нормативній вимозі НБУ не менше 20 %. Про підвищення забезпеченості доходними активами всіх зобов'язань банку свідчить коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань. При нормативі у межах 70–80 % він зріс з 96 % на 01.01.2000 р. до 119 % на 01.01.2001р. Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку на 01.01.01 р. становив 109,7 %, а на 01.01.02р. знизився до 108,6 %, при нормативі не менше 100 %, тобто ці показники задовольняють нормативу.

Допоміжним показником ресурсної ліквідності є коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів. Цей показник виріс з 45 % на 01.01.2001 р. до 50 % на 01.01.2002 р. Це означає, що ризик ліквідного погашення основного обсягу зобов'язань перед клієнтами банку має зростаючу тенденцію. Таким чином, видані кредити, забезпечені більшим обсягом залучених депозитів і банкові не загрожує незбалансована ліквідність. Коефіцієнт генеральної ліквідності показує спроможність банку погашати зовнішні зобов'язання по залучених і позикових коштах високоліквідними активами та шляхом продажу нерухомості. Він децю скоротився: з 37,9 % до 27 %, але цей рівень не є достатнім, тому необхідно проводити виважену політику.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності на 01.01.2003 р. збільшився до 19,07 % і наблизився до оптимального значення. Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку децю знизився і склав 105,8 %, але він задовольняє нормативу — не менше 100 %.

Збільшилася забезпеченість робочих активів високоліквідними: з 27 % на 01.01.2002 р. до 48 % на 01.01.2003 р. при нормативній вимозі НБУ не менше 20 %. Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань при нормативі у межах 70–80 % знизився до 39,6 %. Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів знизився з 50 % на 01.01.2002 р. до 37 % на 01.01.2003 р. Це означає, що ризик ліквідного погашення основного обсягу зобов'язань перед клієнтами банку має спадну тенденцію. Таким чином, банку загрожує незбалансована ліквідність. Коефіцієнт генеральної ліквідності збільшився до 29,1 % і показує спроможність банку погашати зовнішні зобов'язання по залучених і позикових коштах високоліквідними активами та шляхом продажу нерухомості.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності на 01.01.2004 р. збільшився до 20,45 % і досяг оптимального значення. Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку дещо знизився і склав 104,7 %, але він задовольняє нормативу — більше 100 %. Збільшилася забезпеченість робочих активів високоліквідними — до 57 % на 01.01.2004 р. при нормативі НБУ 20 %. Про підвищення забезпеченості доходними активами всіх зобов'язань банку свідчить коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань який при нормативі у межах 70–80 % збільшився з 39,6 % до 43,9 %. Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів знизився з 37 % на 01.01.03 р. до 35 % на 01.01.2004 р. Це означає, що банку загрожує незбалансована ліквідність. Коефіцієнт генеральної ліквідності зменшився з 29,1 % до 28,5 %.

Таким чином, можна зробити висновок, що коефіцієнти ліквідності в цілому задовольняють нормативам ліквідності.

3.2.5. Аналіз ефективності управління

Результативним показником діяльності банку є величина одержаного прибутку. Рівень окупності прибутком статутного і загального капіталу, активів (у т.ч. дохідних), а також витрат банку характеризує їх рентабельність.

Здійснено їх розрахунок для аналізу досягнутого рівня і тенденції в часі — по прибутковості (табл. 3.32, 3.33).

Таблиця 3.32

**Вихідні дані і розрахунок коефіцієнтів ефективності
по чистому прибутку**

№ з/п	Показник	Умовні позначення	Станом на		Темпи змін %, оптимальне значення
			01.01.2002	01.01.2003	
Вихідні дані, тис. грн					
1	Чистий прибуток	ЧП	28 164,0	3 144,0	11,2
2	Середньорічні активи	$A_{\text{заг}}$	2 727 950,0	3 697 088,0	135,5
3	Середньорічні дохідні активи	$A_{\text{д}}$	1 369 570,5	1 577 192,5	115,2
4	Середньорічний загальний капітал	$K_{\text{заг}}$	227 514,5	239 260,0	105,2
5	Середньорічний статутний (акціонерний) капітал	$K_{\text{а}}$	100 000,0	100 000,0	100,0
6	Загальні витрати	$V_{\text{з}}$	343 250,0	371 929,0	108,4
7	Середньорічна чисельність працівників	СЧП	600,0	450,0	75,0
б) коефіцієнти рентабельності по чистому прибутку					
1	Рентабельність активів, % Рядок 1/Рядок 2	$P_{\text{а}}$	1,032	0,085	-0,947
2	Рентабельність дохідних активів, % Рядок 1/ Рядок 3	$P_{\text{да}}$	2,060	0,200	-1,860
3	Рентабельність загального капіталу, % Рядок 1/ Рядок 4	$P_{\text{зк}}$	12,380	1,310	-11,060

Закінчення табл. 3.32

4	Рентабельність статутного (акціонерного) капіталу, % Рядок 1/ Рядок 5	$P_{ка}$	28,160	3,140	-25,020
5	Рентабельність діяльності по витратах, % Рядок 1/Рядок 6	$P_{вит}$	8,210	0,850	-7,360
6	Результативність праці одного працівника, грн/чол Рядок 1/Рядок 7	$P_{псп}$	4694,000	698,700	-3995,300

З табл. 3.32 рентабельність активів на 01.01.2002 р. становила 1,032 %, а на 01.01.2003 скоротилася і склала 0,085 %. Рентабельність доходних активів склала 2,06 %, а на 01.01.2003 скоротилася на 1,86 процентних пунктів і становила 0,2 %. Одним із факторів зниження рентабельності доходних активів є різкий ріст їх середньорічного обсягу на 35 %, тоді як чистий прибуток скоротився на 88,8 %. Значне зростання доходних активів — позитивне явище і свідчить про активність менеджменту банку, направленою на зростання чистого прибутку в подальші періоди.

Рентабельність загального капіталу, як і статутного, характеризує діяльність банку з точки зору ефективності управління щодо розміщення активів, тобто можливості останніх приносити дохід. Рентабельність загального капіталу значно зменшилася через зменшення чистого прибутку на 88,8 %: з 12,38 % — на 01.01.2002 р. до 1,31 % — на 01.01.2003 р.

Рентабельність діяльності банку по витратах найбільшою мірою є узагальнюючим фактором. Усі інші показники рентабельності є похідними, і визначити їх можна лише тоді, коли на основі співвідношення доходів і витрат є прибуток. Рентабельність по витратах також зменшилася з 8,21 % до 0,85 %. Спад рентабельності по витратах спричинило зменшення чистого прибутку банку.

Результативність праці — розмір чистого прибутку на 1 працівника, за середньорічною чисельністю порівняно з показ-

никами, що характеризують ефективність управління банком, застосовується не часто. Результативність праці знизилася з 4694 грн до 698,7 грн також через зменшення чистого прибутку.

Таблиця 3.33

Вихідні дані і розрахунок коефіцієнтів ефективності по чистому прибутку

№ з/п	Назва показника	Умовні позначення	Станом на		Темпи змін %, оптимальне значення
			01.01.2003	01.01.2004	
Вихідні дані, тис.грн.					
1	Чистий прибуток	ЧП	3 144	2 788,0	88,7
2	Середньорічні активи	$A_{\text{звг}}$	3 697 088,0	5 000 361,0	135,3
3	Середньорічні дохідні активи	$A_{\text{д}}$	1 577 192,5	1 995 991,5	126,6
4	Середньорічний загальний капітал	$K_{\text{заг}}$	239 260,0	247 053,5	103,3
5	Середньорічний статутний (акціонерний) капітал	$K_{\text{а}}$	100 000,0	150 000	150,0
6	Загальні витрати	$B_{\text{в}}$	371 929,0	405 739,5	109,1
7	Середньорічна чисельність працівників	СЧП	450,0	500	111,1
б) коефіцієнти рентабельності по чистому прибутку					
1	Рентабельність активів, % Рядок 1/Рядок 2	$P_{\text{а}}$	0,085	0,056	-0,029
2	Рентабельність дохідних активів, % Рядок 1/Рядок 3	$P_{\text{да}}$	0,200	0,140	-0,060
3	Рентабельність загального капіталу, % Рядок 1/Рядок 4	$P_{\text{зк}}$	1,310	1,130	-0,190

Закінчення табл. 3.33

4	Рентабельність статутного (акціонерного) капіталу, % Рядок 1/Рядок 5	$R_{ка}$	3,140	1,86	-1,29
5	Рентабельність діяльності по витратах, % Рядок 1/ рядок 6	$R_{вит}$	0,850	0,69	-0,16
6	Продуктивність праці одного працівника, грн/чол. Рядок 1/Рядок 7	$R_{пса}$	698,700	557,60	-141,10

За табл. 3.33 рентабельність активів на 01.01.2003 р. становила 0,085 %, а на 01.01.04 скоротилася і склала 0,056 %. Рентабельність дохідних активів становила 0,2 %, а на 01.01.2004 скоротилася до 0,14 %. Одним із факторів зниження рентабельності дохідних активів є ріст їх середньорічного обсягу на 35,3 %, тоді як чистий прибуток зменшився на 11,2 %.

Рентабельність загального капіталу зменшилася, через зменшення чистого прибутку на 11,2 %, з 1,31 % до 1,13 % станом на 01.01.2004 р.

Рентабельність діяльності банку по витратах є узагальнюючим фактором. Рентабельність по витратах також зменшилася з 0,85 % до 0,69 % через зниження чистого прибутку банку.

Результативність праці знизилася з 698,7 грн/чол. до 557,6 грн/чол. також через зменшення чистого прибутку.

Таким чином, можна зробити висновок, що ефективність повністю залежить від чистого прибутку. Протягом останніх років в Ощадбанку України спостерігається зменшення чистого прибутку, про що свідчать звітність та рейтингова оцінка. За основними показниками банк входить у десятку банків-лідерів України, але за фінансовим результатом займає лише 95 місце. Тому необхідно покращити показник чистого прибутку, щоб не втратити позиції на ринку банківських послуг.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Рейтингова оцінка діяльності фінансової установи.
2. Методики рейтингового аналізу.
3. Основні показники діяльності банку.
4. Мета аналізу фінансового стану банку.
5. Показники аналізу ділової активності банку.
6. Визначення рентабельності активів.
7. Чиста процентна маржа.
8. Основні причини зменшення процентної маржі.
9. Основні коефіцієнти фінансової стійкості банку.
10. Аналіз ділової активності коефіцієнтним методом.
11. Джерела інвестування банку.
12. Сутність кредитного портфеля.
13. Характеристика погашення кредитної заборгованості.
14. Основні показники ліквідності.
15. Характеристика доходів та витрат.
16. Тенденції зміни основних показників діяльності Ощадного банку України.

4. АНАЛІЗ РОБОТИ БАНКУ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ

Один із найголовніших складових елементів діяльності банку — вивчення його ресурсної бази. **Ресурси банку** — це сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні банку і використовуються ним для кредитних та інших активних операцій. Банківські ресурси поділяються на власні та залучені.

Основу діяльності банку складають **залучені кошти**, оскільки саме вони визначають розмір кредитних вкладень. Це, у свою чергу, потребує удосконалення економічного аналізу залучених коштів банку.

До основних завдань аналізу залучених коштів належать:

- 1) оцінка динаміки і структури залучених коштів у загальному банківському капіталі;
- 2) визначення динаміки і структури рахунків вкладників та залишків на рахунках за видами;
- 3) аналіз оборотності та стабільності вкладів і виявлення впливу фінансово-економічних факторів на ці показники;
- 4) порівняльна характеристика діяльності відділень, філій, агентств із залучення коштів;
- 5) підготовка рекомендацій щодо поліпшення роботи банку з операцій, пов'язаних із залученням коштів.

Для виконання поставлених завдань проводяться такі етапи аналітичної роботи банку. **На першому етапі оцінюється динаміка і структура залучених коштів** банку в загальному обсязі банківських ресурсів, їх тенденція та напрямки розвитку відповідно до депозитної політики. Коли питома вага залучених коштів у банківському капіталі більша за допустиму, підвищується ризик неплатоспроможності банку. Визначення оптимальної структури банківських ресурсів — проблема, яка потребує щоденного аналізу стану банківських активів і пасивів.

Як приклад, використано показники діяльності одного з відділень Ощадного банку України в динаміці.

Оцінку динаміки і структури залучених коштів у загальних банківських ресурсах здійснено на основі даних, наведених у табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Динаміка і структура залучених коштів

Показник	Питома вага, %		
	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Власні джерела коштів	0,44	4,16	3,68
Зобов'язання банку, з них:	99,59	95,84	96,32
1) залучені кошти	85,86	86,95	95,30
а) вклади і депозити	79,10	69,23	60,91
б) кошти на поточних рахунках	6,63	9,06	34,23
в) операції з цінними паперами	0,09	0,17	0,15
2) позичені кошти			
а) кредиторська заборгованість	13,73	8,89	1,03
Разом джерел	100,00	100,00	100,00

Найбільшу питому вагу зобов'язань банку становлять вклади і депозити населення — 60,91%, проте це менше порівняно з минулим періодом на 8,32 процентних пунктів. У період з 2002 по 2003 рік їх значення за структурою скоротилося на 9,87 процентних пунктів. Зменшилася кредиторська заборгованість банку. Залишки на поточних і розрахункових рахунках зростали.

Питома вага у загальній структурі ресурсів операцій з цінними паперами несуттєва і дорівнює 0,15%.

Інші пасиви були незначними. У цілому підвищення рівня залучених коштів відбулося в основному за рахунок збільшення залишків на поточних рахунках клієнтів.

На другому етапі аналізу залучених коштів оцінюються наявні кошти на рахунках за видами. Такі результати формуються на основі вивчення динаміки і структури вкладів і депозитів за їх розмірами і видами.

Таблиця 4.2

**Динаміка і структура вкладів та депозитів
за видами та валютами**

Вид вкладів і депозитів	Питома вага до підсумку, % в динаміці*		
	2002	2003	2004
До запитання	47,8	48,1	48,7
	42,8	46,6	45,6
Строкові (від 6 до 12 місяців)	50,1	49,3	48,6
	26,6	21,2	14,2
Цільові на дітей	1,4	1,4	1,4
	2,0	1,6	1,9
Пенсійні	0,7	1,2	1,3
	28,2	27,9	34,0
Туристичні	0,0	0,0	0,1
Накопичувальні ощадні	0,0	0,0	0,0
		2,2	4,2
Депозити юридичних осіб	0,5	0,0	0,0
Разом	100,0	100,0	100,0

*У національній та іноземній валюті

Найвищими темпами росли залишки на ощадних та туристичних вкладах. З усіх видів вкладів **ощадні** мають тенденцію найвищої динамічності зростання порівняно з іншими видами вкладів. На третьому місці за темпами приросту знаходяться пенсійні вклади до запитання.

У 2004 році порівняно з 2003 роком відбулося зниження питомої ваги преміальних та строкових вкладів на 0,4 та 7,0 процентних пунктів відповідно. У структурному відношенні за преміальними строковими вкладками спостерігалися певні негативні зміни.

Не мають популярності депозити юридичних осіб, туристичні та преміальні вклади. Їх питома вага у залишках вкладів у 2004 році становила лише близько 0,03% за кожним видом.

Вивчаючи структуру вкладів за їх видами, необхідно звернути увагу на зміну питомої ваги кількості рахунків. Що стосується пенсійних та ощадних вкладів, то кількість цих рахунків постійно зростає.

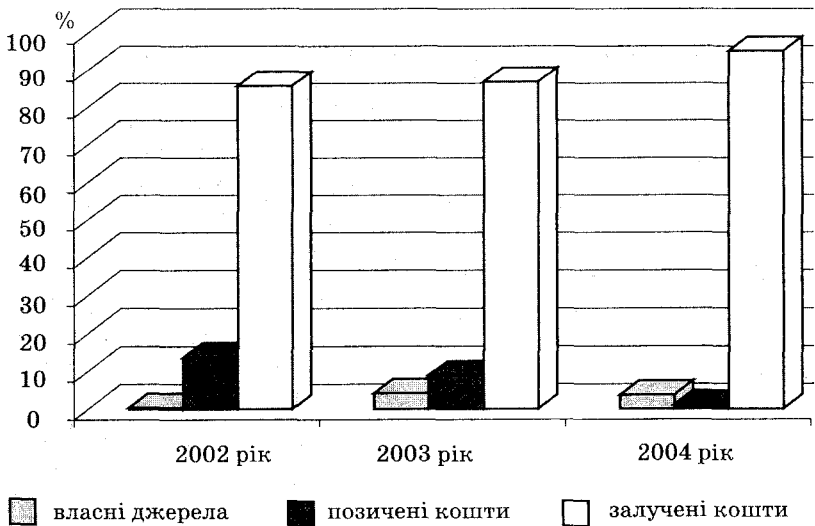

Рис. 4.1. Динаміка структури пасивів

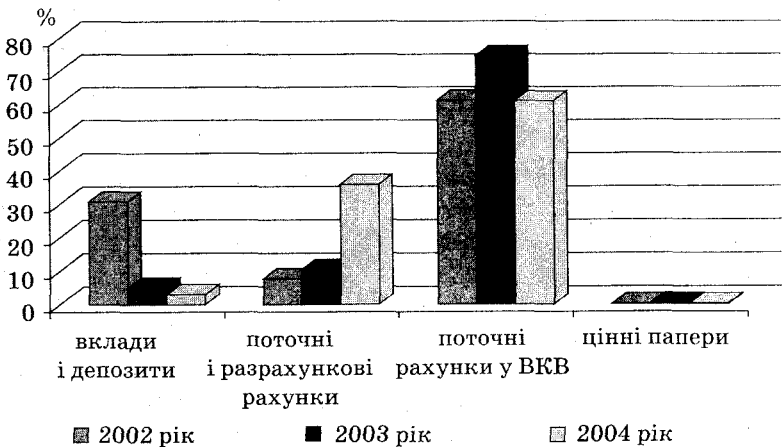

Рис. 4.2. Динаміка структури залучених коштів

На третьому етапі аналізу залучених коштів виявляється вплив чинників на величину залишку вкладу. Розрахунок проведено прийомом елімінації. За розрахунком залишок вкладу дорівнює добутку кількості рахунків на середній вклад. Це дозволило виявити вплив факторів прийомом абсолютних різниць (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

**Динаміка показників, які впливають на величину
залишку вкладу**

Показник	Умовні позначення	Роки			Відхилення 2004–2003 рр.	Відхилення 2003–2002 рр.
		2002	2003	2004		
Залишок вкладів, тис. грн	Зв	57178,9	84777,2	117428	+32650,80	+27598,30
Кількість рахунків, шт.	Кр	4856569	4911677	4924677	+13000	+55108
Середній вклад на 1 рахунок, грн.	Вс	11,77	17,26	23,84	+6,58	+5,49

Розрахунок впливу наведених показників на величину залишку вкладу.

1. Вплив зміни кількості рахунків:

$$Зв_{2003}(Кр) = +55\,108,0 \times (+17,26) / 1000 = 951,16 \text{ тис. грн.}$$

$$Зв_{2004}(Кр) = +13\,000,0 \times (+23,84) / 1000 = 309,92 \text{ тис. грн.}$$

2. Вплив зміни середнього вкладу:

$$Зв_{2003}(Вс) = 4\,911\,677 \times (+5,49) / 1000 = 26\,965,11 \text{ тис. грн.}$$

$$Зв_{2004}(Вс) = 4\,924\,677 \times (+6,58) / 1000 = 32\,404,37 \text{ тис. грн.}$$

Отже, в результаті збільшення у 2003 році кількості рахунків на 55 108,0 (+1,13 %) відносно 2002 року залишок вкладів зріс на 951,16 тис. грн, а у 2004 році — на 13 000,0 (+0,26 %) проти 2003 року залишок вкладів зріс на 309,92 тис. грн. Приріст середнього вкладу на 5,49 грн у 2003 році та на 6,58 грн у 2004 році забезпечив зростання його залишку на 26 965,11 тис. грн та на 32 404,37 тис. грн відповідно.

На загальну суму вкладів банку, крім вищевказаних чинників, впливають і структурні зрушення за кількістю і видами вкладів. Установи Ощадбанку проводять обстеження рахунків за:

- ознаками статі вкладників;
- належністю до певних верств населення;
- рівнем доходів.

Маючи таку інформацію, керівництво банку може визначитися у пріоритетних напрямках роботи із вкладниками. У результаті аналізу визначають, з якими вкладниками в основному працює банк і наскільки повно він задовольняє їхні потреби.

Основними показниками оцінки діяльності банку із залучення коштів є **стабільність** і **оборотність** вкладів.

Стабільність вкладів характеризується середнім терміном зберігання вкладної грошової одиниці, який визначається як відношення середнього залишку вкладів до суми кредитного обороту за вкладами, помноженого на кількість днів у періоді:

$$\beta = \bar{a} / \alpha \times T, \quad (4.1)$$

де β — середній термін зберігання вкладів;

$\bar{a}$ — середній залишок вкладів;

α — кредитний оборот;

T — число днів у періоді.

Число оборотів (n) вкладної грошової одиниці, як обернений показник, визначається за формулою:

$$n = \alpha / \bar{a}. \quad (4.2)$$

Ці показники характеризують *ступінь рухомості вкладів*.

До важливих показників роботи ощадних банків належать *коефіцієнти припливу й осідання вкладів*.

Абсолютний розмір припливу визначається як різниця між сумами надходження і вибуття вкладів. Коефіцієнт припливу вкладів визначається як процентне відношення суми припливу вкладів за звітний період до залишку вкладів на початок періоду. Відношення суми припливу вкладів до загальної суми надходжень за відповідний період характеризує ступінь осідання вкладів на рахунках вкладників.

Якщо матиме місце перевищення вибуття вкладів над надходженням, тоді різниця між ними означатиме відплив вкладів, що особливо характерно в періоди інфляції і нестабільної економічної ситуації в країні.

Коефіцієнт відпливу вкладів визначається як процентне відношення абсолютної суми відпливу вкладів за звітний період до залишку вкладів на кінець періоду. Відношення суми вибуття за відповідний період характеризує ступінь скорочення вкладів на рахунках вкладників.

Коефіцієнт осідання вкладів — це співвідношення приросту вкладів до оборотів за приходом. Прирост розглядається як різниця між залишками вкладів на кінець і початок року.

Середньорічний термін зберігання однієї гривні — це співвідношення кількості днів у році та коефіцієнта оборотності вкладів.

Аналіз діяльності банку за показниками стабільності та оборотності вкладів проведено на основі даних табл. 4.4.

Таблиця 4.4

Розрахунок стабільності та оборотності вкладів

Рядок	Показник	Умовні позначення	2003 рік	2004 рік	Відхилення показників	
					абсолютне	відносне, %
1	2	3	4	5	6	7
1.	Середній залишок вкладів	$\bar{a}$	70 980,6	101 102,6	+30 122	+42,4
2.	Приріст вкладів	A_B	27 593,2	32 650,8	+5 057,6	+18,3
3.	Обороти по вкладах:					
	а) надходження;	B_n	304 954,1	379 905,2	+74 951,1	+24,6
	б) видача	B_u	275 852,6	345 571,9	+69 719,3	+25,3
4.	Осідання вкладів, % (р.2/р.3а · 100)	O_c	9,0	8,6	-0,4	—
5.	Вилучення коштів із рахунків вкладів, % р.3б/ (р.1 + р.3а) · 100	B_1	73,4	71,8	-1,6	—
6.	Використання вкладних ресурсів, % р.1/(р.1 + р.3а) · 100 або (100 - р.5)	B_2	26,6	28,2	1,6	—
7.	Оборотність вкладів, % (р.3б/р.1 · 100)	O_u	388,6	341,8	-46,8	—

Закінчення табл. 4.4

1	2	3	4	5	6	7
8.	Середній термін зберігання вкладеної гривні, днів (90 · 100/р.7)	B	92,6	105,3	+12,7	+13,7
9.	Стабільність вкладних і депозитних операцій, % (р.4 · р.8/90)	C _B	2,3	2,5	0,2	—

Із даних табл. 4.4 видно, що відсоток осідання вкладів у 2004 році становив 8,6%, що менше порівняно з 2003 роком на 0,4 процентних пунктів. У 2004 році позитивним виявилось збільшення частки використання вкладних ресурсів на 1,6 процентних пунктів, що відбулося за рахунок зниження вилучення коштів із рахунків вкладів. У 2004 році обіговість вкладів (швидкість видачі грошей з вкладів) становила 3,4 рази.

Це для банку позитивно, оскільки зростає термін користування ним вкладеною національною валютою. У цілому рівень стабільності вкладних і депозитних операцій зріс на 0,2 процентних пункти.

На четвертому етапі проводиться оцінка розвитку ощадної справи за показниками, поданими у табл. 4.5.

Таким чином, кількість вкладників на 1 000 жителів у 2004 р. становила 1 730 осіб і зросла порівняно з 2003 роком на 2,07%. Це відбулося за рахунок додаткового залучення вкладів. Водночас сума вкладу на душу населення становила у 2004 році 41,17 грн, що більше, ніж у 2003 р., на 41,43%. У результаті коефіцієнт залучення коштів на вклади і депозити станом на 01.01.2004 р. становив 1,73 і зріс порівняно з 2003 р. на 2,97%. Коефіцієнт залучення коштів населення на вклади більше 1,0, тому що кожний вкладник може відкривати два і більше вкладів.

Установи Ощадбанку розробляють прогностичні плани залучення грошових доходів населення на вклади. Такий аналіз проводиться для того, щоб відслідкувати можливість збільшення або спаду залучення коштів у ресурси банку і дотримання ліквідності фінансової діяльності.

Таблиця 4.5

Показники розвитку ощадної справи в Ощадному банку

Рядок	Показники	2003 рік	2004 рік	Темп зростання, %
1	Залишок вкладів і депозитів, тис. грн.	84 777,2	117 428,0	138,51
2	Потенційне до обслуговування в банку населення, яке отримує дохід, осіб	2 897 744,5	2 846 631,0	98,24
3	Кількість вкладників, осіб	4 911 677	4 924 672,0	100,26
4	Кількість вкладників на 1000 жителів (р.3/р.2·1000), осіб	1 695	1 730	102,07
5	Сума вкладу на душу населення (р.1/р.2), грн/ос.	29,11	41,17	141,43
6	Середній вклад на 1 рахунок, грн/ос.	17,26	23,84	138,12
7	Коефіцієнт залучення коштів на вклади і депозити (р.5/р.6)	1,68	1,73	102,97

Виконання плану із залучення коштів населення протягом 2003–2004 років наведено в табл. 4.6. Згідно з таблицею, прогнозовані показники за 2002 р. були перевиконані на 3,8 %, на 12,3 % у 2003 р., а у 2004 році — на 52,5 %. Протягом 2003 р. спостерігалось недовиконання плану по вкладах фізичних осіб на 10,9 %. За всіма іншими показниками план перевиконано як у 2003 р., так і у 2004 році.

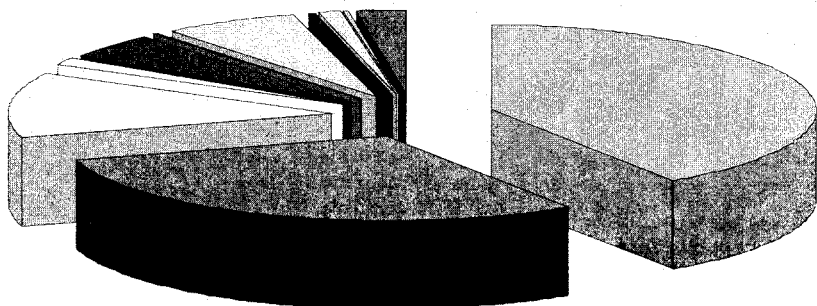
Робота Ощадного банку відзначається розгалуженою мережею, тому важливо розглянути порівняльну характеристику діяльності відділень одного з регіональних управлінь Ощадного банку із залучення вкладів. За даними рис. 4.3 видно, що найбільшу довіру мають вклади до запитання, друге місце поділяють пенсійні та строкові вклади. Практично не отримали розповсюдження шкільні, преміальні, авансові та ювілейні вклади. Їх частка по відділеннях у більшості випадків становила незначні суми. Ймовірно, що умови цих вкладів не відповідають потребам клієнтів або їх переваги недостатньо розрекламовані.

Рівень виконання планових показників із залучення вкладів

Показник, тис. грн.	2002 рік			2003 рік			2004 рік		
	Фактично	% до плану	% до 2001	Фактично	% до плану	% до 2002	Фактично	% до плану	% до 2003
Кошти фізичних осіб	57 184,0	102,6	127,9	84 777,2	89,1	148,3	117 428,0	100,9	38,5
А) вклади до запитання	40 371,4	103,1	121,4	56 621,7	74,7	140,6	86 851,9	115,4	152,8
Б) строкові вклади	16 812,6	101,5	130,2	28 155,5	114,4	167,4	30 576,1	74,4	108,6
Кошти юридичних осіб	4 795,9	121,6	125,0	11 120,1	180,7	231,9	66 028,3	428,0	593,8
А) поточні рахунки	4 795,9	121,6	125,0	11 099,1	138,7	230,0	65 994,2	430,0	594,5
Б) депозити	—	—	—	21,0	42,0	—	34,1	7,2	162,3
Усього за рік	61 979,9	103,8	126,5	95 897,3	112,3	154,7	183 456,3	152,5	191,3

Враховуючи те, що банк зацікавлений у розширенні залучених коштів, які перебувають тимчасово у його розпорядженні, йому необхідно постійно вдосконалювати існуючі і запроваджувати нові форми і методи залучення ресурсів, а саме вести:

- науково-дослідницьку роботу;
- аналітичну роботу;
- активно використовувати рекламу;
- проводити маркетингові дослідження;
- розширювати ділові контакти з клієнтами.

■ до запитання	■ накопичувальні	■ преміальні
■ пенсійні	■ шкільні	■ авансові
□ строкові	■ туристичні	□ пластикові картки
□ дитячі	□ депозити	■ ювілейні
■ строкові пенсійні		

Рис. 4.3. Розподіл вкладів за видами у регіональному управлінні

Важливим якісним показником роботи є собівартість залучених коштів на вклади, яка включає в себе всі грошові витрати на здійснення певної операції. Для того щоб її вирахувати, необхідно визначити суму витрат, які відносяться на вкладні операції, і суму середньорічного залишку вкладів. Після цього всі витрати закладами ділять на суму середньорічного залишку.

$$\text{Собівартість} = \frac{\text{витрати закладами}}{\text{сума середньорічного залишку}}$$

Витрати банку, які належать до вкладних операцій:

- проценти закладами;
- адміністративно-господарські витрати;

- операційні витрати;
- витрати на інкасацію;
- витрати на технічне обслуговування;
- витрати на розрахунки;
- амортизаційні витрати;
- витрати на підготовку кадрів;
- інші витрати.

Отже, для вирахування собівартості вкладних операцій необхідно із загальних витрат банку визначити ті, які безпосередньо відносяться на витрати за вкладами. Приклад розрахованої собівартості залучених коштів наведено в табл. 4.7.

Таблиця 4.7

Розрахунок собівартості залучення коштів

Відділення	Середньорічний залишок вкладів, тис. грн		Витрати за вкладами, тис. грн		Собівартість залучення коштів	
	2003 рік	2004 рік	2003 рік	2004 рік	2003 рік	2004 рік
Головний офіс	48 498,6	67 171,9	15034,6	16792,9	0,31	0,25
1	2 138,8	2 633,3	427,8	842,70	0,20	0,32
2	1 045,7	1 009,7	240,5	292,80	0,23	0,29
3	844,5	852,4	202,7	179,00	0,24	0,21
4	1 717,8	1 722,1	429,5	482,20	0,25	0,28
5	1 256,3	1 638,2	439,7	589,80	0,35	0,36
6	506,7	450,7	131,7	162,30	0,26	0,36
7	1 810,3	2 478,4	398,3	594,80	0,22	0,24
8	968,6	625,8	193,7	206,50	0,20	0,33
9	3 361,5	3 827,2	739,5	727,20	0,22	0,19
10	1 103,9	749,0	198,7	337,10	0,18	0,45
11	1 004,0	1 302,0	240,9	286,40	0,24	0,22
12	916,8	865,4	201,7	233,70	0,22	0,27
13	2 791,4	3 539,8	697,9	814,20	0,25	0,23
14	2 646,0	3 582,1	793,8	716,40	0,30	0,20
15	737,9	705,3	228,7	197,50	0,31	0,28
16	1 840,4	2 221,4	515,3	555,40	0,28	0,25
17	699,5	652,5	356,7	443,70	0,51	0,68

Закінчення табл. 4.7

18	2326,9	3066,2	651,5	613,20	0,28	0,20
19	1604,4	2011,7	385,1	402,34	0,24	0,20
Разом	70980,6	101102,6	20584,4	25275,70	0,29	0,25

Значення даного показника коливається в інтервалі 0,19–0,68 грн. Це свідчить про необхідність і можливість зниження собівартості, якої досягають за рахунок:

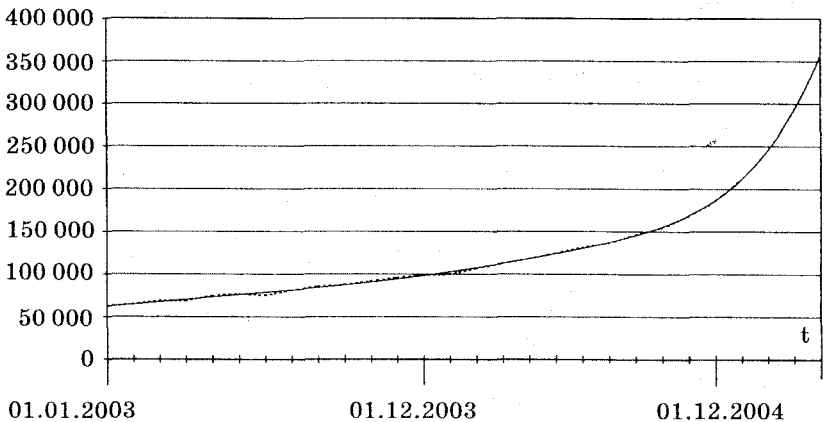
- зростання залишків вкладів;
- зростання інтенсивності праці (збільшення кількості операцій);
- переведення вкладних операцій на автоматизовану технологію праці;
- скорочення витрат банку.

Важливим моментом при аналізі об'єкту дослідження є визначення його стану у майбутньому. Засобами Microsoft Excel зроблено прогноз обсягу залучених коштів графічним методом (рис 4.4).

$$y = 0,0113x^6 - 0,7594x^5 + 19,508x^4 - 233,19x^3 + 1345,9x^2 - 690,94x + 62174$$

$$R^2 = 0,999$$

Обсяг залучених коштів, тис. грн

----- залучені депозити

————— прогнозний поліном (залучені депозити)

Рис. 4.4. Прогноз обсягу залучених коштів

Дані рис. 4.4 свідчать, що при стабільній діяльності регіонального Управління Ощадного банку обсяг залучених коштів буде зростати. Таким чином, фінансовий аналіз свідчить, що регіональне управління Ощадного банку підвищило активність залучення коштів. Найбільша ділова активність банку виявилася у кредитній політиці, яка базується на зростанні коефіцієнта активності за рахунок залучених коштів (з 0,014 до 0,033).

Управління Ощадного банку забезпечувало за проаналізований період фактичний нормативний рівень коефіцієнта загальної ліквідності і коефіцієнта співвідношення високоліквідних активів до робочих.

Проведений аналіз залучених коштів свідчить, що в цілому їх обсяг значно зріс та становив на кінець 2004 року 95,30 % у структурі банківських ресурсів. Найбільшу питому вагу зобов'язань банку складають **вклади і депозити населення**. Зменшилася кредиторська заборгованість банку, питома вага якої у 2004 році становила 1,03 %, що значно менше порівняно з 2003 роком (8,89 %). Залишки на поточних і розрахункових рахунках зростали. З усіх видів вкладів **ощадні вклади** мають тенденцію вищої динамічності зростання порівняно з іншими.

Найбільшу довіру мають вклади до запитання, друге місце поділяють пенсійні та строкові вклади. Інші види вкладів потребують прийняття заходів, які б сприяли їх більшому розповсюдженню.

Контрольні запитання до розділу 4

1. Сутність ресурсів банку.
2. Що належить до залучених коштів?
3. Основні завдання аналізу залучених коштів.
4. Дати характеристику динаміці і структурі залучених коштів Ощадного банку України.
5. Проаналізувати показники, що впливають на величину залишку вкладу.
6. Пріоритетні напрямки роботи банку з вкладниками.
7. Показник стабільності вкладів.
8. Як розраховуються коефіцієнти зміни вкладів?
9. Розрахунок стабільності оборотності вкладів.
10. Показники розвитку ощадної справи.
11. Планові показники залучення коштів.
12. Структура витрат банку із залучення коштів.
13. Розрахунок собівартості залучених коштів.
14. Прогнозування обсягів залучення коштів.

5. МОДЕЛЮВАННЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЩАДНОЇ СПРАВИ

5.1. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКУ

Грошові ресурси — фінансова основа всіх видів активних операцій, продажу банківських продуктів, фінансових послуг, що надаються або проводяться банками. Це сукупність коштів, які є власністю банку або тимчасово перебувають у його розпорядженні і протягом певного часу використовуються за затвердженою керівництвом банку стратегією.

Саме наявність або відсутність права власності на деякі складові банківських ресурсів є підставою для їх структурного розмежування на власні і запозичені, тобто такі, що не належать банку, але на відповідних умовах можуть біти задіяні в кредитно-інвестиційних операціях.

Ресурси кожного банку мають конкретну структуру, тобто співвідношення між власними та залученими й запозиченими коштами (див. розділ 4) яка складається насамперед під впливом конкретних умов:

- універсалізації чи спеціалізації банку;
- кредитної тактики і стратегії;
- позицій на грошово-кредитному ринку;
- обсягу продуктів і послуг, які пропонуються клієнтам.

Під впливом змін у регулюванні банківської діяльності, зрушень у макро- й мікроекономічній динаміці, ситуації на грошово-кредитному ринку, структурних коливань у доходах юридичних та фізичних осіб можливості формування ресурсної бази банку не залишаються стабільними. Враховуючи це, актуальним є моделювання банком шляхів і джерел ресурсного забезпечення його діяльності.

Розробляючи *модель ресурсного забезпечення діяльності банку*, важливо застосувати відповідну концептуальну основу, голо-

вним принципом якої має стати оптимізація структури пасивів, оскільки саме вони і є першоджерелом ресурсів. Цього можна досягти, узгодивши структуру пасивів та активів банку.

Функції управління пасивами й активами в практиці банку безпосередньо пов'язані між собою. Однак вони по-різному впливають на його прибутковість (рентабельність).

Якщо *управління пасивами* спрямоване на залучення й запозичення найдешевших за конкретних умов ресурсів банку, що сприяє зниженню валових витрат на проведення банківських операцій (тобто підвищенню прибутковості), то *управління активами* передбачає вибір варіантів (якщо це можливо) такого розміщення ресурсів, яке б забезпечувало найвищий валовий дохід.

Весь спектр відносин у сфері управління активними операціями пов'язаний з визначенням:

- обсягів;
- строків;
- ціни мобілізованих коштів.

Очевидно, при цьому структура джерел фінансування діяльності банку має бути адекватною структурі його активів. Певні види зобов'язань (пасиви) за розмірами та строками залучення і запозичення повинні відповідати певним елементам активів (також за обсягами й строками). Вирішення даного питання є досить важливим, оскільки від нього значною мірою залежить фінансова стійкість банку.

Для забезпечення *збалансування структури джерел фінансування* їх доцільно формувати залежно від таких факторів:

- кон'юнктура ринку;
- об'єкти кредитування;
- прибутковість активів;
- оборотність активів.

Інший напрямок *оптимізації структури пасивів балансу* банку пов'язаний з якісним удосконаленням існуючих видів і пошуком можливих варіантів модифікацій продуктів та послуг для:

- задоволення потреб наявних клієнтів;
- освоєння нових сегментів ринку банківського обслуговування.

Практичне значення має спрямованість менеджменту на підтримання структури пасивів, за якої забезпечується таке співвідношення власного, залученого та запозиченого капіталів, яке дає змогу збільшувати прибуток банку і підвищувати його фінансову стійкість.

Мобілізація на грошово-кредитному ринку залучених і запозичених ресурсів для досягнення встановлених фінансових результатів діяльності банку прибуткова й доцільна лише тоді, коли ціна цих коштів, тобто процентної ставки, менша від поточної норми прибутку. Неврахування цього важливого правила здебільшого зумовлює збільшення витрат на покриття боргів за рахунок власного капіталу, погіршує фінансові результати діяльності банку.

Управління активами обмежується:

- вимогами до ліквідності та кредитного ризику;
- ціною конкуренцією з боку інших банків, що впливає на свободу банку у виборі ціни кредиту.

Управління зобов'язаннями ускладнене обмеженим вибором і розміром боргових інструментів (позики та ін.), які банк може успішно розмістити серед своїх вкладників та інших кредиторів у будь-який час, тобто обмежується доступність коштів, необхідних для видачі кредиту. Таке ускладнення зумовлене ціною конкуренцією з боку інших банків та небанківських фінансово-кредитних інститутів, які теж зацікавлені у наявних коштах.

Важливе завдання банку — підтримання постійного балансу між потребами в ресурсах і можливостями їх придбання на умовах, що забезпечують фінансову стійкість і задоволення інтересів партнерів та клієнтів.

Обов'язковою умовою є дотримання банком принципу достатності ресурсів — обсяг мобілізованих на грошово-кредитному ринку коштів повинен бути не менше, але й не більше, ніж це необхідно для розміщення їх у найприбутковіших операціях.

Кожний банк повинен:

- розробити програми регулювання і розміщення ресурсів;
- визначити сфери найдохідніших вкладень коштів у кредитні й інвестиційні проекти на певний період;
- виконати аналіз реалізації програм.

При оцінці банківських операцій доцільно застосовувати системний підхід, що враховує всю сукупність питань, пов'язаних із конкретною угодою, і відображає загальний стан ресурсного забезпечення банку.

Фахівцями банківської справи було розроблено схему побудови моделі ресурсного забезпечення банку, що містить три блоки, які відповідають найважливішим елементам, операціям та умовам формування джерел банківських ресурсів (рис. 5.1).

Складові моделі ресурсного забезпечення діяльності банку — це ресурсне регулювання, формування ресурсів, оптимізація ресурсної бази.

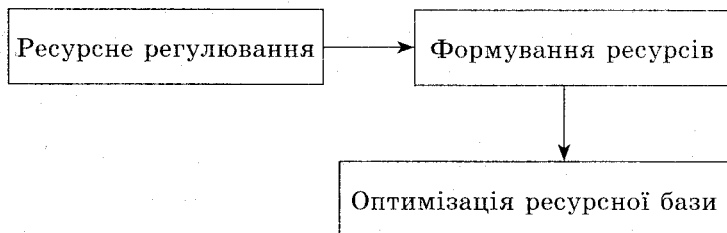

Рис. 5.1. Послідовність здійснення оптимального ресурсного забезпечення банку

Ресурсне регулювання стосується внутрішніх і зовнішніх факторів, які зумовлюють найістотніший вплив на формування системи ресурсного забезпечення банку.

До *внутрішніх факторів* належать:

- тактика й стратегія банку на грошово-кредитному ринку (спеціалізація чи універсалізація, вид кредитної політики, оптимізація депозитної політики, спрямованість на пропозицію переважно нових чи традиційних банківських продуктів і послуг);
- оцінка і рівень забезпечення ризиків власним капіталом;
- тенденції фінансової результативності діяльності банку.

До *зовнішніх факторів* належать:

- регулювання діяльності банків НБУ шляхом встановлення обов'язкових фінансово-економічних нормативів;
- державне регулювання грошово-кредитного ринку (встановлення облікової ставки, норми обов'язкових резервів, обсягу випуску внутрішніх державних запозичень та їх дохідності, грошової емісії тощо);
- правове і нормативне середовище (банківське та фінансове, податкове, валютне, антимонопольне законодавство);
- стан макро- та мікроекономічної динаміки розвитку країни;
- кон'юнктура і тенденції зміни національного та міжнародного фінансових ринків та ринків фінансових послуг;
- рівень конкуренції на грошово-кредитному ринку.

Формування ресурсів відображає шляхи формування обсягу ресурсної бази, достатньої для забезпечення ефективної банківської діяльності.

Цей блок моделі складається з таких елементів:

- управління власним капіталом (сумою основного та додаткового капіталу за мінусом відрахувань);
- нарощування акціонерного капіталу, реалізація ефективної дивідендної політики;
- створення і зміцнення бази залучення та запозичення ресурсів;
- удосконалення механізму мобілізації ресурсів клієнтів шляхом освоєння нових видів операцій, банківських технологій і ринків для зростання ресурсної бази;
- забезпечення прибутковості кредитно-інвестиційних операцій.

Третій блок — *оптимізація ресурсної бази*. Її суть полягає у раціоналізації залучення й запозичення ресурсів та їх розміщення у найприбутковіших сферах і варіантах. Складовими цього блоку є:

- підтримання найраціональнішого співвідношення між власним і залученим капіталом та запозиченим капіталом;
- забезпечення оптимальної структури залучених і запозичених коштів та їх відповідності за обсягами, строками й умовами мобілізації структурі активів;
- реалізація ефективного фінансового та податкового менеджменту;
- узгодження оцінки кредитних ризиків та оптимального (необхідного і достатнього) розміру резерву для покриття збитків за кредитами та іншими фінансовими операціями;
- аналіз дохідності кредитно-інвестиційних операцій, банківських продуктів та фінансових послуг;
- оцінка рентабельності всієї діяльності банку за умов виявлення резервів для скорочення витрат і збільшення прибутку.

Методичні підходи до розробки моделі ресурсного забезпечення банку мають цільову спрямованість — системне охоплення всіх елементів, які формують або можуть впливати на побудову й використання ресурсної бази банку.

Ресурсне регулювання здійснюється таким структурним підрозділом, як *казначейство*.

У банку може бути прийнятий один із методів регулювання активів і пасивів:

- метод фондового пула (усі пасиви розглядаються як єдиний пул забезпечення активів);
- метод конверсії фондів (усі активи розподіляються за джерелами формування із застосуванням принципів диверсифікації);
- комбінований метод, при якому філії управляють своїми активами і пасивами методом конверсії фондів, а казначейство управляє ресурсами, що перерозподіляються, і власним капіталом методом фондового пула.

Метод конверсії фондів з погляду коректності оцінки ризиків має переваги у сфері управління активними операціями, але його реалізація у багатофілійному банку, такому як Ощадний банк, є складною методологічною і технічною задачею. Крім того, виникає дисбаланс між процесами обліку й аналізу і прийняттям управлінських рішень: питання, пов'язані зі здійсненням активних операцій, можуть знаходитися у компетенції менеджерів центрів відповідальності, а питання аналізу результатів таких рішень — у компетенції казначейства. Звідси випливає висновок, що у великому банку казначейство найчастіше повинно здійснювати регулювання ліквідністю *методом фондового пула*.

Доцільність впровадження у діяльності Ощадного банку методу фондового пула визначено на основі методики експертної оцінки пріоритетів напрямів розвитку банку.

Новий метод управління повинен сприяти посиленню позитивних тенденцій і мінімізації негативних наслідків. На першому етапі експерти, спираючись на результати SWOT-аналізу, визначають потенційні можливості і загрози при переході до управління методом фондового пула. Сукупність цих подій є тим критеріальним простором (набором критеріїв), щодо якого необхідно приймати рішення про доцільність впровадження нового методу.

У табл. 5.1 представлено переваги та недоліки існуючого методу управління ресурсами банку (методу конверсії фондів) та можливості і загрози, які з'являються при переході на новий метод (метод фондового пула).

Як видно з табл. 5.1, кожне із зазначених положень має різну значимість (вагу) у загальній сукупності позитивних і негативних характеристик аналізованих методів. Тому на другому

етапі експерти оцінювали вектор пріоритетів критеріїв «переваги» і «недоліки» для існуючого методу та «можливості» і «загрози» для нового. Результати оцінки наведено у табл. 5.2–5.5.

Таблиця 5.1

**Порівняльний аналіз
методів управління ресурсами банку**

Метод фондowego пула		Метод конверсії фондів	
«Можливості»	«Загрози»	Переваги	Недоліки
А) відсутність кризи ліквідності окремих філій	А) відсутність регулювання вартості залучених коштів	А) коректна оцінка ризиків	А) складність з точки зору методології та технології (додаткові ресурси)
Б) централізоване управління відсотковим ризиком	Б) скорочення повноважень філій в управлінні власними активами і пасивами (зниження оперативності)	Б) встановлення контролю за джерелами банківських коштів, що дозволяє мінімізувати витрати із залучення ресурсів	Б) дисбаланс процесу обліку та аналізу і прийняття управлінських рішень
В) усунення надлишків ліквідних активів, які протистоять ощадним і строковим вкладам, а також основному капіталу	В) некоректна оцінка ризиків	В) скорочення частини ліквідних активів і розміщення додаткових коштів у кредити та інвестиції	В) незалежність джерел коштів від шляхів їх використання
Г) спрощення у прийнятті управлінських рішень	—	—	Г) не враховуються сезонні коливання, коли попит на кредит може зростати в період зниження обсягу вкладів

Таблиця 5.2

**Матриця парних порівнянь можливостей методу
фондового пула відносно мети розвитку банку**

Мета	А	Б	В	Г	h_i	λ
А	1	1/5	1/8	4	0,56	0,09
Б	5	1	1/4	7	1,72	0,27
В	8	4	1	7	3,87	0,60
Г	1/4	1/7	1/7	1	0,27	0,04

Розрахунки табл. 5.2 свідчать, що найбільша імовірність прояву — у критерію В, а найменша — у критерію Г.

Розрахунок величин h_i та λ здійснено за формулами (5.1) і (5.2).

$$h_i = \sqrt[n]{\prod a_{ij}}, \quad (5.1)$$

де h — середня геометрична значимості відповідних критеріїв,
 n — кількість оцінок i -х критеріїв, a_{ij} — відповідна оцінка.

$$\lambda = \frac{h_i}{\sum h_j} \quad (5.2)$$

де λ — імовірність прояву критерія.

Таблиця 5.3

Матриця парних порівнянь загроз методу фондового пула

Мета	А	Б	В	h_i	λ
А	1	6	2	2,73	0,64
Б	1/6	1	1/6	0,29	0,07
В	1/2	6	1	1,26	0,29

Як видно з табл. 5.3, найбільшу ймовірність прояву має критерій А, а найменшу — критерій Б.

Таблиця 5.4

Матриця парних порівнянь переваг методу конверсії фондів

Мета	А	Б	В	h_i	λ
А	1	1/3	1/4	0,44	0,12
Б	3	1	1/3	1,0	0,27
В	4	3	1	2,29	0,61

Відповідно до табл. 5.4 найбільшою є імовірність прояву критерію В, а найменшою – у критерію А.

Таблиця 5.5

Матриця парних порівнянь можливостей методу фондового пула

Мета	А	Б	В	Г	h_i	λ
А	1	4	1/4	1/7	0,66	0,14
Б	1/4	1	1/5	3	0,62	0,12
В	4	5	1	5	3,16	0,64
Г	7	1/3	1/5	1	0,47	0,10

За даними табл. 5.5 критерій В має найбільшу імовірність прояву, а критерій Г – найменшу.

На заключному етапі знайдено коефіцієнти значимості (відношення критерію «можливості» до критерію «загрози»), за якими виконано порівняння існуючого методу і нового. У табл. 5.6 наведено три варіанти прояву «можливостей» та «загроз» (переваг та недоліків). Для розрахунку використані максимальні та мінімальні імовірності прояву критеріїв.

Як свідчить розрахунок коефіцієнтів значимості, наведений у табл. 5.6, управління ресурсами методом фондового пула є пріоритетнішим порівняно з методом конверсії фондів. На це вказує перевищення коефіцієнта значимості першого методу у випадку одночасного прояву «найбільшої можливості» та «найбільшої загрози» та у випадку одночасного прояву «найбільшої

можливості» та «найменшої загрози» на 11,2 % та на 18,6 % відповідно. Таким чином, впровадження методу фондового пула є доцільним заходом.

Таблиця 5.6

**Пріоритети методів управління ресурсами за коефіцієнтом
«можливості»/«загрози» (переваги/недоліки)**

Показник	Метод фондового пула			Метод конверсії фондів		
	max/ max	max/ min	min/ min	max/ max	max/ min	min/ min
Відношення компонентів вектора пріоритетів за критерієм «можливості» (переваги) до компонентів за критерієм «загрози» (недоліки)	1,07	7,50	0,50	0,95	6,10	1,20

У межах наведеної схеми ресурсного забезпечення банку (ресурсне регулювання – ресурсне формування – оптимізація ресурсної бази) визначається обсяг залучених коштів (див. розділ 5.2) для прибуткової роботи Ощадного банку України та розраховується оптимальна структура агрегованого балансу з точки зору дотримання нормативів капіталу та ліквідності (див. розділ 5.3).

5.2. ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Перспективний аналіз призначений для дослідження фінансово-господарської діяльності банку з метою визначення шляхів його подальшого розвитку. Розрахунок основних параметрів, що характеризують явища і процеси фінансово-господарської діяльності банку з позицій майбутнього, дає змогу здійснити проєкцію сталих елементів попередніх періодів і визначити їх наступні значення. Кількісна оцінка значень обраних параметрів банку допомагає окреслити прогностичний простір, який заповнюється шляхом деталізації попередньо визначених показників.

Одним із методів прогнозування фінансових показників діяльності банку є прогнозування на основі залежності між об-

сягом залучених банком коштів (ресурсів) і такими його фінансовими показниками, як доходи, витрати й фінансовий результат (прибуток). Є різні способи оцінювання параметрів такої залежності.

Приклад. *Розрахунок залежності показників діяльності банку й обсягу залучених коштів та відображення її на основі лінійної регресійної математичної моделі.*

Оцінювання залежності між обсягом залучених ресурсів та фінансовими показниками банку здійснюється у три етапи:

- розраховується залежність між обсягом залучених ресурсів та витратами банку;
- розраховується залежність між обсягом залучених ресурсів та доходами банку;
- розраховується залежність між обсягом залучених ресурсів та фінансовим результатом (прибутком) банку.

Залежність між обсягом залучених коштів та витратами буде мати такий вигляд:

$$ВВ = В \cdot К + УП, \quad (5.3)$$

де ВВ — валові витрати; В — рівень витратності пасивних операцій банку; К — обсяг залучених коштів (ресурсів); УП — умовно-постійні витрати. До умовно-постійних витрат з метою аналізу віднесено адміністративні та комісійні витрати.

Залежність між обсягом залучених коштів та доходами банку матиме такий вигляд:

$$ВД = Д(1 - Н) \cdot К + КД, \quad (5.4)$$

де ВД — валові доходи; Д — середня дохідність активних операцій банку; Н — норма обов'язкового резервування; КД — комісійні та інші доходи.

Залежність між обсягом залучених ресурсів та фінансовим результатом (прибутком) банку визначено шляхом перетворення формул (5.3 та 5.4):

$$\begin{aligned} \text{ФР} &= \text{ВД} - \text{ВВ} = Д(1 - Н) \cdot К + КД - В \cdot К - УП; \\ \text{ФР} &= [Д(1 - Н) - В] \cdot К + КД - УП, \end{aligned} \quad (5.5)$$

де ФР — фінансовий результат банку (прибуток).

Перспективні можливості оцінки параметрів залежності між обсягом залучених коштів та фінансовими показниками діяльності:

- визначення межі беззбитковості банку, тобто мінімального обсягу залучених банком коштів;
- складання прогнозу фінансових показників банку за умов зростання (зменшення) обсягу залучених коштів;
- визначення рівня позикових ресурсів, необхідного для виконання планових показників діяльності банку з доходів, витрат, прибутку;
- визначення фінансових результатів зміни ставок на фінансових ринках, норм резервування тощо.

Аналогом аналізу залежності між обсягом залучених коштів та фінансовими показниками діяльності банку є аналіз залежності між обсягом виробництва (реалізації) та фінансовими показниками нефінансової установи (аналіз беззбитковості).

Оцінювання параметрів формул (5.3), (5.4), (5.5) здійснено за допомогою інструментів кореляційно-регресійного аналізу. Модель у загальному вигляді:

$$y = a_1 x + a_0, \quad (5.6)$$

де y — функція; x — аргумент; a_1 та a_0 — параметри (коефіцієнти регресії).

Приклад. Розглянуто застосування цього методу за результатами діяльності регіонального управління Ощадного банку України за 12 місяців, (табл. 5.7.)¹

Таблиця 5.7

Фінансові показники діяльності банку

Місяць	Обсяг залучених коштів, тис. грн	Валові витрати, тис. грн	Валові доходи, тис. грн.
Січень	1079,1	1733,1	1744,5
Лютий	7056,9	2015,3	2330,0
Березень	5750,4	1953,6	2199,7
Квітень	5509,9	1942,3	2175,7
Травень	6382,9	1983,5	2262,8
Червень	7290,7	2026,3	2353,4
Липень	4828,2	1910,1	2007,6

¹ Розрахунок виконано Ю. Вергелес.

Закінчення табл. 5.7

Серпень	9649,7	2137,7	2588,8
Вересень	8664,7	2091,2	2490,5
Жовтень	13846,6	2335,8	3007,7
Листопад	17507,5	2508,5	3473,0
Грудень	25734,7	2896,9	4194,1

Рівняння регресії залежності валових витрат від обсягу залучених коштів має такий вигляд:

$$\hat{y}_{ВВ} = 1675,3143 + 0,0474x$$

Розрахунок коефіцієнта детермінації дозволив встановити, що 99,83% варіабельності валових витрат зумовлені зміною обсягу залучених банком ресурсів.

Рівняння регресії залежності валових доходів від обсягу залучених коштів має такий вигляд:

$$\hat{y}_{ВД} = 0,10219x + 1604,04.$$

Встановлено, що 99,66% варіабельності валових доходів зумовлені зміною обсягу залучених банком ресурсів.

На рис.5.2 наведено залежність фінансових результатів діяльності банку від обсягу залучених коштів.

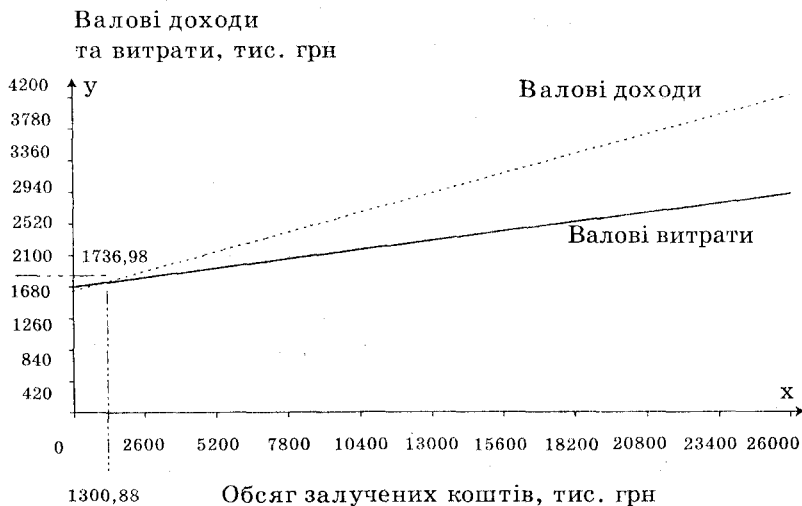

Рис. 5.2. Оцінка впливу обсягу залучених коштів на фінансові показники діяльності банку

За графіком (рис. 5.2) фінансовий результат визначається як різниця між y -координатою прямої валових доходів та прямої валових витрат для кожного обсягу залучених коштів (x -координатою).

За результатами розрахунків визначено критичний обсяг залучених коштів, тобто їх мінімальний обсяг, який є необхідним для беззбиткової роботи банку, — 1 млн 300 тис. грн. Цей обсяг ресурсів є меншим порівняно зі спрогнозованим. Тобто при виконанні існуючих умов діяльності банк отримує прибуток.

Побудовані моделі дають можливість керівництву банку здійснювати планування (прогнозування) як фінансових показників (доходів, витрат, прибутку), так і необхідного обсягу залучених коштів, здійснювати регулювання процентної і тарифної політики банку.

5.3. МОДЕЛЬ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ АКТИВІВ І ПАСИВІВ БАНКУ

Визначаються два взаємозалежних у часі напрямки управління активами і пасивами: *обліковий*, орієнтований на чистий прибуток, і *економічний*, спрямований на виділення ринкової цінності акціонерного капіталу банку.

В обліковій моделі ключовим чинником цінності є прибуток на акцію або чистий процентний прибуток (процентні прибутки мінус процентні витрати).

У цьому випадку необхідний результат удосконалення управління активами і пасивами забезпечується максимізацією чистого відсоткового прибутку за даного рівня ризику або ж мінімізацією ризику за заданого рівня чистого відсоткового прибутку.

Одним з найважливіших завдань банківського менеджменту є знаходження оптимальної структури активів, пасивів і капіталу, що забезпечує максимальне значення чистої відсоткової маржі за умови виконання вимог НБУ і внутрішньобанківських обмежень.

Структура портфелів активів і пасивів містить чотири блоки:

- інформативний;
- інструментальний;
- аналітичний;
- управлінський.

Інформативний блок призначений для підготовки інформації та її обробки, що є функцією інформаційних служб банку.

Інструментальний блок складається зі змістовної частини процесу управління активами й пасивами, що є завданням служб автоматизації банківських технологій.

Аналітичний блок призначений для економічної інтерпретації отриманих розрахунків й оцінки запропонованих рекомендацій, чим займаються аналітичні служби банку, зокрема фінансового менеджменту.

Управлінський блок визначає, наскільки збалансованою є структура активів і пасивів, які рекомендуються для конкретних практичних рішень, що є функцією служб управління банком.

Завдання, яке вирішує банк, належить до облікової моделі управління, в якій передбачено максимізацію одного з облікових показників. У даному випадку ним є *чистий процентний прибуток*. Вплив на цей показник результатів банківської діяльності можна дослідити, побудувавши модель управління активами і пасивами.

Менеджери здійснюють імітаційний аналіз і знаходять найкращі, з теоретичного погляду, варіанти. Під час цього процесу в підрозділах банку, які займаються плануванням і аналізом діяльності, розробляють орієнтовані, або прогнозні, баланси, звіти про прибутки і витрати, що дає змогу за умов управління активами і пасивами відстежувати зміну облікових та економічних показників процентного ризику та різних економічних параметрів. Під час аналізу сценарію або проведення ділової гри увага менеджерів банку фокусується на найбільш імовірних найкращих і найгірших ситуаціях.

У процесі оптимізації управління активами і пасивами також постають і вирішуються три завдання:

- оцінка фінансового стану банку;
- встановлення напрямів його діяльності;
- визначення засобів досягнення мети.

Результатом вирішення першого завдання є аналіз фінансової звітності. Визначення цілей — це сутність другого завдання. Вироблення стратегій здійснення обумовлене пошуком вирішення третього завдання.

Таким чином, у спеціалістів банку з'являється можливість обґрунтування альтернативних шляхів збалансування активів і пасивів, що забезпечують заданий рівень допустимого ризику.

Методологія визначення їх *структури* охоплює повну характеристику банку (коли одночасно визначаються оптимальні структури як активів, так і пасивів) і часткову (в якій визначаються оптимальна структура активів за фіксованих пасивів або пасивів за фіксованих активів).

Визначення оптимальної структури портфеля активів за фіксованої структури пасивів складається з декількох етапів (аналогічним методом визначається структура пасивів за фіксованої структури активів).

На першому етапі накопичується вся необхідна інформація, зокрема:

- баланс банку на конкретну дату (на кінець місяця, кварталу, року) або прогнозний баланс на плановий період;
- економічний баланс банку, отриманий з бухгалтерського агрегуванням груп рахунків балансу в певні банківські позиції за розробленою у банку технологією;
- вартісні показники, за якими оцінюють агреговані банківські позиції за їх можливим «внеском» у дохідний і видатковий процеси діяльності банку.

Останні визначають різними методами:

- прогнозним;
- імітаційним (тобто обирають, виходячи з досвіду менеджерів, аналітиків);
- на основі фактичних даних, що відповідають реальному часу.

Під час визначення характеристик процесу управління активами і пасивами банку враховують нормативні вимоги НБУ, обмеження між агрегованими банківськими позиціями, що відображають їх взаємозв'язки, а також інші, внесені менеджерами й аналітиками банку (наприклад, ті, що враховують неможливість швидкої зміни структури балансу).

Виходячи зі змісту завдання готуються конкретні фактичні дані за структурою пасивів і конкретні вартісні показники. Цю змістовну модель з інформаційних підрозділів банку передають для реалізації до комп'ютерного центру банку.

На другому етапі формалізується управління ризиками, наприклад, шляхом рішення задачі лінійного програмування.

На третьому етапі інтерпретуються отримані результати з активними банківськими позиціями. Це менеджерська функція банку, яка залежить від аналітичних здібностей його керівників.

Якщо результати розрахунку не задовольняють аналітиків і менеджерів, змінюють вхідну інформацію і повторюють завдання на новій основі. У результаті кількох розрахунків (їх кількість визначають аналітики та менеджери), формулюється пропозиція *комітету управління активами й пасивами* як одна з альтернатив для ухвалення практичного рішення. Пропонується набір альтернативних рішень, в тому числі розрахункових, які, на думку аналітиків і менеджерів, сприятимуть результативнішій діяльності банку.

На четвертому етапі комітет ухвалює рішення за рекомендаціями, отриманими на підставі виконаних розрахунків.

Обов'язковими складовими цього етапу є:

- аналіз альтернативних рішень;
- оцінка рівня компромісу між вимогами ліквідності, фінансової стабільності та рентабельності банку;
- вибір альтернативного рішення;
- затвердження плану його реалізації;
- призначення відповідального за виконання остаточно прийнятого рішення.

Приклад. Застосування поданої методології виконано на основі фінансової звітності одного з банків України, який входить до групи ощадних.

1. Інформативний блок.

Необхідна інформація для роботи інструментального блоку готується у такий спосіб.

Відповідно до першого етапу методології формуються необхідні баланси. В табл. 5.8 наведено активну і пасивну складові агрегованого балансу.

Таблиця 5.8

Агрегований баланс

Активи			Пасиви		
1	2	3	4	5	6
Агрегована стаття	Умовне позначення	Сума, тис. грн	Агрегована стаття	Умовне позначення	Сума, тис. грн
Строкові депозити в НБУ	X_1		Кошти інших банків	Y_1	

Продовження табл. 5.8

1	2	3	4	5	6
Кошти в інших банках	X_2		Депозити та кредити, отримані від НБУ та інших банків	Y_2	
Кредити державним органам	X_3		Поточні рахунки	Y_3	178288,5
Кредити суб'єктам господарської діяльності	X_4	6756,8	Строкові депозити	Y_4	33658,6
Кредити фізичним особам	X_5	491,1	Розрахунки за коштами, отриманими від установ банку	Y_5	
Портфель державних цінних паперів на продаж та інвестиції	X_6		Емітовані боргові цінні папери	Y_6	289,1
Портфель недержавних цінних паперів на продаж та інвестиції	X_7	—	Рахунки відкриті для установ банку	Y_7	—
Розрахунки за коштами, наданими установам банку	X_8	169012,5	Проценти, що підлягають сплаті	Y_8	2973,7
Кошти на поточному рахунку в НБУ	X_9	27934,4	Кредиторська заборгованість	Y_9	1987,5
Рахунки, відкриті в установах банку	X_{10}	4728,1	Інше нарахування та відстрочений дохід	Y_{10}	0,7
Готівкові кошти	X_{11}	3933,4	Інше	Y_{11}	81,8

Закінчення табл. 5.8

1	2	3	4	5	6
Дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами	X_{12}	272,6	Резерви	Y_{12}	1,1
Дебіторська заборгованість за господарською діяльністю	X_{13}	168,7	Капітал	Y_{13}	7079,2
Інші активи нетто	X_{14}	1290,2			
Основні засоби та нематеріальні активи	X_{15}	9772,4			
Баланс	$\sum X_i$	224360,2	Баланс	$\sum Y_j$	224360,2

Позиції, що беруться до уваги у підрахунку цільового показника, наведено у табл. 5.9.

Таблиця 5.9

Структуровані активні позиції

Позиція	Агреговані статті (умовний вираз)
Активи з коефіцієнтом ризику 0%	X_{11}, X_1, X_9
Активи з коефіцієнтом ризику 10%	X_3
Активи з коефіцієнтом ризику 20%	X_6
Активи з коефіцієнтом ризику 50%	X_3, X_{10}
Активи з коефіцієнтом ризику 100%	$X_2, X_4, X_5, X_7, X_8, X_{12}, X_{14}, X_{15}$

Для оцінки результатів діяльності банку використовується *цільовий показник* — *чистий процентний прибуток*. Для його обчислення необхідні «вартісні» коефіцієнти $C(i)$ та $Q(j)$, які отримують з процентних ставок за активами і пасивами для так званих «процентних» активів і пасивів (кредитів, депозитів тощо).

Для вирішення завдання оптимізації визначається цільовий показник (чистий процентний прибуток) і обмеження НБУ щодо ліквідності, платоспроможності, достатності капіталу, а також додаткові обмеження, що дозволяють підтримати економічну рівновагу між статтями балансу та враховують неможливість швидкої зміни його структури.

2. Інструментальний блок.

Результати трьох варіантів розрахунку отримано за допомогою інструмента «Пошук розв'язку» пакету Microsoft Excel.

У табл. 5.10 наведено результати розрахунків, які свідчать, що за фактичною пасивною (активною) складовою балансу в банку не було можливості збільшити чистий процентний прибуток. Крім того, при дотриманні коефіцієнтів ліквідності, а у випадку фіксації статей пасиву, та нормативу надійності капіталу, коефіцієнта участі власного капіталу у формуванні активів і нормативу платоспроможності, а у випадку фіксації статей активу, значення чистого процентного прибутку може зменшитися.

Таблиця 5.10

Розрахунки при фіксації активів або пасивів

Розрахунок при фіксації активів			Розрахунок при фіксації пасивів		
Умовне позначення	Фактична сума, тис. грн	Розрахункова сума, тис. грн	Умовне позначення	Фактична сума, тис. грн	Розрахункова сума, тис. грн.
1	2	3	4	5	6
X_1			Y_1		
X_2	—	—	Y_2	—	—
X_3	—	—	Y_3	178 288,50	134 616,12
X_4	6 756,80	1 570,52	Y_4	33 658,60	45 839,49
X_5	491,10	1 346,16	Y_5	—	—
X_6	—	—	Y_6	289,10	9 030,40

Закінчення табл. 5.10

1	2	3	4	5	6
X_7			Y_7		
X_8	169 012,50	134 616,12	Y_8	2 973,70	11 714,99
X_9	27 934,40	23 019,36	Y_9	1 987,50	—
X_{10}	4 728,10	49 548,43	Y_{10}	0,70	0,70
X_{11}	3 933,40	4 487,20	Y_{11}	81,80	50,73
X_{12}	272,60	—	Y_{12}	1,10	1,10
X_{13}	168,70	—	Y_{13}	7 079,20	23 106,66
X_{14}	1 290,20	—			
X_{15}	9 772,40	9 772,4			
H	14 379,09	9 100,66		14 379,09	13 867,17

У табл.5.11 подано результат розрахунку за умов одночасного визначення структури активів і пасивів.

Таблиця 5.11

Результат розрахунку при одночасному визначенні структури активів і пасивів

Активи			Пасиви		
Умовне по-значення	Фактична сума, тис. грн.	Розрахункова сума, тис. грн..	Умовне по-значення	Фактична сума, тис. грн.	Розрахункова сума, тис. грн.
1	2	3	4	5	6
X_1	—	—	Y_1	—	—
X_2			Y_2		
X_3	—	—	Y_3	178 288,50	134 616,12
	6 756,80	14 815,86	Y_4	33 658,60	44 872,04
X_5	491,10	1 346,16	Y_5	-	7 083,68
X_6	—	—	Y_6	289,10	2 243,60
X_7	—	—	Y_7	—	—

Закінчення табл. 5.11

1	2	3	4	5	6
X_8	169012,50	134616,12	Y_8	2973,70	4487,20
X_9	27934,40	25668,42	Y_9	1987,50	2243,60
X_{10}	4728,10	33654,03	Y_{10}	0,70	0,70
X_{11}	3933,40	4487,20	Y_{11}	81,80	48,47
X_{12}	272,60	—	Y_{12}	1,10	1,10
X_{13}	168,70	—	Y_{13}	7079,20	28763,68
X_{14}	1290,20	—			
X_{15}	9772,40	9772,40			

Дані табл. 5.11 свідчать, що за умови виконання основних та додаткових обмежень чистий відсотковий прибуток зменшується.

3. Аналітичний блок.

За результатами усіх трьох розрахунків чистий процентний прибуток скоротився порівняно з його фактичним значенням. Найбільш суттєве зменшення сталося за умови зміни структури активів при фіксації пасивів. При цьому фактична структура балансу не дає змоги дотриматися усіх нормативів, змінивши окремо активну або пасивну його складову.

Так, при зміні структури активів не виконується норматив платоспроможності та участі власного капіталу у формуванні активів, а при зміні структури пасивів — не зберігаються коефіцієнти ліквідності. Для дотримання усіх обмежень, виявляється доцільним застосування лише третього розрахунку. Рекомендується в частині активів збільшити кредити суб'єктам господарської діяльності та фізичним особам, зменшити розрахунки за коштами, наданими установам банку та готівкові кошти, а також ліквідувати дебіторську заборгованість. У частині пасивів рекомендовано збільшити строкові депозити, розрахунки за коштами, отриманими від установ банку, емітовані боргові цінні папери.

Найбільш важливим чинником, який сприяє збільшенню цільового показника та виконанню нормативів НБУ, є власний капітал. Звичайно, зростання саме його значення істотно впливає на результат.

Проведені розрахунки свідчать, що при зверненні до управління пасивами виникає необхідність розглянути проблему

спільного управління активами й пасивами банку або управління балансом. Для цього слід застосувати повну модель управління, яка передбачає одночасне визначення структур активів і пасивів банку.

Розроблена модель ресурсного забезпечення банку, що складається з трьох блоків (регулювання → формування → оптимізація ресурсної бази), доводить доцільність формування ресурсної бази із визначенням обсягу залучених коштів, необхідних для безбиткової діяльності.

Контрольні запитання

1. Умови формування структури ресурсів банку.
2. Яку роль відіграє у платоспроможності банку моделювання шляхів і джерел ресурсного забезпечення його діяльності?
3. Як пов'язані функції управління пасивами і активами банку?
4. З якою метою відбувається оптимізація структури пасивів балансу банку?
5. Чим обмежується управління активами банку?
6. З чого складається модель ресурсного забезпечення банку?
7. Що належить до внутрішніх та зовнішніх факторів ресурсного регулювання?
8. Шляхи формування ресурсної бази банку?
9. У чому полягає оптимізація ресурсної бази?
10. Що є цільовою спрямованістю ресурсного забезпечення банку?
11. Які існують методи регулювання активів і пасивів?
12. У чому полягає суть методу конверсії фондів?
13. Яку перевагу має метод фондового пула для забезпечення ліквідності діяльності банку?
14. Який підхід може бути застосований до вибору методу ресурсного регулювання?
15. Як відбувається прогнозування фінансових показників банку?
16. У чому полягають перспективні можливості оцінки параметрів залежності між обсягом залучених коштів та фінансовими показниками діяльності банку?
17. Яким чином визначається структура портфеля активів і пасивів?
18. Яку роль відіграють строкові депозити в оптимізації структури портфеля активів і пасивів Ощадного банку?

6. ФОНД ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

6.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Банківська система України пройшла етапи первинного становлення та початкового реформування: набули чинності та діють основні закони, положення, інструкції та інші нормативно-правові акти, які створили фундамент для функціонування та розвитку банківського сектора економіки. Залишилося багато не вирішених завдань та проблем, серед яких формування якісно нового рівня довіри до банківської системи з боку вкладників та кредиторів, без чого є неможливим зміцнення фінансового стану банків та посилення їх взаємодії з реальним сектором економіки, тому що, як було доведено вище, важливою складовою ресурсної бази банків є залучені грошові кошти юридичних та фізичних осіб.

Оскільки банки залучають і розміщують кошти від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, їх діяльність є ризиковою. Споживачам банківських послуг, зокрема вкладникам, необхідні гарантії, що вони працюють з фінансовостійкими та платоспроможними банківськими установами.

Саме тому перед урядом та Національним банком України неодноразово поставало питання щодо створення системи страхування депозитів, яка є одним із факторів стабілізації банківської системи.

Існування порядку страхування депозитів на рівні держави дозволяє банкам знизити премію за ризик як одну зі складових базової депозитної ставки. У багатьох розвинених країнах створено державну систему страхування депозитів, яка передбачає компенсацію певної суми депозитного вкладу власникові у разі банкрутства банку. Так, у США вкладник має право на відшкодування фактичної суми депозиту на момент банкрутства банку

в межах 100 тис. дол. Виплати здійснюються із загального фонду страхування депозитів, який формується з відрахувань кожного банку залежно від обсягів депозитної бази.

В Україні розвивається система страхування депозитів. Це дозволяє сподіватися на зниження для клієнтів високої ризиковості банківських вкладів, сприяє підвищенню надійності та стабільності вітчизняних банків. Одним зі шляхів зниження ризику неповернення коштів для юридичних осіб стало надання можливості відкриття поточних рахунків у різних банках, завдяки чому вдається застосовувати такий метод управління ризиками, як *диверсифікація*.

Раніше ускладнення фінансового стану банку призводили до втрати коштів на рахунках клієнтів, унеможлилювали проведення будь-яких господарських операцій та автоматично підвищували ризик банкрутства юридичних осіб, які мали рахунок у цьому банку.

Існує думка, що в країнах з перехідною економікою створювати систему страхування депозитів недоцільно¹ через те, що:

- виникають великі матеріальні затрати, до яких такі країни, як правило, не готові;
- можливі так би мовити «моральні втрати», тобто послаблення пильності як позичальників, так і кредиторів, оскільки перші покладатимуться на гарантії уряду і певною мірою знижуватимуть вимоги щодо вибору кредитної установи, а інші погоджуватимуться на більш ризикові позички.

Прихильники зазначеної точки зору пропонують вирішувати проблему надійності вкладів шляхом:

- надання можливості потенційним вкладникам одержувати правдиву інформацію;
- створення банками спільних фондів державних цінних паперів, які були б своєрідною формою державного страхування.

В Україні вже робилися спроби запровадити подібну систему гарантування вкладів фізичних осіб. Так, відповідно до Порядку блокування, заміни та погашення державних цінних паперів, переданих на зберігання Національному банку України (додаток

¹ Бондар Н., Конопатська Л. Актуальні проблеми страхування депозитів // Вісник Національного банку України. — 2001. — № 11. — С. 37 — 40;

№ 3 до листа НБУ № 14-110/857-2371 від 04.04.1997 р.), вітчизняні банки були зобов'язані тримати в НБУ 15% від залучених коштів фізичних осіб: або на кореспондентському рахунку, або у вигляді ОВДП, блокованих на спеціальному ДЕПО-рахунку. Проте, на погляд фахівців, такий вид гарантування більше сприяв вирішенню проблеми поповнення державного бюджету шляхом адміністративного розміщення серед банків додаткової кількості ОВДП, ніж захисту інтересів вкладників¹.

Проблема гарантування вкладів має вирішуватися шляхом створення справжнього страхового фонду в масштабах банківської системи в цілому. Саме такий напрямок вирішення проблеми створення системи страхування вкладів визначений в Україні, і зараз триває перший етап її побудови: створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який і є установою, підзвітною Кабінету Міністрів та Національному Банку України і має:

- мету;
- певний статус;
- конкретні завдання та повноваження;
- визначену структуру управління;

Поступово формується нормативно-правова база, необхідна для успішного функціонування Фонду, який з плином часу набуває певного досвіду.

6.1.1. Умови створення Фонду та формування його коштів

Указом Президента України від 10 вересня 1998 р. № 996 «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб — вкладників комерційних банків України» створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі — Фонд). Одночасно з даним Указом було затверджено і положення про порядок створення Фонду, а також засади формування та використання його коштів. Наприкінці жовтня 1998 р. Президент України направив до парламенту проект Закону «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», але незважаючи на підтримку законопроекту профільним комітетом, він не набрав потрібної кількості голосів депутатів Верховної

¹ Огієнко В., Раєвська Т. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. — гарант захисту «малих» вкладників в Україні // Вісник НБУ. — 2001. — № 6. — С. 39–44.

Ради. Тоді, вже через чотири місяці, 21 січня 1999 р., Кабінет Міністрів України разом із Національним банком України на виконання зазначеного Указу Президента видає Постанову щодо регулювання діяльності Фонду до прийняття відповідного закону.

Було ще дві спроби (у серпні 2000 р. та березні 2001 р.) прийняти проект у Верховній Раді України. Основні засади щодо Фонду було визначено в Законі України та Постанові Кабінету Міністрів та Національного банку України. На основі цих нормативно-правових актів Фонд працював три роки, але повне нормативно-правове врегулювання питань діяльності Фонду відбулося 20 вересня 2001 р. з прийняттям Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб».

Відповідно до ст. 8 цього Закону, **Фонд є державною спеціалізованою економічно самостійною установою, яка виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб і не має на меті одержання прибутку.**

Фонд є юридичною особою, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності. У своїй діяльності Фонд керується Конституцією України, чинним законодавством та діє на підставі Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», а також Положення про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, яке затверджується Кабінетом Міністрів України та Національним банком України.

Чинне Положення про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб затверджено новою спільною Постановою Кабінету Міністрів та Національного банку України № 1301/268 від 30 серпня 2002 р., на підставі якої втратила чинність попередня Постанова № 70 від 21 вересня 1999 р.

Відповідно до ст. 21–24 Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» джерелами формування коштів Фонду є:

1) початкові збори, які в розмірі 1% зареєстрованого статутного капіталу банку перераховуються банками-учасниками на рахунок Фонду протягом 30 календарних днів з дня одержання банківської ліцензії на здійснення банківської діяльності;

2) регулярні збори, нарахування яких до Фонду здійснюється банками-учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду двічі на рік по 0,25% загальної суми вкладів, включаючи нараховані закладами відсотки, за станом на 31 грудня року, що передує поточному, та 30 червня поточного року. Перерахування

нарахованого регулярного збору здійснюється банками-учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду щоквартально рівними частками до 15 числа місяця, наступного за звітним періодом;

3) спеціальні збори з банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду, встановлення яких здійснюється, якщо поточні доходи Фонду є недостатніми для виконання ним у повному обсязі своїх зобов'язань щодо обслуговування та погашення залучених кредитів, спрямованих на відшкодування коштів вкладникам банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду. Загальний розмір спеціальних зборів, сплачених банками-учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду протягом року (у випадку вичерпання фінансових можливостей Фонду для виконання покладених на нього завдань), не повинен перевищувати розміру щорічного регулярного збору з банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду;

4) кошти, внесені Національним банком України в розмірі 20 млн грн;

5) доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери;

6) кредити, надані Кабінетом Міністрів України, Національним банком України та іноземними кредиторами;

7) пеня, яку сплачують банки-учасники (тимчасові учасники) Фонду за несвоєчасне або неповне перерахування зборів до Фонду;

8) доходи від депозитів, розміщених Фондом у Національному банку України.

Фонд є єдиним розпорядником коштів, акумульованих у процесі його діяльності. Але слід зазначити, що кошти Фонду використовуються тільки за цільовим призначенням:

- для відшкодування втрат фізичним особам-вкладникам у разі недоступності вкладів;
- інвестування в державні цінні папери;
- вкладення на депозитні рахунки Національного банку;
- забезпечення виконання функцій Фонду.

Кошти Фонду не включаються до Державного бюджету України.

6.1.2. Основні завдання та принципи діяльності Фонду. Керівні органи, учасники

Основною метою створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є надання певних гарантій вкладникам банків, зокрема фізичним особам, щодо повернення вкладів у разі настання їх недоступності.

Основні поняття, що використовуються під час роботи Фонду, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб»:

• **вклад (або депозит)** — це кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які відповідно до законодавства України розміщені вкладником на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку на іменних рахунках у банку-учаснику (тимчасовому учаснику) Фонду гарантування вкладів фізичних осіб чи залучені таким банком у формі випуску (емісії) іменних ощадних (депозитних) сертифікатів і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору;

• **вкладник** — фізична особа, яка має вклад у банку-учаснику (тимчасовому учаснику) Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

• **недоступність вкладів** — неможливість одержання вкладу вкладником відповідно до умов договору, яка настає з дня призначення ліквідатора банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Основні завдання Фонду:

- забезпечення захисту прав фізичних осіб-вкладників банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду шляхом відшкодування за рахунок його коштів вкладів, включаючи відсотки, у разі настання недоступності вкладів (далі — відшкодування втрат);
- здійснення організаційно-управлінських заходів з метою забезпечення виплати вкладникам сум відшкодування втрат;
- забезпечення надходження та акумуляції сум зборів з банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду та інших коштів, призначених для здійснення відшкодування втрат;
- забезпечення цільового використання коштів, що знаходяться на рахунках Фонду.

Фонд відповідно до покладених на нього завдань:

1) відшкодовує кожному вкладнику банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду втрати, але не більше 3000 грн по вкладах у кожному із таких банків. Зазначений розмір відшкодування коштів за вкладами, включаючи проценти, за рахунок коштів Фонду може бути збільшено за рішенням адміністративної ради Фонду залежно від тенденцій розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників банками-учасниками Фонду;

2) проводить перевірку:

- правильності розрахунків та контролює своєчасність і повноту перерахування зборів банками-учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду;

- діяльності банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду, в тому числі із залученням з цією метою незалежних експертів за рахунок його коштів;

3) бере участь у перевірках, які проводяться Національним банком, з питань, що належать до компетенції Фонду;

4) порушує перед Національним банком питання про застосування до банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду заходів впливу у разі порушення ними норм Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб»;

5) застосовує безпосередньо до банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду заходи впливу;

6) забезпечує використання власних коштів за їх цільовим призначенням;

7) одержує від Національного банку України інформацію, необхідну для виконання Фондом функцій;

8) визначає обов'язкові форми звітності для банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду;

9) публікує в офіційних засобах масової інформації двічі на рік станом на 1 січня і 1 липня звіт про свою діяльність, реєстр банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду протягом одного місяця після зазначених термінів; відповідно до законодавства — річний звіт, достовірність даних якого повинна бути підтверджена незалежною аудиторською фірмою;

10) подає річний звіт разом з аудиторським висновком до Кабінету Міністрів України і Національного банку (до 1 липня року, що настає за звітним);

11) встановлює для банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду у визначеному ним порядку обов'язкові стандарти вимоги щодо їх членства у Фонді;

12) залучає кредити від Кабінету Міністрів України (у грошовій формі або державними цінними паперами), Національного банку, інших банків та іноземних кредиторів у грошовій формі;

13) набуває право кредитора стосовно банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду на всю суму, що підлягає відшкодуванню, з дня настання недоступності вкладів;

14) одержує від ліквідатора банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду інформацію та передбачені законодавством документи, необхідні для виконання Фондом функцій із забезпечення відшкодування втрат;

15) забезпечує виконання вимог законодавства про збереження банківської таємниці щодо інформації, одержаної від Національного банку, банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду та ліквідатора банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду.

Якщо вкладник має вклади у кількох банках-учасниках (тимчасових учасниках) Фонду, які в подальшому реорганізувалися шляхом їх злиття, приєднання або перетворення в один банк — юридичну особу, Фонд гарантує відшкодування коштів за цими вкладками до закінчення строку дії договорів за цими вкладками на тих самих умовах, що й до реорганізації. Вклади, залучені після реорганізації банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду, гарантуються Фондом у загальній сумі, але не більше 3000 грн. Вклади, розмір яких становить менше 1 грн., не підлягають відшкодуванню.

Розмір відшкодування коштів з Фонду постійно збільшується відповідно до чинного законодавства.

Відшкодування вкладів в іноземній валюті відбувається в національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним (обмінним) курсом Національного банку України на день настання недоступності вкладів.

Гарантії, що їх надає Фонд, є обмеженими. Так, Фонд не відшкодовує гарантовану суму за вкладками, розміщеними:

1) членами наглядової ради, ради директорів і ревізійної комісії банку, вклади в якому є недоступними;

2) працівниками незалежних аудиторських фірм (аудиторами), які здійснювали аудиторські перевірки банку протягом останніх трьох років;

3) акціонерами, частка яких перевищує 10 % статутного капіталу банку;

4) вкладниками, які на індивідуальній основі отримують від банку пільгові проценти та мають фінансові привілеї, що призвели до погіршення фінансового стану банку;

5) вкладниками, які не ідентифіковані ліквідаційною комісією.

Для нормального виконання завдань, покладених на Фонд, існує необхідність створення ним спеціальних нормативно-правових актів з питань, віднесених до повноважень Фонду. Така можливість передбачена ст. 9 Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб». Нормативно-правові акти видаються у формі інструкцій, положень, правил, які є обов'язковими до виконання банками-учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду. На цей час діяльність Фонду регулюють такі *спеціальні нормативні документи*:

- Правила сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- Інструкція про порядок та стягнення пені з комерційних банків, що сплачують збори до Фонду, за несвоєчасне або неповне перерахування зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів вкладникам комерційних банків у разі їх ліквідації та ін.

Керівними органами Фонду є адміністративна рада та виконавча дирекція.

Адміністративна рада Фонду діє у складі п'ятьох осіб, які є громадянами України, постійно проживають в Україні, мають вищу фінансово-економічну чи юридичну освіту, стаж роботи за фахом не менше п'яти років (ст.ст. 12, 13 Закону України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб»).

Адміністративна рада формується шляхом делегування до її складу двох представників Кабінету Міністрів України, двох представників Національного банку України, одного представника асоціації банків. Очолює адміністративну раду голова, який щорічно обирається адміністративною радою з її членів. Члени адміністративної ради не можуть бути членами органів управління або акціонерами будь-якого банку. Строк повноважень члена адміністративної ради становить чотири роки і може бути продовжений на наступний термін, але не більше ніж на два строки.

Функції адміністративної ради:

координація роботи Фонду щодо захисту інтересів вкладників банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду;
здійснення контролю і нагляду за діяльністю Фонду;
прийняття рішень у межах своїх повноважень;
несення відповідальності за виконання покладених на Фонд завдань і здійснення ним своїх функцій.

Адміністративна рада:

затверджує регламент роботи адміністративної ради;
затверджує організаційну структуру, кошторис витрат, нормативно-правові акти та стандарти Фонду;

затверджує порядок відшкодування Фондом коштів за вкладами;

призначає на посади директора-розпорядника і членів виконавчої дирекції та приймає рішення про їх звільнення;

затверджує Положення про виконавчу дирекцію та здійснює нагляд за її діяльністю;

розглядає і затверджує звіти виконавчої дирекції про діяльність Фонду;

вносить пропозиції Національному банку України щодо запобігання негативним явищам, які можуть загрожувати інтересам вкладників банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду;

приймає рішення щодо залучення кредитів Кабінету Міністрів України, Національного банку України, банків та іноземних кредиторів;

приймає рішення про затвердження строку інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України або вкладання на депозитні рахунки Національного банку України;

щорічно визначає аудиторську фірму, яка проводитиме аудит діяльності Фонду;

приймає рішення щодо збільшення розміру відшкодування коштів за вкладом за рахунок коштів Фонду, а також про переведення банку-учасника Фонду до категорії тимчасових учасників Фонду та виключення з неї (ст. 14 Закону України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб»).

Адміністративна рада проводить чергові засідання не рідше одного разу на квартал.

Рішення адміністративної ради приймаються на засіданнях простою більшістю голосів за умови участі в засіданні не менше чотирьох її членів. У разі рівного розподілу голосів голос голови адміністративної ради є вирішальним.

Питання, пов'язані з поточною діяльністю Фонду, вирішує **виконавча дирекція**, кількісний склад якої затверджується адміністративною радою (ст. 18, 19 Закону України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб»). Виконавчу дирекцію очолює директор-розпорядник Фонду. Директором-розпорядником та членами виконавчої дирекції можуть бути громадяни України, які постійно проживають в Україні, мають вищу фінансово-економічну чи юридичну освіту, стаж роботи за фахом не менше ніж п'ять років.

Виконавча дирекція має такі повноваження:

приймає рішення про відшкодування коштів вкладникам у разі настання недоступності вкладів;

виконує всі процедури, пов'язані з виплатою відшкодування у разі настання недоступності вкладів;

складає кошторис витрат Фонду та подає його на затвердження адміністративній раді;

складає та подає на затвердження адміністративній раді звіти про діяльність Фонду за кожне півріччя;

розробляє та подає на затвердження адміністративної ради Фонду нормативно-правові акти та керівні нормативні документи Фонду;

за потреби вимагає скликання позачергового засідання адміністративної ради;

розглядає звернення до Фонду вкладників банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду щодо відшкодування вкладів за рахунок коштів Фонду;

вивчає та аналізує тенденції розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників банками-учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду;

здійснює перевірки банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду з питань, віднесених до повноважень Фонду. Планові перевірки проводяться не частіше одного разу на рік, позапланові — за рішенням Фонду щодо переведення банку-учасника до категорії тимчасових учасників Фонду;

встановлює за погодженням із Національним банком України форми звітності та порядок їх подання до Фонду банками-учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду;

одержує від Національного банку України інформацію про прийняті рішення щодо застосування заходів впливу до окремих банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду відповідно до чинного законодавства;

аналізує інформацію про фінансовий стан банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду;

інформує Національний банк України про результати проведених у межах її повноважень перевірок банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду та в разі виявлення допущених банком порушень норм цього Закону вносить пропозиції про застосування Національним банком України до такого банку заходів впливу;

інвестує наявні ресурси Фонду в державні цінні папери України або зберігає на депозитних рахунках Національного банку України згідно з цим Законом і Положенням про Фонд;

веде реєстр банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду та вносить відповідні зміни до нього;

вносить на розгляд адміністративної ради пропозиції щодо встановлення спеціального збору для сплати банками-учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду, а також збільшення розміру відшкодування за рахунок коштів Фонду, залучення Фондом кредитів від Кабінету Міністрів України, Національного банку України, інших банків та іноземних кредиторів;

готує пропозиції щодо виключення банку з реєстру учасників (тимчасових учасників) Фонду та подає їх на розгляд адміністративної ради;

щорічно подає на розгляд адміністративної ради пропозиції щодо визначення аудиторської фірми, яка проводитиме аудит діяльності Фонду.

Учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є банки — юридичні особи, що зареєстровані в Державному реєстрі банків, який ведеться Національним банком України, та мають ліцензію на право здійснювати банківську діяльність, виконують установлені Національним банком України економічні нормативи щодо достатності капіталу і платоспроможності та спроможні виконувати свої зобов'язання перед вкладниками. Участь у Фонді зазначених банків є обов'язковою (ст. 2 Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб»).

Учасники Фонду зобов'язані сплачувати збори до Фонду.

Банки-учасники Фонду, які не виконують встановлених Національним банком України економічних нормативів щодо достатності капіталу, платоспроможності та/або яким за рішенням Національного банку України зупинено дію ліцензії Національного банку України на здійснення банківської діяльності, пере-

водяться за рішенням адміністративної ради Фонду, прийнятим на підставі інформації Національного банку України, одержаної за результатами моніторингу діяльності банків, до категорії тимчасових учасників.

На 01.02.2005 р. у Фонді зареєстровано 154 банки-учасники і сім тимчасових банків-учасників.

Після переведення до категорії тимчасових учасників Фонду банк, вклади фізичних осіб до якого залучені до дня його переведення до цієї категорії, зобов'язаний сплачувати збори до Фонду до повного виконання зобов'язань перед вкладниками щодо виплати їх вкладів та нарахованих відсотків.

У разі відкликання ліцензії Національного банку України на здійснення банківської діяльності адміністративна рада Фонду за поданням Національного банку України приймає рішення про виключення цього банку з учасників (тимчасових учасників) Фонду. Виключення банку з учасників (тимчасових учасників) Фонду не позбавляє вкладників, вклади яких були залучені до дня виключення його з числа учасників Фонду, права на відшкодування таких вкладів у разі настання їх недоступності.

6.2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

6.2.1. Процес створення коштів Фонду

Як зазначалося вище, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб було створено у вересні 1998 р. Указом Президента України «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України». З цього моменту Фонд розпочав своє існування, але зрозуміло, що певний відрізок часу було витрачено на організаційні та нормативно-правові заходи. На це було витрачено більше півроку, але навесні 1999 р. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб розпочав свою діяльність.

Структура коштів фонду станом на 15 квітня 1999 р. представлена на рис. 6.1. Фонд почав працювати із загальним капіталом 25 млн грн¹.

¹ *Ходачук О.* Фонд гарантування вкладів фізичних осіб // Фондовий ринок. – 2001. – № 12. – С. 4 – 5.

Як видно з рис. 6.1, найбільшу питому вагу коштів Фонду в квітні 1999 року мав внесок держави, але згодом ця частка поступово зменшувалась, адже поживавився процес надходження як початкових, так і регулярних зборів з банків, а також набула чинності Інструкція про порядок стягнення пені з банків, що сплачують збори до Фонду, за несвоєчасне або неповне перерахування зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

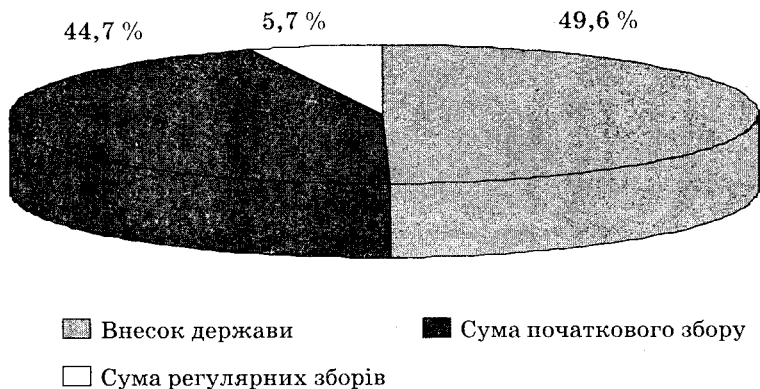

Рис. 6.1. Структура коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб станом на 15.04.1999 р.

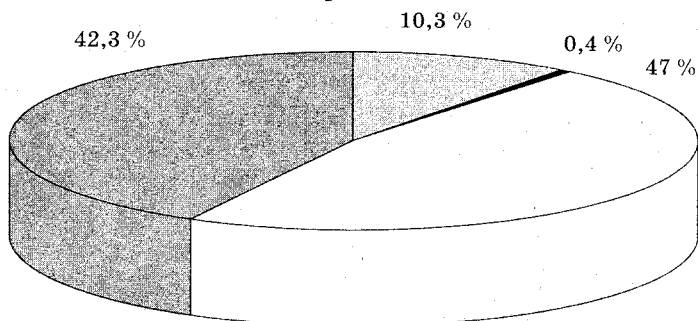
І вже через три місяці структура коштів Фонду була такою (див. рис. 6.2):

- внесок держави складав 47 %;
- сума початкових зборів – 42,3 %;
- сума регулярних зборів – 10,3 %;
- сума пені за несвоєчасне або неповне перерахування зборів – 0,4 %.

У лютому 2001 році Фонд гарантування вкладів фізичних осіб подав таку інформацію про свою діяльність у 2000 році: загальна сума коштів Фонду складала 77,8 млн грн, з них протягом 2000 року отримано 22390,8 тис. грн, зокрема:

- початкового збору з банків — 1660,27 тис. грн;
- регулярного збору з банків — 16449,19 тис. грн;
- пені за несвоєчасну сплату банками зборів — 8124,32 грн;

- доходу від інвестування в облігації внутрішньої державної позики — 4 273,3 тис. грн.

- Сума регулярних зборів
- Сума пені
- Внесок держави
- Сума початкового збору

Рис. 6.2. Структура коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб станом на 15.07.1999 р.

Станом на 1 січня 2001 року до Реєстру банків-платників зборів до Фонду занесено 134 банки. Протягом 2000 року до Реєстру було включено дев'ять банків і виключено шість — у зв'язку з реорганізацією.

Інформація про акумульовані кошти, зроблені інвестиції, а також кількісний склад учасників представлена у табл. 6.1. На основі цих даних можна розрахувати темп росту коштів Фонду, а також середній внесок банку-учасника.

Таблиця 6.1

Акумульовані кошти, інвестиції, кількісний склад учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2001–2002 рр.

Дата	Акумульовані кошти			Темп росту коштів Фонду, %	Кількість банків-учасників	Середній внесок банку-учасника, млн грн
	Всього, млн грн	в т. ч. інвестовані в ОВДП				
		млн грн	%			
1	2	3	4	5	6	7
01.01.2001	77,8	74,2	95,4	-	134	0,581
01.06.2001	85,8	85,2	99,3	110,28	133	0,645

Закінчення табл. 6.1

1	2	3	4	5	6	7
01.11.2001	70,5	45,3	64,3	82,17	133	0,530
01.12.2001	73,6	69,7	94,7	104,40	139	0,529
20.03.2002	76,2	70,8	92,9	103,53	144	0,529
08.04.2002	78,1	72,6	93,0	102,49	144	0,542
15.05.2002	87,9	82,3	93,6	112,55	146	0,602
04.06.2002	92,8	89,6	96,6	105,57	147	0,631
06.09.2002	106,9	57,1	53,4	115,19	148	0,722
09.10.2002	107,5	89,5	83,3	100,56	149	0,721
01.01.2003	155,5	152,2	97,9	144,65	152	1,023

За даними табл. 6.1 видно, що обсяг коштів Фонду поступово збільшувався протягом розглянутого періоду, що свідчить про розгортання його роботи (за винятком періоду червня–листопада 2001 р. і значні видатки у зв'язку зі здійсненням виплат відшкодувань вкладникам банків «Слов'янський» та «Україна»). Про це також свідчить темп росту коштів Фонду протягом розглянутого періоду: величина цього показника більше за 100 % на всі зазначені дати, за винятком 01.11.2001 р.

Щодо структури коштів, то як видно з табл. 6.1, більша їх частка була інвестована у державні цінні папери у вигляді ОВДП. Це свідчить про те, що Фонд використав одну з двох можливостей отримати дохід для збільшення коштів.

Середній внесок банку-учасника Фонду протягом 2001–2002 років збільшився майже у 2 рази, з 0,581 млн грн до 1,023 млн грн.

У табл. 6.2 подано динаміку збільшення закумульованих у Фонді коштів. Протягом року його кошти збільшилися на 67 %. На 01.01.2005 р. гарантовану суму одержали 229916 вкладників банків, по яких Фонд здійснює виплати. Було виплачено 46,9 млн грн (89,7 % від загальної суми відшкодування, яку необхідно виплатити)¹

¹ Деловая столица. — 2005. — № 6. — С. 17.

Таблиця 6.2

Динаміка збільшення коштів, акумульованих в 2004 році

Дата	Розмір акумульованих коштів, мля грн
01.01.2004	242,8
01.03.2004	269,3
01.05.2004	308,9
01.10.2004	353,6
01.01.2005	407,0

Безпосередній вплив на формування коштів Фонду здійснює кількісна і якісна структура вкладів фізичних осіб у банки-учасники Фонду, тому доцільно простежити її динаміку, а також визначити тенденції на ринку фінансових ресурсів, зокрема ресурсів фізичних осіб. Таким чином можна виділити тенденцію у світовій практиці страхування депозитів, *країни, які прагнуть до побудови ринкових відносин в економіці, не зволікають з утворенням власної системи гарантування вкладів і створюють для цього, як правило, централізовану, спеціальну структуру.*

У світі немає єдиного уніфікованого підходу до побудови національної системи страхування депозитів і її взаємодії з іншими елементами системи забезпечення фінансової стабільності у банківській сфері. Тому це питання регулюють у різних правових системах індивідуально з урахуванням структури влади в державі.

Жілліан Г.Х. Гарсія та Г. Шемшученко виділяють **шість варіантів** побудови системи правового та фінансового захисту інтересів вкладників банків¹

- 1) державне декларування відсутності захисту вкладів у банках (наприклад, у Новій Зеландії);
- 2) держава не запроваджує спеціальну систему, але надає вкладникам першочергове право на задоволення вимог при банкрутстві установи (наприклад, в Австралії);

¹ Жиллиан Г.Х. Гарсия. Страхование депозитов: обзор сложившейся практики наиболее оптимальных практических решений // Международный валютный фонд. — 1999. — Апрель; Шемшученко Г. Світовий досвід страхування депозитів // Доходи та заощадження в перехідній економіці України. — Львів, 2003. — С. 278–300.

- 3) держава зберігає двозначність щодо гарантій вкладів, що означає невизначеність питання (наприклад, у більшості країн СНД);
- 4) держава надає гарантії відшкодування вкладів у неявному вигляді (така система діє в 55 країнах світу);
- 5) держава надає гарантії в обмеженому вигляді (в 68 країнах світу);
- 6) держава надає необмежені повні гарантії вкладів (наприклад, це відбувається в країнах, які зазнали великої кризи — Колумбія, Еквадор, Японія та ін.).

При цьому, як свідчать фахівці та дослідники, уряди країн намагаються враховувати світовий досвід, беручи до уваги особливості національної економіки.

6.3.2. Система гарантування вкладів в Україні з урахуванням світового досвіду

У процесі створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб було враховано світовий досвід страхування депозитів, а також були підтримані основні пропозиції експертів Світового банку, які консультували нові ринкові країни з цього питання. Зокрема, експерти наголошували, що спочатку гарантовані виплати повинні бути незначними, адже, на їхню думку, система гарантування повинна захищати дрібних вкладників, які не мають можливості проводити *моніторинг фінансового стану банків*.

Як зазначалося вище, в перші роки існування Фонду гарантована сума відшкодування становила 500 грн; влітку 2001 року ця сума була підвищена спочатку до 1 000 грн, а потім до 1 200 грн; а 14 листопада 2002 року адміністративною радою Фонду було прийнято рішення про збільшення гарантованої суми відшкодування коштів за вкладами фізичних осіб у банках-учасниках Фонду, включаючи проценти, до 1500 грн. На 01.03.2005 року вона складає 3 000 грн (діє з 17.05.2004 р.).

Наступна рекомендація — система гарантування депозитів не повинна покривати міжбанківські депозити, адже якщо влада надає попередню допомогу банкам, боячись більш значних втрат у разі банкрутств банків, то грошово-кредитні установи схильються до більш ризикованих операцій, а їх вкладники — до самозаспокоювання.

Також для ефективної роботи системи гарантування необхідною умовою є обов'язкове членство в ній грошово-кредитних

установ, насамперед — банків країни. В Україні це закріплено в ст. 2 Закону «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб»: «Участь у Фонді зазначених банків є обов'язковою» (мова іде про банки, які зареєстровані в Державному реєстрі банків та мають банківську ліцензію на право здійснювати банківську діяльність).

Таким чином, при створенні української системи гарантування вкладів було враховано основні рекомендації експертів Світового банку.

Система гарантування вкладів фізичних осіб в Україні — результат загальнодержавних процесів та тенденцій розвитку фінансової системи країни. Створення у 1998 р. Фонду гарантування вкладів фізичних осіб спрямоване, перш за все, на захист вкладників — фізичних осіб від ризиків нестабільності банків, а також на захист банківської системи України від фінансової кризи та забезпечення її стабільності та стійкості, на сприяння мобілізації заощаджень, що важливо для накопичення ресурсів для реальних інвестицій в економіку України.

Згідно з Законом України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд веде Реєстр банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Усі ці банки отримали Свідоцтво учасника Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що засвідчує реєстрацію банку у Реєстрі банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду. Банкам-учасникам Фонду були надані інформаційні матеріали, рекомендовані Фондом як інформація для вкладників про діяльність Фонду та аспекти системи гарантування вкладів в Україні з метою розповсюдження через установи банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду.

Фонд гарантування фізичних осіб в Україні, відповідно до загальної ідеології системи гарантування вкладів, реально захищає малих вкладників, що було доведено під час ліквідації збанкрутілих банків, зокрема Акціонерного комерційного агропромислового банку «Україна».

Ще триває процес виплат відшкодування гарантованих сум вкладів фізичних осіб за зверненнями вкладників КАБ «Слов'янський» та АКПБ «Україна» через установи ВАТ «Державний ощадний банк України» та «Аваль». Усі виплати здійснюються згідно зі списками, що надаються до Фонду ліквідаторами вищеназваних банків. Відповідно до чинного законодавства, вкладники банків, що ліквідуються, можуть отримати гарантовану

суму відшкодування протягом трьох років з дня ліквідації банків. Таким чином, вкладники КАБ «Слов'янський» та АК АПБ «Україна», які не отримали кошти через банки-агенти за реєстрами Фонду, могли звертатися до Фонду до 11 січня 2004 року та до 16 липня 2004 року відповідно.

З моменту ліквідації банків «Слов'янський» та «Україна» Фондом було розглянуто понад 3 000 звернень від вкладників цих банків, кожному надано аргументовану відповідь. За наявністю підстав громадянам направлялися перекази на отримання сум відшкодувань та письмові повідомлення про місце їх отримання. У випадках відсутності заявника в отриманих від ліквідатора списках Фонд направляє відповідне звернення ліквідатору. У результаті такої взаємодії з ліквідатором було ідентифіковано та здійснено виплати гарантованих сум відшкодувань близько 2 500 вкладникам.

Безпосередньо на роботу Фонду впливає стан ринку фінансових ресурсів, але є й зворотний зв'язок, тобто діяльність Фонду щодо гарантування вкладів регулює стан ринку коштів фізичних осіб:

- зростання кількості та сум вкладів;
- збільшення ролі вкладів фізичних осіб у формуванні ресурсної бази банків;
- підвищення довіри населення до національної валюти та до банківської системи країни.

Ці факти свідчать про доцільність існування та успішну роботу Фонду гарантування вкладів.

Тому слід визнати, що Фонд дійсно потрібний, навіть необхідний елемент економіки України, поява Фонду — це крок уперед на шляху створення якісно нового рівня довіри до банківської системи в цілому.

Можна зробити висновок, що першочергове завдання Фонд гарантування вкладів фізичних осіб виконав і продовжує проводити заходи в цьому напрямку. Але не слід зволікати з розв'язанням інших, не менш важливих завдань та проблем, таких як запобігання шахрайству, зниження ризику банківських операцій, який є однією з основних причин виникнення неплатоспроможності банків та попередження виникнення банківської кризи взагалі.

У зв'язку з цим потрібно посилити роль Фонду гарантування вкладів фізичних осіб стосовно контролю діяльності банківських установ шляхом впровадження суворих вимог до ревізії

та звітності. НБУ в 2005 році значно підвищив вимоги до банків, які мають стати агентами Фонду з виплати відшкодування. Це має довести і дати впевненість, що Фонд спроможний впливати на ефективність використання ресурсів вкладників та на діяльність банківського сектору економіки України.

Контрольні запитання

1. Система страхування депозитів банку.
2. Умови створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.
3. Джерела формування коштів Фонду.
4. Основні завдання та принципи діяльності Фонду.
5. Керівні органи Фонду.
6. Учасники Фонду.
7. Основна мета діяльності Фонду.
8. Роль і функції Адміністративної ради фонду.
9. Структура коштів Фонду.
10. Приклади діяльності Фонду в період ліквідації банків.
11. Світовий досвід страхування депозитів
12. Основні моделі побудови гарантування вкладів.
13. Способи вирішення проблем гарантування вкладів.
14. Класифікація систем гарантування депозитів.
15. Способи організації фондів страхування депозитів.
16. Системи страхування депозитів у різних країнах.

7. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОЩАДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

7.1. ЗАГАЛЬНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ОЩАДНОЇ СПРАВИ

Ощадна справа — це діяльність суспільства, пов'язана із заощадженням, накопиченням і використанням грошей. Вона є частиною фінансів як сукупності економічних відносин людей. Фінанси, на відміну від виробничих економічних відносин, мають розподільчий характер, грошову форму вираження і матеріалізуються у грошових доходах і накопиченнях.

Ощадна справа — діяльність всенародна. Вона стосується всіх, хто прагне розважливо жити, економно витратити власні грошові ресурси. За умови режиму суворої економії багато людей періодично відкладають гроші на вирішення своїх великих і малих проблем. У заощадженнях і збільшенні достатків мають бути зацікавлені всі: бідні, середній клас, багаті громадяни, окремі особи, сім'ї, трудові колективи, територіальні громади. Заощадження, економія в усьому особливо важливі тепер, коли основна маса населення України змушена виживати в складних умовах ринкового виробництва. Особливу увагу повинна надавати ощадній справі держава.

Відповідні державні установи для того, щоб поліпшити соціальний захист населення, допомогти певною мірою покращити його добробут, використати народне джерело інвестицій в економіку, домогтися економічного зростання, мають організувати ощадну справу. Ця важлива ділянка суспільної діяльності в Україні, по суті, зруйнована.

Для створення масштабної і вигідної для держави та громадян ощадно-кредитної системи необхідно опрацювати наукові основи ощадної справи і прийняти відповідний закон — саме про ощадну діяльність, а не про Ощадний банк як відокремлену банківську систему.

Ощадна діяльність — справа не тільки фінансова, економічна, а й соціальна, політична.

Об'єкти ощадно-кредитної системи (каси, банки, фінансові установи) можуть мати різні форми:

- *за рівнем спеціалізації* — ощадні, поштово-ощадні, тобто спеціалізовані на ощадній справі;
- *за формами власності* — приватні, акціонерні, громадські;
- *за територіальними принципами* — міжнародні, регіональні, загальнодержавні;
- *за рівнем централізації* — централізовані і децентралізовані.

Основна функція інституцій ощадно-кредитної системи — залучення заощаджень широких мас населення до вкладів і депозитів та раціональне використання їх через кредитування. З метою виконання цієї функції організуються *об'єкти ощадної справи*. У процесі їх розвитку функції розширюються, і вони стають універсальними банківськими установами. Однак основна їх функція має зберігатися, оскільки ощадно-кредитна система є дуже важливим засобом економічних (точніше, фінансових) зв'язків держави з населенням.

Ощадно-кредитні системи країн СНД зазнали істотних змін у період реформ 90-х років ХХ століття. У Білорусі Ощадний банк об'єднали з комерційним банком «Білорусь»; у Молдові — акціонували за участю держави, а пізніше передали до приватного сектора (нерезиденту); в Киргизії — ліквідували; в Естонії — ліквідували за участю іноземних банків, Ощадний банк Росії залишається найбільшим банком Східної Європи.

В Україні важлива складова фінансово-кредитної системи — ощадна справа — не одержала необхідної державної підтримки. В умовах загальної кризи і, зокрема, кризи неплатежів, невизначеність ощадної справи як суспільної діяльності негативно позначилася на розвитку підприємств, особливо малого і середнього бізнесу. Якщо в Україні не формується середній клас громадян, то однією з причин цього є недооцінка важливості ощадної справи державою.

Є підстави стверджувати, що Національний банк України і певні державні органи недооцінюють ощадну справу як особливу ощадно-кредитну та розрахункову систему та її роль у мобілізації внутрішніх джерел інвестицій для пом'якшення інвестиційного дефіциту в країні.

Недостатнє наукове дослідження ощадної справи зумовлює недооцінку її важливості. Діяльність головного Ощадного банку України як складної територіальної фінансової системи має вивчатися більш ґрунтовно. Особливо це важливо тепер, коли раціональне використання валютного потенціалу населення набуло особливого значення.

Суттєвою проблемою розвитку ощадної справи є встановлення тісних зв'язків між регіональними ланками ощадних банків і широкими колами населення — потенціальними надійними вкладниками.

7.2. НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ОЩАДНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Структурна перебудова і вдосконалення однієї з найбільших в Україні фінансових установ — Ощадного банку — одна з найскладніших завдань, що стоять як перед працівниками цього банку, так і перед банківською системою країни в цілому. В Ощадбанку переплелися інтереси мільйонів громадян, тож крах саме цієї банківської установи може призвести до непередбачуваних наслідків, що, звичайно, неприпустимо. Керівники держави наголошують на потребі успішної структурної перебудови цього банку. Авторитетними вченими і практиками банківської справи створюється *концепція стратегічного розвитку* Ощадного банку.

Ощадний банк, незважаючи на складну економічну ситуацію в Україні, досягає позитивних фінансових результатів, забезпечує рентабельну роботу майже всіх своїх підрозділів, утримує авторитет одного з найбільших банків України. Він має розгалужену мережу (приблизно 13 000 установ), що дає змогу маневрувати фінансовими ресурсами і концентрувати їх на перспективних напрямках.

Ощадний банк перестав бути «фінансовою установою пасивних операцій», що лише приймає заощадження населення. Незважаючи на державну форму власності, він останнім часом значно розширив спектр послуг, які надаються клієнтам. Це пов'язано з одержаним Ощадним банком правом розпоряджатися на договірних засадах своїми ресурсами на всіх можливих ринках:

- корпоративного кредитування;

- кредитів населенню;
- державних цінних паперів;
- міжбанківських кредитів тощо.

Ощадний банк тепер належить до універсальних банківських установ. Його кредитна політика спрямована на ефективне використання ресурсів і зниження допустимого рівня ризику. Банк активно працює на ринку *споживчих кредитів*, опікується розвитком малого бізнесу в Україні, сприяючи переростанню громадянина-вкладника у підприємця, приватного власника. Підтримка людей — «фірмове» завдання Ощадбанку. Закономірний розвиток подій, пов'язаний зі становленням і розвитком підприємництва, створення ринкової інфраструктури, загострює потребу індивідуальної роботи з вкладниками, спонукає банкірів боротися за їхні гроші.

Аналізуючи домінуючі тенденції, спеціалісти обґрунтовано виділяють такі переваги сучасних ощадних кас як установ Ощадбанку:

- ощадні каси від часу їх створення були запорукою добробуту та гарантом заощаджень для людей із низькими доходами: соціальний характер ощадкас виявлявся у залученні дрібних вкладників;
- ощадкаси розвивалися, з одного боку, як самостійні установи, а з іншого — як установи, максимально наближені до місця проживання і роботи дрібних вкладників; діяльність кас контролювалася і координувалася місцевою та гарантувалася державною владою;
- ощадкаси виконували і виконують також капіталоутворюючу функцію, використовуючи вклади населення для подальшого інвестування дрібного бізнесу і кредитування споживчих потреб населення;
- через систему Ощадного банку розповсюджуються державні облігації, організовуються різноманітні позики; історичні обставини останніх десятиріч зумовили відтворення відносно рівномірної мережі установ Ощадного банку в масштабах усієї країни. Вони укомплектовані кваліфікованими спеціалістами, які користуються певною довірою клієнтів.

Структурна реформа Ощадного банку України є абсолютно необхідною, тому цю роботу буде продовжено. Реформування банку — процес тривалий і залежить у тому числі й від наявності коштів для реалізації тих чи інших прийнятих рішень.

У всякому разі робити цю справу слід грамотно, щоб не ускладнювати діяльність банку, забезпечити його нормальне функціонування. Банкіри завжди пам'ятають, що втрата ділової репутації — один із найнебезпечніших ризиків.

Головні завдання Ощадного банку України такі:

- по-перше, перетворити Ощадбанк на справді спеціалізований універсальний банк, який надає весь комплекс сучасних банківських послуг;
- по-друге, істотно підвищити у всіх регіонах країни загальний стандарт обслуговування клієнтів
- по-третє, зменшити до мінімуму ризик у проведенні банківських операцій, а для цього потенціал у банку великий.

У табл. 7.1 подано динаміку основних фінансових показників діяльності Ощадного банку України.

Таблиця 7.1

Динаміка статутного капіталу банку, вкладів фізичних осіб та кредитного портфеля

Показник	Значення показника, млн грн			
	на 01.01.2002 р.	на 01.01.2003 р.	на 01.01.2004 р.	на 01.10.2004 р.
Статутний фонд	100	100	200	301
Вклади фізичних осіб	2 109,60	2 814,3	3 443,10	3 977,40
Кредитний портфель фізичних осіб	151,65	218,4	354,66	653,35

Як видно з табл. 7.1, вклади фізичних осіб збільшилися за останній рік на 79,1%. Питома вага кредитів, наданих фізичним особам, в кредитному портфелі банку збільшилася з 14,6% до 27,3%¹.

Згідно з чинним порядком, Ощадбанк регулярно інформує громадськість про результати своєї діяльності. Зокрема, за підсумками 9 місяців 2002 року чисті активи Ощадного банку стано-

¹ Суганяка Н. Эффективный менеджмент — источник успешной деятельности Ощадбанка // Банкир. — 2004. — № 4. — С. 32–33.

вили 3 млрд 422 млн грн, депозити фізичних та юридичних осіб — 2 млрд 934 млн грн, капітал банку — 239 млн 212 тис. грн, статутний капітал — 100 млн грн, балансовий прибуток — 855 тис. грн. З початку року установами Ощадбанку здійснено кредитних вкладень на суму 3,04 млрд грн. Станом на 1 грудня 2004 року загальний обсяг наданих банком кредитів підприємствам різних галузей економіки становив 2,74 млрд грн. Важливо також зазначити, що у багатьох областях України саме Ощадний банк кредитує місцеві бюджети — їм надано кредитів на суму понад 66 млн грн.

Реформа Ощадного банку, у якій нині виникла необхідність, повинна мати чітку концепцію системної організації банківської діяльності.

Основою є два напрямки:

- організація банківської діяльності об'єктивно виходить за межі власне банківської справи, вона стосується усієї сукупності суспільно-виробничих відносин, які реалізуються за допомогою фінансово-кредитних механізмів, тому реформування банківської системи взаємопов'язано із реформуванням економіки в цілому, створенням відповідної законодавчої бази;
- банкам належить провідна роль у формуванні ринкової поведінки приватних власників. Лише зайнявши таку позицію, Ощадний банк зможе реалізувати свій потенціал, адаптуватись у новостворюваній банківській системі країни.

У майбутньому Ощадний банк може бути змінений за формою власності, як наприклад, польський ощадний банк після вступу до ЄС. Основою для акціонування, очевидно, мають стати зростаючі власні кошти банку, необхідно збільшити статутний фонд і фонд страхування індивідуальних депозитів та заощаджень населення, що їх у перспективі мають доповнити державні гарантії вкладів фізичних осіб.

Держава в найближчі роки зберігатиме контрольний пакет акцій Ощадного банку до виконання своїх зобов'язань щодо компенсації втрачених унаслідок високої інфляції заощаджень громадян — клієнтів банку. Функціонально ж банк розвиватиметься у напрямку створення універсальної (а не спеціалізованої) фінансово-кредитної установи. Такого висновку дійшли й делегати Всеукраїнської науково-практичної конференції з питань концепції розвитку Ощадного банку України.

Важливе значення для успішної реорганізації Ощадбанку матиме правильно обрана система управління, яка давала б змогу своєчасно передбачати певні зміни на фінансових ринках, пристосовуватися до них та контролювати процес на користь своїх клієнтів, акціонерів, окремих соціальних груп і суспільства в цілому. Від ефективного управління значною мірою залежатиме реалізація нових можливостей, а також зменшення ризиків, усунення небезпечних ситуацій.

Для вирішення усього комплексу завдань, які стоять перед Ощадним банком, потрібна чітка стратегія його розвитку на макрорівні (мається на увазі місце і роль Ощадного банку в банківській системі України) і на мікрорівні (внутрішньобанківська структура, форми і методи роботи).

Стратегічне планування не завжди може забезпечити успішне розв'язання конкретних завдань, але воно координує зусилля, спонукає ставити перед собою чіткі завдання і допомагає обрати оптимальний варіант їх виконання.

Фактори, які впливають на стратегію Ощадного банку:

- оцінка та конкретизація потенційних ринкових можливостей: необхідно виявити межі ринку, який обслуговується, оцінити ринково-виробничі характеристики сегментів, привабливість ринку;
- стратегія ризиків: банківська діяльність неможлива без ризиків, тому мова повинна йти не про уникнення їх узагалі, а про передбачення та зменшення ризиків до мінімуму;
- банківський маркетинг: чітко розроблена концепція маркетингу дасть змогу визначити запити, потреби і цінності існуючих та потенційних клієнтів, розробити і впровадити послуги, які б задовольнили ці потреби, так перебудувати організаційну структуру та культуру обслуговування банку, щоб задовольнити потреби клієнтів краще, ніж це роблять конкуренти.

Отже, як фінансова установа Ощадний банк має використовувати всі існуючі інструменти функціонування у ринкових умовах.

За роки незалежності України Ощадний банк як фінансовий інститут загальнонаціонального масштабу не раз доводив, що він відіграє важливу роль в економіці України, її банківської системи. Так, у портфелі банку знаходиться державних цінних паперів на суму понад 1,3 млрд грн. Банк залишається системоутворювальним з найрозгалуженішою в Україні мережею.

Майбутнє Ощадного банку України стане періодом його ділової активності в економічному житті регіонів і зміцнення стабільності. Це має бути кредитно-фінансова установа з оптимальною структурою, високою прибутковістю капіталу, стабільною позицією на різних сегментах ринку банківських послуг.

ВАТ «Державний ощадний банк України» належить до тих кредитно-фінансових установ, які приваблюють клієнтуру передусім надійністю, доступністю, широким вибором послуг. За роки своєї діяльності банк створив міцну базову основу для розуміння і довіри з боку клієнтів. І коли кажуть, що Ощадбанк найчастіше відвідуваний в Україні банк, то в цьому немає ніякого перебільшення.

Контрольні запитання

1. Загальні напрямки розвитку ощадної справи.
2. Перспективна структура кредитно-ощадної системи.
3. Сутність ощадної діяльності.
4. Об'єкти ощадно-кредитної системи.
5. Суб'єкти кредитно-ощадної системи.
6. Основні функції системи.
7. Особливості побудови кредитно-ощадної системи в різних країнах.
8. Напрямок розвитку Ощадного банку України.
9. Перспективи розвитку ринку споживчих кредитів.
10. Сутність структурної реформи Ощадного банку.
11. Стратегія розвитку Ощадного банку.

8. САМОСТІЙНА РОБОТА

ТЕСТИ З КУРСУ «ОЩАДНА СПРАВА»

I варіант

1. Спеціалізація Ощадного банку визначається:

- а) якщо більше 50 % його активів є інвестиційними операціями;
- б) якщо більше 50 % його пасивів є вкладками фізичних осіб;
- в) якщо більше 50 % його пасивів є строковими вкладками;
- г) якщо більше 50 % його пасивів є вкладками юридичних осіб.

2. Перші ощадні каси у Східній Україні були створені:

- а) у 1991 р.;
- б) у 1839 р.;
- в) у 1917 р.

3. Ощадний банк України було створено:

- а) у 1839 р.;
- б) у 1991 р.;
- в) у 1917 р.

4. Організація діяльності Ощадного банку України регламентована:

- а) законом;
- б) положенням;
- в) статутом;
- г) декретом.

5. Статутний фонд ВАТ «Ощадний банк України» становить:

- а) 285 млн грн.;
- б) 301 млн грн.;
- в) 200 млн грн.

6. Депозит – це:

а) грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у національній або іноземній валюті, які банк прийняв від вкладника на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і які підлягають виплаті вкладнику;

б) кошти банку у грошовій формі та в банківських металах, що передаються у тимчасове користування на визначений строк зберігання під процент на певних умовах;

в) грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у національній або іноземній валюті, які надаються фізичними чи юридичними особами на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку з метою отримання доходу у вигляді дивідендів.

7. Органами управління Ощадного банку є:

а) наглядова рада;

б) рада акціонерів;

в) ревізійна комісія;

г) правління.

8. Відкриття вкладного рахунку фізичній особі здійснюється на підставі таких документів:

а) паспорт, ідентифікаційний код, свідоцтво про народження, довідка з місця роботи;

б) статут, установчий договір, картка зі зразками підписів і відбитком печатки;

в) паспорт і довідка з місця роботи;

г) паспорт та ідентифікаційний код (довідка).

9. Доходи за вкладними рахунками сплачуються у вигляді:

а) дивідендів;

б) процентів;

в) комісійної винагороди.

10. Ощадний банк відкриває такі види вкладних рахунків:

а) пенсійний;

б) різдвяний;

в) туристичний;

г) молодіжний.

11. Ощадний сертифікат — це:

а) письмове свідоцтво про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку депозиту та процентів за ним;

б) цінний папір, що засвідчує пайову участь у статутному фонді, надає його власнику право на участь в управлінні діяльністю товариства, одержання частини прибутку у вигляді дивідендів та участь у розподілі майна при ліквідації товариства;

в) документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку банку-емітента, в якому відкрито його рахунок, про сплату зазначеної в документі суми його держателю;

г) документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту.

12. Довідки за рахунками видають:

а) тільки вкладникам;

б) судам, прокуратурі, службі безпеки;

в) вкладникам, їх представникам, судам, прокуратурі, службі безпеки;

г) будь-якій зацікавленій особі.

13. Цільовими вкладками на дітей до виповнення дитині 15 років можуть розпоряджатися:

а) дитина особисто;

б) батьки або опікуни;

в) батьки та близькі родичі дитини;

г) довірена особа дитини.

14. Разові списання коштів з рахунків фізичних осіб здійснюється на підставі:

а) алфавітної карти (ф. № 13);

б) доручення (ф. № 187);

в) меморіального ордера (ф. № 52);

г) доручення (ф. № 190).

15. При прийомі початкового внеску на вкладний рахунок вкладник має заповнити такі документи:

а) алфавітну карту (ф. № 13);

б) доручення (ф. № 187);

- в) меморіальний ордер (ф. № 52);
- г) меморіальний ордер (ф. № 51/36).

16. За допомогою розрахункового чека його власник може:

- а) розрахуватися за товари та послуги;
- б) одержати готівку в банку;
- в) розрахуватися за товари та послуги, одержати готівку в банку;
- г) врахувати чек у банку.

17. Заява про переказ вкладу банку може бути:

- а) принесена вкладником у банк, де ведеться його рахунок, або в банк, куди переказуються кошти;
- б) принесена вкладником у банк, де ведеться його рахунок;
- в) принесена в банк, куди переказуються кошти.

18. Собівартість залучених коштів визначається як:

- а) відношення обороту за приходом вкладів до суми середньомісячного залишку вкладів;
- б) відношення витрат за вкладами до суми середньорічного залишку;
- в) відношення загальних витрат до кількості умовних операцій.

19. Норматив платоспроможності банку (H_2) розраховується як:

- а) співвідношення основного капіталу до загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями банків;
- б) співвідношення регулятивного капіталу банку до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями;
- в) співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками.

20. Ощадний банк видає кредити:

- а) за рахунок коштів державного фінансування;
- б) на підставі рішення Правління банку;
- в) на підставі рішення кредитного комітету банку.

21. Ресурси Ощадного банку складаються із:

- а) залучених коштів на вкладні рахунки;
- б) коштів держбюджету;

- в) власних коштів банку;
- г) коштів, отриманих на міжбанківському ринку.

22. Норматив миттєвої ліквідності розраховується як:

- а) співвідношення активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання;
- б) співвідношення основного капіталу до загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями банків;
- в) співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками;
- г) співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань.

23. Процент осідання вкладів розраховується як:

- а) співвідношення приросту вкладів до оборотів за приходом;
- б) співвідношення обороту за приходами вкладу до середньомісячних залишків вкладів;
- в) співвідношення витрат за вкладами до суми середньорічного залишку;
- г) співвідношення приросту вкладів до середньомісячних залишків вкладів.

24. Підставою для переказу коштів фізичної особи є:

- а) письмова заява;
- б) платіжне доручення;
- в) чек;
- г) меморіальний ордер.

25. На вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті фізичної особи — резидента зараховуються:

- а) валюта, перерахована з власного поточного або власного вкладного (депозитного) рахунку в іноземній валюті;
- б) кошти, внесені іншою фізичною особою;
- в) оплата праці, матеріальна допомога, авторські гонорари, премії, призи, одержані від юридичної особи — резидента та представництва юридичної особи — нерезидента;
- г) валюта, одержана в порядку спадкування.

II варіант

1. Перші ощадні каси у Східній Україні були створені:
  - а) у 1991 р.;
  - б) у 1839 р.;
  - в) у 1917 р.

2. Організація діяльності Ощадного банку в Україні регламентована:
  - а) законом;
  - б) положенням;
  - в) статутом;
  - г) декретом.

3. Органами управління Ощадного банку є:
  - а) наглядова рада;
  - б) рада акціонерів;
  - в) ревізійна комісія;
  - г) правління.

4. Ресурси Ощадного банку складаються із:
  - а) залучених коштів на вкладні рахунки;
  - б) коштів держбюджету;
  - в) власних коштів банку;
  - г) коштів, отриманих на міжбанківському ринку.

5. Спеціалізація Ощадного банку визначається:
  - а) якщо більше 50 % його активів є інвестиційними операціями;
  - б) якщо більше 50 % його пасивів є вкладками фізичних осіб;
  - в) якщо менше 50 % його пасивів є вкладками фізичних осіб;
  - г) якщо більше 50 % його пасивів є вкладками юридичних осіб.

6. Відкриття вкладного рахунку фізичній особі здійснюється на підставі таких документів:
  - а) паспорт, ідентифікаційний код, свідоцтво про народження, довідка з місця роботи;
  - б) статут, установчий договір, картка зі зразками підписів і відбитком печатки;
  - в) паспорт і довідка з місця роботи;
  - г) паспорт та ідентифікаційний код (довідка).

7. Ощадний банк відкриває такі види вкладних рахунків:
  - а) авансовий;

- б) новорічний;
- в) туристичний;
- г) молодіжний.

8. Зарахування сум доходів громадян безпосередньо на вкладні рахунки здійснюється на підставі такого документа:

- а) алфавітної карти (ф. № 13);
- б) переказ (ф. № 10-а);
- в) меморіального ордера (ф. № 52);
- г) меморіального ордера (ф. № 51/36).

9. При прийомі початкового внеску на вкладний рахунок вкладник має заповнити такі документи:

- а) алфавітну карту (ф. № 13);
- б) доручення (ф. № 187);
- в) меморіальний ордер (ф. № 52);
- г) меморіальний ордер (ф. № 51/36).

10. Депозит — це:

а) грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у національній або іноземній валюті, які банк прийняв від вкладника на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і які підлягають виплаті вкладнику;

б) кошти банку у грошовій формі та в банківських металах, що передаються у тимчасове користування на визначений строк зберігання під процент на певних умовах;

в) грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у національній або іноземній валюті, які надаються фізичними чи юридичними особами на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку з метою отримання доходу у вигляді дивідендів.

11. Собівартість залучених коштів визначається як:

а) відношення обороту за приходом вкладів до суми середньомісячного залишку вкладів;

б) відношення витрат за вкладами до суми середньорічного залишку;

в) відношення загальних витрат до кількості умовних операцій.

12. Платіжне доручення — це:

а) договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний

виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж;

б) розрахунковий документ, який складається банком для оформлення внутрішньобанківських операцій, операцій щодо списання коштів з рахунку платника, здійснення договірного списання коштів з рахунку свого клієнта на підставі його письмового доручення або розпорядження стягувача про списання коштів з рахунку платника;

в) розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок одержувача;

13. Цільовими вкладами на дітей до виповнення дитини 15 років можуть розпоряджатися:

- а) дитина особисто;
- б) батьки або опікуни;
- в) батьки або близькі родичі дитини;
- г) довірена особа дитини.

14. Заява про переказ вкладу банку може бути:

- а) принесена вкладником у банк, де ведеться його рахунок, або у банк, куди переказуються кошти;
- б) принесена вкладником у банк, де ведеться його рахунок;
- в) принесена у банк, куди переказуються кошти.

15. Норматив платоспроможності банку (H_2) розраховується як:

а) співвідношення основного капіталу до загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями банків;

б) співвідношення регулятивного капіталу банку до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями;

в) відношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками;

г) співвідношення активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання.

16. Ощадний банк видає кредити:

- а) за рахунок коштів державного фінансування;
- б) на підставі рішення Правління банку;
- в) на підставі рішення кредитного комітету банку.

17. Процент осідання вкладів розраховується як:

- а) співвідношення приросту вкладів до оборотів за приходом;
- б) співвідношення обороту за приходами вкладу до середньомісячних залишків вкладів;
- в) співвідношення витрат закладами до суми середньорічного залишку;
- г) співвідношення приросту вкладів до середньомісячних залишків вкладів.

18. Підставою для переказу коштів фізичної особи є:

- а) письмова заява;
- б) платіжне доручення;
- в) чек;
- г) меморіальний ордер.

19. Вкладниками Ощадного банку можуть бути:

- а) громадяни України;
- б) громадяни України, особи без громадянства, іноземні громадяни;
- в) особи без громадянства, громадяни України.
- г) громадяни України, іноземні громадяни.

20. Максимальний термін дії довіреності, складеної на особовому рахунку вкладника:

- а) 5 років;
- б) 1 рік;
- в) 3 роки;
- г) 2 роки.

21. Нова ощадна книжка замість загубленої видається за дозволом:

- а) відповідального виконавця (контролера);
- б) головного бухгалтера;
- в) керуючого банком.

22. Прийом платежів від населення здійснюється на підставі:

- а) заяви на переказ;
- б) платіжного доручення;
- в) квитанції;
- г) меморіального ордера.

23. Видача частини вкладу здійснюється на підставі:

- а) ощадної книжки;

- б) видаткового ордера (ф. № 51);
- в) доручення (ф. № 187);
- г) меморіального ордера (ф. № 52).

24. Норматив короткострокової ліквідності має бути:

- а) не більше 20 %;
- б) не менше 20 %;
- в) не менше 40 %;
- г) не більше 40 %.

25. Доходи за вкладними рахунками сплачуються у вигляді:

- а) дивідендів;
- б) процентів;
- в) вигащів;
- г) комісійної винагороди.

III варіант

1. Депозит – це:

а) грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у національній або іноземній валюті, які банк прийняв від вкладника на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і які підлягають виплаті вкладнику;

б) кошти банку у грошовій формі та в банківських металах, що передаються у тимчасове користування на визначений строк зберігання під процент на певних умовах;

в) грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у національній або іноземній валюті, які надаються фізичними чи юридичними особами на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку з метою отримання доходу у вигляді дивідендів.

2. Ощадний сертифікат — це:

а) письмове свідоцтво про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку депозиту та процентів за ним;

б) цінний папір, що засвідчує пайову участь у статутному фонді, надає його власнику право на участь в управлінні діяльністю товариства, одержання частини прибутку у вигляді дивідендів та участь у розподілі майна при ліквідації товариства;

в) документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку банку-емітента, у якому відкрито його рахунок, про сплату зазначеної в документі суми його держателю;

г) документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту.

3. Ощадний банк України було створено:

- а) у 1839 р.;
- б) у 1991 р.;
- в) у 1917 р.

4. Спеціалізація Ощадного банку визначається:

- а) якщо більше 50 % його активів є інвестиційними операціями;
- б) якщо більше 50 % його пасивів є вкладками фізичних осіб;
- в) якщо більше 50 % його пасивів є строковими вкладками;
- г) якщо більше 50 % його пасивів є вкладками юридичних осіб.

5. Організація діяльності Ощадного банку України регламентована:

- а) законом;
- б) положенням;
- в) статутом;
- г) декретом.

6. Статутний фонд ВАТ «Ощадний банк України» становить:

- а) 285 млн грн;
- б) 301 млн грн;
- в) 200 млн грн.

7. Органами управління Ощадного банку є:

- а) наглядова рада;
- б) рада акціонерів;
- в) ревізійна комісія;
- г) правління.

8. Доходи за вкладними рахунками сплачуються у вигляді:

- а) дивідендів;
- б) процентів;
- в) комісійної винагороди.

9. Зарахування сум доходів громадян безпосередньо на вкладні рахунки здійснюється на підставі такого документа:

- а) алфавітної карти (ф. № 13);
- б) переказу (ф. № 10-а);
- в) меморіального ордера (ф. № 52);
- г) меморіального ордера (ф. № 51/36).

10. За допомогою розрахункового чека його власник може:

- а) розрахуватися за товари та послуги;
- б) одержати готівку в банку;
- в) розрахуватися за товари та послуги, одержати готівку в банку;
- г) врахувати чек у банку.

11. Собівартість залучених коштів визначається як:

- а) відношення обороту за приходом вкладів до суми середньомісячного залишку вкладів;
- б) відношення витрат за вкладами до суми середньорічного залишку;
- в) відношення загальних витрат до кількості умовних операцій.

12. Ресурси Ощадного банку складаються з:

- а) залучених коштів на вкладні рахунки;
- б) коштів держбюджету;
- в) власних коштів банку;
- г) коштів, отриманих на міжбанківському ринку.

13. На вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті фізичної особи — резидента зараховуються:

- а) валюта, перерахована з власного поточного або власного вкладного (депозитного) рахунку в іноземній валюті;
- б) кошти, внесені іншою фізичною особою;
- в) оплата праці, матеріальна допомога, авторські гонорари, премії, призи, одержані від юридичної особи — резидента та представництва юридичної особи — нерезидента;
- г) валюта, одержана в порядку спадкування.

14. Ощадний банк відкриває такі види вкладних рахунків:

- а) преміальний;
- б) новорічний;
- в) шкільний;
- г) молодіжний.

15. При прийомі початкового внеску на вкладний рахунок вкладник має заповнити такі документи:

- а) алфавітну карту (ф. № 13);
- б) доручення (ф. № 187);
- в) меморіальний ордер (ф. № 52);
- г) меморіальний ордер (ф. № 51/36).

16. Норматив платоспроможності банку (H_2) розраховується як:

а) співвідношення основного капіталу до загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями банків;

б) співвідношення регулятивного капіталу банку до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями;

в) відношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками;

г) відношення активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання.

17. Норматив миттєвої ліквідності має бути:

- а) не більше 20 %;
- б) не менше 20 %;
- в) не менше 40 %;
- г) не більше 40 %.

18. Підставою для переказу коштів фізичної особи є:

- а) письмова заява;
- б) платіжне доручення;
- в) чек;
- г) меморіальний ордер.

19. Нова оцадна книжка замість загубленої видається за дозволом:

- а) відповідального виконавця (контролера);
- б) головного бухгалтера;
- в) керуючого банком.

20. Максимальний термін дії довіреності, складеної на особовому рахунку вкладника:

- а) 5 років;
- б) 1 рік;

- в) 3 роки;
- г) 2 роки.

21. Процент осідання вкладів розраховується як:

- а) співвідношення приросту вкладів до оборотів за приходом;
- б) співвідношення обороту за приходами вкладу до середньомісячних залишків вкладів;
- в) співвідношення витрат за вкладами до суми середньорічного залишку;
- г) співвідношення приросту вкладів до середньомісячних залишків вкладів.

22. Видача частини вкладу здійснюється на підставі:

- а) ощадної книжки;
- б) видаткового ордера (ф. № 51);
- в) доручення (ф. № 187);
- г) меморіального ордера (ф. № 52).

23. Норматив адекватності основного капіталу має бути:

- а) не менше 10 %;
- б) менше 10 %;
- в) не менше 4 %;
- г) менше 4 %.

24. Відкриття вкладного рахунку фізичній особі здійснюється на підставі таких документів:

- а) паспорт, ідентифікаційний код, свідоцтво про народження, довідка з місця роботи;
- б) статут, установчий договір, картка зі зразками підписів і відбитком печатки;
- в) паспорт і довідка з місця роботи;
- г) паспорт та ідентифікаційний код (довідка).

25. Цільовими вкладками на дітей до виповнення дитині 15 років можуть розпоряджатися:

- а) дитина особисто;
- б) батьки або опікуни;
- в) батьки та близькі родичі дитини;
- г) довірена особа дитини.

ТЕМИ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РОБІТ

1. Особливості організації діяльності ощадних банків та перспективи їх розвитку у світі.
2. Роль та місце Ощадного банку у банківській системі України.
3. Еволюція ощадних установ на території України.
4. Всесвітній конгрес ощадних банків, його значення для розвитку ощадної справи в Україні.
5. Нормативно-правове забезпечення ощадної справи в Україні.
6. Участь держави у поліпшенні діяльності ощадного сектора в Україні.
7. Необхідність розробки концепції розвитку Ощадного банку.
8. Основні положення статуту Ощадного банку та напрямки його роздержавлення.
9. Сутність і умови забезпечення соціальної відповідальності Ощадного банку.
10. Мережа установ Ощадного банку та особливості її функціонування.
11. Шляхи удосконалення організаційної структури Ощадного банку.
12. Структура управління Ощадного банку, функції та повноваження керівних органів.
13. Особливості менеджменту Ощадного банку та основні напрямки його удосконалення.
14. Фінансове управління активними і пасивними операціями Ощадного банку.
15. Використання нетрадиційних прийомів маркетингу для поліпшення діяльності Ощадного банку.
16. Аналіз фінансового стану Ощадного банку.
17. Порівняльна оцінка існуючих рейтингових систем для аналізу діяльності банків.
18. Порівняльна характеристика різних видів вкладів в установах Ощадного банку.
19. Права та обов'язки вкладників Ощадного банку.
20. Порядок відкриття, розпорядження та закриття вкладних рахунків в установах Ощадного банку.
21. Особливості відкриття і розпорядження вкладами в установах Ощадного банку іноземними громадянами і особами без громадянства.
22. Порядок нарахування та сплати процентів по вкладах населення.

23. Аналіз собівартості залучених коштів на вклади і шляхи підвищення прибутковості вкладних операцій.

24. Сутність та особливості відкриття і розпорядження цільовими вкладками на дітей.

25. Основні методи і завдання аналізу ефективності вкладних операцій.

26. Порядок перерахування грошових доходів громадян на особові вкладні рахунки.

27. Загальні засади роботи Ощадного банку з прийому платежів від населення.

28. Безготівкові розрахунки населенням через установи Ощадного банку.

29. Основні умови і порядок оформлення переказів установами Ощадного банку.

30. Розрахунки населення за допомогою платіжних карток.

31. Розрахунки чеками та їх застосування в установах Ощадного банку.

32. Зміст та особливості кредитної політики Ощадного банку.

33. Особливості роботи Ощадбанку з різноманітними видами цінних паперів.

34. Напрями формування ресурсної бази Ощадного банку.

35. Особливості прогнозування операцій щодо руху грошової маси в Ощадному банку.

36. Зовнішньоекономічна діяльність, кореспондентські відносини та міжнародні зв'язки Ощадного банку.

37. Визначення економічних та організаційних резервів підвищення ефективності діяльності установ Ощадного банку.

38. Проблеми стабільності обслуговування населення Ощадним банком.

39. Характеристика актуальних банківських послуг для Ощадбанку.

40. Основні завдання та принципи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

41. Перспективи розвитку ощадної справи в Україні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1

В Ощадний банк 1 квітня 2002 р. звернувся клієнт з проханням відкрити депозитний рахунок на 8 місяців у сумі 16 тис. грн під 17% річних (простий процент, база нарахування процентів — 365 днів).

Розрахувати суму процентного доходу, отриманого клієнтом щомісячно.

Завдання 2

1 лютого 2003 р. ВАТ «Ощадний банк України» відкрив вкладний рахунок клієнту в сумі 20 тис. грн під 18% річних строком на 10 місяців (складний процент, з одержанням доходу наприкінці терміну дії депозитного договору, база нарахування процентів — 365 днів).

Розрахувати загальну суму процентного доходу, отриманого клієнтом.

Завдання 3

Підприємство відкрило вкладний рахунок в банку 1 травня 2003 р. у сумі 200 тис. грн під 18% річних строком на 10 місяців.

25.06.2003 р. з рахунку було знято 50 тис. грн.

10.08.2003 р. на рахунок було зараховано 120 тис. грн.

18.10.2003 р. на рахунок було зараховано 20 тис. грн.

10.12.2003 р. з рахунку було списано 63 тис. грн.

22.01.2004 р. на рахунок було зараховано 16 тис. грн.

Визначити залишок коштів та суму відсотків нарахованих підприємству на момент закриття вкладного рахунку.

Завдання 4

Розрахувати суму процентів, нарахованих клієнту банку в 1, 2, 3, 4, 5 та 6-му місяцях, якщо:

15 січня клієнт відкрив вкладний рахунок у банку в сумі 10 тис. грн під 17% річних строком на 6 місяців;

27 числа кожного місяця з рахунку на підставі довгострокового доручення перераховується 500 грн за комунальні платежі;

20 лютого клієнт поповнив рахунок на 2 тис. грн;

25 березня на рахунок було зараховано ще 3 500 грн, отриманих як переказ;

15 квітня на підставі доручення з рахунку було списано 1 000 грн;

Визначити залишок коштів та суму процентів, нарахованих клієнту на момент закриття вкладного рахунку (база нарахування процентів — 365 днів).

Завдання 5

Залишки на вкладних рахунках клієнтів Ощадного банку на початок 2002 р. склали 557 тис. грн, на кінець року — 698 тис. грн. Надходження коштів на вкладні рахунки за 2002 р. склали 350 тис. грн, а виплати з поточних рахунків — 270 тис. грн.

Розрахувати рівень осідання коштів, що надійшли на вкладні рахунки банку.

Завдання 6

Клієнт з метою розміщення коштів у сумі 20 тис. грн на вкладний рахунок звернувся в декілька банків.

Банк «А» пропонує йому розмістити кошти під 19% річних строком на 6 місяців (простий відсоток, база нарахування процентів — 365 днів).

Банк «Б» запропонував клієнту розмістити кошти під 18% річних на 7 місяців (складний відсоток, база нарахування процентів — 360 днів).

Визначити найвигідніші для клієнта умови (проценти за вкладом виплачуються на момент закриття вкладного рахунку).

Завдання 7

Проаналізувати структуру і динаміку вкладних операцій банку за даними, наведеними у балансовому звіті (див. таблицю нижче), та надати висновки.

Стаття балансу, тис. грн	01.01.01 р.	01.01.02 р.	01.01.03 р.
Депозити до запитання СГД	19 255	27 481	36 866
Термінові депозити СГД	25 022	47 895	43 286
Депозити до запитання фізичних осіб	640	1 584	5 823
у т.ч. на пластикових картках	340	896	2 458
строкові депозити фізичних осіб	10 763	22 716	39 485
у т.ч. депозитні сертифікати	1 515	5 775	4 982
Разом	55 680	99 676	125 460

Завдання 8

На підставі даних фінансової звітності банку (див. табл.) розрахувати такі коефіцієнти: рівень поточних рахунків у пасивах банку, коефіцієнт відношення строкових депозитів до виданих кредитів та вкладень у цінні папери, коефіцієнт активності залучення строкових депозитів, коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель, чистий спред.

Показник, млн грн	1.01.01 р.	1.01.02 р.	1.01.03 р.
Залишки на поточних рахунках банку	5 800	3 800	4 540
Залишки на строкових рахунках банку	8 120	7 180	6 900
Загальні пасиви	24 700	22 300	19 800
Кредитний портфель банку	15 100	12 800	10 600
Портфель цінних паперів банку	3 400	2 700	1 900
Проценти, отримані банком	13 600	12 100	14 300
Проценти, сплачені банком	4 300	5 220	5 600

Завдання 9

Стан банківських ресурсів характеризується такими даними:

Показник, млн грн	1.01.01 р.	1.01.02 р.	1.01.03 р.
Прибуток банку	1 500	1 600	1 700
Фонди банку	50 000	55 000	60 000
Кошти на рахунках підприємств	89 000	78 500	98 000
Вклади громадян	1 000	1 500	2 000
Кошти, одержані від інших банків	1 350	—	1 500
Інші пасиви	2 350	1 800	1 800
Короткострокові кредити	130 000	133 000	162 500
Довгострокові кредити	80	—	1 600
Цінні папери	1 500	4 400	1 000
Кредити, надані іншим банкам	5 000	4 000	—
Каса	400	400	300
Інші активи	500	200	600

Необхідно визначити розмір надлишку або нестачі банківських ресурсів та дії банку щодо заходів, які він повинен застосувати в кожному окремому випадку.

Завдання 10

Банк виконує операції за вкладами населення, яким належить значне місце у банківських ресурсах. Тому велика увага приділяється прогнозуванню залишків вкладів. За другий квартал поточного року банк мав такі показники, млн грн:

- середньоквартальний залишок вкладів — 62,1;
- оборот за прибутками — 32,2;
- оборот за видатками — 26,0;
- залишок на початок кварталу — 124,0;
- залишок на кінець кварталу — 130,0.

Необхідно визначити середній термін зберігання вкладів, рівень їх осідання та оборотність.

Завдання 11

Банк виконує операції із залучення грошових коштів підприємств та населення на вкладні рахунки. На 1 квітня 2002 р. залишки коштів на вкладних рахунках підприємств становили 3,1 млн грн, на рахунках населення — 5,2 млн грн. 2 квітня 2002 р. банк залучив ще 0,4 млн грн та виплатив проценти вкладникам у сумі 1,9 млн грн. Цього самого дня закінчився строк депозитної угоди загальною сумою 0,2 млн грн, і суму вкладу разом з нарахованими процентами, що становлять 0,05 млн грн, було перераховано на поточний рахунок підприємства у цьому ж банку.

Визначити розмір ресурсної бази банку за таких умов:

- норма обов'язкового резервування за строковими вкладками становить 14 %;
- норма обов'язкового резервування за вкладками до запитання становить 8 %.

Завдання 12

На підставі наведених у таблиці даних розрахувати розмір процентних витрат банку (простий процент, база нарахування — 365 днів).

Показник	1-й клієнт	2-й клієнт	3-й клієнт
Залишки на вкладному рахунку, тис. грн	24 600	15 200	42 100
Термін вкладу, місяці	8	6	12
Річна ставка процента, %	16	12	18,5

Завдання 13

Проаналізувати кредитний портфель банку за наведеними нижче показниками.

Показник, млн грн	01.01.01 р.	01.01.02 р.	01.01.03 р.
Кредити суб'єктам господарської діяльності	1 153	2 013	3 858
Кредити органам держуправління	13	79	109
Кредити фізичним особам	42	63	319
Кредитний портфель разом у т.ч. проблемні кредити	1 210 48	2 156 118	4 287 205
Резерви по кредитах клієнтам	130	208	258
Сукупні активи	3 233	5 092	5 941
Процентний дохід	3	4	4

Дослідити структуру та динаміку кредитного портфеля, розрахувати та проаналізувати:

- коефіцієнт проблемних кредитів;
- коефіцієнт кредитної активності;
- коефіцієнт дохідності кредитного портфеля;
- коефіцієнт якості кредитного портфеля.

Завдання 14

На підставі даних балансового звіту (див. таблицю нижче) проаналізувати фінансовий стан банку:

- проаналізувати структуру та динаміку балансу банку;
- на підставі наведених даних розрахувати нормативи регулятивного капіталу, адекватності регулятивного капіталу, адекватності основного капіталу, миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності на початок та на кінець звітної періоду;
- розрахувати коефіцієнти рентабельності активів, капіталу, коефіцієнт активності залучення коштів, коефіцієнт активності залучення строкових депозитів.

Показники, млн грн	1.01.02 р.	1.01.03 р.
Активи:		
1. Грошові кошти в касі та кошти на коррахунку в НБУ	7890	11912
2. Кошти в інших банках	9620	6761
3. Цінні папери на продаж	17734	14318
4. Заборгованість інших банків	71880	45338
5. Позики клієнтам	144616	141920
6. Резерв під кредитні операції	25769	18511
7. Інвестиційні цінні папери	855	12190
8. Інші активи	2282	2582
9. Основні кошти	47176	49223
Всього активів	276284	265733
Зобов'язання:		
1. Заборгованість перед НБУ	5604	7296
2. Заборгованість перед іншими банками	39038	26437
3. Кошти клієнтів	148285	147392
4. Депозитні сертифікати	3055	736
5. Інші зобов'язання	10073	10291
Всього зобов'язань	206055	192152
Капітал:		
1. Статутний капітал	29229	29234
2. Емісійні різниці	10652	10654
3. Резерв переоцінки основних коштів	7773	7628
4. Субординований борг	9965	11065
5. Нерозподілений прибуток	1607	11773
6. Прибуток поточного року	2003	3227
Всього капіталу	70229	73581
Всього зобов'язань і капіталу	276284	265733

Завдання 15

Використовуючи дані балансу банку, наведені у завданні 14, визначити рейтинг банку за методикою Кромонава на основі розрахунку генерального коефіцієнта надійності (k_1), коефіцієнта миттєвої ліквідності (k_2), крос-коефіцієнта (k_3), генерального коефіцієнта ліквідності (k_4), коефіцієнта захищеності капіталу (k_5) та коефіцієнта фондової капіталізації прибутку (k_6).

Завдання 16

Ощадний банк продав 1 січня 2003 р. своїм працівникам ощадні сертифікати за ціною 15 грн за сертифікат. 1 липня 2003 р. працівники отримали по 25 грн за кожний сертифікат. Інфляція складала 2,2% на місяць.

Визначити чистий прибуток, отриманий працівником банку за 10 ощадних сертифікатів.

ВИСНОВКИ

Спрямовані в банківську систему заощадження населення — одне з найважливіших джерел надходження грошових коштів в економіку країни. Розвиток ощадної справи має стати однією з цілей грошово-кредитної політики НБУ. Ефективне функціонування ринку вкладів та депозитних послуг є надзвичайно актуальним для стратегічної діяльності банків. Банківський менеджмент спрямований на формування надійних та ефективних систем управління процесами та відносинами, які характеризують ефективну діяльність банку. Збільшення прибутковості та зниження ризику є основними його напрямками.

Удосконалення ощадної справи потребує:

- прогресуючого збільшення різних видів депозитів усіх категорій вкладників-фізичних осіб;
- забезпечення підвищення стійкості банківських ресурсів через розвиток ринку вкладів та депозитів, який є пріоритетним сегментом ринку капіталів;
- ефективного використання банківської інфраструктури для розвитку ринку ощадних послуг шляхом зменшення витрат на обслуговування цього процесу.

Фінансовий менеджмент у банку має свої особливості, пов'язані зі специфікою банківської діяльності. На відміну від підприємств, основою функціонування яких є виробництво товарів, надання нефінансових послуг і комерційна діяльність, банки як фінансово-кредитні установи сконцентровані на ринках фінансових послуг, які повинні забезпечити збереження реальної вартості фінансових активів, зокрема шляхом розвитку ощадної справи.

Рівень розвитку та процес становлення ринку ощадних послуг відбувається зростаючими темпами. Ощадні вклади вигідні тим, що вони мають довгостроковий характер і є джерелом формування довгострокових фінансових ресурсів, яких потребує економіка України.

У навчальному посібнику на прикладі діяльності ВАТ «Ощадний банк України» в порівнянні з іншими банками було детально проаналізовано тенденції перетворень в ощадній справі, розглянуто підходи до ефективного управління залученням коштів фізичних осіб, визначено зміни в процентній політиці банків. Оцінені проблеми депозитної діяльності банківських установ полягають у наступному:

— несприятливий макроекономічний клімат: економічні та валютні коливання, цінова нестабільність тощо;

— низький темп реалізації довгострокової урядової політики щодо створення ефективного сектора фінансових заощаджень, до якого входять платоспроможні та надійні банки, інші фінансові установи;

— недостатній законодавчий захист учасників ринку ощадних послуг;

— високий ступінь недовіри населення до будь-яких фінансових установ;

— повільне зростання якісного рівня професійного середовища, пов'язане із незадовільною кваліфікацією персоналу банків.

Наведені чинники стримують зростання всіх видів фінансових послуг, зокрема ощадних, незважаючи на зростаючий попит на них. Для розвитку ринку ощадних послуг слід вжити такі заходи:

- розробку і впровадження системної стратегії розвитку цього ринку в Україні, спрямованої на створення сприятливих умов для розвитку банківського фінансового сектора;
- створення цілісної законодавчої бази для ощадних видів депозитної діяльності банків;
- визначення терміну «ощадний банк» та встановлення чітких вимог до таких установ;
- формулювання загальних принципів надання ощадних послуг;
- визначення механізму та мінімальних стандартів ефективності державного регулювання та нагляду за діяльністю ощадних банків;
- розробку рамкових положень ощадної справи щодо інших законів, зокрема, стосовно платіжних систем, відмивання грошей, кредитних спілок, цінних паперів, страхових компаній зі страхування життя тощо;
- узгодження всіх спеціальних законодавчих актів з пріоритетами загальної стратегії розвитку ощадної справи;
- інтегрування діяльності різних державних органів з нагляду за фінансовими установами різних категорій для забезпечення впровадження цілісної державної політики регулювання та нагляду за діяльністю ощадних банків.

ВАТ «Державний ощадний банк України» є провідним банком України з розвитку ощадної справи. Між тим, на ринку вкладів зростає кількість інших операторів, тому впровадження

принципів ефективного фінансового менеджменту дозволить створити фінансово-економічні основи для захисту інтересів споживачів фінансових послуг та забезпечити розвиток конкурентоспроможного ринку ощадних послуг.

Важливим показником ефективності управління ощадного банку є управління залученими коштами з найменшими можливими витратами та достатність діючих депозитів для фінансування тих кредитів, які банк спроможний надати.

Аналіз діяльності ВАТ «Державний Ощадний банк України» довів його достатню забезпеченість власним капіталом та зростаючу ділову активність щодо залучення коштів. Ощадні вклади мають тенденцію вищої динамічності зростання порівняно з іншими видами вкладів. Наведена модель ресурсного забезпечення діяльності банку сприятиме оптимізації структури пасивів, має цільову спрямованість і враховує особливості функціонування банківської системи України. Вона дозволяє визначити тактичні і стратегічні перспективи досягнення банком оптимальних фінансово-економічних показників.

Основними завданнями ощадних банків у сфері залучення фінансових ресурсів можуть бути такі:

— зміцнення позицій на ринку залучення заощаджень громадян, стимулювання ощадної та інвестиційної активності населення шляхом надання вкладникам можливості вибору ефективних форм заощаджень, що, з одного боку, враховують вимоги банку щодо ліквідності, прибутковості і надійності, а з іншого — забезпечують приріст і накопичення вкладених клієнтами коштів;

— встановлення пріоритетних цінових умов закладами для найменш соціально захищених верств населення;

— збільшення частки на ринку обслуговування корпоративних клієнтів.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

15.09.2004 № 435

(ВИТЯГ)

Зареєстровано

в Міністерстві юстиції України

12 жовтня 2004 р. за № 1302/9901

**Про затвердження Інструкції з бухгалтерського
обліку кредитних, вкладних (депозитних)
операцій та формування і використання резервів
під кредитні ризики в банках України**

Відповідно до статті 41 Закону України «Про Національний банк України, статті 68 Закону України «Про банки і банківську діяльність», з метою вдосконалення бухгалтерського обліку банками України кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України Правління Національного банку України ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити Інструкцію з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України (додається).

2. Департаменту бухгалтерського обліку (В.І. Ричаківська) після державної реєстрації в Міністерстві юстиції України довести зміст цієї постанови до відома структурних підрозділів Національного банку України та банків для керівництва і використання в роботі.

3. Генеральному департаменту банківського нагляду (В.В. Пушкар'юв) унести зміни до Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 № 279 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України

03.08.2000 за № 474/4695 (із змінами), у частині формування резервів з урахуванням зменшення корисності активів.

4. Визнати такими, що втратили чинність:

постанову Правління Національного банку України від 20.08.99 № 418 «Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку депозитних операцій установ комерційних банків України» (zareєстрована в Міністерстві юстиції України 10.09.99 за № 612/3905);

постанову Правління Національного банку України від 11.07.2001 № 268 «Про затвердження Правил бухгалтерського обліку формування і використання резервів у банках України (zareєстрована в Міністерстві юстиції України 25.07.2001 за № 634/5825).

5. Постанова набирає чинності з 1 січня 2005 року, за винятком пункту 1.8 глави 1 розділу I Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, який набирає чинності з 01.01.2006.

6. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на територіальні управління Національного банку України.

В. о. Голови А.П. Яценюк

ЗАТВЕРДЖЕНО
Постанова Правління
Національного банку України
15.09.2004 № 435
Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
12 жовтня 2004 р. за № 1302/9901

ІНСТРУКЦІЯ

**з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних
(депозитних) операцій та формування і використання
резервів під кредитні ризики в банках України**
(ВИТЯГ)

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Глава 1. Основні положення та терміни

1.1. Ця Інструкція визначає порядок відображення в бухгалтерському обліку інформації про надання (отримання) кредитів, гарантій, авалів, поручительств, здійснення факторингових операцій, операцій репо, врахування векселів, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України.

1.2. Інструкція розроблена відповідно до Цивільного кодексу України, Законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», інших законодавчих актів України, нормативно-правових актів Національного банку України (далі — Національний банк) й основних вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

1.3. Терміни, що використовуються в цій Інструкції, уживаються в таких значеннях:

довгостроковий вклад (депозит) — розміщені або залучені кошти на строк більше ніж один рік;

довгострокові кредити — надані або отримані кредити на строк більше ніж один рік;

зобов'язання з кредитування — зобов'язання банку надати клієнту кредит на певних умовах;

короткостроковий вклад (депозит) — надані або отримані кошти на строк, що не перевищує один рік;

короткостроковий кредит — наданий або отриманий кредит на строк, що не перевищує один рік;

прострочена заборгованість — заборгованість, яка не погашена в термін (строк), установлений договором;

сумнівна заборгованість — заборгованість, за якою в банку є сумнів щодо її погашення.

1.4. Кредитні та вкладні (депозитні) операції відображаються за відповідними рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 № 280 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.07.2004 за № 918/9517 (далі — План рахунків), залежно від категорії контрагентів, виду кредиту/вкладу (депозиту) та строків їх використання.

1.5. Облік кредитних, вкладних (депозитних) операцій та нарахованих доходів і витрат за такими операціями в іноземній валюті та банківських металах здійснюється аналогічно до порядку обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій у національній валюті. Курсові різниці від переоцінки суми кредиту та вкладу (депозиту), а також нарахованих за ними процентів в іноземній валюті та банківських металах у зв'язку із зміною офіційного валютного курсу відображаються за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

1.6. Продаж активів з відстроченням платежу в бухгалтерському обліку відображається відповідно до економічної суті за рахунками з обліку кредитів згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку банків України.

1.7. Надані (отримані) кредити, розміщені (залучені) вклади (депозити) первісно оцінюються і відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю (в сумі фактично наданих (отриманих) коштів, уключаючи комісійні та інші витрати, що безпосередньо пов'язані з цими операціями) відповідно як актив та зобов'язання і не підлягають взаємозаліку.

1.8. На дату балансу кредити, вклади (депозити) оцінюються за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка під час здійснення амортизації дисконту (премії) та нарахування процентів.

1.9. Якщо балансова вартість активів (наданих кредитів та розміщених депозитів) перевищує оцінену суму очікуваного відшкодування, то визнається зменшення їх корисності. Зменшення корисності в бухгалтерському обліку відображається шляхом формування спеціальних резервів за рахунок витрат банку.

1.10. У бухгалтерському обліку операції з продовження строку дії (пролонгації) кредитних та вкладних (депозитних) договорів відображаються за відповідними рахунками з обліку короткострокової або довгострокової заборгованості Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України залежно від строку, що визначається від дати пролонгації договору до дати їх погашення.

1.11. За кредитними операціями (наприклад, факторинговими, гарантійними, з урахування векселів), за якими кошти надаються одній особі, а погашення заборгованості здійснюється іншою, аналітичний облік ведеться щодо тієї особи, яка має здійснювати погашення кредитної заборгованості.

1.12. Відображення в бухгалтерському обліку фінансового лізингу (оренди) здійснюється згідно з вимогами Інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 11.12.2000 № 475 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 28.12.2000 за № 960/5181 (із змінами).

1.13. Бухгалтерський облік нарахованих, отриманих (сплачених), наперед отриманих (сплачених) доходів та витрат за кредитними та вкладними (депозитними) операціями здійснюється згідно з порядком, визначеним Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління Національного банку України від 18.06.2003 № 255 та зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 11.07.2003 за № 583/7904 (із змінами).

Глава 2. Рахунки, що використовуються для обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів

2.1. З метою скорочення переліку рахунків під час опису бухгалтерських проводок за кредитними, вкладними (депозитними) операціями та формування і використання резервів рахунки в цій Інструкції згруповані відповідно до їх призначення (згідно з додатком до цієї Інструкції) та використовуються згідно з вимогами законодавства України.

2.2. Для відображення в бухгалтерському обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій банки відповідно до облікової політики можуть використовувати транзитні рахунки, рахунки кредиторської та дебіторської заборгованості з подальшим відображенням цих операцій за відповідними рахунками з обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій.

РОЗДІЛ II. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Глава 1. Відображення в бухгалтерському обліку кредитних операцій на дату укладення кредитного договору (дата операції)

1.1. На дату здійснення кредитної операції (у день виникнення в банку зобов'язання з кредитування) банк відображає суму зобов'язання на відповідних позабалансових рахунках. Надані зобов'язання з кредитування банк відображає в обліку такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

Рахунки для обліку наданих зобов'язань з кредитування;

Кредит

Контррахунок — на суму зобов'язань за цим договором.

Отримані зобов'язання з кредитування банк відображає такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

Контррахунок;

Кредит

Рахунок для обліку отриманих зобов'язань з кредитування — на суму зобов'язань за цим договором.

1.2. Якщо на дату операції (у день виникнення в банку зобов'язання з кредитування) кредит надається в повній сумі, то зобов'язання з кредитування за позабалансовими рахунками не відображається.

1.3. Порядок обліку договорів за кредитними операціями банк визначає самостійно із забезпеченням їх реєстрації та збереження.

1.4. Зобов'язання з кредитування банк визнає за позабалансовими рахунками до часу його погашення або закінчення строку виконання.

У разі припинення дії договору, часткового або повного його виконання відповідна сума зобов'язання списується з позабалансових рахунків і здійснюються такі бухгалтерські проводки:

а) за наданими зобов'язаннями:

Дебет

Контррахунок;

Кредит

Рахунки для обліку наданих зобов'язань з кредитування;

б) за отриманими зобов'язаннями:

Дебет

Рахунок для обліку отриманих зобов'язань з кредитування;

Кредит

Контррахунок.

1.5. У разі укладання договору про поновлювану кредитну лінію на суму погашеного кредиту в межах встановленого договором строку здійснюються проводки відповідно до пункту 1.1 цієї глави.

Глава 2. Бухгалтерський облік наданих кредитів

2.1. Надані кредити відображаються в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дебет

Рахунки для обліку наданих кредитів;

Кредит

Рахунки клієнтів, рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів.

2.2. У разі надання кредиту з одночасним утриманням комісії та/або процентів авансом здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет

Рахунки для обліку наданих кредитів — на суму кредиту;

Кредит

Рахунки клієнтів, рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів — на суму кредиту за вирахуванням комісії та/або процентів, утриманих авансом;

Кредит

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами — на суму комісії та/або процентів, утриманих авансом.

2.3. Сума неамортизованого дисконту за наданими кредитами амортизується не рідше одного разу на місяць. У цьому разі здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами;

Кредит

Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами.

2.4. На суму наданого кредиту зменшуються зобов'язання з кредитування, що обліковуються за позабалансовими рахунками. Бухгалтерські проводки здійснюються відповідно до пункту 1.4 глави 1 розділу II цієї Інструкції.

2.5. Продаж активів з відстроченням платежу відображається в бухгалтерському обліку аналогічно до обліку операцій з надання кредитів.

Глава 3. Бухгалтерський облік забезпечення кредитних операцій

3.1. Бухгалтерський облік забезпечення кредитних операцій (гарантій, поручительств, застави тощо) здійснюється за позабалансовими рахунками протягом дії відповідного договору про забезпечення виконання зобов'язань.

3.2. Гарантії, поручительства, отримані як забезпечення кредитної операції, первісно враховуються за позабалансовими рахунками в зазначеній у договорі сумі, що підлягає отриманню в разі їх виконання. У цьому разі здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

Контррахунок;

Кредит

Рахунки для обліку отриманих гарантій.

Аналогічна бухгалтерська проводка здійснюється в разі збільшення суми зобов'язання за поручительством у зв'язку із збільшенням суми нарахованих процентів та неустойки.

У разі отримання банком гарантій або поручительств від кількох гарантів (поручителів), кожен з яких надає поручительство на всю суму кредитної операції, усі отримані банком гарантії (поручительства) обліковуються за рахунком 9010 «Прості гарантії, що отримані від банків» або 9031 «Прості гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України».

3.3. Застава, що отримана як забезпечення кредиту (майно, у тому числі майнові права на грошові кошти, які розміщені на вклад (депозит)), відображається в бухгалтерському обліку за позабалансовими рахунками такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

Рахунки для обліку отриманої застави;

Кредит

Контррахунок.

.....

Глава 6. Бухгалтерський облік гарантій, авалів, поручительств

.....

6.4. У разі отримання банком коштів як забезпечення гарантії здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів;

Кредит

Рахунки для обліку коштів у розрахунках, рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів).

6.5. Якщо банк надає кошти іншому банку як забезпечення гарантії, то в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дебет

Рахунок для обліку коштів у розрахунках, розміщених в інших банках;

Кредит

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів.

6.6. Банк за наданими гарантіями отримує комісійні доходи та обліковує їх як доходи за позабалансовими операціями.

6.7. Якщо є ймовірність того, що банк буде змушений платити за наданими зобов'язаннями, то сума наданої гарантії вважається такою, що стала сумнівною, та відображається за відповідним рахунком з обліку сумнівних гарантій. У цьому разі здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

Рахунки для обліку сумнівних гарантій;

Кредит

Рахунки для обліку наданих гарантій.

6.8. У разі виконання банком зобов'язань за наданими гарантіями, авалами, поручительствами на сплачену суму здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

Рахунки для обліку сумнівної заборгованості за виплаченими гарантіями;

Кредит

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів.

Суми гарантій, авалів, поручительств списуються з позабалансових рахунків і здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

Контррахунок;

Кредит

Рахунки для обліку наданих гарантій, рахунки для обліку сумнівних гарантій.

6.9. Якщо гарантія забезпечена грошовими коштами, то банк виконує гарантію і одночасно здійснює таку бухгалтерську проводку:

Дебет

Рахунки для обліку коштів у розрахунках;

Кредит

Рахунки для обліку сумнівної заборгованості за виплаченими гарантіями.

6.10. Операції з надання гарантій як забезпечення оплати векселів, надання поручительств, індосаментів обліковуються за рахунком 9020 «Гарантії, що надані клієнтам», операції з авалування векселів обліковуються за рахунком 9023 «Авалі, що надані клієнтам».

6.11. У разі визнання банком заборгованості за виплаченими гарантіями безнадійною щодо повернення вона списується за рахунком спеціального резерву, що обліковується за рахунками класу 3 Плану рахунків.

6.12. У разі погашення заборгованості за виконаною гарантією в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів;

Кредит

Рахунки для обліку сумнівної заборгованості за виплаченими гарантіями.

Глава 7. Бухгалтерський облік операцій з урахування векселів

7.1. Операція з урахування векселів передбачає їх утримання до строку погашення. У бухгалтерському обліку така операція відображається за рахунками з обліку кредитів.

Якщо банк купує вексель з метою подальшого продажу або дострокового пред'явлення до погашення, то в бухгалтерському обліку така операція відображається за рахунками з обліку цінних паперів у портфелі банку на продаж.

7.2. На дату укладення договору про врахування векселя на суму зобов'язань з кредитування банк здійснює бухгалтерську

проводку відповідно до пункту 1.1 глави 1 розділу II цієї Інструкції.

7.3. Урахування векселів у бухгалтерському обліку відображається такими проводками:

Дебет

Рахунки для обліку кредитів, які надані за врахованими векселями, — на номінальну суму векселя;

Кредит

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за врахованими векселями — на суму дисконту;

Кредит

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів — на суму наданих коштів.

Одночасно зменшується зобов'язання з кредитування на суму балансової вартості врахованих векселів.

Враховані векселі обліковуються за позабалансовим рахунком 9819 «Інші цінності і документи» за номінальною вартістю.

7.4. Амортизація суми дисконту за векселем за період від дати придбання до дати погашення векселя здійснюється не рідше одного разу на місяць і відображається в обліку такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за врахованими векселями;

Кредит

Рахунки для обліку процентних доходів за врахованими векселями — на суму амортизації дисконту.

7.5. Погашення врахованого векселя в установлений строк відображається в обліку такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів — на суму, отриману від платника за векселем;

Кредит

Рахунки для обліку кредитів, які надані за врахованими векселями, — на номінальну суму векселя.

7.6. Бухгалтерський облік простроченої, сумнівної та безнадійної заборгованості за операціями з урахування векселів здійснюється аналогічно до розділу III цієї Інструкції.

Глава 8. Бухгалтерський облік кредитів овернайт

8.1. Облік кредитів овернайт здійснюється аналогічно до обліку наданих (отриманих) кредитів.

8.2. Ураховуючи особливість кредитів овернайт, які надаються строком на один робочий день і обертаються на міжбанківському ринку, у разі зміни початкової дати їх погашення (продлонгації) заборгованість за такими кредитами відображається за відповідними рахунками з обліку короткострокових або довгострокових кредитів залежно від строку, що визначається від дати продлонгації договору до дати їх погашення.

8.3. Бухгалтерський облік простроченої, сумнівної та безнадійної заборгованості за кредитами овернайт здійснюється аналогічно до розділу III цієї Інструкції.

РОЗДІЛ V. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ВКЛАДНИХ (ДЕПОЗИТНИХ) ОПЕРАЦІЙ

Глава 1. Відображення в бухгалтерському обліку вкладних (депозитних) операцій на дату укладення договору банківського вкладу (депозиту) на міжбанківському ринку

1.1. На дату укладення договору про розміщення або залучення коштів на міжбанківському ринку банки відображають за позабалансовими рахунками вимоги та зобов'язання відповідно до укладеного договору банківського вкладу (депозиту). У цьому разі здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет

Рахунок для обліку активів до отримання та депозитів до розміщення;

Кредит

Контррахунок;

Дебет

Контррахунок;

Кредит

Рахунок для обліку активів до відсилання та депозитів до залучення.

1.2. Облік за позабалансовими рахунками здійснюється до часу розміщення або залучення коштів за вкладом (депозитом). Якщо розміщення або залучення вкладу (депозиту) здійснюється на дату укладення договору, то вимоги та зобов'язання за позабалансовими рахунками не відображаються.

1.3. У разі припинення дії договору банківського вкладу (депозиту) або його виконання здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет

Рахунок для обліку активів до відсилання та депозитів до залучення;

Кредит

Контррахунок;

Дебет

Контррахунок;

Кредит

Рахунок для обліку активів до отримання та депозитів до розміщення.

1.4. Порядок обліку договорів банківського вкладу (депозиту) визначається банком самостійно із забезпеченням їх реєстрації та зберігання.

Глава 2. Бухгалтерський облік залучених та розміщених вкладів (депозитів)

2.1. На дату залучення коштів на вклад (депозит) в обліку здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів;

Кредит

Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів).

2.2. Сума вкладу (депозиту) враховується на вкладному (депозитному) рахунку до часу його повернення.

2.3. Розміщення вкладу (депозиту) відображається в бухгалтерському обліку такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

Рахунки для обліку розміщених вкладів (депозитів);

Кредит

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів.

2.4. Вклади (депозити) овернайт надаються строком на один робочий день і відображаються в бухгалтерському обліку аналогічно до обліку залучених та розміщених вкладів (депозитів), що обертаються на міжбанківському ринку.

2.5. У разі зміни початкової дати погашення (продлонгації) вкладів (депозитів) овернайт заборгованість за ними відображається за відповідними рахунками з обліку короткострокових або довгострокових вкладів (депозитів) залежно від строку, що визначається від дати продлонгації договору до дати їх погашення.

Глава 3. Бухгалтерський облік операцій з повернення вкладу (депозиту)

3.1. Повернення вкладу (депозиту) у визначений договором банківського вкладу (депозиту) строк відображається в обліку такою бухгалтерською проводкою:

а) у разі повернення залученого вкладу (депозиту):

Дебет

Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) — на суму вкладу (депозиту) з урахуванням суми процентів у разі їх капіталізації;

Кредит

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів;

б) у разі погашення розміщеного вкладу (депозиту):

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів;

Кредит

Рахунки для обліку розміщених вкладів (депозитів).

3.2. Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу після закінчення строку, установленого договором банківського вкладу, то такий вклад переноситься на рахунок з обліку вкладів на вимогу, якщо інше не встановлено договором.

3.3. Якщо за вимогою вкладника вклад (депозит) повертається до закінчення дії договору банківського вкладу (депозиту) і банк здійснює перерахування процентів за ставкою, що застосовується закладами на вимогу, якщо договором не передбачено інше, то на різницю між нарахованими раніше процентами та процентами, що підлягають сплаті за ставкою, що застосовується закладами на вимогу, банк зменшує свої процентні витрати.

У цьому разі, якщо протягом дії договору банківського вкладу (депозиту) проценти вкладнику не сплачувалися, то в бухгалтерському обліку зменшення суми процентних витрат відображається такими бухгалтерськими проводками:

Дебет

Рахунки для обліку нарахованих витрат за залученими вкладками (депозитами) — на суму нарахованих процентів за вкладом (депозитом);

Кредит

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів — на суму процентів за вкладом (депозитом) за ставкою, що застосовується до вкладів на вимогу;

Кредит

Рахунки для обліку процентних витрат за залученими вкладками (депозитами) — на різницю між нарахованими та сплаченими процентами за зниженою ставкою.

3.4. Якщо проценти сплачувалися вкладнику періодично протягом дії договору банківського вкладу (депозиту), то різниця між раніше сплаченими та перерахованими за ставкою, що застосовується закладами на вимогу, процентами повертається банку відповідно до умов цього договору, тобто сплачується вкладником або утримується банком із суми вкладу (депозиту).

Глава 4. Бухгалтерський облік коштів, залучених за ощадними (депозитними) сертифікатами

4.1. Залучення депозитів може здійснюватися шляхом випуску ощадних (депозитних) сертифікатів.

4.2. У разі розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів з дисконтом у бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів — на суму номіналу сертифіката за мінусом дисконту;

Дебет

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за ощадними (депозитними) сертифікатами — на суму дисконту;

Кредит

Рахунки для обліку ощадних (депозитних) сертифікатів — на суму номіналу сертифіката.

4.3. У разі випуску ощадних (депозитних) сертифікатів з премією здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів — на суму номіналу сертифіката плюс премія;

Кредит

Рахунки для обліку ощадних (депозитних) сертифікатів — на суму номіналу сертифіката;

Кредит

Рахунки для обліку неамортизованої премії за ощадними (депозитними) сертифікатами — на суму премії.

4.4. Суми дисконту та премії амортизуються щомісячно протягом періоду від дати видачі сертифіката до його погашення з віднесенням нарахованих сум на процентні витрати. У цьому разі здійснюються такі проводки:

а) під час амортизації дисконту:

Дебет

Рахунки для обліку процентних витрат за коштами, залученими за ощадними (депозитними) сертифікатами;

Кредит

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за ощадними (депозитними) сертифікатами;

б) під час амортизації премії:

Дебет

Рахунки для обліку неамортизованої премії за ощадними (депозитними) сертифікатами;

Кредит

Рахунки для обліку процентних витрат за коштами, залученими за ощадними (депозитними) сертифікатами.

4.5. У разі настання строку погашення або дострокового погашення ощадного (депозитного) сертифіката банк здійснює платіж проти його пред'явлення та відображає цю операцію в бухгалтерському обліку аналогічно до операцій з повернення вкладів (депозитів).

4.6. Бланки депозитних сертифікатів обліковуються за позабалансовим рахунком 9820 «Бланки цінних паперів» в умовній одиниці 1 гривня.

РОЗДІЛ VI. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ПРОСТРОЧЕНОЇ ТА СУМНІВНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА РОЗМІЩЕНИМИ ТА ЗАЛУЧЕНИМИ ВКЛАДАМИ (ДЕПОЗИТАМИ)

Глава 1. Бухгалтерський облік простроченої та сумнівної заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами)

1.1. Сума не отриманого у визначений договором строк розміщеного вкладу (депозиту) наступного робочого дня відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дебет

Рахунок для обліку простроченої заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами);

Кредит

Рахунки для обліку розміщених вкладів (депозитів).

1.2. У разі визнання простроченої заборгованості за розміщеним вкладом (депозитом) сумнівною здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

Рахунок для обліку сумнівної заборгованості за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках;

Кредит

Рахунки для обліку розміщених вкладів (депозитів), рахунок для обліку простроченої заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами).

1.3. Погашення простроченої заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами) відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів;

Кредит

Рахунок для обліку простроченої заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами).

1.4. У разі визнання коштів на вимогу в інших банках сумнівними здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

Рахунок для обліку сумнівної заборгованості за коштами на вимогу в інших банках;

Кредит

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів.

1.5. Погашення сумнівної заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами) відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів;

Кредит

Рахунок для обліку сумнівної заборгованості за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках, рахунок для обліку сумнівної заборгованості за коштами на вимогу в інших банках.

1.6. У разі визнання заборгованості за вкладками на вимогу та розміщеними вкладками (депозитами) безнадійною така заборгованість списується за рахунок спеціальних резервів.

Глава 2. Бухгалтерський облік простроченої заборгованості за залученими вкладками (депозитами) на міжбанківському ринку

2.1. Сума несплаченого у визначений договором строк залученого вкладу (депозиту) в бухгалтерському обліку відображається такими проводками:

Дебет

Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів);

Кредит

Рахунок для обліку простроченої заборгованості за залученими вкладками (депозитами).

2.2. Погашення простроченої заборгованості за залученими вкладками (депозитами) відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

Рахунок для обліку простроченої заборгованості за залученими вкладками (депозитами);

Кредит

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів.

РОЗДІЛ VII. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ

Глава 1. Бухгалтерський облік формування спеціальних резервів на покриття можливих втрат за розміщеними вкладками (депозитами) та наданими кредитами

1.1. Банк визнає зменшення корисності (знецінення) за кожною кредитною операцією (із розміщення вкладів (депозитів) та надання кредитів), якщо їх балансова вартість перевищує оцінену суму очікуваного відшкодування.

1.2. У разі зменшення корисності розміщеного вкладу (депозиту) або наданого кредиту банки формують (збільшують) резерви згідно з вимогами відповідних нормативно-правових актів Національного банку. У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дебет

Рахунки для обліку відрахувань у резерви;

Кредит

Рахунки для обліку спеціальних резервів.

1.3. У разі формування (збільшення) резерву в іноземній валюті бухгалтерські проводки здійснюються з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземних валют на день проведення операції. Банк формує резерви в іноземній валюті за кожною валютою окремо.

1.4. Переоцінка резервів у іноземній валюті в разі зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют відображається за балансовим рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

1.5. У разі сторнування (зменшення) розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих у національній валюті, здійснюється така проводка:

Дебет

Рахунки для обліку спеціальних резервів;

Кредит

Рахунки для обліку відрахувань у резерви.

1.6. У разі сторнування (зменшення) розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих в іноземній валюті, відповідно до обраної банком облікової політики здійснюються такі бухгалтерські проводки:

а) за наявності інформації щодо офіційного курсу гривні до іноземних валют на дату формування (коригування) резерву:

Дебет

Рахунки для обліку спеціальних резервів — за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату коригування;

Кредит

Рахунок для обліку позиції банку в іноземній валюті;

Дебет

Рахунок для обліку еквівалента позиції банку;

Кредит

Рахунки для обліку відрахувань у резерви (за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату формування резерву);

Дебет/Кредит

Рахунок для обліку переоцінки заборгованості в іноземній валюті та банківських металах — на суму різниці між сумою резерву за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату формування резерву і сумою резерву за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату коригування;

б) за відсутності інформації щодо офіційного курсу гривні до іноземних валют на дату формування (коригування) резерву банк сторнує раніше сформований резерв і здійснює бухгалтерські проводки з формування резерву на відповідну суму.

Глава 2. Бухгалтерський облік використання спеціальних резервів на покриття можливих втрат за розміщеними вкладками (депозитами) та наданими кредитами

2.1. Списання безнадійної заборгованості за рахунок спеціального резерву відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дебет

Рахунки для обліку спеціальних резервів;

Кредит

Відповідний рахунок сумнівної заборгованості або рахунок, за яким обліковується відповідний актив.

Списана за рахунок спеціальних резервів безнадійна заборгованість обліковується за позабалансовими рахунками до визначеного обліковою політикою банку часу з урахуванням вимог законодавства України щодо відшкодування збитків. У цьому разі здійснюється така проводка:

Дебет

Рахунки для обліку списаної у збиток заборгованості;

Кредит

Контррахунок.

2.2. У разі часткового або повного погашення контрагентом раніше списаної за рахунок спеціального резерву суми безнадійної заборгованості здійснюються такі проводки:

а) якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в поточному році:

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів;

Кредит

Рахунки для обліку відрахувань у резерви;

б) якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в минулому році:

Дебет

Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів;

Кредит

Рахунки для обліку повернення раніше списаної заборгованості.

Одночасно за позабалансовими рахунками здійснюється така проводка:

Дебет

Контррахунок;

Кредит

Рахунки для обліку списаної у збиток заборгованості.

2.3. Після закінчення строку, визначеного обліковою політикою банку, за безнадійною заборгованістю, яка була списана за рахунок спеціальних резервів та обліковувалася за позабалансовими рахунками, здійснюється проводка, аналогічна до тієї, що наведена в пункті 2.2 цієї глави.

Заступник директора Департаменту
бухгалтерського обліку Б.В. Лукасевич

Додаток Б

ПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

14.08.2003 № 337

(Витяг)

Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
5 вересня 2003 р. за № 768/8089

**Про затвердження Інструкції про касові
операції в банках України**

(Із змінами, внесеними згідно з Постановами Національного банку
№ 62 від 18.02.2004, № 173 від 21.04.2004)

Відповідно до статті 7 Закону України «Про Національний банк України» Правління Національного банку України
ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити Інструкцію про касові операції в банках України (далі — Інструкція про касові операції), що додається.

2. Визнати такими, що втратили чинність: глави I, II, III, IV, VII (крім пункту 312), VIII та розділи 5 і 5-а глави VI Інструкції № 1 з організації емісійно-касової роботи в установах банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 07.07.94 № 129, із змінами (далі — Інструкція № 1).

3. Департаменту готівково-грошового обігу (Н.В. Дорофєєва) після державної реєстрації цієї постанови в Міністерстві юстиції України довести її зміст до відома територіальних управлінь Національного банку України та банків України для використання в роботі.

4. Зобов'язати банки розробити внутрішні положення (інструкції) про організацію роботи щодо здійснення касових операцій до 1 лютого 2004 року.

5. Постанова набирає чинності з 1 лютого 2004 року.

6. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на заступника Голови В.Л. Кротюка та Департамент готівково-грошового обігу (Н.В. Дорофєєва).

В. о. Голови А.П. Яценюк

ЗАТВЕРДЖЕНО
Постанова Правління
Національного банку України
14.08.2003 № 337

Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
5 вересня 2003 р. за № 768/8089

ІНСТРУКЦІЯ про касові операції в банках України

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Інструкція про касові операції в банках України (далі — Інструкція) розроблена згідно із Законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», іншим законодавством України, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку України (далі — нормативно-правові акти).

2. У цій Інструкції терміни, що визначені законодавчими, нормативно-правовими актами та цією Інструкцією, уживаються в такому значенні:

бандероль — паперова стрічка (кільце) з установленими характеристиками, яка (яке) використовується для пакування корінців банкнот;

банкноти — паперові грошові знаки різного номіналу;

банкноти (монети) з дефектами виробника — це банкноти (монети) національної валюти, що не відповідають затвердженому зразку за ознаками, установленими нормативно-правовими актами;

відповідальні особи сховища цінностей — посадові особи, яких призначено згідно з наказом керівника банку і на яких покладено обов'язки щодо зберігання готівки в операційній касі та інших цінностей у сховищі цінностей і виконання операцій з ними;

готівка — грошові знаки (банкноти, монети);

депозитна система — система з обладнанням для внесення на зберігання цінностей до приймального блоку, яка відповідає

вимогам Державного стандарту України ДСТУ 4012.2-2001, затвердженого наказом Держстандарту від 02.03.2001 № 93;

дослідження сумнівних банкнот (монет) національної та іноземної валюти — аналіз банкнот (монет) з метою перевірки наявності ознак справжності та платіжності, оцінки їх відповідності встановленим зразкам з обов'язковим оформленням відповідного акта про результати досліджень;

(абзац 8-й пункту 2 розділу I в редакції Постанови НБУ № 173 від 21.04.2004)

зразок банкноти — контрольний примірник банкноти певного номіналу, виготовлений на замовлення банку-емітента, з повною системою ознак платіжності та захисних елементів, який має нульову нумерацію і на якій за допомогою перфорації або друку нанесено слово «ЗРАЗОК» будь-якою мовою. Як виняток, зразок банкноти може бути виготовлений з обігової пронумерованої банкноти шляхом перфорації слова «ЗРАЗОК» будь-якою мовою;

касове обслуговування — це надання послуг з приймання, видачі та обміну готівки;

касовий вузол — комплекс поєднаних між собою приміщень банку, у яких проводяться операції з готівкою та іншими цінностями;

касові документи — прибуткові та видаткові документи, за допомогою яких оформляються касові операції;

касові операції — операції, які здійснює банк, а саме: видача готівки, приймання її та обмін не придатних до обігу банкнот (монет) на придатні до обігу банкноти (монети), банкнот на монети, монет на банкноти, банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу, вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет), валютно-обмінні операції та операції з банківськими металами;

корінець банкнот — 100 (сто) банкнот одного номіналу, які упаковані відповідною бандероллю (менше 100 (ста) банкнот — це неповний корінець);

монети — металеві грошові знаки різного номіналу;

надлишки банкнот (монет) — кількість (сума) зайвих банкнот (монет) щодо кількості (суми), що зазначена на бандеролі корінця банкнот, накладці до пачки банкнот або ярлику до мішечка з монетами, або в супровідному документі на готівку;

недостача банкнот (монет) — кількість (сума) банкнот (монет), яких не вистачає, відносно кількості (суми), що зазначена

на бандеролі корінця банкнот, накладці до пачки банкнот або ярлику до мішечка з монетами, або в супровідному документі на готівку;

номінал банкнот (монет) — вартість, що зазначена на банкнотах (монетах);

оброблення готівки — це комплекс робіт, що включає сортування готівки, її перерахування та упакування відповідно до вимог нормативно-правових актів;

операційна каса — це приміщення банку (філії, відділення), у яких здійснюються касові операції;

пачка банкнот — 1000 банкнот одного номіналу, що складаються із 10 корінців банкнот по 100 банкнот (менше 10 корінців — неповна пачка);

підроблені (фальшиві) банкноти (монети) — банкноти (монети), що виготовлені будь-яким способом, включаючи промисловий, усупереч установленому законодавством порядку та імітують (фальсифікують) платіжні банкноти (монети), виготовлені на замовлення банку-емітента і введені ним в обіг. До підроблених належать також перероблені банкноти (монети), на яких будь-яким способом (наклеюванням, малюванням, друкуванням тощо) змінено зображення, що визначають номінал, рік затвердження зразка (виготовлення), банк-емітент, інші реквізити, і які за зовнішнім виглядом можуть бути сприйняті як справжні іншого номіналу чи року затвердження зразка (виготовлення), іншої країни (банку-емітента);

післяопераційний час — частина робочого дня банку після закінчення операційного часу, включаючи роботу у вихідні та святкові дні, протягом якої здійснюються касові операції з їх відображенням у бухгалтерському обліку не пізніше наступного операційного дня;

пред'явник банкнот (монет) — фізична або юридична особа, яка пред'явила на дослідження до банку сумнівні банкноти (монети);

справжні банкноти (монети) — грошові знаки, які виготовлені на замовлення банку-емітента;

сумнівні банкноти (монети) — це банкноти (монети), справжність або платіжність яких викликає сумнів, а також ті, що мають ознаки підроблення, до проведення їх дослідження та складання експертом Національного банку відповідного акта;

сховище цінностей — спеціально обладнане приміщення (сейф, депозитна система), що використовується для зберігання

готівки та інших цінностей, технічний стан якого відповідає нормативно-правовим актам;

цінності — готівка національної та іноземної валют, сумнівні (включаючи підроблені) банкноти, зразки банкнот, ювілейні, пам'ятні та інвестиційні монети, банківські метали, дорогоцінні метали та дорогоцінне каміння, цінні папери та інші цінності, які мають вартість.

3. Ця Інструкція встановлює порядок і вимоги щодо здійснення банками, їх філіями та відділеннями (далі — банки) касових операцій у національній та іноземній валютах, регулює взаємовідносини банків з територіальними управліннями Національного банку (далі — територіальні управління), іншими банками та клієнтами з цих питань. Касові операції проводяться банками лише після одержання ліцензії Національного банку.

До касових операцій, які регламентуються цією Інструкцією, належать:

приймання готівки національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку;

видача готівки національної та іноземної валюти клієнтам з їх рахунків за видатковими касовими документами через касу банку або із застосуванням платіжних карток з їх рахунків чи відповідного рахунку банку через його касу або банкомат;

приймання від фізичних та юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі;

вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження;

обмін клієнтам не придатних до обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні.

Вимоги цієї Інструкції щодо оформлення касових документів та оброблення, формування і пакування банкнот (монет), а також порядку здійснення операцій з готівкою між територіальними управліннями та банками поширюються на територіальні управління та Центральне сховище Національного банку.

Банки здійснюють касове обслуговування клієнтів на договірних засадах.

4. Касове обслуговування банком клієнтів та оброблення готівки має здійснюватися в операційній касі. Структуру операційної каси та чисельність касових працівників, а також потребу встановлення банкоматів банк визначає самостійно.

Робочі місця касових працівників, які здійснюють приймання та оброблення готівки, мають бути обладнані приладами для контролю захисних елементів банкнот. Крім того, робоче місце з приймання готівки має бути обладнане так, щоб клієнт міг спостерігати за перерахуванням готівки.

Платіжність банкнот (монет) визначається касовими працівниками відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку та з використанням довідкової інформації, що надається Національним банком, банками-емітентами, Інтерполом або іншими уповноваженими установами.

(Абзац 4-й пункту 4 розділу I в редакції Постанови НБУ N 173 від 21.04.2004).

Касові працівники здійснюють операції лише з тими видами і номіналами банкнот іноземної валюти, які перебувають в обігу в країнах-емітентах або підлягають обміну в порядку, установленому банком-емітентом.

5. Банк самостійно визначає перелік касових операцій та інших послуг, які пропонуються клієнтам, якщо інше не регламентується законодавчими актами.

6. Роботу операційної каси з обслуговування клієнтів банк організовує протягом операційного часу та відповідно до внутрішніх правил банку в післяопераційний час.

Протягом цього часу банки зобов'язані без будь-яких обмежень безкоштовно обмінювати фізичним та юридичним особам платіжні банкноти та монети національної валюти, не придатні до обігу на придатні. Такий обмін, якщо справжність та платіжність банкнот (монет) не викликає сумніву працівника банку, здійснюється безпосередньо під час приймання без відображення в бухгалтерському обліку.

7. Видача готівки під звіт працівникам банків для здійснення розрахунків, пов'язаних із виробничими (господарськими) потребами, у тому числі на відрядження, проводиться безпосередньо з їх кас або через банкомати із застосуванням корпоративних карток.

Видача готівкових коштів під звіт на відрядження здійснюється відповідно до чинних нормативно-правових актів України.

Готівкові кошти під звіт працівникам банків на виробничі (господарські) потреби видаються на строк не більше двох робочих днів, включаючи день отримання готівкових коштів під звіт.

Якщо підзвітній особі одночасно видана готівка як на відрядження, так і для вирішення в цьому відрядженні виробничих (господарських) питань, то строк, на який видана готівка під звіт на ці цілі, може бути продовжено до завершення терміну відрядження.

Звітування за одержані під звіт готівкові кошти здійснюється відповідно до чинного законодавства.

У разі придбання працівником банку за власні готівкові кошти товарів (продукції, послуг) або використання цих коштів у відрядженні для потреб банку він звітує за витрачені кошти згідно з чинним законодавством.

(Пункт 7 розділу 1 в редакції Постанови Національного банку № 62 від 18.02.2004).

8. Під час здійснення касових операцій банки мають забезпечувати:

визначення справжності та платіжності банкнот (монет);

(Пункт 8 розділу I доповнено абзацом згідно з Постановою НБУ № 173 від 21.04.2004).

своєчасне повне оприбуткування готівки національної та іноземної валюти, що надійшла до кас банку, та зарахування її на зазначені клієнтами рахунки згідно з вимогами нормативно-правових актів;

своєчасну видачу клієнтам придатних до обігу банкнот (монет) національної та іноземної валюти;

обмін клієнтам не придатних до обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні до обігу банкноти (монети) та вилучення сумнівних банкнот (монет) на дослідження;

документальне оформлення руху готівки національної та іноземної валюти в операційній касі;

своєчасне відображення касових операцій у бухгалтерському обліку;

належний внутрішній контроль за касовими операціями;

здавання готівки національної валюти до територіальних управлінь згідно із встановленими відповідним договором умовами;

створення безпечних умов роботи з готівкою та її зберігання;

задоволення потреб клієнтів у готівці;

систематичний аналіз стану надходжень і видачі готівки в національній валюті;

ідентифікацію клієнтів, які здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті.

9. Банки на підставі цієї Інструкції та з урахуванням переліку операцій, що проводяться, мають розробити і затвердити внутрішні положення (інструкції) про організацію роботи щодо здійснення касових операцій, у яких слід визначити порядок:

роботи операційної каси в операційний та в післяопераційний час;

переміщення та передавання готівки і цінностей під відповідальність працівників банку, здійснення працівниками банку касових операцій з приймання та видачі готівки, у тому числі із застосуванням платіжних карток через касу банку або банкомат;

роботи з банкоматами, контролю за касовими операціями;

підкріплення готівкою філій (відділень) та приймання від них готівки;

зведення операційної каси;

надання в оренду та зберігання цінностей клієнтів банку в індивідуальних сейфах, приймання від клієнтів цінностей на зберігання;

організації роботи відповідальних осіб у сховищі цінностей, їх кількість та посади;

приймання, видачі та зберігання готівки операційної каси та інших цінностей;

відкривання і закриття сховищ цінностей;

роботи депозитної системи, здавання під охорону та прийняття з-під охорони сховищ цінностей і депозитних систем, а також зберігання ключів (дублікатів ключів) до них та ревізії цінностей тощо.

10. Готівка та інші цінності банку мають зберігатися у сховищах цінностей.

11. Банки допускають до роботи з готівкою та іншими цінностями працівників, які склали залік щодо знання вимог цієї Інструкції та внутрішніх положень про організацію роботи із здійснення касових операцій у межах тих питань, що належать

до їх функціональних обов'язків. До касової роботи не допускаються неповнолітні особи. Касові працівники мають знати ознаки справжності і платіжності банкнот (монет).

Відповідальними особами у сховищі цінностей, на яких покладаються обов'язки щодо зберігання готівки операційної каси та інших цінностей у сховищі цінностей, мають призначатися посадові особи, стаж роботи яких у банківській системі не менше ніж один рік.

РОЗДІЛ II. ПОРЯДОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВ ГОТІВКОЮ

Глава 1. Порядок здавання та отримання банками підкріпленнь готівкою національної валюти через територіальні управління

1. Підкріплення територіальними управліннями банків (філій) готівкою національної валюти, здавання до них готівки, у тому числі не придатних до обігу банкнот (монет), здійснюється на підставі укладених між ними договорів про касове обслуговування, якими має визначатися порядок здавання готівки, у тому числі доставленої власними силами банку з урахуванням технічних можливостей територіального управління.

2. У разі потреби касового обслуговування територіальним управлінням відділення банку, яке не має самостійного балансу, між територіальним управлінням, яке здійснюватиме касове обслуговування такого відділення, і банком (філією), на балансі якого воно обліковується, укладається договір про його касове обслуговування.

Касове обслуговування відділення, яке розташоване за межами області (регіону), де розміщений банк (філія), на балансі якого воно обліковується, може здійснювати територіальне управління за місцезнаходженням цього відділення.

3. Банк (філія), на балансі якого обліковується відділення, подає територіальному управлінню два примірники картки із зразками підписів та відбитка печатки, затверджені керівником і головним бухгалтером, за формою, установленою нормативно-правовими актами. У картці зазначаються зразки підписів осіб (не менше двох) цього відділення, які відповідають за схорон-

ність цінностей, а також відбиток печатки відділення. Один примірник картки передається до служби перевезення цінностей та організації інкасації територіального управління для користування під час доставки підкріплень готівкою та її вивезення, другий — відділу готівкового обігу і касових операцій. У разі зміни посадових осіб, які відповідають за схоронність цінностей, або печатки відділення банк (філія), на балансі якого воно обліковується, у тижневий строк подає нові відповідно оформлені картки із зразками підписів та відбитка печатки.

4. Для підкріплення готівкою та здавання готівки (придатної та не придатної до обігу) банк (філія) завчасно надсилає засобами електронної пошти Національного банку до територіальних управлінь відповідні заявки за підписом уповноваженої особи банку з розподілом сум у розрізі номіналів (для здавання — з орієнтовним розподілом сум за номіналами). Форма, строк і час подання заявок обумовлюються територіальним управлінням за домовленістю з банками в договорах про касове обслуговування, у яких, зокрема, мають передбачатися можливість та порядок коригування банком заявок.

5. Територіальне управління розглядає заявки на підкріплення банків (філій) готівкою, здійснює аналіз структури банкнот і монет в обігу, насиченості обігу банкнотами та монетами всіх номіналів, розмірності банкнот і монет, що перебувають в обігу, і, враховуючи фактичну наявність банкнот і монет у сховищах територіального управління, визначає остаточні обсяги підкріплень готівкою.

6. Видача банкам підкріплень готівкою з оборотних кас територіальних управлінь здійснюється за умови надходження до територіальних управлінь відповідних сум з кореспондентських рахунків банків в операційний день отримання готівки.

7. Банки отримують готівку з доставкою власними силами безпосередньо з видаткової каси територіальних управлінь за довіреністю, типова форма якої передбачена Інструкцією про порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на одержання цінностей, затвердженою наказом Міністерства фінансів України № 99 від 16.05.96, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 12.06.96 за № 293/1318 (далі — довіреність),

у разі доставки готівки службою перевезення цінностей та інкасації територіальних управлінь — за описами

цінностей у національній валюті, що перевозяться (далі — опис цінностей).

8. Перерахування коштів територіальному управлінню за готівку, яку отримує відділення, що не має окремого балансу, а також надання підтвердження про отримання готівки, здійснює банк (філія), на балансі якого (якої) перебуває це відділення, у день отримання готівки.

9. У день отримання готівки від інкасаторів територіальних управлінь банк, що отримав готівку, зобов'язаний надіслати через систему електронних платежів (далі — СЕП) територіальним управлінням електронний інформаційний документ про отримання готівки (додаток 1) до завершення операційного дня територіального управління з такими реквізитами:

код банку А — код банку, що отримав готівку;

рахунок клієнта банку А — рахунок, відкритий у банку для обліку отриманої готівки;

код банку Б — код банку, що відправив готівку;

рахунок клієнта банку Б — рахунок, відкритий у банку для обліку відправленої готівки;

«флаг» дебет — кредит — «3» (означає «кредит інформаційний»);

сума платежу — сума отриманої готівки;

вид документа — «33» (означає «повідомлення про одержання готівки»);

найменування платника (клієнта А);

найменування отримувача (клієнта Б);

зміст операції — «Отримання готівки для підкріплення».

Решта реквізитів електронного документа заповнюється відповідно до загальних правил.

10. Факт недостачі банкнот (монет), що виявлений банком в упаковці територіального управління, Центрального сховища або Банкнотно-монетного двору, розглядається Національним банком на підставі відповідно складеного акта про розбіжності (додаток 2) і в разі підтвердження такого факту суми недостач відшкодовуються ним, а також відшкодовуються суми недостач монет в упаковці іноземного виробника.

11. Акти про розбіжності, складені територіальними управліннями, Центральним сховищем у зв'язку з виявленими під час перерахування готівки в упаковці банків недостачами (неплатіжні, підроблені) банкнот (монет), надсилаються банкам, у пачках (мішечках) яких виявлено недостачі, разом з пакувальним матеріалом (накладка, бандероль з корінців та упаковка пачки, ярлик і пломба від мішечка) для відшкодування протягом трьох робочих днів з дня отримання акта.

Звіт про розбіжності, сформований автоматизованою системою оброблення банкнот (BPS 1000 або BPS 3000), є рівнозначним акту про розбіжності. До звіту про розбіжності, що складений на системі BPS-1000, додаються: накладка, бандероль з корінця та упаковка пачки. До звіту про розбіжності, що складений з використанням системи BPS-3000, додається бандероль з корінця, у якому виявлені розбіжності. Банк самостійно визначає джерела відшкодування сум недостач.

Сума надлишку, установленого територіальним управлінням, Центральним сховищем під час перерахування готівки в упаковці банку, оформляється актом про розбіжності і зраховується на кореспондентський рахунок відповідного банку. Акт про розбіжності разом з пакувальним матеріалом надсилається банку.

12. Банк здійснює вивезення готівки, у тому числі не придатної до обігу, до територіального управління лише в упаковці свого банку (філії, відділення).

13. Банк здає готівку (у тому числі не придатну до обігу), яку він доставляє власними силами, через прибуткову касу територіального управління. Банкноти здаються повними пачками, а банкноти номіналів 50, 100 та 200 грн. і неповними пачками (по одній за кожним номіналом) без поаркушного перерахування. Значно зношені та з дефектами виробника банкноти здаються як повними, так і неповними пачками (по одній за кожним номіналом і розміром) без поаркушного перерахування та неповними корінцями банкнот з поаркушним перерахуванням.

Під час вивезення готівки до територіальних управлінь банкам забороняється формування пачок банкнот з корінців, сформованих різними касирами та за різними датами.

Монети здаються повними мішечками, а зношені та з дефектами виробника — неповними.

Глава 2. Забезпечення банків зразками банкнот національної валюти та їх зберігання

1. Банки отримують від територіальних управлінь зразки банкнот національної валюти, відповідні плакати та буклети.

Для інформування клієнтів щодо зразків банкнот мають використовуватися плакати та буклети, що розміщуються біля видаткових кас на видному місці.

2. Зразки банкнот обліковуються на відповідному позабалансовому рахунку за номінальною вартістю і банки мають забезпечувати їх непошкодженість (включаючи їх наклеювання).

3. Під час отримання зразків банкнот банки мають надавати територіальному управлінню письмове зобов'язання (додаток З) щодо забезпечення ними схоронності, непошкодженості та використання зразків банкнот за призначенням і повернення їх на першу вимогу територіального управління. Оформляється зобов'язання у двох примірниках, які засвідчуються підписами керівника банку. У разі повернення банком зразків банкнот до територіального управління це зобов'язання повертається банку, а в разі повернення частини зразків банкнот оформляється нове зобов'язання на кількість і суму залишку зразків банкнот.

4. У разі виявлення пошкодження або недостачі зразків банкнот банк відшкодовує територіальному управлінню їх суму за номіналом.

5. Відділення, які не мають самостійного балансу, забезпечуються зразками банкнот банком (філією), на балансі якого вони обліковуються. Банк (філія) контролює забезпечення такими відділеннями схоронності, непошкодженості та використання зразків банкнот за призначенням.

6. У разі ліквідації відділення зразки банкнот передаються банку (філії), на балансі якого воно обліковується, а в разі ліквідації самого банку повертаються територіальному управлінню.

Глава 3. Порядок передавання готівки банками своїм філіям (відділенням), а також між банками

1. Банк (філія) може самостійно передавати готівку своїм філіям (банку), відділенням або іншим банкам незалежно від їх місця розташування на території України.

2. Передавання готівки між банками здійснюється на підставі укладених між ними договорів, у яких також визначається їх відповідальність за виявлення недостач (неплатіжних, підроблених) банкнот (монет).

3. Видача готівки тим банком, що передає готівку іншому банку, проводиться за прибутково-видатковим касовим ордером та довіреністю (за потреби — описом цінностей). У разі відправлення готівки через службу перевезення цінностей та інкасації територіальних управлінь — за прибутково-видатковим касовим ордером, дорученням та описом цінностей.

4. Відділення банків, які не мають самостійного балансу, можуть з дозволу банку (філії), на балансі якого вони обліковуються, передавати готівку філіям та відділенням свого банку, іншим банкам, їх філіям (відділенням).

Договори про передавання готівки укладаються між банками (філіями), на балансі яких обліковуються відповідні відділення.

Розрахунки за готівку тих відділень, які не мають самостійного балансу, здійснюють банки (філії), на балансі яких вони обліковуються.

5. У разі передавання готівки національної валюти своїм філіям (відділенням), які розташовані за межами області, а також іншим банкам, незалежно від їх місцезнаходження, у день її передавання надсилається повідомлення про передавання готівки як банком, що передає готівку, так і банком, що її одержує, відповідному територіальному управлінню. У повідомленні про передавання готівки мають зазначатися найменування банку, що видав готівку, дата її видачі, сума готівки та найменування банку-отримувача.

Глава 4. Вимоги щодо формування та пакування банкнот (монет) національної валюти

1. Приймання територіальними управліннями готівки національної валюти від банків здійснюється згідно з такими вимогами:

банкноти (монети) мають бути розсортовані за номіналами, кожен номінал на придатні до обігу, зношені, значно зношені та з дефектами виробника, а банкноти також відповідно до їх розмірів;

розсортовані за номіналами і розмірами банкноти формуються лицьовим боком догори в одному напрямку та пакуються окремо;

надірвані та розірвані банкноти мають бути склеєні клейкою прозорою стрічкою шириною не більше ніж 10 мм або калькою за допомогою клею, який не призводить до склеювання сусідніх банкнот у корінці. Порвані на дрібні частини або обгорілі банкноти можуть наклеюватися на прозорий папір за розміром банкноти. Склеювання частин банкнот потрібно виконувати впритул без накладання однієї частини на іншу.

Банкноти, що не викликають сумніву щодо їх справжності, але пошкоджені, розірвані та розрізані більше ніж на дві частини і склеєні, у тому числі з утраченими частинами (якщо залишилося не менше ніж 55% початкової площі банкноти), відсортовують до значно зношених банкнот і пакують окремо.

До значно зношених відсортовують також банкноти, які склеєні з порушенням установлених вимог, що перешкоджає їх обробленню на автоматизованих системах оброблення банкнот.

2. Банки отримують підкріплення готівкою в територіальних управліннях лише в упаковці територіальних управлінь, Центрального сховища та Банкнотно-монетного двору.

3. Під час пакування готівки, яка передається банками до територіальних управлінь, а також у територіальних управліннях, Центральному сховищі та Банкнотно-монетному дворі застосовуються такі види пакування.

Кожні 100 аркушів банкнот одного номіналу й розміру формуються в корінці банкнот та пакуються хрестоподібно або поперечно бандероллю або з використанням бандерольних кілець з відповідними кольоровими смугами (додаток 4). Поперечне

обандеролювання потрібно здійснювати таким чином, щоб кінці бандеролей не потрапляли між банкнот корінця та не насувалися на його торець. Склеювання банкнот з бандероллю не допускається.

4. На бандеролі мають бути такі реквізити:
найменування банку, код банку або номер за електронною поштою;
номінал;
кількість укладених банкнот;
сума;
дата формування (ДД/ММ, РРРР);
підпис та іменний штамп (код) касового працівника, який здійснював сортування і перерахування банкнот, а в разі колективної (бригадної) матеріальної відповідальності — код бригади.

5. У разі пакування банкнот на автоматизованій системі оброблення на бандеролі корінця банкнот зазначаються:
ідентифікатор користувача, скорочене найменування банку, код банку, номер автоматизованої системи оброблення банкнот, дата і час формування корінця банкнот, номер укладальника (тільки для системи ВРS-1000).

6. На бандеролі корінця банкнот в упаковці Банкнотно-монетного двору мають бути такі реквізити:
абревіатура «НБУ»;
номінал;
сума;
дата;
код бригади.

7. Кожні 10 корінців банкнот формуються в пачку по 1000 аркушів одного номіналу і розміру, яка має верхню та нижню накладки з картону. На верхній накладці проставляються такі самі реквізити, що і на бандеролі. У верхньому правому куті бандеролей та накладки пачки не придатних до обігу банкнот проставляється штамп «зношені», «значно зношені» або «з дефектами виробника».

У разі пакування банкнот бригадою касових працівників, з якою укладений договір про колективну (бригадну) матеріальну відповідальність, на накладці пачки проставляється штамп із

зазначенням коду бригади та підпис касового працівника, який пакував пачку.

Під час пакування корінців банкнот поперечною бандероллю та пачок банкнот стрічкою з полімерного матеріалу або шпагатом має застосовуватися накладка, яка складається з верхньої та нижньої частини та бокових частин і закриває торці пачки впритул або внапуск.

8. На накладках пачок не придатних до обігу банкнот, сформованих банками, які відправлятимуться територіальними управліннями до Центрального сховища, проставляється штамп з найменуванням територіального управління, яке відправляє ці пачки (крім пачок, упакованих у поліетиленову плівку).

9. Сформована таким чином пачка пакується одним із таких способів:

обв'язується стрічкою з полімерного матеріалу (із зварюванням кінців стрічки) два рази впоперек пачки симетрично щодо центру і один раз уздовж по центру пачки із зварюванням перехрещень стрічки. Зварні кінці стрічки мають розташовуватися збоку пачки. На поздовжній стрічці зверху за допомогою пломбіра проставляється код банку та особистий код касира (код проставляється на стрічці у двох-трьох місцях, а потім здійснюється обв'язка). Відбитки коду банку та касира мають бути чіткими, що дасть змогу однозначно ідентифікувати банк і касира;

запаковується на спеціальних пристроях у термоусадкову плівку. Зварні шви можуть бути зверху і знизу пачки або з її торців і їх має бути не більше ніж три. На один із широких боків пачки в термоусадковій плівці наклеюється перфорована клейка етикетка, яка виготовлена з матового паперу білого кольору розміром 70×55 мм, що унеможливує її несанкціоноване зняття без пошкодження. На перфоровану клейку етикетку друкарським способом ставляться реквізити «номінал» і «сума», а всі інші реквізити, визначені для накладок, проставляються під час пакування пачок. У цьому разі верхні та нижні накладки можуть не використовуватися;

пакується в поліетиленові пакети з вакуумуванням та зварюванням країв (у разі застосування напівавтоматичного пристрою). Під час пакування застосовуються накладки встановленого зразка. Пакети зварює касовий працівник, який формував корінці банкнот, із проставленням свого особистого коду;

обв'язується шпагатом, що не має вузлів та надривів, хрестоподібно на чотири глухих вузли. На верхній або нижній накладці на обох кінцях шпагату біля вузла накладається пломба, на якій зазначається код банку, номер пломбіра (для банків).

10. Пачки банкнот в упаковці Банкнотно-монетного двору повинні мати на загальній бандеролі знизу пачки такі реквізити:

«Банкнотно-монетний двір» та «Національний банк України», номінал, кількість аркушів банкнот, суму, дату формування та код бригади. На окремих пачках може додатково проставлятися підпис та іменний штамп обліковця.

Пачка банкнот пакується в термоусадкову плівку і може мати два зварних шви з боків або два зварних шви зверху та знизу пачки і один зварний шов на її торці.

11. На накладках неповних пачок і бандеролях неповних корінців банкнот, крім передбачених реквізитів, кількість та сума проставляються від руки.

12. Придатні до обігу монети одного номіналу пакуються в стандартні мішечки без зовнішніх швів. Горловина кожного мішечка прошивається разом з ярликом із тканини і щільно зав'язується шпагатом, що не має вузлів і надривів. Кінці шпагату зав'язуються глухим вузлом із накладенням пломби, на якій зазначаються код банку та номер пломбіра. До не повних мішечків з монетами прикріплюється ярлик з картону із зазначенням відповідних реквізитів.

Кількість та суму вкладення монет в упаковку визначено в додатку 5 до цієї Інструкції.

13. На ярликах до мішечків із монетами (додаток 4) зазначаються найменування банку, код банку або номер за електронною поштою, номінал (для пам'ятних та ювілейних обігових монет — назва монети), сума, дата пакування, прізвище та підпис (код) касового працівника, а в разі колективної матеріальної відповідальності — підпис касового працівника та код бригади.

14. На монетах в упаковці Банкнотно-монетного двору на ярликах, прикріплених до мішечків, зазначаються найменування виробника, номінал (назва пам'ятних та ювілейних монет),

сума вкладення, дата (місяць, рік) пакування. Сума вкладення в мішечках засвідчується номером обліковця або його штампом та підписом.

Горловина мішечка разом із ярликом з тканини прошивається та опломбовується свинцевою пломбою з такими реквізитами: символ Банкотно-монетного двору, особисте клеймо обліковця.

15. Монети, виготовлені Банкотно-монетним двором, можуть пакуватися також у паперові ролики із застосуванням напівавтоматичних або автоматичних пакувальних установок. Ролики з монетами мають пакуватися в поліетиленові пакети з вакуумуванням або в термоусадкову поліетиленову плівку.

16. У разі підкріплення власних структурних підрозділів банкнотами (монетами) та для касового обслуговування клієнтів банк може також формувати готівку в порядку, установленому внутрішніми положеннями, а для передавання готівки інших банків — відповідно до вимог, обумовлених договором.

РОЗДІЛ III. КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З КЛІЄНТАМИ

Глава 1. Загальні вимоги до оформлення касових документів

1. До касових документів, які оформляються згідно з касовими операціями, визначеними цією Інструкцією, належать: заява на переказ готівки (додаток 6), прибутково-видатковий касовий ордер (додаток 7), заява на видачу готівки (додаток 8), прибутковий касовий ордер (додаток 9), видатковий касовий ордер (додаток 10), грошовий чек (додаток 11), а також рахунки на сплату платежів та документи, установлені відповідною платіжною системою для відправлення переказу готівки та отримання його в готівковій формі.

Валютно-обмінні операції, а також операції з банківськими металами здійснюються на підставі касових документів, визначених іншими нормативно-правовими актами.

Для проведення операцій з цінностями, які обліковуються на позабалансових рахунках, використовуються видатковий позабалансовий ордер (додаток 12) і прибутковий позабалансовий ордер (додаток 13).

Вимоги цієї Інструкції до оформлення касових документів не поширюються на операції із застосуванням платіжних карток.

2. Цією Інструкцією визначені зразки касових документів, на підставі яких здійснюються приймання і видача готівки. Бланки касових документів виготовляються згідно з їх зразками друкарським способом або з використанням комп'ютерної техніки з відображенням обов'язкових реквізитів, передбачених цією Інструкцією, крім грошових чеків, які виготовляються лише друкарським способом.

Форми документів, які застосовуються під час приймання переказу готівки та виплати її суми отримувачу в готівковій формі, визначаються відповідною платіжною системою і мають містити обов'язкові реквізити: дата здійснення операції, зазначення платника та отримувача, дані паспорта особи-отримувача або документа, що його замінює, сума касової операції, підписи платника або отримувача та працівників банку, уповноважених здійснювати касову операцію.

3. До обов'язкових реквізитів касових документів, які оформлюються для зарахування суми готівки на відповідні рахунки, (крім перелічених вище) також належать: номер рахунку отримувача та назва банку отримувача. Усі реквізити в касових документах мають бути заповнені згідно з правилами, зазначеними в додатку 14 до цієї Інструкції. Крім обов'язкових, касові документи можуть містити й інші реквізити, потрібні для здійснення окремих операцій з готівкою. Додаткові реквізити можуть бути дописані в касовому документі від руки ручкою.

Заповнює касові документи клієнт від руки ручкою чи за допомогою технічних засобів або працівник банку за згодою клієнта із застосуванням технічних засобів або системи автоматизації банку (далі — САБ).

Прибуткові, видаткові та прибутково-видаткові касові ордери, заяви на видачу готівки оформляються банком за допомогою технічних засобів із зазначенням номера примірника в правому верхньому кутку або виписуються з використанням копіювального або самокопіювального паперу.

У разі використання САБ для оформлення касових документів та відповідно до порядку внутрішнього контролю банк ви-

значає кількість підписів працівників банку, які оформляють, контролюють та виконують касову операцію.

Банк визначає відповідальних працівників, яким надається право підписувати касові документи за касовими операціями та визначає систему контролю за їх здійсненням.

4. Випишується така кількість примірників касових документів, крім грошового чека, яка потрібна для учасників розрахунків.

5. У разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, з метою ідентифікації осіб у касових документах мають зазначатися такі реквізити:

для фізичних осіб-резидентів: прізвище, ім'я, по батькові особи, яка здійснює операцію з готівкою, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав, місце проживання, ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів;

для фізичних осіб-нерезидентів: прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності) особи, яка здійснює операцію з готівкою,

дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав, громадянство, місце проживання або тимчасового перебування;

для юридичних осіб-резидентів: найменування, місцезнаходження, ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України, реквізити банку, у якому відкрито поточний рахунок (із зазначенням його номера), прізвище, ім'я, по батькові особи — представника цієї юридичної особи, яка безпосередньо одержує, вносить або переказує готівку, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав;

для юридичних осіб-нерезидентів: найменування, місцезнаходження, реквізити банку, у якому відкрито поточний рахунок (із зазначенням його номера), прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності) особи, представника цієї юридичної особи, яка безпосередньо одержує, вносить або переказує готівку, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав.

Реквізити для ідентифікації осіб обов'язково мають бути зазначені в касових документах за допомогою технічних засобів або від руки на підставі пред'явлених клієнтом відповідних документів.

Під час приймання від клієнтів банку касових документів за операціями з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, банк перевіряє належність пред'явленого паспорта або документа, що його замінює, клієнту та відповідність даних документа тим даним, що зазначені в касовому документі.

У разі ненадання клієнтом документів або відомостей, потрібних для з'ясування його особи, суті діяльності, фінансового стану, або умисного надання неправдивих відомостей банк відмовляє клієнту в проведенні операції з готівкою та повертає йому касовий документ без виконання. На зворотному боці касового документа банк робить напис про причину його повернення (з обов'язковим посиланням на статтю 64 Закону України «Про банки і банківську діяльність» і зазначає дату його повернення (із засвідченням підписами виконавця та/або працівника, на якого покладено функції контролера, і відбитком печатки (штампа) банку).

Якщо операція з готівкою, яку здійснює клієнт, містить ознаки такої, що підлягає фінансовому моніторингу, то банк має право відмовити клієнту в її проведенні та повернути касовий документ без виконання. На зворотному боці касового документа банк робить напис про причину його повернення (з обов'язковим посиланням на частину другу статті 7 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» і зазначає дату його повернення (це засвідчується підписами виконавця та відповідального працівника, який приймає рішення щодо віднесення операції клієнта до операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, і відбитком печатки (штампа) банку).

6. У грошових чеках, заявах на видачу готівки, на підставі яких видається клієнтам готівка незалежно від суми, за винятком реалізації ювілейних, пам'ятних та інвестиційних монет, мають зазначатися дані паспорта особи-отримувача або документа, що його замінює, найменування документа, серія, номер і дата його видачі, найменування установи, що його видала.

7. Грошові чеки дійсні протягом 10 календарних днів з дня їх виписки, не враховуючи день виписки. Дата на чеку зазначається так: дата та рік цифрами, місяць словом. Грошовий чек має містити відбиток печатки та підписи (підпис) уповноважених осіб (особи) клієнта згідно з карткою зразків підписів. Використання факсиміле не допускається.

8. Прибутково-видаткові касові ордери застосовуються для оформлення касових операцій з видачі підкріплень готівкою власним філіям (відділенням) та приймання від них готівки, завантаження і розвантаження банкоматів, видачі та приймання готівки під звіт касовим працівникам під час ведення аналітичного обліку, переміщення готівки з рахунку «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування» на рахунок «Банкноти та монети в касі банку», а також для оформлення загальної суми проведених операцій (приймання платежів за рахунками, операції, виконані із застосуванням платіжних карток через касу банку та банкомат, тощо).

9. У прибуткових, видаткових та прибутково-видаткових касових ордерах на видачу готівки працівникам банку, а також інкасаторам територіальних управлінь зазначаються прізвище, ім'я, по батькові отримувача, назва документа (посвідчення, перепустка) та його номер (крім операцій з видачі та приймання готівки між касовими працівниками).

10. У заявах на переказ готівки для нарахування податків, зборів та інших платежів до бюджету і цільових фондів у додаткових реквізитах зазначається код бюджетної класифікації, ідентифікаційний номер (крім тих випадків, за яких фізична особа через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття ідентифікаційного номера і в паспорті якої зроблено відповідну відмітку).

11. Банк може приймати платежі готівкою за рахунками на сплату платежів (квартплата та комунальні послуги, телефонний зв'язок, кабельне телебачення, електроенергія, газ тощо), роздрукованими юридичною особою — отримувачем платежів. Такий документ має містити всі обов'язкові реквізити, які передбачені для виконання цих операцій.

Усі операції з приймання платежів готівкою за відповідними рахунками мають фіксуватися в протоколі САБ або реєстрі

у формі, яка не допускає зміни його змісту і є документом, що підтверджує виконання зазначених касових операцій.

12. У разі здійснення касових операцій протягом операційного часу відповідальний працівник банку на касових документах проставляє дату здійснення касової операції, а в післяопераційний час — поточну дату і час приймання документів або напис чи штамп «вечірня», або «післяопераційний час».

Виконані протягом операційного часу касові операції відображаються в бухгалтерському обліку в цей самий день, а в післяопераційний час — не пізніше наступного операційного дня.

13. Виправлення в касових документах реквізитів, а саме: номера рахунків, найменування клієнта, суми, прізвища, імені, по батькові отримувача (платника) не допускаються.

14. Якщо прибутковий документ не заповнено або заповнено з порушенням вимог, що встановлені цією Інструкцією, або якщо сума наявних коштів менша, ніж сума платежу, то клієнт додає потрібну суму готівки або операція не виконується, а документ і готівка повертаються платнику. Порядок анулювання операції та повернення платежу визначаються залежно від внутрішнього порядку банку.

15. Клієнт має право зазначити в заяві на переказ готівки дату валютування, яка не може перевищувати 10 календарних днів після складання касового документа (день складання не враховується). Якщо дата валютування перевищує 10 календарних днів, то банк не приймає касовий документ до виконання.

Виплату отримувачам сум переказів готівкою банк здійснює, починаючи з визначеної дати валютування. Якщо дата валютування припадає на неробочий день, то банк здійснює виплату переказу, починаючи з першого робочого дня, наступного за днем, який визначений датою валютування.

До настання дати валютування клієнт може відкликати кошти, у зв'язку з чим подає відповідному банку лист (для юридичних осіб) або заяву (для фізичних осіб) про відкликання коштів.

Якщо отримувач переказу протягом тридцяти робочих днів з дати валютування не отримав суму переказу, то банк отриму-

вача зобов'язаний протягом трьох робочих днів повернути суму переказу банку платника.

Виплата відкликаних (повернутих) коштів готівкою здійснюється фізичним особам та фізичним особам-суб'єктам підприємницької діяльності як виплата переказу без відкриття рахунку, а юридичним особам — шляхом зарахування на їх поточні рахунки.

Глава 2. Приймання банком готівки

1. Банк приймає від клієнта готівку для здійснення її переказу.

За рішенням банку іноземна валюта у вигляді монет приймається в касу банку лише в разі касового обслуговування юридичних осіб, що мають право використовувати іноземну валюту як засіб платежу або здійснювати розрахунки, пов'язані з відрядженнями за кордон.

2. Приймання готівки національної валюти від клієнтів здійснюється через каси банків за такими прибутковими касовими документами:

за заявою на переказ готівки — від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки, а також від юридичних та фізичних осіб — на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або в іншому банку, та переказу без відкриття рахунку;

за рахунками на сплату платежів — від фізичних осіб на користь юридичних осіб;

за прибутковим касовим ордером — від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями;

за документами, установленими відповідною платіжною системою, від фізичних і юридичних осіб — для відправлення переказу та виплати його отримувачу готівкою в національній валюті.

3. Приймання готівки іноземної валюти від клієнтів здійснюється за такими прибутковими касовими документами:

за заявою на переказ готівки — від юридичних осіб-резидентів та представництв-нерезидентів для зарахування на власні поточні рахунки; від уповноваженого представника нерези-

дента — суб'єкта підприємницької діяльності для зарахування на розподільчий рахунок в іноземній валюті, відкритий цим банком резиденту — суб'єкту підприємницької діяльності; від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки та переказу без відкриття рахунку;

за прибутковим касовим ордером — від працівників уповноваженого банку за внутрішньобанківськими операціями;

за документами, установленими відповідною платіжною системою, від фізичних осіб — на відправлення переказу, який приймається в готівковій формі.

4. У прибуткових касових документах працівник банку перевіряє:

повноту заповнення реквізитів;

наявність і тотожність підписів відповідальних працівників банку із зразками підписів (у разі прийняття заяви на переказ готівки через операційних працівників).

5. Приймання платежів від клієнтів може здійснюватися із застосуванням САБ.

6. За згодою сторін (банку отримувача та банку ініціатора) отримувачу переказу може бути надіслане повідомлення про надходження на його ім'я переказу в порядку, установленому банком отримувача.

7. Від клієнтів готівка приймається в касу так: банкноти — шляхом суцільного поаркушного перерахування, монети — за кружками.

8. Після завершення приймання готівки клієнту видається квитанція (другий примірник прибуткового касового документа) або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі. Квитанція або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі, має містити найменування банку, який здійснив касову операцію, дату здійснення касової операції (у разі здійснення касової операції в післяопераційний час — час виконання операції), а також підпис працівника банку, який прийняв готівку, відбиток печатки (штампа) або електронний підпис працівника банку, засвідчений електронним підписом САБ.

9. Плата за послуги банку готівкою приймається від клієнта за окремим касовим документом, оформленим банком.

10. У частині використання реєстраторів розрахункових операцій банк застосовує їх у межах, визначених чинним законодавством України.

11. Після закінчення обслуговування клієнтів підраховуються суми за документами, за якими проведені касові операції, і звіряються з даними бухгалтерського обліку та залишком готівки.

Глава 3. Порядок видачі готівки з каси банку

1. Банки мають видавати клієнтам відсортовані придатні до обігу банкноти (монети).

Іноземна валюта у вигляді монет видається в разі її наявності в касі банку юридичним особам, що мають право використовувати іноземну валюту як засіб платежу або здійснювати розрахунки, пов'язані з відрядженнями за кордон.

2. З каси банку готівка національної валюти видається за такими видатковими документами: за грошовими чеками — юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям;

за заявою на видачу готівки — фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків та фізичним і юридичним особам переказ без відкриття рахунку (з представленням юридичною особою довіреності на уповноважену особу);

за документом на отримання переказу готівкою в національній валюті, установленим відповідною платіжною системою, — фізичним і юридичним особам (з представленням юридичною особою довіреності на уповноважену особу);

за видатковим касовим ордером — працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

3. Для одержання грошової чекової книжки клієнт заповнює заяву про видачу чекової книжки (додаток 15) в одному примірнику, на якій після відповідної перевірки проставляється дозвільний напис уповноваженого працівника банку.

До видачі клієнту грошової чекової книжки на кожному чеку працівник банку заповнює реквізити (найменування банку,

код банку, номер його поточного рахунку, найменування юридичної особи), реєструються їх номери в картках зразків підписів клієнта.

4. Видача готівки іноземної валюти здійснюється за такими видатковими документами:

за заявою на видачу готівки — юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям з їх поточних рахунків на цілі, передбачені нормативно-правовими актами;

фізичним особам з їх поточних, вкладних (депозитних) рахунків та переказу без відкриття рахунку, а також за операціями з відшкодування банкнот іноземної валюти, прийнятих на інкасо;

за видатковим касовим ордером — працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями;

за документами на отримання переказу в готівковій формі, установленими відповідною платіжною системою, — фізичним особам.

5. У видаткових касових документах (заява на видачу готівки, видатковий касовий ордер, грошовий чек) працівник банку перевіряє:

повноту заповнення реквізитів на документі;

наявність підписів посадових осіб банку, яким надано право підпису касових документів, і тотожність їх зразкам;

належність пред'явленого паспорта або документа, що його замінює, отримувачу, відповідність даних паспорта тим даним, що зазначені в касовому документі;

у разі отримання готівки за довіреністю — правильність оформлення довіреності на отримання готівки;

наявність підпису отримувача.

6. Якщо клієнт отримує готівку за кількома видатковими документами з різних рахунків, то готівка видається за кожним документом окремо.

7. У разі звернення до банку отримувача переказу з вимогою про виплату суми переказу готівкою працівник банку перевіряє наявність інформації про надходження переказу.

8. Виплата частини переказу не допускається.

9. Видача банкнот із каси банку може проводитися повними пачками та корінцями банкнот у непошкодженій упаковці за значеними на накладках і бандеролях сумами без поаркушного перерахування або окремими банкнотами. Банкноти з розкритих або неповних корінців, а також пачки та корінці банкнот з пошкодженою упаковкою попередньо перед видачею перераховуються.

Монети в непошкодженій упаковці, що розфасовані в мішечки, пакети та ролики, можуть видаватися за написами на ярликах, пакетах і роликах, а також окремими кружками.

10. Операції з виплати готівки іноземної валюти з поточних, вкладних (депозитних) рахунків або фізичним особам за переказами без відкриття поточних рахунків здійснюються через касу банку за наявності цієї валюти в повній сумі.

Залишок іноземної валюти, менший ніж номінальна вартість мінімальної купюри, що перебуває в обігу, купується у фізичної особи за гривні за курсом, установленим на час здійснення операції в касі банку.

11. Видану з каси банку готівку клієнт має, не відходячи від каси, перевірити за пачками та корінцями банкнот, монети — за мішечками, пакетами і роликами, а окремі банкноти (монети) перерахувати поаркушно (за кружками).

12. Якщо отримувач готівки виявив бажання перерахувати в приміщенні банку банкноти в повних пачках поаркушно, а монети в повних мішечках за кружками, то в такому разі перерахування готівки здійснюється у відведеному для цього приміщенні під контролем працівника банку.

13. У разі здійснення візуального контролю за перерахуванням готівки потрібно стежити за тим, щоб верхня і нижня накладки (етикетка), обв'язка з пломбою (кодом) (гарантійні шви з кодами працівників банку), бандеролі з корінців банкнот, а також ярлики і обв'язка з пломбою від мішечка з монетами зберігалися до закінчення перерахування.

14. У разі виявлення клієнтом під час перерахування готівки недостач або надлишків банкнот (монет) у пачках, окремих корінцях або мішечках з монетами в непошкодженій упаковці банк уживає заходів щодо перевірки готівки і в разі підтвердження розбіжностей складається відповідний акт про розбіж-

ності (додаток 5) у двох примірниках, що засвідчується підписами осіб, які були присутні під час перерахування.

15. Виявлена клієнтом під час перерахування готівки сума недостачі відшкодовується отримувачу готівки (юридичній або фізичній особі) з операційної каси банку, а її надлишок заховується до операційної каси відповідно до оформленого акта про розбіжності.

16. Якщо готівка не була перерахована клієнтом у приміщенні банку під контролем працівника банку, то претензії щодо недостачі від клієнта не приймаються.

17. Після закінчення обслуговування клієнтів працівник банку підраховує суми за документами, за якими проведені касові операції, і звіряє їх з даними бухгалтерського обліку та залишком готівки в касі.

Глава 4. Здійснення касових операцій із застосуванням платіжних карток

1. Операції з унесення на рахунки та отримання з рахунків готівкових коштів за допомогою платіжних та інших карток здійснюються згідно з правилами внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем, а також відповідними нормативно-правовими актами через каси банку або банкомати.

Банкомати можуть встановлюватись як на території банку, так і за його межами.

2. Видача коштів із застосуванням платіжних карток виконується в межах їх залишку на рахунку клієнта чи витратного ліміту або його частки на відповідному картковому рахунку. За договором між клієнтом та банком про надання кредиту видача коштів може виконуватися в межах залишку коштів на рахунку та/або визначеного договором ліміту кредитування.

3. Після завершення операцій з видачі готівки або внесення її на рахунок клієнту видається відповідно оформлений документ

на паперовому носії, який складається за місцем проведення операції та має містити реквізити, визначені відповідними нормативно-правовими актами. Чек банкомата може друкуватися і надаватися держателю платіжної картки за його вимогою.

4. У разі застосування банкоматів у внутрішньобанківських системах автоматизації касових операцій чек може не видаватися. У цьому разі обов'язково з періодичністю, визначеною в договорі між клієнтом і банком, клієнту надається виписка за операціями, здійсненими через банкомат.

5. Облік прибуткових та видаткових операцій, здійснених із застосуванням платіжних карток через касу банку, формування облікових документів та передавання інформації для відображення операцій на відповідних рахунках здійснюється засобами САБ.

6. У разі виконання касових операцій можуть застосовуватися САБ, що функціонують автономно. Інформація про здійснені в цих системах операції передається каналами зв'язку або через проміжні носії інформації.

7. Усі операції, що виконуються через касу банку, мають фіксуватися в протоколі (звіті) роботи САБ у формі, що не допускає зміни його змісту.

Директор Департаменту
готівково-грошового обігу Н.В. Дорофєєва

Додаток 14
до Інструкції
про касові операції
в банках України

ПРАВИЛА заповнення реквізитів касових документів

Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
Номер	Банк, що здійснює операцію, проставляє порядковий номер реєстрації касового документа
Дата здійснення операції	У заяві на переказ готівки зазначається дата фактичного пред'явлення її в банк. Грошові чеки дійсні протягом 10 календарних днів із дня їх виписування, не враховуючи день виписування. У всіх інших касових документах зазначається дата здійснення касової операції. Дата здійснення операції в документі зазначається так: число цифрами «ДД», місяць словом, рік цифрами «РРРР»
Платник	<p>Зазначається назва юридичної особи та прізвище, ім'я, по батькові особи, яка уповноважена діяти від імені юридичної особи, що здійснює переказ готівки. Якщо переказ готівки здійснює фізична особа, то зазначається її прізвище, ім'я та по батькові (ідентифікаційний або реєстраційний номер, номер особового рахунку).</p> <p>У разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, у касових документах мають зазначатися реквізити, передбачені в пункті 5 глави 1 розділу III цієї Інструкції. У прибутковому, видатковому та прибутково-видатковому касових ордерах зазначається прізвище, ім'я, по батькові працівника банку. При оформленні прибутково-видаткового касового ордера на загальну суму здійснених касових операцій цей реквізит не заповнюється</p>

Продовження таблиці

Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
Отримувач	У касових документах на видачу готівки фізичній особі зазначається її прізвище, ім'я та по батькові, юридичній особі — назва юридичної особи та прізвище, ім'я та по батькові особи, яка уповноважена діяти від імені юридичної особи. У касових документах на переказ готівки зазначається назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи. У прибутковому, видатковому та прибутково-видатковому касових ордерах зазначається прізвище, ім'я, по батькові працівника банку. При оформленні прибутково-видаткового касового ордера на загальну суму здійснених касових операцій цей реквізит не заповнюється
Код отримувача	У разі здійснення переказу готівки для зарахування на рахунок отримувача, відкритий в іншому банку, зазначається: для юридичної особи — ідентифікаційний код за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України; для фізичної особи — ідентифікаційний номер платника податків
Банк отримувача	Зазначається назва та місцезнаходження банку отримувача
Банк платника	Зазначається назва та місцезнаходження банку платника
Код банку отримувача	Зазначається реквізит банку отримувача, визначений і включений до довідника банківських установ України
Назва валюти	Зазначається літерний код валюти відповідно до вимог нормативно-правових актів під час здійснення операцій з іноземною валютою
Дебет/кредит	Зазначаються відповідні рахунки за касовими операціями
Сума цифрами	Сума зазначається цифрами, гривні відділяються від копійок комою «,», копійки позначаються двома цифрами. Аналогічно зазначається сума в іноземній валюті

Продовження таблиці

Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
Еквівалент у гривнях	Зазначається під час здійснення операцій з іноземною валютою сума в гривнях, що розраховується у встановленому порядку
Загальна сума	Зазначається сума словами, назва грошової одиниці повністю «гривень» або скорочено «грн» Якщо сума складається лише з копійок, то перед її зазначенням ставиться «Нуль» гривень. Якщо сума виражена в цілих гривнях, то зазначається «00 коп.» або «00 копійок». Під час здійснення операцій з іноземною валютою сума словами зазначається в іноземній валюті та її еквівалент у гривнях в аналогічному порядку
Призначення платежу	Зазначається вид платежу (на які цілі платежу приймається/видається готівка). За операціями за вкладними (депозитними) рахунками зазначається внесення готівки на вкладний (депозитний) рахунок або видача готівки з нього. За операціями, не пов'язаними з платежами та вкладними (депозитними) рахунками, зазначається «переказ готівки»
Пред'явлений документ	У грошових чеках, заявах на видачу готівки незалежно від суми зазначаються найменування пред'явленого документа (паспорт або документ, що його замінює), серія, номер і дата його видачі, найменування установи, яка видала документ. Дата народження та місце проживання (для нерезидентів місце тимчасового перебування) зазначається в разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті. У прибуткових, видаткових та прибутково-видаткових касових ордерах і заявах на видачу готівки працівникам банку, а також інкасаторам територіальних управлінь зазначається назва документа (посвідчення, перепустка) та його номер (крім операцій з видачі готівки касовим працівникам під час ведення аналітичного обліку)

Закінчення таблиці

Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
Підпис платника/ отримувача	Платник/отримувач ставить підпис власноручно Під час оформлення прибутково-видаткового касового ордера на загальну суму здійснених касових операцій підписи не ставляться
Підписи банку	Ставлять підпис власноручно посадові особи, визначені банком
Додаткові реквізити	
Код платника	У разі внесення готівки як сплати податків і зборів до бюджету платник зазначає код/номер, а саме: юридична особа — ідентифікаційний код за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України; фізична особа — ідентифікаційний номер платника податків (крім випадків, якщо фізична особа через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття ідентифікаційного номера і в її паспорті зроблено відповідну відмітку). Зазначається в разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті
Код бюджетної класифікації	Зазначається платником у разі здійснення платежів податків і зборів до бюджету
Період платежу	Зазначається, за який період здійснюється платіж
Дата валютування	Заповнюється клієнтом за його бажанням. Дата валютування не може перевищувати 10 календарних днів від дати складання касового документа (дата складання документа не враховується)
Інші додаткові реквізити, потрібні для здійснення операції, банк визначає самостійно	

Директор Департаменту
готівково-грошового обігу Н.В. Дорофесва
Начальник відділу К.В. Солошенко

Додаток В

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**ПОСТАНОВА****21.01.2004 № 22***(Витяг)*

Зареєстровано

в Міністерстві юстиції України

29 березня 2004 р. за № 377/8976

**Про затвердження Інструкції про безготівкові
розрахунки в Україні в національній валюті**

Відповідно до статті 7 Закону України «Про Національний банк України» та з метою приведення порядку здійснення безготівкових розрахунків в Україні в національній валюті у відповідність до Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України Правління Національного банку України **ПОСТАНОВЛЯЄ:**

1. Затвердити Інструкцію про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті (додається).

В. о. Голови А.П. Яценюк

**ІНСТРУКЦІЯ
про безготівкові розрахунки в Україні
в національній валюті****Глава 1. Загальні положення**

1.1. Ця Інструкція розроблена відповідно до Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України (далі — Національний банк).

1.2. Інструкція встановлює загальні правила, форми і стандарти розрахунків юридичних і фізичних осіб та банків у гро-

шовій одиниці України на території України, що здійснюються за участю банків.

1.3. Вимоги цієї Інструкції поширюються на всіх учасників безготівкових розрахунків, а також на стягувачів, які здійснюють примусове списання коштів з рахунків цих учасників, та обов'язкові для виконання ними.

1.4. Терміни в цій Інструкції вживаються в такому значенні:
авізуючий банк — банк, який за дорученням банку-емітента авізує (сповіщає) акредитив бенефіціару без будь-якої відповідальності за його оплату;

акредитив — договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж;

акцепт — згода на оплату або гарантування оплати документів;

банк платника/отримувача/стягувача — банк, що обслуговує платника/отримувача/стягувача;

банк-емітент — банк, що відкрив акредитив або здійснив емісію цінних паперів, платіжних карток, або видав розрахунковий чек (розрахункову чекову книжку);

безготівкові розрахунки — перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді;

бенефіціар — особа, якій призначений платіж або на користь якої відкрито акредитив;

відповідальний виконавець — працівник банку, який відповідно до своїх службових обов'язків має повноваження вчиняти від імені банку певні дії, пов'язані із здійсненням розрахунків;

відповідний рахунок/відповідний позабалансовий рахунок — рахунок, призначення якого відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку Укра-

їни від 21.11.97 № 388, відповідає економічній суті операції, що за ним відображається;

виконуючий банк — банк, який за дорученням банку-емітента здійснює платіж проти документів, визначених в акредитиві. Виконуючий банк залежно від операції за акредитивом, виконання якої доручено йому банком-емітентом, також може бути авізуючим банком;

власник рахунку в банку (далі — власник рахунку) — особа, яка відкриває рахунок у банку і має право розпоряджатися коштами на ньому;

дата валютування — зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки дата, починаючи з якої гроші, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. До настання дати валютування сума переказу обліковується в банку, що обслуговує отримувача, або в установі — члені платіжної системи;

дистанційне обслуговування — комплекс інформаційних послуг за рахунком клієнта та здійснення операцій за рахунком на підставі дистанційних розпоряджень клієнта;

дистанційне розпорядження — розпорядження банку виконати певну операцію, яке передається клієнтом за погодженим каналом доступу, без відвідання клієнтом банку;

документи, що засвідчують особу, — паспорт громадянина України, для громадян інших країн — паспортний документ, посвідкана проживання особи без громадянства та інші визначені законодавством документи;

електронний розрахунковий документ — документ, інформація в якому представлена у формі електронних даних, включаючи відповідні реквізити розрахункового документа, який може бути сформований, переданий, збережений і перетворений у візуальну форму представлення електронними засобами;

заявник акредитива — платник, який подав обслуговуючому банку заяву про відкриття акредитива;

інкасування (інкасо) — здійснення банком за дорученням клієнта операцій з розрахунковими та супровідними документами з метою одержання платежу або передавання розрахункових та/чи супровідних документів проти платежу, або передавання розрахункових та/чи супровідних документів на інших умовах;

клієнт — особа, яка має рахунок у банку або користується його послугами;

код банку — реквізит банку, визначений і включений до довідника банківських установ України згідно з нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють питання міжбанківських розрахунків в Україні;

кошти грошові (далі — кошти) — грошова одиниця України, яка виконує функцію засобу платежу та обліковується на рахунках у банках;

надсилання (відсилання) паперового розрахункового документа та інших документів у паперовій формі, які надаються разом з ним, означає таке:

для банків — передавання підприємству зв'язку чи іншому спеціалізованому підприємству для відправлення засобами спецзв'язку (кур'єрською, фельд'єгерською поштою тощо) згідно з правилами приймання, оброблення та доставки кореспонденції банківських установ спецзв'язком Державного комітету зв'язку та інформатизації України;

для інших, крім банків, учасників безготівкових розрахунків доставляння їх представником (фізичною особою — також особисто) або передавання підприємству зв'язку чи іншому спеціалізованому підприємству для відправлення засобами спецзв'язку (кур'єрською, фельд'єгерською поштою тощо) згідно з правилами приймання, оброблення та доставки кореспонденції банківських установ спецзв'язком Державного комітету зв'язку та інформатизації України або передавання підприємству зв'язку для відправлення рекомендованим чи цінним листом відповідно до правил користування послугами поштового зв'язку України;

неналежний отримувач — особа, яка не має законних підстав на одержання від платника коштів, що внаслідок помилкового списання та/або зарахування надійшли на її рахунок;

неналежний платник — платник, з рахунку якого здійснено помилкове списання коштів;

неналежний стягувач — особа, що не має визначених Законом України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» підстав для ініціювання переказу грошей з рахунку платника;

обслуговуючий банк (банк, що обслуговує) — банк, у якому відкрито рахунок учаснику безготівкових розрахунків та/або який здійснює для нього на договірних умовах будь-яку з операцій чи послуг, передбачених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Обслуговування установ та організацій,

оплата видатків яких здійснюється з єдиного казначейського рахунку, виконує також орган державного казначейства;

отримувач/одержувач — особа, на рахунок якої зараховується сума переказу або яка отримує суму переказу в готівковій формі;

операційний день — частина робочого дня банку або іншої установи — члена платіжної системи, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання та за наявності технічної можливості здійснюється їх оброблення, передавання і виконання. Тривалість операційного дня встановлюється банком або іншою установою — членом платіжної системи самостійно та зазначається в їх внутрішніх правилах;

операційний час — частина операційного дня банку або іншої установи — члена платіжної системи, протягом якої приймаються від клієнтів документи на переказ і документи на відкликання, що мають бути оброблені, передані та виконані цим банком протягом цього самого робочого дня. Тривалість операційного часу встановлюється банком або іншою установою — членом платіжної системи самостійно та зазначається в їх внутрішніх правилах;

ордер меморіальний (далі — меморіальний ордер) — розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій зі списання коштів з рахунку платника, внутрішньобанківських операцій відповідно до нормативно-правових актів Національного банку;

підприємства — юридичні особи незалежно від форми власності (у тому числі органи державної влади та установи й організації, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету), філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, у тому числі структурні підрозділи, виділені в процесі приватизації, виборчі фонди (політичних партій, виборчих блоків партій та кандидатів у депутати), представництва юридичних осіб-нерезидентів, іноземних інвесторів, фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності;

платіжна вимога — розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача;

платіжна вимога-доручення — розрахунковий документ, який складається з двох частин:

верхньої — вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів;

нижньої — доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача;

платіжне доручення — розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача;

платіжні інструменти — засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому виді носія інформації, використання якого ініціює переказ грошей з відповідного рахунку платника;

платник — особа, з рахунку якої ініціюється переказ грошей або яка ініціює переказ шляхом подання до банку або іншої установи — члена платіжної системи документа на переказ готівки разом з відповідною сумою грошей;

помилкове списання/зарахування коштів — списання/зарахування коштів, унаслідок якого з вини банку або клієнта відбувається їх списання з рахунку неналежного платника та/або зарахування на рахунок неналежного отримувача;

розрахунковий документ — документ на паперовому носії, що містить доручення та/або вимогу про перерахування коштів з рахунку платника на рахунок отримувача;

розрахунковий чек — розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів;

розрахунково-касове обслуговування — надання банком клієнту на підставі укладеного між ними договору послуг, які пов'язані з переказом коштів з/на рахунку/ок цього клієнта, видачею йому грошей у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договором, форму та зміст якого банк розробляє самостійно;

списання договірне (далі — договірне списання) — списання грошей, що банк здійснює згідно з дорученням його клієнта та в порядку, передбаченому в укладеному ними договорі;

списання примусове (далі — примусове списання коштів) — списання коштів, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановлених законом виконавчих документів у випадках, передбачених законом;

сума переказу — відповідна сума коштів, яка в результаті переказу має бути зарахована на рахунок отримувача або видана йому в готівковій формі;

супровідні документи — документи, подання яких разом із розрахунковим документом передбачене цією Інструкцією або договором, укладеним між банком та клієнтом;

учасники безготівкових розрахунків — банки та їх філії, підприємства, фізичні особи, з рахунків яких списуються або на рахунки яких зараховуються кошти;

фізичні особи — фізичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності;

чекодавець — підприємство або фізична особа, яка здійснює платіж за допомогою чека та підписує його;

чекодержатель — підприємство або фізична особа, яка є отримувачем коштів за чеком.

1.5. Учасники безготівкових розрахунків відкривають рахунки в порядку, що встановлюється нормативно-правовими актами Національного банку з питань відкриття та використання рахунків, а також рахунки для обліку коштів у розрахунках за конкретними операціями (акредитиви, розрахункові чеки тощо).

Рахунки для обліку коштів у розрахунках за конкретними операціями (акредитиви, розрахункові чеки тощо) відкриваються підприємствами в банку, що їх обслуговує, лише на підставі заяви про відкриття акредитива, заяви про перерахування коштів тощо.

Порядок проведення розрахункових операцій за цими рахунками регулюється цією Інструкцією, іншими нормативно-правовими актами Національного банку.

Якщо законами або актами Кабінету Міністрів України встановлено, що розрахунки за рахунками здійснюються за спеціальним режимом, то ця Інструкція застосовується в частині, що не суперечить йому.

1.6. Банк здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів на підставі відповідних договорів і своїх внутрішніх правил здійснення безготівкових розрахунків, якщо ці правила відповідають вимогам цієї Інструкції, інших нормативно-правових актів.

Банк не має права визначати та контролювати напрями використання коштів клієнта та встановлювати інші, не перед-

бачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися коштами на власний розсуд.

У випадках, передбачених законодавством України, клієнт може здійснювати платежі в інтересах третіх осіб.

1.7. Кошти з рахунків клієнтів банки списують лише за дорученнями власників цих рахунків (включаючи договірне списання коштів згідно з главою 6 цієї Інструкції) або на підставі платіжних вимог стягувачів у разі примусового списання коштів згідно з главою 5 цієї Інструкції.

1.8. Доручення платників та розпорядження стягувачів про списання коштів з рахунків платники та стягувачі складають на відповідних бланках розрахункових документів, форма та порядок оформлення яких визначаються цією Інструкцією.

Платник може давати доручення про списання коштів зі свого рахунку в формі електронного розрахункового документа, якщо це передбачено договором між ним і банком. Банк для здійснення розрахункових операцій може формувати електронні розрахункові документи.

Порядок оформлення, приймання, оброблення електронних розрахункових документів та здійснення розрахункових операцій з їх застосуванням регулюється окремими нормативно-правовими актами Національного банку, за винятком випадків, визначених цією Інструкцією.

1.9. Доручення платників про списання коштів зі своїх рахунків банки приймають до виконання виключно в межах залишку коштів на цих рахунках або якщо договором між банком та платником передбачено їх приймання та виконання в разі відсутності/недостатності коштів на цих рахунках.

Для списання коштів з рахунку платника банк платника застосовує платіжні інструменти, які визначені цією главою, згідно з нормативно-правовими актами Національного банку та внутрішніми процедурами банку.

1.10. Платіжні вимоги на примусове списання коштів з рахунків платників банки приймають незалежно від наявності на них достатнього залишку коштів та виконують їх у межах залишку коштів згідно з главою 2 цієї Інструкції.

1.11. Якщо немає/недостатньо коштів на рахунку платника, то банк не здійснює облік заборгованості платника, не сплаченої в строк, та не веде реєстр розрахункових документів, не оплачених у строк у зв'язку з відсутністю коштів на рахунку платника, за винятком здійснення банком таких операцій в межах укладених ним цивільно-правових договорів і в порядку, визначеному цими договорами.

1.12. Банк (філія, відділення), який не може виконати розрахунковий документ на списання/примусове списання коштів з рахунку клієнта банку в установленій законодавством України термін, якщо немає/недостатньо коштів на своєму кореспондентському рахунку, зобов'язаний:

узяти розрахунковий документ платника/стягувача на обліковування за відповідним позабалансовим рахунком;

надіслати письмове повідомлення платнику/стягувачу про невиконання його розрахункового документа із зазначенням причини:

«Немає/недостатньо коштів на кореспондентському рахунку банку» (додаток 23);

ужити заходів для відновлення своєї платоспроможності.

Платник/стягувач, отримавши повідомлення банку, для забезпечення своїх прав щодо розрахунків може вжити заходів відповідно до законодавства України.

1.13. Під час здійснення розрахунків можуть застосовуватись акредитивна, інкасова, вексельна форми розрахунків, а також форми розрахунків за розрахунковими чеками та з використанням розрахункових документів на паперових носіях та в електронному вигляді.

Ця Інструкція встановлює правила використання під час здійснення розрахункових операцій платіжних інструментів у формі:

меморіального ордера (додатки 1, 24, 25, 26);

платіжного доручення (додаток 2);

платіжної вимоги-доручення (додаток 3);

платіжної вимоги (додаток 4);

розрахункового чека (додатки 5 та 6);

акредитива (додаток 7).

Використання банківських платіжних карток та векселів як платіжних інструментів регулюється законодавством України,

у тому числі окремими нормативно-правовими актами Національного банку.

1.14. Клієнти банків для здійснення розрахунків самостійно обирають передбачені цією главою платіжні інструменти (за винятком меморіального ордера) і зазначають їх під час укладення договорів.

Банк під час здійснення розрахункових операцій застосовує платіжні інструменти, що визначені цією главою, згідно із нормативно-правовими актами Національного банку та внутрішніми процедурами банку.

1.15. Доручення платників про списання коштів зі своїх рахунків і зарахування коштів на рахунки отримувачів банки здійснюють у термін, установлений законодавством України.

За несвоєчасне списання/зарахування коштів з/на рахунків/и клієнтів банки несуть відповідальність згідно із законодавством України та укладеними договорами.

Платник несе відповідальність перед банком, що його обслуговує, згідно з укладеним між ними договором.

1.16. Платники самостійно нараховують пеню на несвоєчасно сплачені ними суми податкового боргу, оформляючи і подаючи до банку окреме платіжне доручення про сплату пені.

У платіжному дорученні про сплату пені в реквізиті «Призначення платежу» зазначається таке: «Пеня за прострочення (вид платежу)», а також номер, дата і сума розрахункового документа про сплату податкового боргу, за прострочення якого нараховано пеню. Крім того, у цьому реквізиті платіжного доручення платник може наводити розрахунок суми пені з посиланням на закон, згідно з яким встановлено її розмір.

1.17. Виконання банком обмеження права клієнта щодо розпорядження коштами, що зберігаються на його рахунку/ах, у разі прийняття судом у випадках, установлених законом, рішення про зупинення видаткових операцій за рахунком/ами клієнта або заборону виконання операцій за рахунком/ами клієнта (далі — зупинення видаткових операцій за рахунком/ами клієнта) здійснюється на підставі постанови державного виконавця щодо зупинення операцій.

Якщо рішення (розпорядження) про зупинення видаткових операцій за рахунком/ами клієнта надійшло від органу, який не має відповідних повноважень щодо прийняття цього рішення (розпорядження), або оформлено з порушенням законодавства України, то банк не пізніше наступного робочого дня повертає його без виконання разом з листом про причину повернення (з обов'язковим посиланням на статтю закону та/або нормативно-правовий акт України, який порушено).

1.18. Постанови державних виконавців щодо зупинення операцій за рахунком/ами клієнта виконуються безпосередньо тими банками /філіями/ відділеннями (далі — банк), у яких відкриті рахунки клієнта. Банк обліковує ці постанови на відповідному позабалансовому рахунку.

Право клієнта на розпорядження коштами, що є на його рахунку/ах, відновлюється на підставі відповідної постанови державного виконавця, прийнятої на виконання рішення суду.

1.19. Якщо протягом дії постанови державного виконавця щодо зупинення операцій за рахунком/ами клієнта до банку надійдуть інші постанови державного виконавця щодо зупинення операцій, то банк обліковує їх на відповідному позабалансовому рахунку та виконує в порядку послідовного надходження до банку.

1.20. Якщо протягом дії постанови державного виконавця щодо зупинення операцій за рахунком/ами клієнта до банку надійдуть постанови державного виконавця про арешт коштів на рахунку /ах цього клієнта, то банк обліковує ці постанови на відповідному позабалансовому рахунку. Після закінчення дії постанови щодо зупинення операцій за рахунком/ами клієнта банк виконує постанови про арешт коштів у порядку їх послідовного надходження.

1.21. Якщо на кошти клієнта відповідно до постанови державного виконавця накладено арешт, то в разі надходження від державного виконавця постанов щодо зупинення операцій за рахунком/ами клієнта банк обліковує їх на відповідному позабалансовому рахунку. Після вжиття заходів щодо арешту коштів банк виконує постанови щодо зупинення опе-

рацій за рахунком/ами клієнта в порядку їх послідовного надходження.

1.22. Якщо протягом дії постанови державного виконавця щодо зупинення операцій за рахунком/ами клієнта до банку надійде платіжна вимога про списання коштів з рахунку цього клієнта, що оформлена на підставі виконавчого документа, виданого судом, то вона підлягає виконанню, за винятком випадків уведення мораторію відповідно до законів України.

1.23. Банк, що обслуговує ініціатора, у разі виникнення обґрунтованої підозри ініціювання переказу без законних підстав має право надіслати (на паперовому або електронному носіях) вказівку банку, що обслуговує отримувача, зупинити зарахування суми переказу на рахунок отримувача або, якщо вона вже зарахована, заблокувати на строк до п'яти робочих днів відповідну суму коштів на рахунку отримувача до з'ясування всіх обставин. Указівка складається за довільною формою та засвідчується підписами керівника (його заступника) і головного бухгалтера (його заступника) банку, що обслуговує ініціатора.

1.24. Банк, що обслуговує отримувача, зобов'язаний:

виконати вказівку банку, що обслуговує ініціатора, щодо зупинення зарахування суми переказу на рахунок отримувача або, якщо вона вже зарахована, здійснити блокування цієї суми на рахунку отримувача;

зарахувати кошти, переказ яких зупинено відповідно до вказівки, на відповідний балансовий рахунок, на якому кошти обліковуватимуться до отримання від банку, що обслуговує ініціатора, указівки щодо повернення коштів ініціатору переказу або зарахування суми переказу на рахунок отримувача;

виконати вказівку банку ініціатора щодо повернення ініціатору переказу або зарахувати на рахунок отримувача відповідну суму переказу, зарахування якої було зупинено.

1.25. Якщо вказівка банку ініціатора щодо повернення коштів надходить одночасно з указівкою про зупинення зарахування переказу, то банк отримувача зобов'язаний здійснити повернення відповідних коштів за реквізитами, зазначеними у вказівці. Банк отримувача в день одержання вказівки перераховує з відповідного рахунку суму переказу розрахунковим документом, у реквізиті

«Призначення платежу» якого зазначає реквізити платіжного доручення, зарахування суми переказу за яким зупинено, а також повторює текст «Призначення платежу» цього доручення.

Якщо сума переказу вже зарахована на рахунок отримувача, то банк отримувача зобов'язаний заблокувати відповідну суму коштів на рахунку отримувача на строк до п'яти робочих днів і повідомити про це банк ініціатора, який мав би можливість (або його клієнт) вирішити питання щодо повернення в установленому законодавством України порядку суми переказу.

Одночасно з блокуванням суми коштів на рахунку отримувача банк отримувача також повідомляє отримувача про надходження від банку ініціатора відповідної вказівки щодо повернення коштів та банківські реквізити, за якими отримувач має повернути кошти.

1.26. Якщо отримувач ініціює повернення суми переказу ініціатору за реквізитами, зазначеними банком ініціатора, то банк отримувача розблоковує відповідну суму коштів на рахунку отримувача та виконує його платіжне доручення на перерахування цих коштів.

Якщо отримувач не дає згоди на повернення коштів і банк ініціатора в строк до п'яти робочих днів не вирішив питання щодо повернення в установленому законодавством України порядку суми переказу, то банк отримувача розблоковує відповідну суму коштів на рахунку отримувача.

1.27. Відповідальність за невиконання вказівки про зупинення зарахування суми переказу на рахунок отримувача або, якщо вона вже зарахована, про її блокування банк, що обслуговує отримувача, і його керівництво несуть відповідно до законодавства України. Якщо немає коштів на рахунку отримувача на час надходження такої вказівки, то банк, що обслуговує отримувача, і його керівництво відповідальності не несуть.

1.28. Законодавством України і договорами можуть бути передбачені додаткові санкції, крім зазначених у цій главі, за окремі порушення під час виконання грошових зобов'язань або здійснення примусового списання коштів.

1.29. Банк не несе відповідальності за достовірність змісту платіжного доручення, оформленого клієнтом, а також за повно-

ту і своєчасність сплати клієнтом податків, зборів/страхових внесків (обов'язкових платежів), за винятком випадків, передбачених законами України.

Відповідальність за відповідність інформації, зазначеної в платіжному дорученні, суті операції, за якою здійснюється переказ, несе платник, який у разі її невідповідності має відшкодувати банку завдану внаслідок цього шкоду.

Усі спори, які можуть виникнути з цих питань між учасниками розрахунків, вирішуються ними відповідно до законодавства України.

Спірні питання між банками та їх клієнтами розглядаються ними відповідно до законодавства України.

Платники й отримувачі коштів здійснюють контроль за своєчасним проведенням розрахунків та розглядають претензії, що виникли, без участі банку.

Глава 2. Загальні правила документообігу

2.1. Розрахункові документи складаються на бланках, форми яких наведені в додатках до цієї Інструкції. Реквізити розрахункових документів за цими формами заповнюються згідно з вимогами додатка 8 до цієї Інструкції та відповідних її глав.

У бланках форм розрахункових документів допускається застосування як слова «отримувач», так і слова «одержувач».

2.2. Бланки розрахункових документів (крім розрахункових чеків, що належать до документів суворого обліку та/або виготовляються і розповсюджуються централізовано) виготовляються на папері формату А4 або А5 будь-яким способом (друкарським, з використанням комп'ютерної техніки тощо) за умови обов'язкового забезпечення наявності та схематичного розташування всіх елементів (рамки, лінії, текстові елементи тощо, за винятком цифр у квадратних дужках, що позначають номери реквізитів) згідно із зразками, наведеними в додатках до цієї Інструкції.

Усі текстові елементи бланків мають бути виконані українською мовою.

2.3. Відповідальність за правильність заповнення реквізитів розрахункового документа, у тому числі номерів рахунків і кодів банків, суми податку на додану вартість і кодів бюджетної

класифікації, несе особа, яка оформила цей документ і подала його до обслуговуючого банку.

2.4. Банки перевіряють відповідність заповнення реквізитів розрахункових документів клієнтів вимогам додатка 8 до цієї Інструкції:

банк платника перевіряє заповнення таких реквізитів: «Платник», «Код платника», «Рахунок платника», «Банк платника», «Код банку платника», а також «М.П.» та «Підписи платника» (якщо згідно з формою документа вимагається їх заповнення);

банк отримувача — заповнення таких реквізитів: «Отримувач», «Код отримувача», «Рахунок отримувача», «Банк отримувача», «Код банку отримувача», а також «М.П. отримувача» та «Підписи отримувача» (якщо згідно з формою документа вимагається їх заповнення);

банк стягувача — заповнення таких реквізитів: «Стягувач», «Код стягувача», «Рахунок стягувача», «Банк стягувача», «Код банку стягувача», а також «М.П. стягувача» та «Підписи стягувача» (якщо згідно з формою документа вимагається їх заповнення).

2.5. Якщо розрахункові документи, у яких перевірені реквізити, заповнено з порушенням вимог цієї глави, глав 5 і 6 та додатка 8 до цієї Інструкції, то банк, що здійснив перевірку, повертає їх без виконання згідно з пунктами 2.15 і 2.18 цієї глави.

Також банки повертають без виконання розрахункові документи, якщо:

у розрахунковому документі не заповнено хоча б один із реквізитів, заповнення якого передбачено його формою, крім реквізиту «Дата валютування»;

немає супровідних документів, надання яких разом з розрахунковим документом передбачено цією Інструкцією, або закінчився строк дії цих супровідних документів;

розрахунковий документ подано до банку з порушенням законодавства України, або документ не може бути виконано відповідно до законодавства України;

порушено інші вимоги цієї глави та глави 5 цієї Інструкції.

У разі недотримання банками вимог, викладених у цьому пункті та в пункті 2.4 цієї глави, відповідальність за шкоду, завдану платнику (отримувачу, стягувачу), покладається на банк, що обслуговує платника (отримувача, стягувача).

2.6. Розрахунковий документ (за винятком розрахункового чека) виписується в кількості примірників, потрібних для всіх учасників безготівкових розрахунків (але не менше ніж два), з використанням електронно-обчислювальних та друкарських машин (далі — технічні засоби), за один раз з використанням копіювального або самокопіювального паперу.

Якщо використання копіювального (самокопіювального) паперу неможливе, то на всіх тотожних примірниках розрахункового документа в правому верхньому куті проставляються їх порядкові номери (наприклад, 1, 2, 3 тощо).

Дозволяється заповнення розрахункового документа від руки (кульковою ручкою, чорнилом темного кольору).

2.7. Перший примірник розрахункового документа (незалежно від способу його виготовлення) має містити відбиток печатки (якщо наявність печатки передбачена) та підписи/підпис відповідальних осіб/особи.

2.8. Під час підписування розрахункового документа не дозволяється використання факсиміле, а також виправлення та заповнення розрахункового документа в кілька прийомів.

2.9. Банк не має права робити виправлення в розрахунковому документі клієнта, за винятком випадків, обумовлених пунктом 2.26 цієї глави та іншими нормативно-правовими актами Національного банку.

2.10. Клієнт, виходячи з технічних можливостей своїх та обслуговуючого банку, може подавати до банку розрахункові документи як на паперових носіях, так і у вигляді електронних розрахункових документів, використовуючи системи дистанційного обслуговування. Спосіб подання клієнтом документів до банку передбачається в договорі між банком та клієнтом про розрахунково-касове обслуговування.

Банк, що обслуговує платника із застосуванням систем дистанційного обслуговування, зобов'язаний перевірити відповідність номера рахунку платника і його коду (номера), що зазначені в електронному розрахунковому документі, і приймати цей документ до виконання, лише якщо вони належать цьому платнику.

2.11. Якщо закінчення строку для пред'явлення розрахункового документа в банк припадає на неробочий день, то останнім днем строку вважається робочий день, наступний за неробочим.

2.12. Розрахункові документи приймаються банками без обмеження їх максимальної або мінімальної суми, крім випадків, передбачених чинним законодавством, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку.

2.13. Банки приймають до виконання лише розрахункові документи:

своїх клієнтів, які подають їх у банк у порядку, передбаченому договорами про розрахунково-касове обслуговування цих клієнтів;

клієнтів інших банків або органів державного казначейства, якщо документи надсилають безпосередньо інші банки або органи державного казначейства;

платіжні вимоги стягувача на примусове списання коштів, на яких є підпис відповідального виконавця та відбиток штампа банку, що обслуговує цього стягувача, якщо він доставляє їх у банк платника самостійно (посильним, рекомендованим або цінним листом тощо).

Розрахункові документи, оформлені своїми клієнтами, банк приймає протягом часу, визначеного в договорах про розрахунково-касове обслуговування цих клієнтів. Розрахункові документи, оформлені клієнтами інших банків або органів державного казначейства, банк приймає протягом операційного дня.

2.14. Банк платника на всіх примірниках прийнятих розрахункових документів і на реєстрах обов'язково заповнює реквізити «Дата надходження» і «Дата виконання», а банк стягувача — «Дата надходження в банк стягувача» (якщо ці реквізити передбачені формою документа), засвідчуючи їх підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку. На документах, прийнятих банком після закінчення операційного часу, крім того, ставиться штамп «Вечірня».

Якщо дата складання розрахункового документа (реєстру) збігається з датою його виконання (списання банком коштів за цим документом), то реквізит «Дата надходження» може не заповнюватися.

Відміткою про дату реєстрації банком платіжного доручення платника про сплату платежів до бюджету є заповнення в ньому реквізиту «Дата надходження», який банк заповнює незалежно від дати складання платником цього платіжного доручення.

Ініціювання переказу вважається завершеним з часу прийняття банком платника розрахункового документа на виконання.

2.15. Порядок повернення банком своїм клієнтам оформлених ними розрахункових документів та супровідних документів визначається в договорах про розрахунково-касове обслуговування клієнтів. Банк, повертаючи розрахунковий документ у день його надходження, має зробити на його зворотному боці напис про причину повернення документа без виконання (з обов'язковим посиланням на статтю закону України, відповідно до якої розрахунковий документ не може бути виконано, або/та главу/пункт нормативно-правового акта Національного банку, який порушено) та зазначити дату його повернення (це засвідчується підписами відповідального виконавця і працівника, на якого покладено функції контролера, та відбитком штампа банку).

2.16. Якщо на вимогу банку клієнт не надасть документи і відомості, що потрібні для з'ясування його особи, суті діяльності, фінансового стану, або умисно подасть неправдиві відомості про себе, то банк повертає йому платіжне доручення без виконання. Банк, повертаючи таке платіжне доручення в день його надходження, має зробити на його зворотному боці напис про причину повернення документа без виконання (з обов'язковим посиланням на статтю 64 Закону України «Про банки і банківську діяльність» та на цей пункт) та зазначити дату його повернення (це засвідчується підписами відповідального виконавця і працівника, на якого покладено функції контролера, та відбитком штампа банку).

2.17. Якщо банк відмовляє клієнту у виконанні платіжного доручення за операцією, яка містить ознаки такої, що підлягає фінансовому моніторингу, то таке платіжне доручення клієнта банк повертає йому без виконання. Банк, повертаючи таке платіжне доручення в день надходження, має зробити на його зворотному боці напис про причину повернення документа без

виконання (з обов'язковим посиланням на частину 2 статті 7 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» та на цей пункт) та зазначити дату його повернення (це засвідчується підписами відповідального виконавця, відповідального працівника, який приймає рішення щодо віднесення операції клієнта до операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, та відбитком штампа банку).

2.18. У разі відмови виконати платіжну вимогу, оформлену стягувачем або отримувачем (якщо договірне списання коштів), банк у день її надходження має зробити на її зворотному боці напис про причину повернення документа без виконання (з обов'язковим посиланням на статтю закону України, відповідно до якої платіжна вимога не може бути виконана, та/або главу/пункт нормативно-правового акта Національного банку, який порушено), зазначити дату повернення (це засвідчується підписами відповідального виконавця і працівника, на якого покладено функції контролера, та відбитком штампа банку) і не пізніше наступного робочого дня надіслати цю платіжну вимогу в орган державного казначейства чи банк, від якого вона надійшла.

Якщо причиною повернення платіжної вимоги є неправильно зазначена назва банку платника, то банк на зворотному боці платіжної вимоги зазначає його правильну назву.

Якщо платіжну вимогу стягувач доставляє в банк платника самостійно (посильним, рекомендованим або цінним листом тощо), то банк повертає її рекомендованим чи цінним листом.

2.19. Розрахункові документи, що надійшли до банку протягом операційного часу, він виконує в день їх надходження. Розрахункові документи, що надійшли після операційного часу, банк виконує наступного робочого дня. Розрахункові документи на списання коштів з рахунків платника, що надійшли до банку після операційного часу, банк може виконувати в день їх надходження, якщо це визначено договором про розрахунково-касове обслуговування. За порушення цих строків банк, що обслуговує платника, несе відповідальність згідно із законодавством України.

2.20. Якщо платіжні вимоги на примусове списання коштів надійшли до банку протягом операційного часу, але на час над-

ходження на рахунку платника немає коштів або їх недостатньо, то банк виконує ці платіжні вимоги з урахуванням сум, що надійдуть на рахунок платника протягом операційного часу (поточні надходження). Якщо для виконання цих платіжних вимог недостатньо коштів (з урахуванням поточних надходжень), то вони виконуються частково відповідно до глави 5 цієї Інструкції.

Якщо на рахунку платника коштів немає і протягом операційного часу кошти на його рахунок не надходили, то після закінчення операційного часу ці платіжні вимоги повертаються без виконання згідно з пунктом 2.18 цієї глави.

2.21. Платіжні вимоги, які надійшли до банку після операційного часу, банк (незалежно від наявності коштів на рахунку платника на час їх надходження) виконує наступного операційного дня. Якщо на початок наступного операційного дня на рахунку платника буде недостатньо коштів для виконання платіжних вимог, то вони цього самого дня виконуються частково відповідно до пункту 5.13 глави 5 цієї Інструкції. Якщо на його початок на рахунку платника не буде коштів для виконання платіжних вимог, то такі документи цього самого дня повертаються відповідно до пункту 2.18 цієї глави.

2.22. Банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку коштів на рахунку клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом.

Якщо до банку надійшло одночасно кілька розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання коштів, то вони виконуються в такій черговості:

у першу чергу списуються кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;

у другу — списуються кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором;

у третю — списуються кошти на підставі інших рішень суду;

у четверту — списуються кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;

у п'яту — списуються кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

2.23. Розрахункові документи (платіжні вимоги, розрахункові чеки тощо), надані клієнтом обслуговуючому банку для інкасування, надсилаються цим банком до банку платника в день їх надходження або, якщо документи надійшли після операційного часу, — наступного робочого дня.

Строки відсилення документів, передбачених договором про відкриття акредитива, визначаються цим договором.

2.24. Списання коштів (і в повній, і в частковій сумі) з рахунку платника здійснюється на підставі першого примірника розрахункового документа, який залишається на зберіганні в банку платника.

На вимогу клієнта банк надає довідку про виконання (часткове виконання) платіжної вимоги, що засвідчується підписами керівника (його заступника) і головного бухгалтера (його заступника) банку та відбитком печатки банку, або примірник засвідченої ними платіжної вимоги, на підставі якої здійснено оплату.

Інші примірники розрахункового документа, але не менше ніж один (за винятком розрахункових чеків), банк передає платнику.

Умови (строки, періодичність тощо) передавання розрахункових документів, у тому числі електронних розрахункових документів, що підтверджують списання/зарахування коштів з/на рахунків/и клієнтів банку або підтверджують прийняття документів на інкасо, визначаються в договорах про розрахунково-касове обслуговування клієнтів з урахуванням вимог цієї Інструкції.

2.25. Платежі з рахунків клієнтів банк здійснює в межах залишків коштів на цих рахунках на початок операційного дня.

Банк може виконувати платіжні доручення клієнтів з урахуванням сум, що надходять на рахунки клієнтів протягом операційного дня (поточні надходження), якщо це визначено в договорі про розрахунково-касове обслуговування.

2.26. Банк платника може робити в розрахункових документах виправлення реквізитів у разі:

часткового виконання платіжної вимоги (реквізит «Сума» виправляється згідно з пунктом 5.13 глави 5 цієї Інструкції);

зміни з ініціативи банку платника (у зв'язку з реорганізацією банку, зміною в банку правил бухгалтерського обліку, виконанням банком вимог нормативно-правових актів Національного банку) номера рахунку платника, назви та коду банку платника. На звороті цього розрахункового документа зазначаються дата внесення виправлень, пункт цієї Інструкції, згідно з яким вони вносяться, підстава для їх унесення, і це засвідчується підписами відповідального виконавця та працівника, на якого покладено функції контролера, і відбитком штамп-а банку.

2.27. У разі порушення судом провадження у справі про банкрутство на час уведення мораторію на задоволення вимог кредиторів відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» банк повертає без виконання платіжної вимоги на примусове списання коштів з рахунків платника (у порядку, установленому пунктом 2.18 цієї глави Інструкції), крім платіжних вимог на примусове списання коштів, на які згідно із цим законом не поширюється дія мораторію.

2.28. У разі прийняття судом постанови про визнання платника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» банк повертає без виконання:

платіжні доручення платника (у порядку, установленому пунктом 2.15 цієї глави);

рішення (розпорядження) про зупинення видаткових операцій уповноважених відповідно до законів України державних органів, постанови державних виконавців з листом про причину повернення;

постанови про арешт коштів на рахунках платника.

Розпоряджається рахунком орган, уповноважений на це відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

2.29. Платник має право в будь-який час до списання платежу з рахунку відкликати з банку, що його обслуговує, пла-

тіжні доручення в порядку, визначеному внутрішніми правилами цього банку.

Платіжні доручення відкликаються лише в повній сумі.

2.30. Банк платника в разі надходження запиту (на паперових або електронних носіях) від банку, що обслуговує стягувача, не пізніше ніж наступного робочого дня після дня отримання такого запиту повідомляє останньому дату надходження в банк платника платіжної вимоги стягувача на примусове списання, стягнення коштів, а в разі його повернення — дату повернення.

Банк ініціатора зобов'язаний на вимогу ініціатора письмово повідомити про стан виконання його доручення, що міститься на відповідному документі на переказ.

2.31. Банк отримувача зобов'язаний зарахувати кошти на рахунки своїх клієнтів за електронними розрахунковими документами в день їх отримання, якщо під час проведення контролю за реквізитами цих документів, що здійснюється відповідно до цієї глави, не виявлено розбіжностей.

Банк отримувача зобов'язаний перевірити відповідність номера рахунку отримувача і його коду (номера), що зазначені в електронному розрахунковому документі, і зараховувати кошти на рахунок отримувача, лише якщо вони збігаються. У разі їх невідповідності банк має право затримати суму переказу на строк до двох робочих днів для встановлення належного отримувача цих коштів, яку зараховує на рахунок «Кредитові суми до з'ясування». Паперова копія електронного розрахункового документа, кошти за яким зараховані на рахунок «Кредитові суми до з'ясування», засвідчується підписом відповідального виконавця та зберігається в документах дня банку.

Якщо електронний розрахунковий документ надійшов до банку отримувача протягом операційного часу, то дата його надходження враховується в зазначений термін, якщо після операційного часу, то — з наступного дня.

2.32. Для встановлення належного отримувача банк отримувача зобов'язаний надіслати банку платника запит щодо уточнення номера рахунку та/або коду (номера) отримувача. Обмін запитом щодо уточнення цих реквізитів та відповідями здійснюється засобами платіжної системи в захищеному вигляді за допо-

могою окремих типів електронних документів, формати та правила заповнення яких визначаються цією платіжною системою.

У разі надання банком платника уточнених даних щодо номера рахунку та/або коду (номера) отримувача з метою зарахування коштів на його рахунок банк отримувача оформляє меморіальний ордер на підставі електронного розрахункового документа та уточнених даних банку платника щодо номера рахунку та/або коду (номера) отримувача. У реквізиті «Призначення платежу» меморіального ордера банк отримувача зазначає номер і дату розрахункового документа платника та повторює текст реквізиту «Призначення платежу» цього розрахункового документа. Документ про уточнені дані щодо номера рахунку та/або коду (номера) отримувача зберігається разом з розрахунковим документом.

Якщо немає змоги встановити належного отримувача, то банк не пізніше другого робочого дня зобов'язаний повернути кошти, переказані за цим документом, банку, що обслуговує платника, із зазначенням причини їх повернення.

У разі недотримання цих вимог відповідальність за шкоду, завдану суб'єктам переказу, покладається на банк, що обслуговує отримувача.

2.33. Якщо кошти зараховані на рахунок «Кредитові суми до з'ясування» унаслідок відсутності в банку рахунку, зазначеного в електронному розрахунковому документі як рахунок отримувача, або його закриття, то кошти з рахунку «Кредитові суми до з'ясування» цей банк повертає не пізніше наступного робочого дня після їх надходження.

Повернення коштів, зарахованих на рахунок отримувача, здійснюється в судовому порядку.

2.34. Якщо ідентифікаційний номер отримувача містить п'ять дев'яток, то банк, що обслуговує отримувача, зобов'язаний перевірити тільки номер рахунку отримувача, що зазначений в електронному розрахунковому документі. У цьому разі банк зараховує кошти лише за номером рахунку, якщо цей номер належить фізичній особі.

2.35. Кошти, що помилково зараховані на рахунок неналежного отримувача, мають повертатися ним у строки, установлені законодавством України, за порушення яких нена-

лежний отримувач несе відповідальність згідно із законодавством України. У разі неповернення неналежним отримувачем за будь-яких причин коштів у зазначений строк повернення їх здійснюється в судовому порядку.

Банк, що обслуговує неналежного отримувача, не несе відповідальності за своєчасність подання ним розрахункового документа на повернення помилково зарахованих на його рахунок коштів.

2.36. Якщо з вини банку кошти зараховані на рахунок неналежного отримувача, то банк зобов'язаний одразу після виявлення своєї помилки перерахувати ці кошти на рахунок отримувача, якому вони призначалися, але внаслідок помилки банку не були зараховані. У разі невиконання банком цієї вимоги отримувач, якому призначалися кошти, має право в порядку, установленому законодавством України, вимагати від банку-порушника сплати пені в розмірі, визначеному законодавством України. Суму цих коштів банк відображає за рахунками дебіторської заборгованості до часу її відшкодування неналежним отримувачем.

Одночасно банк, який помилково переказав кошти, зобов'язаний негайно надіслати повідомлення неналежному отримувачу (безпосередньо або через банк, що обслуговує цього отримувача) про здійснення йому помилкового переказу та про потребу повернути зазначену суму протягом трьох робочих днів з дати надходження такого повідомлення. Форма повідомлення про помилковий переказ (далі в цій главі — повідомлення), яке надсилає банк неналежному отримувачу, наведена в додатку 22 до цієї Інструкції.

2.37. Банк, що обслуговує неналежного отримувача, отримавши повідомлення, передає його (у день отримання, але не пізніше наступного робочого дня) отримувачу під підпис або надсилає рекомендованим листом.

Переказану неналежним отримувачем згідно з повідомленням суму коштів банк направляє на погашення дебіторської заборгованості. У разі несвоєчасного повернення неналежним отримувачем коштів банк, що надсилав повідомлення, має право вимагати в установленому законодавством України порядку сплати цим отримувачем пені у визначеному законодавством України розмірі.

У разі неповернення коштів неналежним отримувачем добровільно банк, з вини якого кошти зараховані цьому отримувачу не за призначенням, стягує їх в судовому порядку.

Спори між банком, з вини якого здійснено помилковий переказ коштів, та неналежним отримувачем цих коштів вирішуються в судовому порядку.

2.38. Банк, з вини якого кошти списано з рахунку неналежного платника, зобов'язаний повернути на рахунок цього платника помилково списану суму, списавши її з рахунку того платника, з якого ці кошти підлягали списанню, а також сплатити неналежному платнику пеню у визначеному законодавством України розмірі, якщо договором не передбачено іншу відповідальність.

Повернення платнику коштів, що списані банком з рахунку платника без законних підстав або з ініціативи неналежного стягувача, або в разі порушення банком умов договору про розрахунково-касове обслуговування чи іншого договору про надання банківських послуг в частині здійснення договірнього списання, або внаслідок інших помилок банку, здійснюється в судовому порядку. За списання коштів з рахунку платника без законних підстав банк має сплатити платнику пеню у визначеному законодавством України розмірі, якщо договором не передбачено іншої відповідальності.

2.39. Працівники банку, з вини яких здійснено помилковий переказ коштів, несуть відповідальність згідно із законодавством України.

Глава 3. Розрахунки із застосуванням платіжних доручень

3.1. Платіжне доручення оформляється платником за формою, наведеною в додатку 2 до цієї Інструкції, згідно з вимогою щодо заповнення реквізитів розрахункових документів, що викладені в додатку 8 до цієї Інструкції, та подається до банку, що обслуговує його, не менше ніж у двох примірниках.

3.2. Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення.

Банк платника не приймає платіжного доручення, якщо дата валютування визначена пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення.

3.3. Банк отримувача до настання дати валютування, що зазначена в електронному розрахунковому документі, зараховує переказані кошти на відповідний рахунок і не пізніше наступного робочого дня згідно з порядком, передбаченим у договорі, повідомляє отримувача про надходження на його адресу коштів та дату їх валютування.

Банк, що обслуговує отримувача, зобов'язаний зарахувати кошти на рахунок отримувача на початок операційного дня, який визначений датою валютування.

Якщо дата валютування припадає на неробочий день, то банк отримувача зараховує кошти на його рахунок на початок першого робочого дня, наступного за днем, який визначений датою валютування.

Операцію з перерахування коштів з відповідного рахунку на рахунок отримувача банк отримувача оформляє меморіальним ордером, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає номер і дату електронного розрахункового документа, а також повторює текст реквізиту «Призначення платежу» цього електронного розрахункового документа.

3.4. Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача. Лист про відкликання коштів платник подає до свого банку, який того самого дня надає банку отримувача вказівку про повернення коштів.

Банк отримувача, одержавши цю вказівку, цього самого дня перераховує кошти з відповідного рахунку на той самий рахунок у банку платника, з якого вони надійшли, якщо на час надходження вказівки кошти не зараховані на рахунок отримувача, та повідомляє отримувача про відкликання коштів платником.

3.5. Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом 10 календарних днів з дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується.

Платіжне доручення від платника банк приймає до виконання за умови, якщо його сума не перевищує суму, що є на

рахунку платника. Якщо немає/недостатньо коштів на рахунку платника, то банк приймає від нього платіжні доручення, якщо порядок їх приймання та виконання передбачено договором між банком та платником.

3.6. Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за товарними і нетоварними платежами:

за фактично відвантажену/продану продукцію (виконані роботи, надані послуги тощо);

у порядку попередньої оплати — якщо такий порядок розрахунків встановлено законодавством України та/або обумовлено в договорі;

для завершення розрахунків за актами звірки взаємної заборгованості підприємств, які складені не пізніше строку, встановленого законодавством України;

для перерахування підприємствами сум, які належать фізичним особам (заробітна плата, пенсії тощо), на їх рахунки, що відкриті в банках;

для сплати податків і зборів/страхових внесків (обов'язкових платежів) до бюджетів та/або державних цільових фондів;

в інших випадках відповідно до укладених договорів та/або законодавства України.

3.7. Фізичні особи використовують платіжні доручення в разі перерахування коштів зі своїх поточних та вкладних/депозитних рахунків згідно з режимом використання цих рахунків, що встановлений нормативно-правовими актами Національного банку з питань порядку відкриття та використання рахунків, без будь-яких підтвердних документів.

3.8. Реквізит «Призначення платежу» платіжного доручення заповнюється платником так, щоб надавати повну інформацію про платіж та документи, на підставі яких здійснюється перерахування коштів отримувачу.

Платник та отримувач у договорах між ними можуть встановлювати додаткові вимоги до даних, які потрібно зазначати в реквізиті «Призначення платежу». Посилання на суму податку на додану вартість платник робить у випадках, передбачених законодавством України.

Платник відповідає за дані, що зазначені в реквізиті платіжного доручення «Призначення платежу». Банк перевіряє

заповнення цього реквізиту на відповідність вимогам, викладеним у цій главі, лише за зовнішніми ознаками.

3.9. Банк приймає від платника платіжне доручення на перерахування заробітної плати на рахунки працівників підприємств, що відкриті в банках, або грошовий чек на отримання заробітної плати лише за умови одночасного подання платником у строк, установлений законодавством України, платіжних доручень на перерахування платежів, утриманих із заробітної плати працівників та нарахованих на фонд оплати праці податків до бюджету і зборів/страхових внесків до державних цільових фондів, або документальне підтвердження їх сплати раніше.

У реквізиті «Призначення платежу» такого платіжного доручення зазначається дата виплати заробітної плати, форма її видачі (у натуральній формі, виплати з виручки тощо) і період, за який здійснено виплату. Крім того, можуть зазначатись інші потрібні дані.

У цьому реквізиті зазначається, що податки до бюджету та збори/страхові внески до державних цільових фондів, які утримані із заробітної плати та нараховані на фонд оплати праці, перераховуються повністю або (у разі недостатності коштів на рахунок платника для перерахування утриманих сум повністю) — пропорційно сумі виплаченої заробітної плати.

Відповідальність за повноту перерахування платежів, утриманих із заробітної плати працівників і нарахованих на фонд оплати праці податків до бюджету та зборів/страхових внесків до державних цільових фондів, несе платник.

Документальним підтвердженням про сплату платником утриманих з цієї заробітної плати сум податків і зборів/страхових внесків є примірники платіжних доручень про їх перерахування, у яких банк платника заповнив реквізит «Дата виконання», або оригінал документа від відповідного органу про звільнення цього платника від сплати податку чи збору/страхового внеску, або наявність за ним переплати.

Якщо банк не забезпечив одночасно з видачею (перерахуванням) коштів на виплату заробітної плати перерахування страхових внесків до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, відповідного територіального органу Пенсійного фонду, то він за рахунок власних коштів сплачує відповідному Фонду

суму несплачених страхових внесків. У разі несплати самим банком цих сум Фонд здійснює їх стягнення в судовому порядку з банку.

3.10. Якщо фізична особа не має рахунку в банку, то розрахунки з нею платник може здійснювати, перераховуючи кошти за платіжним дорученням на повідомлений цією особою відповідний рахунок у банку, який здійснюватиме виплату цих коштів готівкою.

У реквізиті «Призначення платежу» такого платіжного доручення платник обов'язково має зазначати повністю прізвище, ім'я та по батькові цієї фізичної особи, інша інформація надається за бажанням платника.

3.11. Виплата коштів з цього рахунку здійснюється згідно з вимогами нормативно-правових актів Національного банку з питань готівкового обігу.

Якщо банк не здійснив виплату готівкою тих коштів, що переказані отримувачу (фізичній особі) на відповідний рахунок, унаслідок його неявки протягом 30 робочих днів з дня надходження цих коштів до банку, то банк отримувача зобов'язаний протягом трьох робочих днів повернути їх платнику (ініціатору). За недотримання цих строків банк отримувача несе відповідальність згідно із законодавством України.

3.12. Якщо фізична особа не має рахунку в банку або розрахунки безпосередньо з фізичною особою чи підприємством через банк неможливі, то платник також може здійснювати розрахунки з ними через підприємство поштового зв'язку шляхом перерахування відповідної суми на рахунок з переказних операцій підприємства зв'язку.

Через підприємства поштового зв'язку здійснюються перекази:

на ім'я окремих фізичних осіб — коштів, що належать їм особисто (пенсії, аліменти, заробітна плата, витрати на відрядження, авторський гонорар тощо);

підприємствам — коштів на виплату заробітної плати, для організованого набору працівників, заготівлі сільськогосподарської продукції тощо в тих населених пунктах, у яких немає банків.

3.13. Для перерахування коштів підприємству зв'язку платник подає до обслуговуючого банку платіжне доручення, у якому зазначає реквізити підприємства поштового зв'язку, з рахунку якого сплачуватимуться перекази їх отримувачам, та номери списків отримувачів коштів.

3.14. Взаємовідносини між підприємствами зв'язку, платниками та отримувачами, що стосуються здійснення підприємствами зв'язку переказу коштів, регулюються відповідними нормативно-правовими актами Українського державного підприємства поштового зв'язку «Укрпошта».

Директор Департаменту
платіжних систем В.М. Кравець

ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонов Р.А. Заощадження населення як чинник ринку банківських (кредитних) ресурсів // Регіональні перспективи. – 2002. – № 6 (25). – С. 98.
2. Алексеєнко Л.М., Олексієнко В.М., Юркевич А.І. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок (українсько-англійсько-російський тлумачний словник). – К.: Видавничий будинок «Максимум»; Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 592 с.
3. Алексеев А.А., Розумний А.В. Модель оптимізації активно-пасивних операцій комерційного банку // Фінанси України. – 2000. – № 8. – С.123–130.
4. Алексеєнко М. Страхування вкладів фізичних осіб // Економіка України. – 2002. – № 3. – С. 17.
5. Алексеєнко М.Д. Структура капіталу комерційного банку // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 123–125.
6. Аналіз діяльності комерційного банку: Навч. посібник / За ред. А.М. Герасимовича, Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: Рута, 2001.
7. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А.М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2003. – 599 с.
8. Анализ экономической деятельности клиентов банка / Под. ред. О.И. Лаврушина. – М.: Инфра-М. 1996. – 350 с.
9. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 416 с.
10. Балабанов И.Т. Банки и банковское дело. Учеб. пособие для вузов. – Сиб.: Питер, 2001. – 327 с.
11. Банки України // Україна-business. – 2001. – № 39. – С.10–11.
12. Банки України // Україна-business. – 2004. – № 30. – С.5–7.
13. Банківська система України в 2001 році: проблеми, тенденції, перспективи // Вісник Національного банку України. – 2002. – №3. – С. 2–20.
14. Банківська справа: Навчальний посібник / За ред. проф. Р.І. Тиркала. – Тернопіль: Карт-бланш, 2001. – 314 с.
15. Банківський менеджмент: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / О. Кириченко, І. Гіленко, А.Ятченко. – К.: Основи, 1999. – 671 с.
16. Банківські операції: Підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 200. – 384 с.

17. Банковские операции // Бизнес.-2000.-№3.-С. 16.
18. Банковский портфель: книга менеджера по кредитам, по финансовым и трастовым операциям / Под. ред. О.Н. Антиповой. - М.: Финансы и статистика, 1995. - 445 с.
19. Банковское дело / Под ред. О.И. Лаврушина. - М.: Финансы и статистика. - 1998. - 415 с.
20. Банковское дело / Под. ред. Ю.А. Баюичевского. - М.: Экономика, 1994. - 240 с.
21. Банковское дело: Краткий словарь-справочник / Сост. А.В. Калина, В.Н. Кочетков. - К.: МАУП, 1998. - 132 с.
22. Банковское и биржевое дело / Под. ред. Н.Д. Бутыркина. - М.: Финстатинформ-М, 1995. - 96 с.
23. Батковський В.А. Рейтингова оцінка діяльності банків // Фінанси України. - 2004. - № 5. - С. 145-150.
24. Батракова Л.Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка. - М.: Издательская корпорация «Логос», 1998. - 344 с.
25. Белоглазова Г.Н. Коммерческие банки в условиях формирования рынка. - Ленинград, 1991. - 173 с.
26. Белугин Ю.М. Сберегательное дело.- М.: Финансы и статистика, 1985.- 252 с.
27. Бицька Н. З., Чайковський Я.І. Робота Опцiдного банку з залучення коштів // Фінанси України. - 1999. - № 12. - С. 68-77.
28. Бицька Н. Проблеми формування та використання банківських ресурсів // Банківська справа. - 2000. - № 5. - С. 50-52.
29. Бондар Н., Конопатьська Л. Актуальні проблеми страхування депозитів // Вісник Національного банку України. - 2001. - № 11. - С. 37-40.
30. Бондаренко Л. Поняття кредитного портфеля комерційного банку і критерії його кредитоспроможності // Вісник НБУ.- 2003.- № 3.- С. 31.
31. Бор М.З., Пятенко В.В. Менеджмент банков: организация, стратегия, планирование. - М.: МКЦ «ДИС», 1999. - 288 с.
32. Бройер Р. Финансово-кредитные учреждения Германии: многообразие дает преимущество // Україна - business.- 1994.- № 46-47.- С. 5.
33. Бубнов И.М. Управление сберегательным процессом в банках капиталистических стран. - М., 1990. - 257 с.
34. Бузина Н.А., Володина В.Н. Экономическая эффективность процентной политики Сберегательного банка СССР. - М., 1990. - 213 с.

35. Бушуєва І., Дем'яненко В. Реінжиніринг банківських бізнес-процесів як складова вдосконалення менеджменту комерційного банку // Вісник НБУ. – 2001. – № 3.
36. Бюлетень НБУ. – 2001. – № 9. – С. 1–100.
37. Бюлетень НБУ. – 2004. – № 9. – С. 1–150.
38. Васильченко З.М. Кошти населення у формуванні фінансових ресурсів банків // Фінанси України. – 2002. – № 4. – С. 94–106.
39. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посіб. – К.: КОО «Знання», 2000. – 242 с.
40. Васюренко О.В. Управління залученням ресурсів у комерційних банках // Фінанси України. – 1999. – № 11. – С. 88–92.
41. Васюренко О.В. Менеджмент кредитних операцій у комерційних банках. – Х.: РВП «Оригінал», 1998. – 72 с.
42. Виноградов В. А. Основные модели построения системы гарантирования вкладов в мире // Деньги и кредит. – 2002. – № 6. – С. 62–67.
43. Вісник Національного банку України. – 2000. – № 3,7.
44. Вітлінський В.В., Пернарівський О.В., Баранова А.В. Оцінка кредитоспроможності позичальника та ризику банку // Фінанси України. – 1999. – № 12. – С. 91.
45. Вітлінський В.В., Пернарівський О.В. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку // Банківська справа. – 2000. – № 6. – С. 48–51.
46. Вожжов А. П. Про моделювання процесів трансформації ресурсів комерційного банку // Наук. вісник Волин. держ. університету ім. Л. Українки. – 2001. – № 4 – С. 201–206.
47. Вожжов А. П. Формування ресурсів комерційних банків // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 116–129.
48. Волосович С. Перспективні напрями залучення заощаджень населення банківськими установами // Вісник НБУ. – 1997. – № 11. – С. 38–40.
49. Волохов В. Методика оцінки ефективності кредитної діяльності банків за витратним підходом // Вісник НБУ. – 2003. – № 8. – С. 49–50.
50. Волохов В. Підвищення ефективності кредитування шляхом розподілу функцій у кредитному процесі // Вісник НБУ. – 2001. – № 1. – С. 34–35.
51. Волощук І. Шляхи формування конкурентноспроможної банківської системи України // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 6.

52. Воробець Л. Поняття банківського кредиту та кредитних операцій банку // *Право України*. – 2002. – № 12. – С. 62.
53. Воцилко М. Основи управління ризиками у банківській справі // *Вісник НБУ*. – 2001. – № 12. – С. 51–53.
54. Вступ до банківської справи: Навч. посібник / За ред. М.І. Савлука. – К.: Лібра, 1998. – С. 140
55. Галаур С. Не треба винаходити велосипед, щоб повернути заощадження вкладникам // *Урядовий кур'єр*. – 2002. – № 229. – С. 6.
56. Галь В. Системна стійкість банків забезпечує приплив інвестицій в банківський сектор // *Вісник НБУ*. – 2002. – № 12. – С. 35–37.
57. Гармидаров П. Ризик-менеджмент в банку // *Регіональна економіка*. – 2003. – № 4. – С. 140–145.
58. Герасименко Р., Шамілева Л. Прогнозування фінансових результатів банку в системі банківського менеджменту // *Вісник НБУ*. – 2003. – №3. – С. 33–34.
59. Герасимович А. М. Аналіз діяльності комерційного банку: Посіб. для студентів вищ. навч. закладів за спец. «Банківський менеджмент». – Житомир: ПП «Рута», 2001. – 383 с.
60. Геращенко А.П. Денежное обращение и кредит. – М.: Финансы, 1989. – 215 с.
61. Гласгалл У., Холдян Т. Мировая банковская элита // *Бизнес уикенд*. – 1992. – № 10. – С. 28–36.
62. Гойгеров И.А. Некоторые проблемы развития сберегательного дела в СССР. – М., 1990. – 127 с.
63. Головач А.В., Захожай В.Б., Головач Н.А. Банківська статистика. – К.: УФІМБ, 1998. – 192 с.
64. Григорьев Л., Шаститко А. Банковские стратегии привлечения ресурсов // *Финансист*. – 2000. – №17. – С. 18–19.
65. Гроз'єн Рене Клаус. Як працювати з банком: Успіх роботи з банком — кредити, грошові вклади, платіжки або перекази. – К.: Основи, 1998. – 343 с.
66. Гроші та кредит: Підручник / За ред. В.С. Івасіва. – К., 1999. – 402 с.
67. Гроші та кредит: Підручник / За ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с.
68. Грушко В. І., Пилипченко О. І., Пікус Р. В., Управління фінансовими ризиками. – К.: Інститут економіки та права «Крок». – 2000. – 24 с.
69. Данилюк Г. Банківська система України. Десятиліття реформ // *Фондовий ринок*. – 2001. – № 9. – С.19–20.

70. Державним ощадним касам – 80 років // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 7. – С. 5.
71. Дзюблюк О.В. Оптимізація управління активами і пасивами комерційного банку // Фінанси України. – 2002. – № 5. – С. 129–137.
72. Доходи та заощадження в перехідній економіці України / За ред. С.Панчишина та М. Савлука. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 406 с.
73. Еремеева Е.Ф. Основи сберегательного дела. – М.: Финансы, 1976. – 231 с.
74. Євтух О. Типові ризики іпотечного капіталу та управління ними // Вісник НБУ. – 2001. – № 11. – С. 43.
75. Жаліло Я. Ощадбанк необхідно поважати як сильний фінансовий інститут // Україна-business. – 2002. – № 50–51. – С. 3.
76. Жмуркевич А.Е., Мищишин О.Я., Мищишин І.Р. Моделювання зміни обсягів активно-пасивних операцій в банківській установі // Вісник Львівського держ. фінансово-економічного ін-ту. – 2002. – № 3. – С. 94–98.
77. Жуков Е.Ф. Менеджмент и маркетинг в банках. – М.: Банки и биржи; изд-во. «ЮНИТИ», 1997. – 191 с.
78. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – К.: Т-во «Знання», КОО; Львів: Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ. – 566 с.
79. Заруба О.Д. Банківський менеджмент та аудит. – К.: Лібра, 1996. – 218 с.
80. Заруба О.Д. Ресурсне забезпечення банку: розробка моделі // Вісник НБУ. – 1998. – № 8. – С. 35–37.
81. Заславський О.Я. Індивідуальний інвестор на фінансовому ринку України // Фінанси України. – 2004. – № 11. – С. 47–54.
82. Звіт фонду гарантування вкладів фізичних осіб за I півріччя 1999 року // Вісник Національного банку України. – 1999. – № 9. – С. 11–12.
83. Звіт фонду гарантування вкладів фізичних осіб за I півріччя 1999 року // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 10. – С. 13–14.
84. Звіт фонду гарантування вкладів фізичних осіб за I півріччя 2001 року // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 11. – С. 14–15.
85. Звіт фонду гарантування вкладів фізичних осіб за I півріччя 2002 року // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 41. – С. 17.

86. Звіт фонду гарантування вкладів фізичних осіб на 31.12.2001 // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 8. – С. 21.
87. Звітність Ощадбанку на 01.01.2002 // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 98. – С. 10.
88. Звітність Ощадбанку на 01.01.2004// Урядовий кур'єр. – 2004. – № 19. – С. 10.
89. Звітність Ощадбанку на 01.04.2003 // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 80–81. – С. 21.
90. Звітність Ощадбанку на 01.04.2004 // Голос України. – 2004. – 26 квітня. – С. 10.
91. Звітність Ощадбанку на 01.10.2003 // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 202. – С. 9.
92. Звітність Ощадбанку на 01.10.2004// Голос України. – 2004. – № 200. – С. 6.
93. Зубенко Ю.Д., Носач А.С. Менеджмент: на базі системного аналізу. – Донецьк; Київ, 1998. – 415 с.
94. Илинич А.Я. Сберегательное дело, – М.: Финансы, 1974. – 285 с.
95. Ильясов С.М. Управление активами и пассивами банков // Деньги и кредит. – 2000. – № 5. – С. 20–24.
96. Івасів Б.С. Операції комерційних банків. – К.: Вища школа, 1993. – 116 с.
97. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368.
98. Кіреєв О. Головні тенденції в діяльності банків України // Вісник НБУ. – 2002. – № 12. – С. 35–36.
99. Кадрові призначення в Ощадбанку // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 47. – С.17.
100. Калина А.В., Кошечев А.А. Работа современного коммерческого банка: Учеб.-метод. пособие. – К.: МАУП, 1997. – 244 с.
101. Килимник Ю. Комунікаційний аудит в Ощадбанку // Урядовий кур'єр. – 1999. – 26 жовтня.
102. Килимник Ю. Ощадбанк необхідно поважати як сильний фінансовий інститут // Україна business. – 2002. – № 50–51. – С. 4–5.
103. Кирей В. Заощаджувати в панчосі чи в банку ? // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 163. – С. 5.
104. Кириленко В. Особливості організації податкового обліку в Ощадному банку України // Банківська справа. – 1999. – № 1. – С. 19–21.
105. Кириленко В. Складові організації бухгалтерського обліку в Ощадному банку України // Банківська справа. – 2004. – № 1. – С. 42–47.

106. Кириченко О. Стратегічний менеджмент у банку // Банківська справа. – 2001. – № 5. – С. 3–8.
107. Кириченко О., Гіленко І., Ятченко А. Банківський менеджмент: Навч. посіб. – К.: Основа, 1999. – 671 с.
108. Кігель В. Про визначення оптимального кредитного портфеля банку в умовах ризику неповернення коштів позичальниками // Вісник НБУ. – 2003. – №1. – С. 42–43.
109. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 432 с.
110. Клименко Д. Ресурсне забезпечення комерційних банків // Збірник наукових праць Академії ДПС України. – 2000. – № 1. – С. 92–97.
111. Клієнти йдуть в Ощадбанк // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 15. – С. 5.
112. Ковальчук Т. Г., Коваль М.М. Ліквідність комерційних банків: Навч. посіб. – К.: Знання, КОО, 1996. – 120 с.
113. Ковбасюк М.Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств: Навч. посіб. – К.: Скарби, 2001. – 336 с.
114. Компенсація знецінених заощаджень // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 215. – С.16.
115. Конкретно о банках // Приложение к еженедельнику «Контракты», – 2004. – Зима.
116. Коноваленко Н. Мировой опыт страхования депозитов // Банковская практика за рубежом. – 2001. – № 3. – С. 50–57.
117. Конституція України: Закон України // Відомості Верховної ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – С. 380–418.
118. Корнієнко Т. Стратегічне управління активами та пасивами комерційного банку в умовах перехідної економіки // Вісник НБУ. – 2001. – № 10. – С. 15–20.
119. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств. – К.: Знання, КОО, 2000. – 378 с.
120. Косован К. С. Управление ресурсами в коммерческом банке // Деньги и кредит. – 2001. – № 6. – С. 32–35.
121. Котовська Р.Р., Ричаківська В.І., Вознюк М.В. Операції комерційних банків. – Львів: Центр Європи, 1997. – 168 с.
122. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 238 с.
123. Кочетков В.Н. Анализ банковской деятельности: теоретико-прикладной аспект: Монография. – К.: МАУП, 1999. – 192 с.

124. Кредитний ризик комерційного банку / За ред. В.В. Вітлинського. – К.: Знання, 2000. – 250 с.
125. Крупка М.І., Скаско О.І. Стратегія управління процесом кредитування реального сектора економіки // Фінанси України. – 2003. – № 7. – С. 108–112.
126. Крючкова И.П., Щербак А.Ф. Функції Ощадного банку СРСР в умовах радикальної економічної реформи. – М., 1990. – 185 с.
127. Кушкин А.М. Некоторые вопросы по реформированию системы Сберегательного банка. – М., 1993. – 205 с.
128. Лаврушин О.И. Денежно-кредитные системы социалистических стран. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 212 с.
129. Лаврушин О.И., Левчук И.В., Косой В.М. Перспективы развития кредитного механизма в СССР – М.: Финансы и статистика, 1991. – 237 с.
130. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика : Навч. посіб. – К.: Знання, КОО, 2000. – 215 с.
131. Лексис Вільгельм. Кредит і банки. – М.: Перспектива, 1993. – 248 с.
132. Луганський ощадбанк освоює «пластиковий» ринок // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 133. – С. 13.
133. Лузгин Н.В. Перспективы развития функций Сберегательного банка. – М., 1990. – 147с.
134. Львов Ю.А. Основы экономики и организации бизнеса. – С-Пб., 1992. – 258 с.
135. Масленичков Ю. С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке. – М.: Перспектива, 1997. – 221 с.
136. Масленченков Ю. С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: Фундаментальный анализ. – М.: Перспектива, 1996. – 160 с.
137. Медвідь А.І. Концепція, принципи, політика та стратегія управління персоналом в системі Ощадного банку України // Збірник наукових праць. – Суми: Українська академія банківської справи, 2000. – С. 166–177.
138. Мельников А.Г. О необходимости целостной системы гарантирования вкладов и ликвидации банков // Деньги и кредит. – 2002. – № 10. – С. 28–29.
139. Методологія та практика кредитування. – К.: Промінвестбанк України, 1999. – 14 с.
140. Миловидов В.Д. Современное банковское дело: опыт организации и функционирования банков США. – М., 1990. – 212 с.
141. Мішта С. П., Рудь М.С. Ощадний банк України та його операції. – К.: Екопрод. – 1999. – 240 с.

142. Міщенко В., Пластун В. Моніторинг позичок у сучасній банківській практиці України // Вісник НБУ. – 2002. – № 8. – С. 9.
143. Мороз А.М. Банківська енциклопедія. – К: Ельтон, 1993. – 336 с.
144. Огієнко В., Раєвська Т. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб — гарант захисту «малих» вкладників в Україні // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 6. – С. 39–44.
145. Олійник О.М. Банківське обслуговування сільського населення при переході до ринкової економіки // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 102–106.
146. Онишко С. Деякі проблеми кредитного забезпечення потреб економіки інноваційного типу: досвід України // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 50.
147. Оніщенко В.О. Основи банківської справи. – Полтава: ПДТІ, 1999. – 164 с.
148. Основи банковского дела / Авторский коллектив под рук. А.Н. Мороза. – К.: Либра, 1994. – 234 с.
149. Остапшин Т.П. Основи банківської справи: Курс лекцій. – К.: МАУП, 1999. – 106 с.
150. Отенко И. П. Анализ деятельности коммерческих банков: Учеб. пособ. – Х.: Изд-во ХГЭУ, 2001. – 156 с.
151. Ощадбанк виплачує компенсації в'язням гетто і концтаборів // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 110. – С. 3.
152. Ощадбанк необхідно поважати як сильний фінансовий інститут // Україна-business. – 2002. – № 50–51. – С. 4–5.
153. Ощадбанк одержав 50 млн гривень // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 67. – С. 23.
154. Ощадбанк одержав черговий транш // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 78. – С. 5.
155. Павлюк С.М. Кредитні ризики та управління ними // Фінанси України. – 2003. – № 11. – С. 105–112.
156. Паламарчук М. Ощадній справі – масштабність і ефективне функціонування // Банківська справа. – 1998. – № 2. – С. 3–7.
157. Панова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
158. Перелік комерційних банків – платників збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб станом на 01.09.1999 // Вісник Національного банку України. – 1999. – № 10. – С. 39–44.
159. Питання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: Постанова Кабінету міністрів України та Національного банку України № 70 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 3. – Ст. 32.

160. Платонов В., Хиггинс М. Банковское дело: стратегическое руководство. – М.: АО «Консалтбанкир», 1998. – 432 с.
161. Повідомлення про зміни складу реєстру банків-учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 28. – С. 13.
162. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент: Навч.-метод. посіб. – К.: КНЕУ, 2001. – 294 с.
163. Положення про відділ ощадної справи та цінних паперів ХОУ ВАТ «Ощадний банк України», затверджене 18.05.2000.
164. Положення про відділ кредитно-інвестиційної діяльності ВАТ «Державний ощадний банк України».
165. Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS: Постанова Правління НБУ від 8 травня 2002 р. № 171.
166. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих страт за кредитними операціями банків: Постанова Правління НБУ від 6 липня 200 р. № 279 (Зареєстроване в Міністерстві юстиції України від 03.08.2000 р. за № 474/4679).
167. Положення про філію ВАТ «Державний Ощадний банк України».
168. Поляков В.П. Основные тенденции в развитии сберегательного дела в странах Западной Европы. – М.: Финансы, 1990. – 119 с.
169. Попович В.М., Степаненко А.И. Управление кредитными рисками заемщика, кредитора, страховщика – К.: Правові джерела, 1996. – 260 с.
170. Порядок овердрафтного кредитування клієнтів в АКБ «Укрсоцбанк»: Затверджене рішенням Кредитно-інвестиційного комітету АКБ «Укрсоцбанк» від 10 червня 2003 р., протокол № 62.
171. Постанова Правління НБУ «Про внесення змін і доповнень до Інструкції про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків» від 18.05.99 р. № 238.
172. Прасолова С. Визначення ціни кредиту – основна складова кредитної стратегії банку в ринкових умовах. Деякі аспекти банківського менеджменту // Вісник НБУ. – 2003. – № 3. – С. 52.
173. Примостка А. О. Фінансовий менеджмент банку: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ. – 1999. – 280 с.
174. Примостка Л. Банківський менеджмент. Хеджування фінансових ризиків. – К.: КНЕУ, 1998. – 250 с.
175. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: Сучасні концепції, методи та моделі. – К.: КНЕУ, 2002. – 313 с.

176. Про банки та банківську діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – С. 30.
177. Про внесення змін і доповнень у положення про порядок формування банківською системою України, обов'язкових резервів: Постанова Правління Національного банку України від 01.09.97 р. № 288.
178. Про внесення змін у Закон України «Про заставу»: Закон України від 21.10.97 р. № 583/97-ВР.
179. Про деякі питання управління Державним спеціалізованим комерційним ощадним банком України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.99 № 876, із змінами на 12.01.2001.
180. Про заставу: Закон України від 28.12.94 р. // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 47. – Ст. 642.
181. Про затвердження положення про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Постанова Кабінету міністрів України та Національного банку України № 1301/268 // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 11. – Додаток «Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності».
182. Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України: Указ Президента України // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 31. – Ст. 36.
183. Про заходи щодо зміцнення банківської системи України та підвищення її ролі у процесах економічних перетворень: Указ Президента України від 14.07.2000 № 891/2000.
184. Про Національний банк України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 38.
185. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 28.12.94 р. № 283/97-ВР.
186. Про Основні напрями політики щодо грошових доходів населення України: Указ Президента України // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 182. – Орієнтир. – № 39. – С. 1–5.
187. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція затверджена Постановою Правління НБУ від 28.09.01 № 368.
188. Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків: Інструкція затверджена Постановою Правління НБУ від 14.04.98 р. № 141.
189. Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків: Постанова Правління Національного банку України // www.rada.gov.ua.
190. Про страхування: Закон України // www.rada.gov.ua.

191. Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 11. – С. 14–15.
192. Пруссова Л.Г. Основи ринкової економіки – К.: Поліграфкнига. – 1993. – 428 с.
193. Путилин В.И. Западноевропейские сберегательные банки на международных рынках. – М.: Финансы, 1990. – 127 с.
194. Раєвський К., Раєвська Т. Методичні рекомендації щодо економічного аналізу діяльності комерційного банку // Вісник НБУ. – 1999. – № 3. – С. 32–40; № 4. – С. 32–47.
195. Рассказов Е.А. Управление ресурсами банка. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 96 с.
196. Растяпін А. В. Прогнозування фінансових показників діяльності комерційного банку // Банківська справа. – 2001. – № 1. – С. 55–57.
197. Рахунки Пенсійного фонду переведені в Ощадбанк // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 9. – С. 7.
198. Реєстр банків-учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб станом на 01.07.2002 // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 38. – С. 20.
199. Реєстр банків-учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб станом на 01.01.2003 // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 18. – С. 12.
200. Рейтинг банків України // Україна-business. – 2004. – № 38.
201. Операції Ощадбанку України: Навч. посіб. / Рибай О.Й. та ін. – Київ: Знання, 1999. – 238 с.
202. Рибай О.Й., Табачук Г.П., Хміль Л.М. Операції Ощадного банку України: Навч. посіб. – К.: Знання, 1998. – 152 с.
203. Ринок вкладів і депозитів: грошово-кредитна та банківська статистика // Бюлетень НБУ. – 2000. – № 1. – С. 24–40.
204. Рисін В. Польська система гарантування депозитів // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 4. – С. 40–43.
205. Ричаківська В., Табачук Г. Операції комерційних банків. – К.: Львів: ЛБІ НБУ, 2001. – 515 с.
206. Роль заощаджень населення в розбудові економіки України: Матеріали науково-практичної конференції. – К.: КНЕУ, 2002. – 140 с.
207. Романенко Л.Ф. Ризики у банківській діяльності // Фінанси України. – 2003. – № 5. – С. 122.
208. Росова О.П. Умови розвитку і стратегії Ощадного банку СРСР – М.: Фінанси, 1992. – 263 с.

209. Роуз, Питер С. Банковский менеджмент: Предоставление финансовых услуг: Пер. с англ. – М.: Дело, 1997. – 768 с.
210. Рябушка Л.Б. Обзор методических подходов к оценке эффективности управления финансовыми ресурсами банка // Вісник СумДУ. – 2002. – № 7(40). – С. 144–150.
211. Саати Т., Кернс К. Аналитическое планирование. Организация систем: Пер. с англ. – М.: Радио и связь, 1992. – 320 с.
212. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий: Пер. с англ. – М.: Радио и связь, 1993. – 320 с.
213. Савлук М., Сугоняко О. Що заважає банкам кредитувати реальну економіку // Вісник НБУ. – 1999. – № 12.
214. Сберегательные кассы / Под общ. ред. В.А. Попова. – М.: Финансы и статистика, 1982. – 312 с.
215. Скільки компенсацій виплатив Ощадбанк? // Урядовий кур'єр. – 2003. – №49. – С. 7.
216. Слобода Л., Салюта Ю. Вдосконалення методів регулювання рівня кредитних ризиків у банківському менеджменті // Регіональна економіка. – 2003. – № 4. – С. 134–140.
217. Спицын И.О., Спицына Я.О. Маркетинг в банке. – Тернополь: УММС «Писпайп», – 1999. – 656 с.
218. Суганяка М.В. Місце і роль Державного ощадного банку у фінансовій системі України // Фінанси України. – 2001. – № 5. – С. 122–126.
219. Сугоняко О. Деякі актуальні питання розвитку банківської системи України // Вісник НБУ. – 2002. – № 5. – С. 3–6.
220. Сухарський В. С. Ощадна справа: основи теорії і практики. – Тернопіль: Екон. думка, 1999. – 218 с.
221. Тарасюк О. А. Сутність банківського менеджменту // Менеджмент в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: Зб. пр. – Львів. – 1999. – №5. – С. 119–122.
222. Тимчасове положення «Про проведення оцінки фінансового стану позичальника»: Постанова Правління Національного банку України № 664 від 29.07.2005.
223. Тиркало Р. І. Банківська справа: Навч. посіб. – Тернопіль: Карт-бланш, 2001. – 314 с.
224. Тиркало Р.І., Щибиволок З.І. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг: Навч. посібник. – К., 1999. – 233 с.
225. Тиция Т.М. Экономика анализа хозяйственной деятельности предприятий. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 369 с.

226. Туник Г.М. Регулювання кредитної діяльності банку // Фінанси України. – 2002. – № 4. – С. 119–126.
227. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк: управление и операции. – М.: Антидор, 1998. – 320 с.
228. Фалько А.В. Сберегательное дело. – Х.: Основа, 1995. – 362 с.
229. Федоров Ф. Сбербанк – возможности и проблемы // Экономист. – 2001. – № 5. – С. 54–65.
230. Федуллова Л., Криленко В. Першочергові завдання Ощадного банку України // Вісник НБУ. – 1997. – № 10. – С. 49–50.
231. Фінанси // Україна-business. – 2003. – № 4. – С. 6–10.
232. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб.: Курс лекцій / За ред. Г.Г. Кірейцева. – Житомир: ЖІТІ, – 2001. – 432 с.
233. Фінансовий стан банків України у першому півріччі 2001 року // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 9. – С. 3–25.
234. Фінансовий стан банків України у першому півріччі 2002 року та шляхи підвищення ефективності їхньої діяльності // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 9. – С. 3–25.
235. Фролов С. М. Банківська справа: Навч. посіб. – С.: Вид-во СумДУ, 2001. – 205 с.
236. Хміль Л. Методологічні основи стратегічного управління діяльністю корпоративного банку // Вісник НБУ. – 2002. – № 8.
237. Ходачук О. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб // Фондовий ринок. – 2001. – № 12. – С. 4–5.
238. Хоркин В.А. Сберегательный банк СССР: проблемы и пути их решения // Деньги и кредит. – 1990. – № 10. – С. 3–9.
239. Циба Т.Ф. Сберегательное дело. – М.: Знание, 1990. – 380 с.
240. Чайковський Я. Робота комерційних банків з проблемними кредитами // Банківська справа. – 2001. – № 6. – С. 50–53.
241. Черкасов В. Е. Финансовый анализ в коммерческом банке. – М.: ИНФРА – М, 1995. – 272 с.
242. Шаповалов А. Коли б не конкуренти – не бачити нам успіху // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 242. – С. 6–11.
243. Шаповалов А. Ощадбанк необхідно поважати як сильний фінансовий інститут // Україна-business. – 2002. – № 50–51. – С. 4–5.
244. Шелудько Н. Система страхування вкладів в Україні // Економіка України. – 2002. – № 8. – С. 10–25.
245. Шеремет А.Д., Щербакова Г.Н. Финансовый анализ в коммерческом банке. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 255 с.
246. Методика финансового анализа предприятия / Шеремет А. Д. и др. – М.: Финансы и статистика, 1992. – 176 с.

247. Шпиг Ф.І., Деркач О.В. Стратегія управління діяльністю комерційного банку: Монографія. – Львів: ВАТ «Бібльос», 2000. – 124 с.
248. Щибиволок З. Ощадні послуги провідних банків Канади // Вісник НБУ. – 1998. – №2. – С. 46–50.
249. Щибиволок З.І. Організація ощадного бізнесу в Україні. // Фінанси України. – 1996. – № 9. – С. 71–83.
250. Экономический анализ деятельности банка. – М.: Инфра-М. – 1996. – 144 с.
251. Юринець Р.В. Економіко-математична модель оптимального використання ресурсів комерційного банку // Вісник Львівського державного фінансово-економічного ін-ту. – 2002. – № 3 – С. 108–111.
252. Яворський Р. Розвиток банківської системи в Україні. Матеріали досліджень переможців всеукраїнського конкурсу «Економічні реформи в Україні». – К., 1999. – С. 107.
253. Ярмак В.Н., Ольшанский В.А. Об усовершенствовании механизма кредитования населения учреждениями Сберегательного банка. – М.: Финансы, 1994. – 256 с.
254. «Глобус» з Ощадбанком // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 67. – С.18.
255. www.all_kharkov.com.ua
256. www.banker.com.ua
257. www.fg.org.ua
258. www.oschadbank.com.ua.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

активи 6, 20, 36, 57, 62, 63, 64, 68, 115, 116, 117, 135, 152, 159, 163, 201, 202, 205, 206,
208, 209, 211, 213, 217, 219, 221, 222, 224, 225, 227, 229, 237, 238, 249, 250, 251,
252, 254, 255, 257, 259, 261, 268, 270, 292, 305, 335, 358, 360, 361

чисті 20, 335

акції 7, 63, 74, 152, 176, 198, 262, 263, 264

аудит 106, 119, 135, 136, 319, 321, 453, 454

Б

банківська

діяльність 6, 8, 9, 6, 7, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 22, 33, 34, 35, 36, 45, 56, 57, 70, 71, 92, 98,
103, 109, 112, 118, 124, 126, 127, 135, 136, 138, 140, 145, 152, 159, 163, 167, 176,
185, 198, 208, 211, 216, 226, 269, 310, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 328, 329,
330, 331, 332, 334, 335, 337, 354, 363, 366, 368, 388, 407, 420, 436, 459

ліквідність 19, 85, 115, 116, 200, 209, 266, 267

система 8, 15, 16, 36, 44, 94, 112, 113, 127, 142, 155, 200, 310, 311, 327, 332, 337, 388,
390, 449, 452, 460

безготівкові розрахунки 69, 188, 420, 421

В

валюта 19, 172, 224, 343, 350, 409, 411

іноземна 19, 172, 224, 343, 350, 409, 411

балансу 19, 172, 224, 343, 350, 409, 411

національна 19, 172, 224, 343, 350, 409, 411

курс 19, 172, 224, 343, 350, 409, 411

пункт обміну 19, 172, 224, 343, 350, 409, 411

вексель 51, 110, 376

вклад 8, 30, 35, 38, 52, 72, 73, 74, 87, 88, 89, 144, 147, 155, 159, 166, 184, 186, 187, 192,
193, 276, 277, 281, 315, 368, 369, 374, 378, 380

до запитання 8, 30, 35, 38, 52, 72, 73, 74, 87, 88, 89, 144, 147, 155, 159, 166, 184, 186,
187, 192, 193, 276, 277, 281, 315, 368, 369, 374, 378, 380

власні кошти 27, 91, 119, 152, 153, 164, 336

Г

гарантії 24, 39, 40, 51, 58, 59, 140, 310, 311, 327, 336, 373, 374

збереження вкладів громадян 24, 39, 40, 51, 58, 59, 140, 310, 311, 327, 336, 373, 374

обмежені 24, 39, 40, 51, 58, 59, 140, 310, 311, 327, 336, 373, 374

повні 24, 39, 40, 51, 58, 59, 140, 310, 311, 327, 336, 373, 374

готівка 27, 388, 391, 393, 407, 409, 410, 411, 413, 414, 418

Д

депозит

строк 29, 51, 77, 85, 109, 158, 160, 163, 172, 184, 315, 368, 369, 374, 378, 380

депозитна ставка 172

депозитний

договір 28, 29, 44, 48, 52, 82, 85, 184, 186, 187, 343, 350, 355, 418

ринок 28, 29, 44, 48, 52, 82, 85, 184, 186, 187, 343, 350, 355, 418

державні

боргові зобов'язання 13, 14, 16, 45, 47, 58, 59, 66, 71, 109, 116, 164, 262, 263, 264,
314, 319, 321, 325, 331, 332, 334, 336

цінні папери 13, 14, 16, 45, 47, 58, 59, 66, 71, 109, 116, 164, 262, 263, 264, 314, 319,
321, 325, 331, 332, 334, 336

З

заощадження

особисті 8, 6, 10, 11, 15, 26, 28, 30, 31, 40, 44, 48, 59, 65, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 109,
143, 144, 154, 155, 162, 183, 326, 333, 363, 452, 453

заощадження населення 6, 10, 109, 143, 144, 183, 333, 363

зобов'язання банку 345, 368, 421

І

інвестиційний фонд застави 80

К

казначейство 127, 133, 134, 135, 291, 292

капітальні вкладення 63, 262, 264

комунікаційний аудит 135

конкуренція 30, 52, 56, 153

кошти

власні 6, 12, 14, 19, 20, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 39, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 57, 58,
62, 63, 64, 65, 67, 74, 76, 78, 79, 82, 90, 91, 97, 116, 119, 123, 130, 141, 142, 143,
147, 148, 150, 151, 152, 153, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 172,
176, 178, 183, 185, 187, 190, 194, 205, 220, 221, 222, 224, 225, 227, 228, 229, 244,
249, 251, 252, 253, 255, 257, 259, 262, 263, 264, 273, 274, 305, 308, 310, 314, 315,
324, 325, 329, 336, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 348, 349, 350, 356, 361, 368,
369, 370, 374, 392, 393, 409, 423, 426, 430, 431, 438, 441, 442, 443, 444, 445, 447

залучені 6, 12, 14, 19, 20, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 39, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 57, 58,
62, 63, 64, 65, 67, 74, 76, 78, 79, 82, 90, 91, 97, 116, 119, 123, 130, 141, 142, 143,
147, 148, 150, 151, 152, 153, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 172,
176, 178, 183, 185, 187, 190, 194, 205, 220, 221, 222, 224, 225, 227, 228, 229, 244,
249, 251, 252, 253, 255, 257, 259, 262, 263, 264, 273, 274, 305, 308, 310, 314, 315,
324, 325, 329, 336, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 348, 349, 350, 356, 361, 368,
369, 370, 374, 392, 393, 409, 423, 426, 430, 431, 438, 441, 442, 443, 444, 445, 447

кредит

споживчий 31, 33, 34, 78, 101, 146, 159, 172, 181, 185, 216, 239, 245, 247, 293, 368, 369, 371, 397, 417, 451, 452, 454, 455, 456, 462

кредитний портфель 36, 63, 205, 206, 207, 208, 212, 213, 216, 217, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 357, 360

кредитування

корпоративне 7, 15, 20, 29, 43, 45, 46, 47, 70, 91, 96, 145, 146, 148, 149, 150, 199, 216, 288, 332, 333, 334, 368, 371, 372, 373, 376, 414, 451, 456, 458

населення 7, 15, 20, 29, 43, 45, 46, 47, 70, 91, 96, 145, 146, 148, 149, 150, 199, 216, 288, 332, 333, 334, 368, 371, 372, 373, 376, 414, 451, 456, 458

Л

ліквідність 19, 85, 115, 116, 200, 209, 266, 267

банківська 19, 85, 115, 116, 200, 209, 266, 267

М

метод 120, 198, 292, 309, 311, 454, 458

індексний 120, 198, 292, 309, 311, 454, 458

коефіцієнтний 120, 198, 292, 309, 311, 454, 458

моніторинг 21, 26, 119, 157, 327

регіональних ринків вкладів 21, 26, 119, 157, 327

Н

норма 165, 210, 211, 297, 359

прибутку на капітал 165, 210, 211, 297, 359

О

облігації 7, 13, 28, 48, 68, 81, 176, 324, 334

оборотність вкладів 278

овердрафт 76, 146

операції 4, 6, 12, 13, 14, 15, 24, 26, 29, 32, 35, 52, 58, 60, 69, 74, 78, 81, 87, 89, 90, 98, 99,

115, 122, 123, 127, 130, 131, 137, 149, 150, 153, 154, 157, 163, 164, 166, 176, 177,

186, 190, 191, 193, 197, 200, 274, 283, 358, 359, 361, 369, 370, 371, 373, 375, 384,

387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 397, 404, 405, 407, 408, 409, 411, 413, 414, 415,

416, 419, 421, 422, 432, 437, 449, 451, 456

вкладні 4, 6, 12, 13, 14, 15, 24, 26, 29, 32, 35, 52, 58, 60, 69, 74, 78, 81, 87, 89, 90, 98,

99, 115, 122, 123, 127, 130, 131, 137, 149, 150, 153, 154, 157, 163, 164, 166, 176,

177, 186, 190, 191, 193, 197, 200, 274, 283, 358, 359, 361, 369, 370, 371, 373, 375,

384, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 397, 404, 405, 407, 408, 409, 411, 413, 414,

415, 416, 419, 421, 422, 432, 437, 449, 451, 456

касові 4, 6, 12, 13, 14, 15, 24, 26, 29, 32, 35, 52, 58, 60, 69, 74, 78, 81, 87, 89, 90, 98, 99,

115, 122, 123, 127, 130, 131, 137, 149, 150, 153, 154, 157, 163, 164, 166, 176, 177,

186, 190, 191, 193, 197, 200, 274, 283, 358, 359, 361, 369, 370, 371, 373, 375, 384,

387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 397, 404, 405, 407, 408, 409, 411, 413, 414, 415,

416, 419, 421, 422, 432, 437, 449, 451, 456

- комісійні 4, 6, 12, 13, 14, 15, 24, 26, 29, 32, 35, 52, 58, 60, 69, 74, 78, 81, 87, 89, 90, 98, 99, 115, 122, 123, 127, 130, 131, 137, 149, 150, 153, 154, 157, 163, 164, 166, 176, 177, 186, 190, 191, 193, 197, 200, 274, 283, 358, 359, 361, 369, 370, 371, 373, 375, 384, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 397, 404, 405, 407, 408, 409, 411, 413, 414, 415, 416, 419, 421, 422, 432, 437, 449, 451, 456
- пасивні 4, 6, 12, 13, 14, 15, 24, 26, 29, 32, 35, 52, 58, 60, 69, 74, 78, 81, 87, 89, 90, 98, 99, 115, 122, 123, 127, 130, 131, 137, 149, 150, 153, 154, 157, 163, 164, 166, 176, 177, 186, 190, 191, 193, 197, 200, 274, 283, 358, 359, 361, 369, 370, 371, 373, 375, 384, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 397, 404, 405, 407, 408, 409, 411, 413, 414, 415, 416, 419, 421, 422, 432, 437, 449, 451, 456
- переказні 4, 6, 12, 13, 14, 15, 24, 26, 29, 32, 35, 52, 58, 60, 69, 74, 78, 81, 87, 89, 90, 98, 99, 115, 122, 123, 127, 130, 131, 137, 149, 150, 153, 154, 157, 163, 164, 166, 176, 177, 186, 190, 191, 193, 197, 200, 274, 283, 358, 359, 361, 369, 370, 371, 373, 375, 384, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 397, 404, 405, 407, 408, 409, 411, 413, 414, 415, 416, 419, 421, 422, 432, 437, 449, 451, 456
- розрахункові 4, 6, 12, 13, 14, 15, 24, 26, 29, 32, 35, 52, 58, 60, 69, 74, 78, 81, 87, 89, 90, 98, 99, 115, 122, 123, 127, 130, 131, 137, 149, 150, 153, 154, 157, 163, 164, 166, 176, 177, 186, 190, 191, 193, 197, 200, 274, 283, 358, 359, 361, 369, 370, 371, 373, 375, 384, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 397, 404, 405, 407, 408, 409, 411, 413, 414, 415, 416, 419, 421, 422, 432, 437, 449, 451, 456
- ордер 88, 89, 90, 189, 191, 192, 193, 195, 196, 342, 343, 345, 347, 351, 404, 412, 424, 441
- витратний 88, 89, 90, 189, 191, 192, 193, 195, 196, 342, 343, 345, 347, 351, 404, 412, 424, 441
- меморіальний 88, 89, 90, 189, 191, 192, 193, 195, 196, 342, 343, 345, 347, 351, 404, 412, 424, 441
- ощадна 6, 6, 11, 12, 16, 87, 88, 109, 190, 191, 192, 193, 332, 347, 351
- каса 6, 6, 11, 12, 16, 87, 88, 109, 190, 191, 192, 193, 332, 347, 351
- книжка 6, 6, 11, 12, 16, 87, 88, 109, 190, 191, 192, 193, 332, 347, 351
- ощадний
- рахунок 8, 17, 18, 25, 28, 29, 30, 48, 49, 59, 61, 74, 75, 77, 82, 83, 84, 85, 101, 109, 110, 141, 150, 156, 159, 328, 336, 338, 364, 458
- сертифікат 8, 17, 18, 25, 28, 29, 30, 48, 49, 59, 61, 74, 75, 77, 82, 83, 84, 85, 101, 109, 110, 141, 150, 156, 159, 328, 336, 338, 364, 458
- ощадно-кредитна система 332
- П**
- підхід 5, 105, 115, 124, 128, 197, 202, 287, 289, 309
- до управління 5, 105, 115, 124, 128, 197, 202, 287, 289, 309
- процесний 5, 105, 115, 124, 128, 197, 202, 287, 289, 309
- ситуаційний 5, 105, 115, 124, 128, 197, 202, 287, 289, 309
- платіжне доручення 188, 190, 191, 195, 343, 347, 351, 425, 429, 431, 436, 445, 446, 448
- платоспроможність 19

- податковий облік 106
- показники 8, 9, 34, 96, 98, 107, 110, 120, 122, 126, 130, 134, 199, 200, 201, 203, 211, 213, 215, 218, 222, 225, 226, 230, 233, 236, 249, 250, 261, 266, 269, 272, 273, 278, 281, 286, 298, 299, 302, 358
- менеджменту 8, 9, 34, 96, 98, 107, 110, 120, 122, 126, 130, 134, 199, 200, 201, 203, 211, 213, 215, 218, 222, 225, 226, 230, 233, 236, 249, 250, 261, 266, 269, 272, 273, 278, 281, 286, 298, 299, 302, 358
- * банківські 8, 9, 34, 96, 98, 107, 110, 120, 122, 126, 130, 134, 199, 200, 201, 203, 211, 213, 215, 218, 222, 225, 226, 230, 233, 236, 249, 250, 261, 266, 269, 272, 273, 278, 281, 286, 298, 299, 302, 358
- банківського 8, 9, 34, 96, 98, 107, 110, 120, 122, 126, 130, 134, 199, 200, 201, 203, 211, 213, 215, 218, 222, 225, 226, 230, 233, 236, 249, 250, 261, 266, 269, 272, 273, 278, 281, 286, 298, 299, 302, 358
- кількісні 8, 9, 34, 96, 98, 107, 110, 120, 122, 126, 130, 134, 199, 200, 201, 203, 211, 213, 215, 218, 222, 225, 226, 230, 233, 236, 249, 250, 261, 266, 269, 272, 273, 278, 281, 286, 298, 299, 302, 358
- якісні 8, 9, 34, 96, 98, 107, 110, 120, 122, 126, 130, 134, 199, 200, 201, 203, 211, 213, 215, 218, 222, 225, 226, 230, 233, 236, 249, 250, 261, 266, 269, 272, 273, 278, 281, 286, 298, 299, 302, 358
- політика 8, 19, 21, 41, 44, 47, 92, 93, 95, 103, 110, 138, 143, 145, 178, 179, 212, 334, 456
- грошових доходів 8, 19, 21, 41, 44, 47, 92, 93, 95, 103, 110, 138, 143, 145, 178, 179, 212, 334, 456
- депозитна 3, 8, 19, 21, 41, 44, 47, 92, 93, 95, 103, 110, 138, 143, 145, 178, 179, 212, 334, 456
- кадрова 8, 19, 21, 41, 44, 47, 92, 93, 95, 103, 110, 138, 143, 145, 178, 179, 212, 334, 456
- цінова 8, 19, 21, 41, 44, 47, 92, 93, 95, 103, 110, 138, 143, 145, 178, 179, 212, 334, 456
- послуги 8, 15, 17, 23, 24, 25, 28, 32, 41, 44, 45, 48, 52, 67, 75, 76, 78, 82, 83, 105, 109, 110, 142, 143, 145, 148, 154, 160, 162, 166, 167, 184, 188, 337, 342, 350, 408, 411, 445, 463
- банківські 8, 15, 17, 23, 24, 25, 28, 32, 41, 44, 45, 48, 52, 67, 75, 76, 78, 82, 83, 105, 109, 110, 142, 143, 145, 148, 154, 160, 162, 166, 167, 184, 188, 337, 342, 350, 408, 411, 445, 463
- депозитні 8, 15, 17, 23, 25, 28, 32, 41, 44, 45, 48, 52, 67, 75, 76, 78, 82, 83, 105, 109, 110, 142, 143, 145, 148, 154, 160, 162, 166, 184, 188, 337, 342, 350, 408, 445, 463
- неторговельного характеру 8, 8, 15, 17, 23, 24, 25, 28, 32, 41, 44, 45, 48, 52, 67, 75, 76, 78, 82, 83, 105, 109, 110, 142, 143, 145, 148, 154, 160, 162, 166, 167, 184, 188, 337, 342, 350, 408, 411, 445, 463
- прибутковість 52, 62, 115, 148, 210, 288
- принципи 5, 31, 35, 93, 95, 103, 123, 147, 315, 330, 354, 456
- менеджменту 5, 31, 35, 93, 95, 103, 123, 147, 315, 330, 354, 456
- політики грошових доходів 5, 31, 35, 93, 95, 103, 123, 147, 315, 330, 354, 456

проблемні кредити 202, 360

процентна 47, 78, 79, 82, 85, 120, 159, 167, 168, 175, 178, 179, 211, 212, 272

маржа чиста 47, 78, 79, 82, 85, 120, 159, 167, 168, 175, 178, 179, 211, 212, 272

ставка 47, 78, 79, 82, 85, 120, 159, 167, 168, 175, 178, 179, 211, 212, 272

плаваюча 47, 78, 79, 82, 85, 120, 159, 167, 168, 175, 178, 179, 211, 212, 272

процентний дохід 76, 78, 79, 81, 160, 211, 212, 230, 231, 232, 233, 234, 235

Р

рівень ризику 118, 120, 171

рахунок 14, 15, 27, 29, 32, 45, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89,

90, 94, 104, 107, 108, 119, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159, 163, 165, 172,

176, 184, 187, 188, 190, 193, 195, 196, 213, 222, 253, 274, 277, 280, 281, 285, 286,

289, 311, 313, 315, 316, 319, 320, 321, 341, 342, 343, 345, 346, 349, 350, 351, 355,

356, 359, 370, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 398, 406, 407, 410, 414, 417,

418, 421, 422, 423, 424, 425, 430, 431, 432, 437, 438, 441, 442, 443, 444, 445, 447

«гібридний» 14, 15, 27, 29, 32, 45, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85,

87, 88, 89, 90, 94, 104, 107, 108, 119, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159,

163, 165, 172, 176, 184, 187, 190, 193, 195, 196, 213, 222, 253, 274, 277, 280, 281,

285, 286, 289, 311, 313, 315, 316, 319, 321, 341, 342, 343, 345, 346, 349, 350, 351,

355, 356, 359, 370, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 398, 406, 407, 410, 414,

417, 418, 421, 422, 423, 424, 425, 430, 431, 432, 437, 438, 441, 443, 444, 445, 447

вкладний 14, 15, 27, 29, 32, 45, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85, 87,

88, 89, 90, 94, 104, 107, 108, 119, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159, 163,

165, 172, 176, 184, 187, 188, 190, 193, 195, 196, 213, 222, 253, 274, 277, 280, 281,

285, 286, 289, 311, 313, 315, 316, 319, 320, 321, 341, 342, 343, 345, 346, 349, 350,

351, 356, 359, 370, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 406, 407, 410, 414, 417,

418, 421, 422, 423, 424, 425, 430, 431, 432, 437, 438, 441, 442, 443, 444, 445, 447

депо 14, 15, 27, 29, 32, 45, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89,

90, 94, 104, 107, 108, 119, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159, 163, 165, 172,

176, 184, 187, 188, 190, 193, 195, 196, 213, 222, 253, 274, 277, 280, 281, 285, 286,

289, 311, 313, 315, 316, 319, 320, 321, 341, 342, 343, 345, 346, 349, 350, 351, 355,

356, 359, 370, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 398, 406, 407, 410, 414, 417,

418, 421, 422, 423, 424, 425, 430, 431, 432, 437, 438, 441, 442, 443, 444, 445, 447

до запитання 14, 15, 27, 29, 32, 45, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85,

87, 88, 89, 90, 94, 104, 107, 108, 119, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159,

163, 165, 172, 176, 184, 187, 188, 190, 193, 195, 196, 213, 222, 253, 274, 277, 280,

281, 285, 286, 289, 311, 313, 315, 316, 319, 320, 321, 341, 342, 343, 345, 346, 349,

350, 351, 355, 356, 359, 370, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 398, 406, 407,

410, 414, 417, 418, 421, 423, 424, 425, 430, 432, 437, 438, 441, 443, 444, 445, 447

ощадний 14, 15, 27, 29, 32, 45, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85, 87,

88, 89, 90, 94, 104, 107, 108, 119, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159, 163,

165, 172, 176, 184, 187, 188, 190, 193, 195, 196, 213, 222, 253, 274, 277, 280, 281,

- 285, 286, 289, 311, 313, 315, 316, 319, 320, 321, 341, 342, 343, 345, 346, 349, 350, 351, 355, 356, 359, 370, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 398, 406, 407, 410, 414, 417, 418, 421, 423, 424, 425, 430, 432, 437, 438, 441, 442, 443, 444, 445, 447
- податкового обліку 14, 15, 27, 29, 32, 45, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 94, 104, 107, 108, 119, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159, 163, 165, 172, 176, 184, 187, 188, 190, 193, 195, 196, 213, 222, 253, 274, 277, 280, 281, 285, 286, 289, 311, 313, 315, 316, 319, 320, 321, 341, 342, 343, 345, 346, 349, 350, 351, 355, 356, 359, 370, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 398, 406, 407, 410, 414, 417, 418, 421, 422, 423, 424, 425, 430, 431, 432, 437, 438, 441, 442, 443, 444, 445, 447
- аналітичний 14, 15, 27, 29, 32, 45, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 94, 104, 107, 108, 119, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159, 163, 165, 172, 176, 184, 187, 188, 190, 193, 195, 196, 213, 222, 253, 274, 277, 280, 281, 285, 286, 289, 311, 313, 315, 316, 319, 320, 321, 341, 342, 343, 345, 346, 349, 350, 351, 355, 356, 359, 370, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 398, 406, 407, 410, 414, 417, 418, 421, 422, 423, 424, 425, 430, 431, 432, 437, 438, 441, 442, 443, 444, 445, 447
- поточний 14, 15, 27, 29, 32, 45, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 94, 104, 107, 108, 119, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159, 163, 165, 172, 176, 184, 187, 188, 190, 193, 195, 196, 213, 222, 253, 274, 277, 280, 281, 285, 286, 289, 311, 313, 315, 316, 319, 320, 321, 341, 342, 343, 345, 346, 349, 350, 351, 355, 356, 359, 370, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 398, 406, 407, 410, 414, 417, 418, 421, 422, 423, 424, 425, 430, 431, 432, 437, 438, 441, 442, 443, 444, 445, 447
- чековий 14, 15, 27, 29, 32, 45, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 94, 104, 107, 108, 119, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159, 163, 165, 172, 176, 184, 187, 188, 190, 193, 195, 196, 213, 222, 253, 274, 277, 280, 281, 285, 286, 289, 311, 313, 315, 316, 319, 320, 321, 341, 342, 343, 345, 346, 349, 350, 351, 355, 356, 359, 370, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 398, 406, 407, 410, 414, 417, 418, 421, 422, 423, 424, 425, 430, 431, 432, 437, 438, 441, 442, 443, 444, 445, 447
- реєстр 88, 108, 316, 321, 427
- запису заяв 88, 108, 316, 321, 427
- рейтингова 271
- оцінка 271
- система 271
- рентабельність 210, 267, 269, 271, 288
- активів 210, 267, 269, 271, 288
- витрат 210, 267, 269, 271, 288
- розрахунково-касове обслуговування 70, 141, 142, 188, 425, 426, 434, 435, 436, 437, 439, 443

С

- система 8, 15, 16, 36, 44, 94, 112, 113, 127, 142, 155, 200, 310, 311, 327, 332, 337, 388, 390, 449, 452, 460
- пенсійного забезпечення
    - солідарна 8, 15, 16, 36, 44, 94, 112, 113, 127, 142, 155, 200, 310, 311, 327, 332, 337, 388, 390, 449, 452, 460
  - страхування депозитів 8, 15, 16, 36, 44, 94, 112, 113, 127, 142, 155, 200, 310, 311, 327, 332, 337, 388, 390, 449, 452, 460
- собівартість 283
- залучених коштів 283
- ставка 29, 30, 46, 48, 50, 78, 79, 82, 85, 149, 156, 159, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 175, 178, 359
- депозитна
    - оптимальний рівень 29, 30, 46, 48, 50, 78, 79, 82, 85, 149, 156, 159, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 175, 178, 359
  - номінальна безризикова 29, 30, 46, 48, 50, 78, 79, 82, 85, 149, 156, 159, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 175, 178, 359
  - реальна процентна 29, 30, 46, 48, 50, 78, 79, 82, 85, 149, 156, 159, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 175, 178, 359
- статутний капітал 62, 242, 336
- сплачений 62, 242, 336
- стратегія 93, 96, 117, 160, 184, 290, 337, 456
- трансформації активів 93, 96, 117, 160, 184, 290, 337, 456
  - управління персоналом 93, 96, 117, 160, 184, 290, 337, 456

Т

- тактика 290
- теорія 95, 113, 456
- портфеля 95, 113, 456
  - структури капіталу 95, 113, 456

траст 82

У

- уповноважений банк 193
- управління 6, 8, 9, 15, 22, 24, 36, 47, 68, 69, 70, 71, 81, 85, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 150, 159, 160, 184, 196, 197, 203, 210, 215, 216, 217, 219, 267, 269, 270, 286, 288, 291, 292, 293, 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 309, 311, 312, 313, 318, 337, 340, 344, 349, 353, 363, 365, 367, 391, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 452, 453, 455, 456, 457, 459, 462, 463
- активами і пасивами 6, 8, 9, 15, 22, 24, 36, 47, 68, 69, 70, 71, 81, 85, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121,

122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 150, 159, 160, 184, 196, 197, 203, 210, 215, 216, 217, 219, 267, 269, 270, 286, 288, 291, 292, 293, 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 309, 311, 312, 313, 318, 337, 340, 344, 349, 353, 363, 365, 367, 391, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 452, 453, 455, 456, 457, 459, 462, 463

внутрішньобанківське 6, 8, 9, 15, 22, 24, 36, 47, 68, 69, 70, 71, 81, 85, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 150, 159, 160, 184, 196, 197, 203, 210, 215, 216, 217, 219, 267, 269, 270, 286, 288, 291, 292, 293, 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 309, 311, 312, 313, 318, 337, 340, 344, 349, 353, 363, 365, 367, 391, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 452, 453, 455, 456, 457, 459, 462, 463

ефективність 6, 8, 9, 15, 22, 24, 36, 47, 68, 69, 70, 71, 81, 85, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 150, 159, 160, 184, 196, 197, 203, 210, 215, 216, 217, 219, 267, 269, 270, 286, 288, 291, 292, 293, 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 309, 311, 312, 313, 318, 337, 340, 344, 349, 353, 363, 365, 367, 391, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 452, 453, 455, 456, 457, 459, 462, 463

об'єкт 6, 8, 9, 15, 22, 24, 36, 47, 68, 69, 70, 71, 81, 85, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 150, 159, 160, 184, 196, 197, 203, 210, 215, 216, 217, 219, 267, 269, 270, 286, 288, 291, 292, 293, 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 309, 311, 312, 313, 318, 337, 340, 344, 349, 353, 363, 365, 367, 391, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 452, 453, 455, 456, 457, 459, 462, 463

персоналом 6, 8, 9, 15, 22, 24, 36, 47, 68, 69, 70, 71, 81, 85, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 150, 159, 160, 184, 196, 197, 203, 210, 215, 216, 217, 219, 267, 269, 270, 286, 288, 291, 292, 293, 295, 298, 300, 301, 302, 303, 309, 311, 312, 318, 337, 340, 344, 349, 353, 363, 367, 391, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 452, 453, 455, 457, 459, 462, 463

служб

організаційна структура 6, 8, 9, 15, 22, 24, 36, 47, 68, 69, 70, 71, 81, 85, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 150, 159, 160, 184, 196, 197, 203, 210, 215, 216, 217, 219, 267, 269, 270, 286, 288, 291, 292, 293, 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 309, 311, 312, 313, 318, 337, 340, 344, 349, 353, 363, 365, 367, 391, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 452, 453, 455, 456, 457, 459, 462, 463

суб'єкт 6, 8, 9, 15, 22, 24, 36, 47, 68, 69, 70, 71, 81, 85, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127,

128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 150, 159, 160, 184, 196, 197, 203, 210, 215, 216, 217, 219, 267, 269, 270, 286, 288, 291, 292, 293, 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 309, 311, 312, 313, 318, 337, 340, 344, 349, 353, 363, 365, 367, 391, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 452, 453, 455, 456, 457, 459, 462, 463

учасники

Фонду гарантування вкладів 5, 39, 314, 315, 321, 322, 326, 426

Ф

фінанси підприємств 112

фінансовий

аналіз 6, 20, 22, 35, 61, 86, 110, 112, 114, 115, 119, 126, 127, 128, 131, 133, 134, 135, 185, 196, 199, 200, 203, 236, 237, 244, 248, 286, 297, 300, 321, 337, 360, 453, 454, 457, 462

вексель 2, 6, 20, 22, 35, 61, 86, 110, 112, 114, 115, 119, 126, 127, 128, 131, 133, 134, 135, 185, 196, 199, 200, 203, 236, 237, 244, 248, 286, 297, 300, 321, 337, 360, 453, 454, 457, 462

контроль 6, 20, 22, 35, 61, 86, 110, 112, 114, 115, 119, 126, 127, 128, 131, 133, 134, 135, 185, 196, 199, 200, 203, 236, 237, 244, 248, 286, 297, 300, 321, 337, 360, 453, 454, 457, 462

менеджмент

інформаційна база 6, 20, 22, 35, 61, 86, 110, 112, 114, 115, 119, 126, 127, 128, 131, 133, 134, 135, 185, 196, 199, 200, 203, 236, 237, 244, 248, 286, 297, 300, 321, 337, 360, 453, 454, 457, 462

модель 6, 20, 22, 35, 61, 86, 110, 112, 114, 115, 119, 126, 127, 128, 131, 133, 135, 185, 196, 200, 203, 236, 237, 244, 248, 286, 297, 300, 321, 337, 360, 453, 454, 457, 462

ринок 6, 20, 22, 35, 61, 86, 110, 112, 114, 115, 119, 126, 127, 128, 131, 133, 134, 135, 185, 196, 199, 200, 203, 236, 237, 244, 248, 286, 297, 300, 321, 337, 360, 453, 454, 457, 462

стан

банку 6, 20, 22, 35, 61, 86, 110, 112, 114, 115, 119, 126, 127, 128, 131, 133, 134, 135, 185, 196, 199, 200, 203, 236, 237, 244, 248, 286, 297, 300, 321, 337, 360, 453, 454, 457, 462

фонд

єдиний позичковий 15, 20, 37, 38, 62, 64, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 221, 224, 225, 228, 229, 318, 319, 320, 326, 328, 335, 336, 339, 349, 446, 460

взаємний 15, 20, 37, 38, 62, 64, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 221, 224, 225, 228, 229, 318, 319, 320, 326, 328, 335, 336, 339, 349, 446, 460

резервний 15, 20, 37, 38, 62, 64, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 221, 224, 225, 228, 229, 318, 319, 320, 326, 328, 335, 336, 339, 349, 446, 460

розвитку 15, 20, 37, 38, 62, 64, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 221, 224, 225, 228, 229, 318, 319, 320, 326, 328, 335, 336, 339, 349, 446, 460

ощадної справи 15, 20, 37, 38, 62, 64, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 221, 224, 225, 228, 229, 318, 319, 320, 326, 328, 335, 336, 339, 349, 446, 460

чек 342, 343, 347, 350, 351, 404, 407, 412, 415, 421, 425, 446

Навчальне видання

ВНУКОВА Наталія Миколаївна
КУЛІКОВ Петро Мусійович
ЧЕРЕВАТЕНКО Володимир Андрійович

ОЩАДНА СПРАВА

Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів

Редактор — *Н.О. Драган*
Комп'ютерна верстка — *М.К. Андреев*
Художнє оформлення — *А.В. Півоваров*
Технічний редактор — *Н.С. Строчкова*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підписано до друку 19.09.05. Формат 60×90 ¹/₁₆.
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Шкільна.
Умов. друк. арк. 30,0. Обл.-вид. арк. 28,56.
Тираж 2500 прим.
Зам. № 16

Видавництво «Компанія СМІТ»
61166, м. Харків, просп. Леніна, 14
Тел.: 8-(057)-717-54-94, 702-08-16
Факс: 8-(057)-702-13-07
E-mail: book@smit.kharkov.ua
<http://www.smit-book.com>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4
від 26.04.2001.

Надруковано в друкарні ТОВ «Кроссруод»
м. Харків, вул. Академіка Павлова, 319, к. 195
Тел. 8-(0572)-54-97-13